

Л. М. МАСОЛ, О. В. ГАЙДАМАКА,
Г. В. КУЗЬМЕНКО, Н. А. ЛЕМЕШЕВА

МИСТЕЦТВО

(ІНТЕГРОВАНІЙ КУРС)

Підручник для 7 класу
загальноосвітніх навчальних закладів

Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України

Київ
Видавництво «СВІТОЧ»
2015

УДК 7(075.3)
ББК 85я721
М65

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 20.07.2015 р. № 777)*

ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

УМОВНІ ПОЗНАЧКИ:

— пізнаємо мистецтво

— співаємо пісню

— слухаємо музику

— створюємо композицію

— працюємо разом

— переглядаємо фільм

Масол Л. М.

М65 Мистецтво (інтегрований курс) : підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Г. В. Кузьменко, Н. А. Лемешева. — К. : Видавництво «СВІТОЧ», 2015. — 256 с. : іл.

ISBN 978-617-70-99-14-36.

**УДК 7(075.3)
ББК 85я721**

ISBN 978-617-70-99-14-36

© Л. М. Масол, О. В. Гайдамака,
Г. В. Кузьменко, Н. А. Лемешева, 2015
© Видавництво «СВІТОЧ», 2015

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Музика Михайла Вербицького

Слова Павла Чубинського

Урочисто

Ще не вмер-ла Ук - ра - ї - ни і сла-ва, і во - ля,

Ще нам, брат - тя мо - ло - ді - ї, у - сміх-неться до - ля.

Зги - нуть на - ші во - рі-жень-ки, як ро-са на сон - ці.

За - па - ну - ем і ми, брат-тя, у сво-їй сто - рон - ці.

Ду - шуй ті - ло ми по - ло - жим за на - шу сво - бо - ду,

І по-ка - жем, що ми, брат - тя, ко-заць - ко - го ро - ду.

МИСТЕЦТВО:

ДІАЛОГ ТРАДИЦІЙ І НОВАТОРСТВА

Дорогі учні!

Книжка, яку ви тримаєте в руках, має стати вам вірним супутником на шляху опанування мистецьких цінностей сучасності. Відповідно до семестрів вона складається з двох частин: «Мистецтво в нашому житті» та «Новітні мистецькі явища, дизайн».

Подорожуючи мистецькими стежками різних країн і народів, ви відчуєте зв'язок традицій і новаторства, дізнаєтеся про особливості прояву сучасного мистецтва в музиці, живописі, скульптурі, архітектурі, театрі, кінематографі тощо. Сприймання та інтерпретація кращих зразків народної творчості, шедеврів світової класики й новітніх арт-практик допоможе краще усвідомити роль мистецтва в нашому житті, навчитися висловлювати власне ставлення до його творів і явищ. Ознайомлення з різними видами дизайнерської діяльності сприятиме розумінню естетики доквілля, спонукатиме до бажання робити середовище власного життя не лише комфортним, а й красивим.

Без сумніву, ви отримаєте справжнє емоційне задоволення, співаючи пісні, що увійшли до скарбниці українського фольклору або стали класикою української естради. Слухаючи джаз, аналізуючи «плюси» й «мінуси» рок- і поп-музики, ви навчитесь критично оцінювати різні явища сучасної музичної культури.

Виконання різноманітних художньо-творчих завдань, участь у мистецьких проектах сприятимуть проникненню в таїну різних видів мистецтва нашого часу.

З любов'ю до мистецтва і повагою до вас — автори

ЗМІСТ

ВСТУП

ЧАСТИНА ПЕРША: МИСТЕЦТВО В НАШОМУ ЖИТТІ

I. Діалог народного мистецтва із сьогоденням

Писанка і петриківський розпис — мистецькі символи України	10	1–2	Музичні символи України	35
«І рушник вишиваний на щастя, на долю дала...»: килимарство, вишивка	18	3–4	Нове життя народних мелодій в інструментальній музиці	42
Витвори народних майстрів: іграшки, кераміка, витинанки	23	5–6	Народна творчість — натхнення для митців	47
Етнічні мотиви в декоративному мистецтві	30	7–8	Етнічні мотиви у класичній і сучасній музиці	52

II. Діалог мистецтв минулого і сучасного

Архітектура як вид мистецтва: від минулого до сучасності	57	9	Аранжування музики	91
Абетка архітектури, або Як народжуються архітектурні образи	65	10	Музика і театр: опера, балет	95
Види архітектури	71	11	Музика і кіномистецтво: екранізація, римейк, саундтрек	101
Скульптура і декоративне мистецтво в архітектурному ансамблі	77	12	Музика і архітектура	107
Сакральне мистецтво	83	13	Радуйся, Маріє, або Сакральна музика	113
14. ПАНОРАМА МИСТЕЦТВ: ПЕРЕВІРЯЄМО СВОЇ ЗНАННЯ.				118

ЗМІСТ

ЧАСТИНА ДРУГА: НОВІТНІ МИСТЕЦЬКІ ЯВИЩА. ДИЗАЙН

III. Мистецтво дизайну і джазу: на шляху до діалогу

122	Мистецтво дизайну і його види	15–16	У ритмі джазу	148
129	Графічний дизайн: реклама і фірмовий стиль	17–18	Джаз як мистецтво імпровізацій	151
136	Дизайн книги. Ілюстрація	19	Джаз і класична музика	157
141	Веб-дизайн. Шрифт	20	Джаз в Україні	162

IV. Діалог між мистецтвом і щоденним життям

166	Секрети промислового дизайну	21–22	Рок-музика	182
175	Дизайн одягу, іграшок і сувенірів	23–24	Музичний театр: рок-опера	189

V. Діалог між мистецтвом і навколишнім світом

196	Від дитячої кімнати до парку розваг: інтер'єр та екстер'єр	25–26	Палітра поп-музики	213
205	Життя в гармонії з природою: ландшафтний дизайн, біодизайн	27–28	Естрадні та бальні танці	220
209	Дизайн масових заходів			

VI. Діалог між новаторством і вічними цінностями

226	Новітні художні явища: арт-практики	29–30	Новаторські музичні явища	235
31.	ДИТЯЧІ ОБРАЗИ В ДЗЕРКАЛІ ТРАДИЦІЙ І НОВАТОРСТВА			242
32.	ПАНОРАМА МИСТЕЦТВ: ПЕРЕВІРЯЄМО СВОЇ ЗНАННЯ.			254

ЧАСТИНА ПЕРША:

МИСТЕЦТВО В НАШОМУ ЖИТТІ

Ми живемо в епоху технічного прогресу й небачених наукових відкриттів, що змінили традиційні уявлення про простір і час, про можливості просторових і часових форм мистецтва впливати на особистість. Людина опановує космічні простори й намагається проникнути в таємниці підсвідомості, потрапляє в епіцентри воєн і революцій, соціальних конфліктів та екологічних катастроф, національних і релігійних суперечностей між людьми. Здатність створювати художні образи, втілювати пережите на полотні, у камінь чи звуки, виявляється нині й у традиційних мистецьких видах і жанрах, і в досить незвичних формах, які відображають сучасне динамічне життя, сповнене суперечностей і відкриттів, радісних злетів і тяжких переживань.

Мистецтво нашого часу, на перший погляд, суттєво відрізняється від мистецтва попередніх періодів, начебто між ними лежить прірва.

В образотворчому та декоративно-ужитковому мистецтві, в архітектурі сьогодення також спостерігається гармонійне поєднання традицій і новаторства. Адже мистецтво в усі часи відображало в художніх образах дух конкретної епохи, зберігаючи водночас найвищі художні досягнення минулих поколінь.

Надзвичайно складною стає музична мова композиторів-професіоналів, яка здається занадто важкою для розуміння пересічного аматора, неймовірно напруженою за емоційним тонутом. Тому поширення набувають різноманітні обробки народної та класичної музики, які ніби поєднують минуле і сучасне, знайоме і невідоме. Завдяки цьому прекрасна музика зі спадщини багатьох віків отримує нове життя, стає ближчою для нашого сучасника.

Добро та зло, щастя й горе, війна і мир, любов і ненависть, урбанізоване місто і незаймана природа, що надає натхнення й сили, — усе це є широким діапазоном тем і образів сучасного мистецтва, яке виконує роль своєрідного «барометра» чи «сейсмографа» глибинних, інколи прихованих від очей, суспільних й особистісних проблем сьогодення.

I. ДІАЛОГ НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА ІЗ СЬОГОДЕННЯМ

В усіх науках і мистецтвах плодом є вірна практика.
Григорій Сковорода, український філософ

1–2. ПИСАНКА І ПЕТРИКІВСЬКИЙ РОЗПИС — МИСТЕЦЬКІ СИМВОЛИ УКРАЇНИ

Людина за своєю природою — художник. Усе, що її оточує і до чого торкаються її руки, вона намагається зробити прекрасним. Подивіться навкруги: там, де виникає краса та гармонія — починається мистецтво. І саме високими досягненнями народного мистецтва славиться Україна на весь світ.

Мистецтво створення побутових речей та їх художнє оздоблення називається *декоративно-прикладним*. Витвори народних майстрів (у якій техніці вони не були б створені) красномовно розповідають про світ, де ми живемо, і кожна намальована, вишита чи вирізьблена руками людини квітка, листочок або ягідка — це справжнє диво!

У кожного народу переважають ті чи інші види декоративно-прикладного мистецтва. Це зумовлено різними кліматичними умовами, навколишньою природою, традиціями, які зберігалися й розвивалися протягом багатьох століть. Ми — українці. На території України поширені такі види декоративно-прикладного мистецтва, як *вишивка, килимарство, ткацтво, різьблення, писанкарство, гончарство, ковальство, гутництво, витинанка, лозоплетіння, народне малярство, зокрема розпис*. Для виготовлення ужиткових виробів використовують дерево, глину, тканини, метал, папір, нитки, мінеральні фарби тощо.

Зоя Пасічна.
Писанкові розсипи

Символом відродження природи в багатьох народів світу вважають *писанку*. Але якщо в інших народів виробляють переважно крашанки й розмальовують їх дуже просто, то в українців писанкарство досягло найвищого рівня мистецького розвитку. Писанка, що символізувала зародження нового життя і початок Всесвіту, перетворилася на один із найважливіших духовних і культурних *символів* України. Тож не дивно, що в Канаді українські емігранти поставили їй пам'ятник, а в українському місті Коломия існує музей писанки, будівля якого відтворює форму цього великодушного дива.

Хочу знати більше

Символіка писанки. Створюючи писанку, майстер використовує мову символів. Символ — це умовний знак, мова наших предків, для яких кожна лінія, кожна геометрична фігура мала певне значення. Наприклад, крижинка символізувала зиму, квітка — весну, ягода — літо. Символічного значення надавали й кольору. Наприклад, зелений «розповідав» про весняне пробудження природи й надію на гарний урожай; блакитний — небо, воду; коричневий — землю, що приносить врожай; чорний — темряву, потойбічний світ; жовтий — сонце, тепло та сподівання на світле майбутнє, червоний — радість життя, добро.

Писанки Зої Сташук

Більшість символів мають дуже давнє походження. Це знаки «спілкування» наших пращурів із природою, Всесвітом, із тим духовним началом, яке керує нашим життям. Ними вони позначували все довкола, аби вберегти свою домівку та родину від злих сил. Із часом склалася система знаків: кутів і ромбів, ритмічних зигзагів, трикутників і меандрів.

Найуживаніші символи на писанках такі: Сонце, Зірка, Ромб, Бесконечник, Хрест, Ружа, Птах, Берегиня, Дерево життя.

СОНЦЕ

ДЕРЕВО ЖИТТЯ

РУЖА

Малював Богдан Гдаль

Парад писанок у Києві

Образи писанки у творах народних майстрів

Які види декоративно-ужиткового мистецтва представлено на ілюстраціях? Які образи втілено у творах сучасних майстрів?

Олена Щербань. Калина

Своєрідною візитівкою українсько-го народного мистецтва у світі став *петриківський розпис*. Його також можна назвати культурним символом українців. У 2013 р. петриківський розпис було внесено до Списку нематеріальної культурної спадщини людства ЮНЕСКО.

Характерною особливістю петриківського розпису є переважання рослинних візерунків (здебільшого квіткових) і створення фантастичних, небувалих у природі форм квітів, наприклад, «цибульки» або «кучерявки». Найпоширенішим у цьому розписі є зображення *калини* — загальновідомого символу України, оспіваного в численних піснях. Також застосовують

мотиви садових і лугових квітів — жоржин, айстр, тюльпанів, троянд, ромашок, волошок, ягід полуниці та винограду. Інколи квіти та ягоди поєднуються з птахами, ще рідше зустрічаються зображення тварин і людини, які, завдяки багатому декоруванню форми, мають дещо фантастичний вигляд. Традиційним для «петриківки» є зображення жар-птиці. Це не звичайний різнокольоровий птах, а міфічна істота з фантастичними візерунками по всьому тулубу, яка приносить щастя. Усі зображення розписів є *стилізованими*.

Що таке стилізація? Визначте, які мотиви й кольори переважають у петриківському розписі. Пригадайте й назвіть інші види розписів, що поширені в Україні. Які їх характерні ознаки?

Наталія Мулярчук. Герб України

Наталія Статива-Жарко.
Таріль із петриківським розписом

Петриківський розпис на головній сторінці пошуковика Google

Що є композиційним центром декоративних розписів, представлених на ілюстраціях? Визначте художні засоби, за допомогою яких досягається виразність у розписах українських майстрів.

Портрет митця

Марфа Ксенофонтівна ТИМЧЕНКО (1922–2009) — народний художник України, лауреат Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка та премії імені Катерини Білокур.

Основа творчості художниці — глибокий, нерозривний зв'язок з орнаментальним мистецтвом її рідного славнозвісного села Петриківка, що на Дніпропетровщині. Упродовж довгого творчого життя художниця створила сотні оригінальних квіткових і сюжетних композицій на папері, картоні, порцеляні та полотні, спільною рисою яких є витонченість малюнка, відчуття ритму, композиційна й колористична довершеність.

Марфа Тимченко.
«Я хотіла побачити місто...»

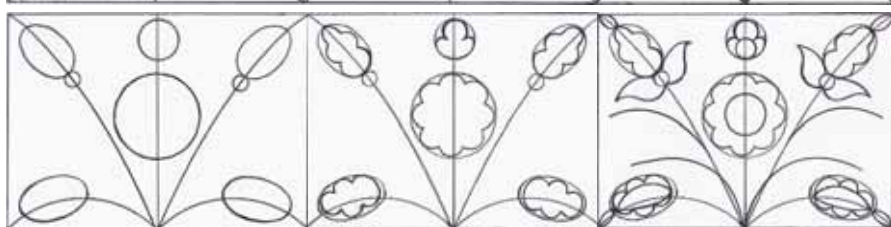
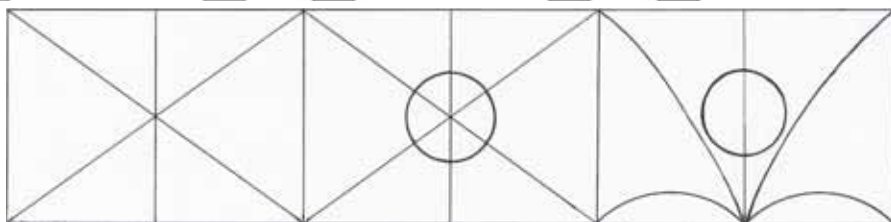
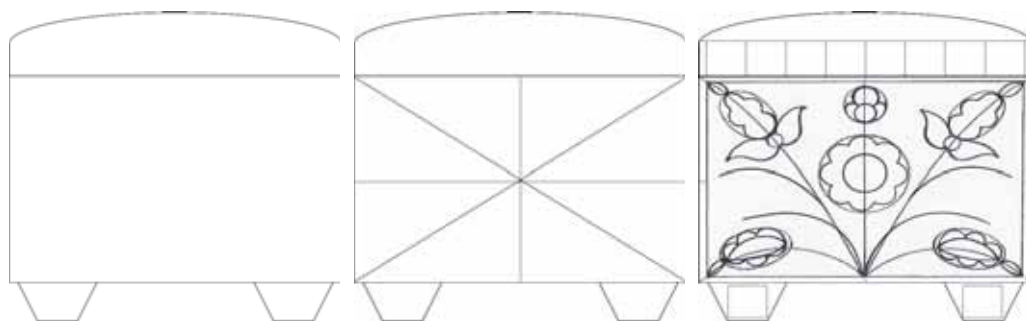
Марфа Тимченко. «Ще треті півні не співали»

Марфа Тимченко. Верба

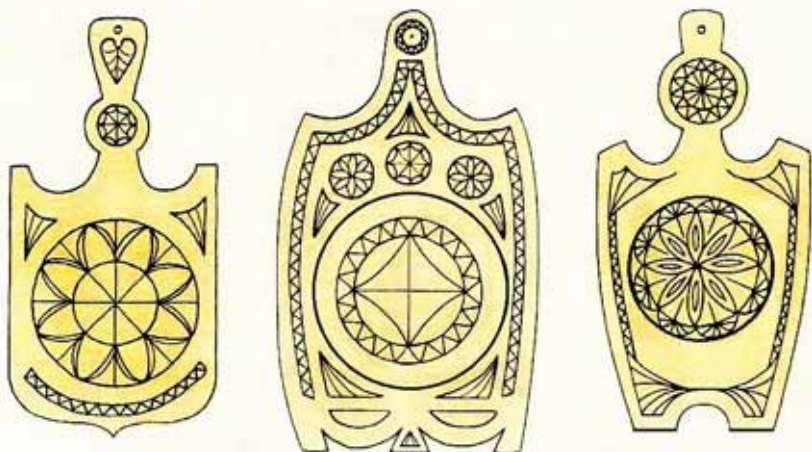
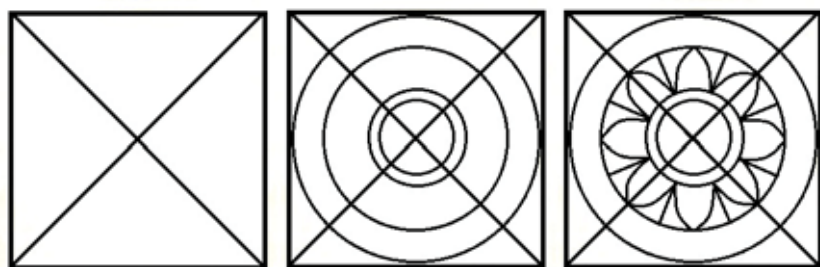

Варіант 1. Намалуйте декоративну квіткову композицію за мотивами петриківського розпису для прикрашання скрині.

Варіант 2. Розробіть орнамент у крузі. Прикрасьте ним дошку для нарізання або серветку.

A decorative header featuring a wavy rainbow with colorful hands (red, yellow, green, blue) reaching up to it. A paintbrush is shown at the end of the rainbow, with a drop of paint falling.

Мистецькі поради

- При складанні композиції для розпису скрині важливо визначити розмір її основних найбільших елементів (квітів), намітити їх загальну форму.
- Визначте напрям нахилу стебел та поєднайте квіти плавними хвилястими лініями.
- Доповніть композицію розпису другорядними елементами: листочками, пуп'янками, ягідками, дрібними квіточками, завитками тощо. На одній стеблині можуть бути різні за формою та кольором квіти й листочки. Пам'ятайте: елементи композиції, які розташовані ближче до її краю, мають бути меншими за розміром.
- Усі частини декоративного квіткового розпису повинні утворювати врівноважену й цілісну за формою, гармонійну за кольором композицію.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Декоративно-прикладне мистецтво — різновид декоративного мистецтва, пов'язаний зі створенням і художнім оформленням виробів побуту.

Символ — уявний знак певних ідей, понять, явищ.

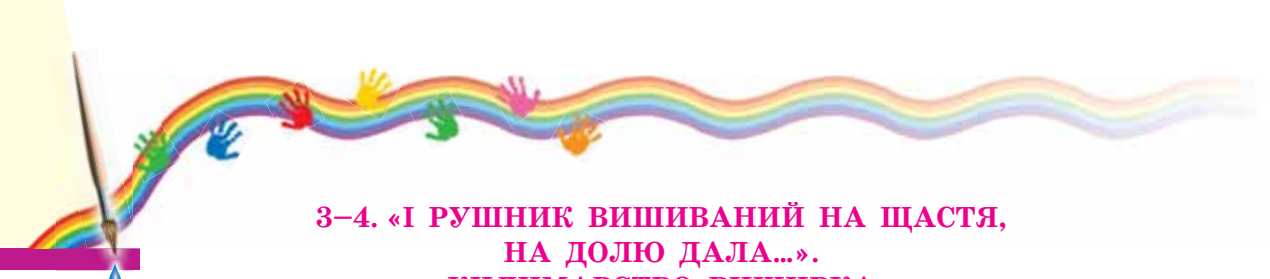

1. Які види декоративно-ужиткового мистецтва популярні в українській народній творчості?
2. Чому писанку та петриківський розпис вважають мистецькими символами України?
3. Яка основна ознака декоративних зображень?
4. Поцікавтеся з різних джерел, у мистецтві яких народів світу поширене писанкарство.
5. **Колективний проєкт.** Розпочніть готувати матеріали для проєкту «Парад писанок нашого рідного краю» або «Петриківка — це модно!».

Мешканцями села Петриківка створено петриківський розпис довжиною 120 м

3–4. «І РУШНИК ВИШИВАНИЙ НА ЩАСТЯ, НА ДОЛЮ ДАЛА...». КИЛИМАРСТВО, ВИШИВКА

Протягом життя людину оточує безліч корисних і потрібних для неї речей. Кожна річ є представником певної культури і показником розвитку людства. Допмагаючи людині в побуті, речі здатні крізь століття пронести пам'ять про певні історичні події й розповісти нащадкам про життя, звичаї і традиції певного народу. Річ, зроблена власноруч — особлива, вона зберігає в собі якості, що притаманні лише тій людині, яка її створила, адже в ній закладена часточка душі майстра, його ставлення до світу.

Довгими осінніми та зимовими вечорами молоді жінки та дівчата збиралися на вечорниці. Лунала пісня, а вправні руки майстринь, не спиняючись ні на мить, пряли, ткали, вишивали. Вишитими скатертинами й серветками вкривали столи, обереги з поперечним малюнком вішали на стіни. Кожна родина мала значну кількість рушників. Візерунчасті, яскравого малюнка, вони прикрашали інтер'єри кожної оселі. Прості — використовували для господарських потреб.

 Пригадайте й розкажіть, що вам відомо про розвиток ткацтва й килимарства в Україні та в інших куточках світу.

Традиційною й вельми поширеною галуззю народного ткацтва в Україні є *килимáрство*. В усіх регіонах побутували килими та вузькі килимові доріжки. На Правобережжі та в Галичині в килимах переважали геометричні орнаменти з мотивами ромбів, спіралей, зірок, а на Лівобережжі — рослинні, зокрема квіткові.

Решетилівський килим (Полтавщина)

Гуцульський килим (Прикарпаття)

 Порівняйте зразки українських килимів, охарактеризуйте їх композицію, кольорову гаму й мотиви орнаментів.

Найпоширенішим і найулюбленішим видом декоративно-прикладного мистецтва в Україні з давніх часів і понині є вишивка. Це не тільки художнє оформлення речей, а й мистецтво оригінального бачення світу, скарбниця вірувань, звичаїв, обрядів нашого народу.

Численні орнаментальні зображення тварин, птахів, рослин, дерев, квітів стверджують, що наші предки обожнювали їх, опоетизовували природу не лише у фольклорі, а й декоративному мистецтві. Наприклад, рушники з вишитими зображеннями голубів, півнів, коней, хрестиків тощо були своєрідними оберегами, що захищали людину від зла. Вагоме значення мала й кольорова символіка: червоний — любов, жага, світло, боротьба; чорний — смуток, нещастя, горе, смерть; зелений — весна, буння, оновлення життя тощо. Солярні знаки, схематичні фігури Сонця, Березині, Древа життя, вишиті на тканині, є ще одним свідченням глибокої шаноби наших пращурів до Сонця, Матері, як могутніх, святих, життєдайних першооснов усього суцього.

Це давнє, але й вічно молоде мистецтво, адже ним і в наш час захоплюється безліч жінок та дівчат.

У процесі розвитку мистецтва вишивки в кожному регіоні України утворилися характерні мотиви й орнаментальні композиції, які вирізнялись особливостями колірної гами, специфікою технік виконання. У кожному з них збереглися самобутні традиції колористики, орнаментування й оздоблення вишитих виробів. До того ж, твори кожного майстра вирізняються за характером вишитих мотивів, композиційними особливостями, прийомами накладання стібків, технікою виконання, тощо.

Рушники XIX століття

Подільська губернія

с. Єрки Київська губернія

Вінницький повіт

Порівняйте вишивку різних етнічних регіонів України. Віднайдіть спільне, відмінне, оригінальне.

Портрет митця

Вишиваний портрет Віри Роїк

Вишивка Віри Роїк

Віра Сергіївна РОІК (1911–2010) — українська вишивальниця, Герой України, відзначена орденом Княгині Ольги III ст., заслужений майстер народної творчості України, заслужений художник Криму, лауреат Державної премії Автономної Республіки Крим і премії ім. Володимира Короленка.

Вивчаючи стильові особливості вишивок різних областей України, майстриня залишила нащадкам тисячі власноручних витворів. Вона була членом Національної спілки майстрів народної творчості України, володіла 300 видами технік вишивання народів світу. Віра Сергіївна стала засновницею школи української вишивки в Криму, музею декоративного мистецтва народних умільців.

Віра Роїк організувала 140 персональних виставок своїх творів «Український рушничок», зокрема, в усіх обласних центрах України, а також у Росії, Німеччині, Болгарії, Польщі, Туреччині. Роботи Роїк зберігаються в 43 музеях різних країн світу.

У 2006 р. в галузі народного мистецтва було засновано премію ім. Віри Роїк. 2012 р. в Криму був відкритий Музей української вишивки ім. Віри Роїк.

У нинішню бурхливу епоху науково-технічного прогресу актуальним стає питання, яке поставив колись видатний просвітител, філософ і поет Григорій Сковорода: «Для чого робимо золототканні матерії, вишиваємо їх різними шовками і погляду приємними квітами і обціплюємося ними, щоб зробити приємне очам...». І сам на це запитання відповів: «Для радості серця!»

Життя підтверджує, що вишивка, як вид декоративно-прикладного мистецтва, і в наш час не втрачає своєї популярності в різних народів світу. А спільна творчість сучасних модельєрів і вишивальниць дивує навіть найвибагливіших модниць!

І сьогодні, як і колись, вишивання використовують як прикрасу жіночого й чоловічого одягу, предметів домашнього вжитку, як оздобу рушників, скатертин, серветок тощо. Мистецтво художнього вишивання широко використовують в оздобленні жіночих сумочок, в інтер'єрах сучасних приміщень. Воно вносить у побут своєрідну святковість, урочистість.

Вишивка — це модно!

Оберіть на поданих ілюстраціях зразок вишивки, який вам найбільше сподобався, і проаналізуйте його художні якості (мотиви й образи, вид орнаменту, кольорову гаму тощо).

Розробіть ескіз вишивки з урахуванням особливостей української орнаментики та символіки кольорів.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Вишивка — широко поширений вид декоративно-ужиткового мистецтва, у якому візерунок і зображення виконують вручну (зазвичай голкою) або за допомогою вишивальної машини на різних тканинах, шкірі, повсті та інших матеріалах лляними, бавовняними, вовняними, шовковими (частіше кольоровими), металевими (золотими, срібними) нитками, а також волосом, бісером, перлами, блискітками, іноді в поєднанні з нашитими дорогоцінними каменями, монетами.

Килимáрство — традиційне, поширене в усіх місцевостях України народне ремесло, галузь ткацтва.

Віртуальна екскурсія

У Музеї українського рушника

Музей українського рушника в Переяславі було відкрито в травні 1995 р. Переяславщина — один із центрів ткацтва в Україні. Справжньою окрасою музею є знамениті домоткані переяславські рушники. Насиченість і складність основного узору свідчать про високу майстерність місцевих ткачів. Для створення орнаментів вони розробляли безліч варіантів компонування невеликої кількості елементів. Орнаментували їх нитками червоного кольору з невеликим вкрапленням синього або чорного. Рушники ткали довгі та широкі, що було пов'язано з конструктивною особливістю житла.

Дізнатися більше про українські рушники ви зможете, завітавши на сайт Національного історико-етнографічного музею-заповідника «Переяслав»: <http://www.niez-pereyaslav.com.ua>

1. Що нового ви дізналися про вишивку як вид мистецтва?
2. Де застосовують вишивку в наш час? Поміркуйте, чи належить вишивка до видів сучасного мистецтва. Обґрунтуйте свої міркування.
3. Які мотиви притаманні килимарству різних регіонів України? Яким виробом народних майстрів вам би хотілося прикрасити свою кімнату?
4. У вільний час поцікавтеся, чи є у вашій місцевості центри народної вишивки, ткацтва, килимарства та інших видів декоративно-ужиткового мистецтва. Поділіться своїми відкриттями з однокласниками.
5. **Колективна робота.** Організуйте і проведіть показ моделей «21 травня — День української вишиванки». Чи може, на вашу думку, вишиванка об'єднати нашу країну?

5–6. ВИТВОРИ НАРОДНИХ МАЙСТРІВ: ІГРАШКИ, КЕРАМІКА, ВИТИНАНКИ

Народна іграшка — унікальне явище традиційної народної культури українців. Вона є водночас предметом гри, художнім витвором, національним сувеніром.

В Україні іграшки створювали не тільки з твердих і пластичних матеріалів (дерева, глини тощо), а також із лози, соломи, рогози, довгої трави та ін. Для виготовлення саморобних іграшок також використовували тканину, кольоровий папір, картон.

А чи знаєте ви, що перші іграшки з'явилися тисячі років тому?

Спочатку це були камінчики, глиняні грудочки, а пізніше — різноманітні фігурки з дерева, тканини та інших підручних матеріалів. Виготовлені дорослими іграшки втілювали образи людей, тварин, або були зменшеними моделями предметів ужитку — посуду, меблів, будиночків тощо. Саме через спрощені іграшки-знаки дитина пізнавала світ, навчалася мислити яскравими образами, врешті, вона залучалася до одного з видів народного мистецтва.

Ляльки-мотанки

Іграшка із сиру

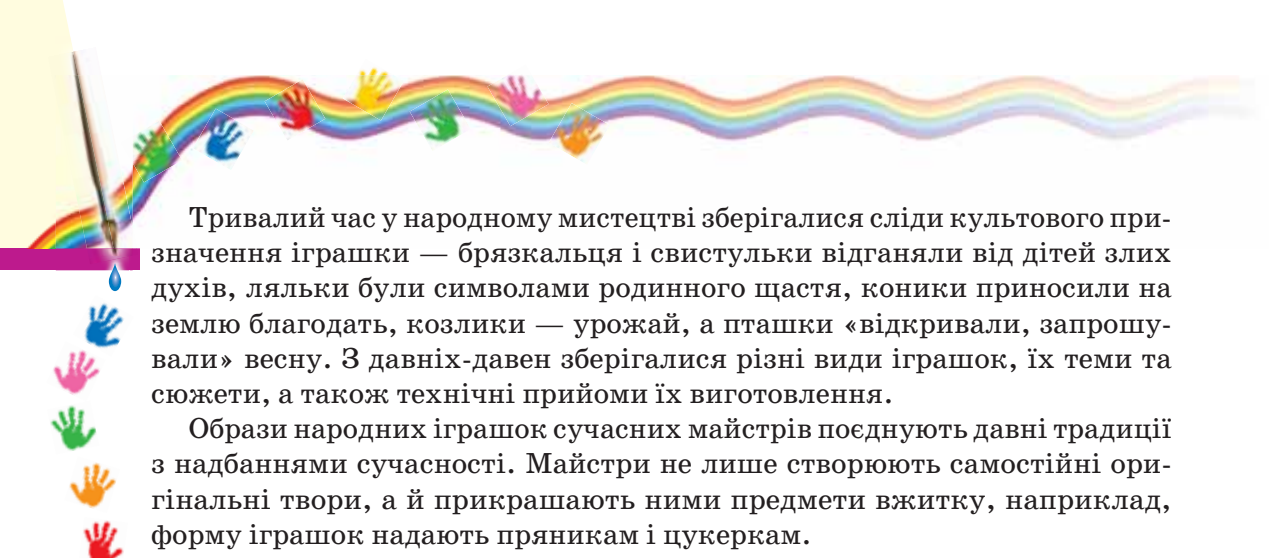
Кримськотатарські дзвоники

Свищик-зозулиця

Розгляньте народні іграшки. Чому, на вашу думку, їх форма узагальнена? Опишіть, як кожен майстер прикрасив свою іграшку.

Тривалий час у народному мистецтві зберігалися сліди культового призначення іграшки — брязкальця і свистульки відганяли від дітей злих духів, ляльки були символами родинного щастя, коники приносили на землю благодать, козлики — урожай, а пташки «відкривали, запрошували» весну. З давніх-давен зберігалися різні види іграшок, їх теми та сюжети, а також технічні прийоми їх виготовлення.

Образи народних іграшок сучасних майстрів поєднують давні традиції з надбаннями сучасності. Майстри не лише створюють самостійні оригінальні твори, а й прикрашають ними предмети вжитку, наприклад, форму іграшок надають пряникам і цукеркам.

Валентина Передерій.
Кінь сонячний

Ольга Отнякіна-Бердник.
Небесний віл

Леся Денисенко-Єременко.
Півень «Світанок»

А тепер замислимося над тим, що таке кераміка. У декоративно-прикладному мистецтві керамікою називають усі різновиди художніх виробів, виготовлені з випаленої глини спеціального складу та приготування (насамперед порцеляна, фаянс, майоліка, теракота, гончарні вироби). Основній сировині кераміки — глині притаманні скульптурно-пластичні можливості. Тому царина застосування кераміки дуже широка: від дрібних предметів ужитку (іграшки, сувеніри, посуд тощо) до архітектурних деталей (ліпні декоративні вставки, кахлі, черепиця тощо) або великої декоративної скульптури, що є частиною архітектурного ансамблю і призначена для оздоблення парків, вулиць, майданів. Окрім цього, кераміка впевнено увійшла в наш повсякденний побут як будівельний матеріал, технічні засоби та деталі для різних галузей промисловості.

На відміну від дерева, тканини, паперу, випалена глина не боїться вогню, вологи, атмосферних впливів. На противагу золоту, сріблу та іншим металам, її не можна переплавити. Ось чому старожитностей із кераміки збереглося до нашого часу незрівнянно більше, ніж з інших матеріалів. Знайдені археологами керамічні вироби містять у собі цінні відомості про життя стародавніх народів, вони є мовчазними свідками історії людства.

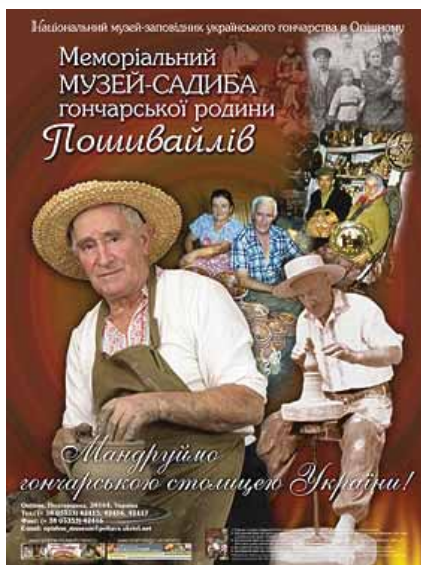
Портрети митців

Гаврило Ничипорович ПОШИВАЙЛО (1909–1991) та **Явдоха Данилівна ПОШИВАЙЛО (1910–1994)** — корифеї української кераміки з Опішні Полтавської області, мистецький дует найдавнішого й одного з найвідоміших гончарських родів України. Він — маестро гончарного круга, а Вона — малювальниця від Бога. Саме її зусиллями було зібрано велику колекцію керамічних виробів: традиційний побутовий посуд, диво-вази, архаїчні барині, дитячі керамічні іграшки — химерні леви, кумедні козлики, кучеряві баранці тощо.

Опішня — загально визнана столиця української кераміки. Гончарство розвивалося тут протягом кількох століть. Г. Н. Пошивайло першим на опішнянській землі розробляв групові композиції, зокрема на теми ярмарків: «На ярмарок», «Біля криниці», «Троїсті музики»; скульптури «Бандурист», «Козачка» та ін. За давньою місцевою традицією, усі вироби гончара розписувала його дружина.

Традиції гончарної династії продовжують онуки — Юрко та Олесь Пошивайли. Отак і формується світовий мистецький бренд.

В Опішні відкрито Меморіальний музей-садибу гончарської родини Пошивайлів. Твори майстрів можна побачити в найбільших музеях України та зарубіжжя.

Постер музею-садиби
Пошивайлів

Узбецька
керамічна іграшка

Традиційна шведська
дерев'яна іграшка —
конячка Дала

Японська дерев'яна
іграшка — сувенір
Кокеші

Що спільного між народними іграшками українців та інших народів світу?

Алла Воронка. Дерево життя

Популярним видом українського народного декоративного мистецтва є *витинанка*. Назва походить від слова — «*витинати*», тобто «*вирізати*». Ці орнаментальні прикраси житла ажурно або силуетно вирізували ножицями або ножом із білого або кольорового паперу.

В Україні витинанки набули поширення як прикраса житла: ними оздоблювали стіни, вікна, полиці, груби, печі. На свята українці виготовляли особливі витинанки: у вигляді сніжинок-зірочок, хреста, барвінку або постатей ангелів. Витинанка-хрест була оберегом, її кріпили над дитячою колискою. На простінках між вікнами в українській хаті висіли витинанки із зображенням «дерева життя», на гіллі яких часто розміщували птахів, унизу біля дерева можна було побачити людські постаті чи силуети звірів. Це символ родини, роду. Він є типовим для українських витинанок.

Микола Теліженко. Чумаки йдуть

Тетяна Зубченко. Дерево роду

Ольга Шинкаренко. Витинанка

Про що «розповідають» витинанки, подані на ілюстраціях? Які з них симетричні, а які — асиметричні? Придумайте власні назви цим творам.

Хочу знати більше

Цзянь чжи та кіріґамі

Складання паперу та вирізання фігурок із нього в минулому в різних кутках світу вважали справжнім мистецтвом. Де ж воно виникло вперше? Можливо там, де винайшли папір? У Китаї це мистецтво носить назву *цзянь чжи*. Витвори, що називають «Подвійним щастям», китайські майстри вирізують із паперу (маленькими ножичками). Такі картинки дарують одне одному на весілля, а в свята ними прикрашають будинок. А що ще роблять із паперу китайські майстри? Усе! Навіть весільні сукні.

У Японії мистецтво вирізання з паперу називають *кіріґамі* (*кірі* — різати, *ґамі* — папір і божество). У техніці кіріґамі створюють різноманітні речі — від листівок до цілих архітектурних споруд.

Китайська витинанка — цзянь чжи

Японська витинанка — кіріґамі

Об'ємне місто, виконане в техніці кіріґамі

Варіант 1. Розробіть орнамент для виготовлення кахлів для прикрашання печі або інтер'єру сучасної кухні.

Варіант 2. Виготовте витинанку «Дерево життя».

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Художня кераміка (із грецької *keramike* — гончарне мистецтво, від *keramos* — глина) — вироби декоративно-прикладного мистецтва, виготовлені з обпаленої глини спеціального складу та приготування (порцеляна, фаянс, майоліка, теракота, гончарні вироби). Назва походить від одного з передмість античних Афін — *Керамік*, де добувалася гончарна глина.

1. Що вам відомо про народні іграшки?
2. Як традиції створення народної іграшки вплинули на творчість сучасних майстрів?
3. Для чого українці використовували витинанки?
4. Поцікавтесь у вільний час про найпоширеніші у вашому краї різновиди декоративно-ужиткового мистецтва. Зробіть повідомлення, ілюструючи його власними виробами, а також зразками мистецтва, що використовує в побуті ваша родина.
5. **Завдання за бажанням.** Уявіть, що вам потрібно підготувати рекламні повідомлення про сучасне життя традиційних українських народних іграшок. Зберіть інформацію та підготуйте презентації на одну з тем: «Лялька-мотанка — оберіг українського народу» або «Свищик “Зозулиця” — улюбленець українських футбольних фанів».

Один із неофіційних символів чемпіонату з футболу «Євро-2012»

7–8. ЕТНІЧНІ МОТИВИ В ДЕКОРАТИВНОМУ МИСТЕЦТВІ

Твори декоративно-ужиткового мистецтва — невід’ємна частина предметного середовища, що оточує людину. Гарно оздоблені побутові речі здатні наповнювати наше життя красою та радістю, вони повсякчас позитивно впливають на настрій людини, стають важливим джерелом естетичних емоцій.

Народне мистецтво завжди надихало професійних майстрів, ставало для них джерелом художніх ідей і образів. У багатьох творах живопису, графіки яскраво виявляються *етнічні мотиви* — національний колорит, характерний для того чи іншого народу, традиції тієї чи іншої культури.

Твори народних умільців і сучасних майстрів декоративного мистецтва, які виготовляють іграшки, керамічні та дерев’яні вироби, розписують і декорують їх, дають можливість художнього освоєння різних культур, відкривають малознайомий світ мистецтва різних народів, творчість яких розвивається в самобутніх, притаманних лише їм умовах.

Саме етнічна строкатість, розмаїтість мов і звичаїв визначають багатство та різноплановість традиційного декоративно-ужиткового мистецтва того чи іншого народу, надають йому неповторного характеру, особливого художнього ритму й колориту.

На прикладі маловідомої українцям творчості народів Африки можна простежити, як у виробах декоративно-ужиткового мистецтва втілюються своєрідні регіональні етнічні культурні особливості.

Дерев’яні африканські маски

Африканські прикраси з бісеру

Розгляньте зразки творів декоративно-ужиткового мистецтва народів Африки та поміркуйте, що вони можуть нам повідомити про африканську культуру. Які мотиви африканських орнаментів? Що, наприклад, вони можуть символізувати? Які кольори та їх поєднання домінують на виробах?

Африканські ляльки

Сьогодні ми можемо спостерігати африканські етнічні мотиви, перш за все, у сучасному одязі. Це — незвичайні орнаменти на тканині, яскраві кольори, безліч аксесуарів (дерев'яні та металеві браслети, масивні сережки, кулони з іклів диких тварин, багаточисельні буси), анімалістичні принти й шаманські штучки (кисті, плетіння, амулети).

У культурі країн Сходу, як і в інших країнах світу, декоративно-ужиткове мистецтво відіграє надзвичайно важливу роль. Саме в художніх ремеслах яскраво виражаються давні мистецькі традиції, які нерозривно пов'язані з побутом.

Колекція одягу з етнічними мотивами

Сирія

Турція

Іран

Охарактеризуйте декоративне оздоблення творів мистецтва. Які види орнаментів використали митці? Пригадайте, як називається складний арабський орнамент із геометричних фігур і стилізованих рослинних мотивів, до якого також можуть бути включені каліграфічні написи. Поміркуйте, чи поширені етнічні мотиви східного мистецтва в сучасному житті. Наведіть приклади.

Загадковість візерунків, краса й незвичність форм предметів ужитку надихають митців до створення власних творів із використанням східних мотивів в оздобленні. Наприклад, такі мотиви ми можемо спостерігати в жанрі натюрморту.

Декоративні натюрморти розкривають своєрідність людського смаку, сприймання світу та ставлення до нього. Їх композиції чітко організовані й продумані до найменших дрібниць. Ескізи декоративних робіт, виконані у відповідних техніках, імітують вишивку, вітраж, мозаїку, чеканку, розпис по тканині та інші художні техніки. Приміром, за допомогою воскового олівця й акварелі можна створити ескіз вітража чи батика, а мозаїку — гуашшю за допомогою мазків плоского пензля чи відбитків від гумки.

Розгляньте зразки декоративних натюрмортів зі східними мотивами та визначте засоби художньої виразності. З'ясуйте композиційні й колористичні особливості представлених на ілюстраціях натюрмортів. Зверніть увагу на те, як митці стилізували зображення в композиціях. Особливості яких художніх технік вони зімітували у своїх роботах?

Олена Мухіна.
Натюрморт (батик)

Лариса Моравська-Шебалкова.
Натюрморт із птахами

Анна Максимова. Східний натюрморт

Варіант 1. Створіть декоративний натюрморт з імітацією гобелена, мозаїки або вітража.

Акварель

Вітраж

Гобелен

Мозаїка

Варіант 2. Створіть декоративний натюрморт зі східними мотивами (гуаш або поєднання воскового олівця з акварельними фарбами).

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Мотив (від латинського *moveo* — рухаю) — ідея, тема, малюнок, що повторюється, у декоративно-прикладному мистецтві — основний, багаторазово повторюваний елемент композиції.

Панно (від латинського *rappus* — шматок тканини) — твір декоративного призначення, вставлений у частину стіни або стелі, обрамлений різьбленням або орнаментом.

1. Які етнічні мотиви ми можемо спостерігати в сучасному мистецтві?
2. Поміркуйте, чи впливає декоративно-ужиткове мистецтво різних народів на розвиток сучасного мистецтва. Наведіть приклади.
3. Визначте особливості створення декоративного натюрморту.
4. Поцікавтеся в різних джерелах про використання етнічних мотивів у професійному мистецтві різних країн.
5. Роздивіться фотографії, на яких представлені витвори народного мистецтва кримських татар. Порівняйте їх із витворами українського народного мистецтва. Зберіть інформацію, ілюстративні матеріали та проведіть у вашій школі виставку, присвячену кримськотатарському мистецтву або мистецтву національної спільноти, що проживає у вашому регіоні.

I. ДІАЛОГ НАРОДНОГО МИСТЕЦТВА ІЗ СЬОГОДЕННЯМ

*А пісня — це душа.
З усіх потреб потреба.
Лиш пісня в серці ширить межі неба.
На крилах сонце сяєво їй лиша.
Чим глибша пісня, тим ясніш душа.*
Іван Драч, український поет

1–2. МУЗИЧНІ СИМВОЛИ УКРАЇНИ

Музи́ка в житті людини відіграє величезну роль, та, мабуть, найважливіше значення має *пісня*. Деякі музичні твори за своєю глибиною змісту, його відповідністю прагненням і почуттям народу стають музичними символами нації.

Який музичний символ нашої держави? Що вам відомо про історію створення Державного гімну України?

Національним музичним символом України вважають «*Молитву за Україну*» Миколи Лисенка. Хоча вона не належить до класичних духовних творів, покладених на канонічні сюжети, що виконуються під час релігійної служби, але завдяки глибині змісту та духовно-патріотичним почуттям, вираженим у цьому творі, його по праву називають духовним гімном України.

Цю пісню, що спочатку мала назву «*Боже, Великий, Єдиний*» («Дитячий гімн»), було створено наприкінці XIX ст. і призначено для дітей. У передмові до видання твору автори написали: «...хотіли вкласти передусім в уста дітей, від яких Всевишній найскоріше міг почути це благання».

Катя Дудник. Молитва за Україну

МОЛИТВА ЗА УКРАЇНУ

Музика Миколи Лисенка

Слова Олександра Кониського

Урочисто

Бо - же, Ве-ли-кий, Є - ди - ний, Нам Ук-ра-ї - ну хра - ни,

Во - лі і сві - ту про - мін - ням Ти ї - ї о - сі - ни.

Світ-лом на - у - ки і знан - ня Нас, ді - тей, про - сві - ти,

В чис-тій лю-бо - ві до кра - ю Ти нас, Бо - же, зрос-ти.

Мо-ли-мось, Бо-же Є - ди - ний, Нам Ук-ра-ї - ну хра - ни,

Всі сво-ї лас - ки, щед-ро - ти Ти на люд наш звер-ни.

Дай йо-му во - лю, дай йо-му до - лю, Дай доб - ро - го сві - ту,

Щас - тя дай, Бо - же, на - ро - ду І мно-га - я, мно-га - я лі - та!

Боже, Великий, Єдиний!
Нам Україну храни,
Волі і світу промінням
Ти її осіни.

Світлом науки і знання
Нас, дітей, просвіти,
В чистій любові до краю
Ти нас, Боже, зрости.

Молимося, Боже Єдиний,
Нам Україну храни,
Всі свої ласки-щедроти
Ти на люд наш зверни.

Дай йому волю, дай йому долю,
Дай доброго світу,
Щастя дай, Боже, народу
І многая, многая літа!

Поміркуйте, чому «Молитва за Україну» є музичним символом духовності українського народу. Як ви розумієте слова вірша Анатолія Грицяя, написані під впливом «Молитви за Україну»?

Нехай твоя свята молитва
Пекучі рани нам зцілить,
І вигострить наш дух, як бритву,
Й до серця й Бога долетить.

Портрет митця

Микола Віталійович ЛИСЕНКО (1842—1912) вважається не тільки засновником української композиторської школи. Він по праву є одним із визначних музичних фольклористів.

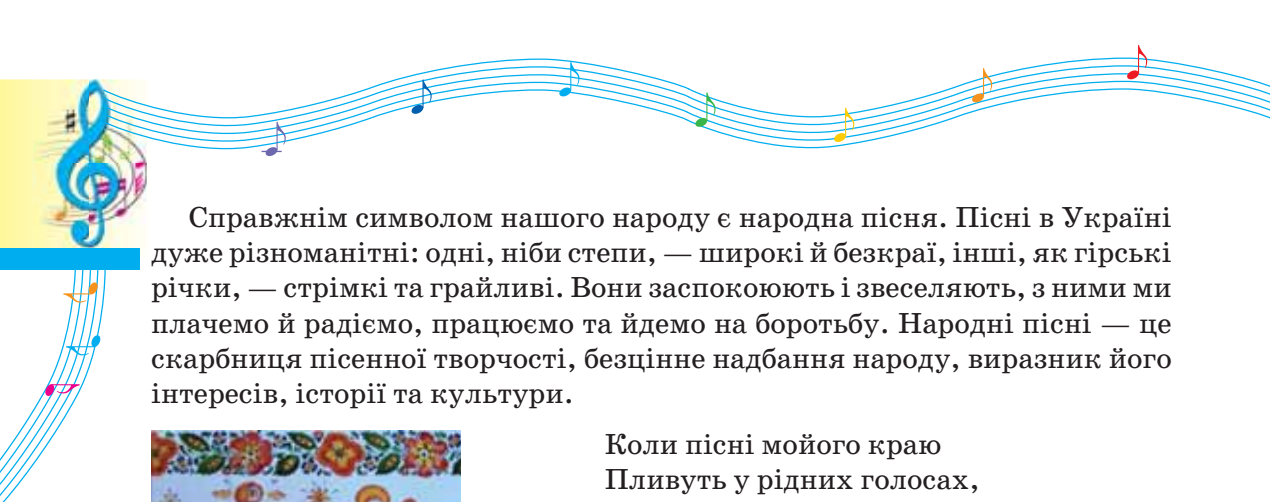
Упродовж усього свого свідомого життя композитор займався збиранням народних пісень. Лисенко записував фольклор від народних носіїв, прагнув точно зафіксувати слова, ладоінтонаційну будову мелодії, метроритм і музичну форму твору. Фольклорні зразки він згрупував за жанрами й опублікував окремими випусками. Це — сім випусків пісень для голосу із супроводом фортепіано (по 40 пісень у кожному), тринадцять збірок хорових обробок (по 10 творів у кожному), збірки обрядових пісень (два збірники «Веснянок», «Купальська справа», «Колядки та щедрівки», «Весілля», збірка танків і веснянок «Молодощі») та «Збірник народних українських пісень у хоровому розкладі» для виконання учнями молодшого та підліткового віку. Загалом спадщина Лисенка-фольклориста становить понад 600 зразків народних творів й охоплює майже всі пісенні жанри: обрядові, побутові, соціальні, історичні пісні та думи.

Усі народні пісні Лисенко залишав недоторканими і щодо мелодій, і щодо тексту. У фортепіанному супроводі до сольних зразків він прагнув повніше висвітлити ладогармонічну природу, укладену в самій мелодії. У хорових обробках Лисенко намагався максимально розкрити ладогармонічну природу народних пісень, характерні особливості народного багатоголосся.

За спогадами сучасників, Микола Лисенко був одним зі справжніх пропагандистів українства. Роль Миколи Лисенка в українській музиці можна порівняти зі значенням Тараса Шевченка в українській літературі.

Іван Труш.
Портрет Миколи Лисенка

Справжнім символом нашого народу є народна пісня. Пісні в Україні дуже різноманітні: одні, ніби степи, — широкі й безкраї, інші, як гірські річки, — стрімкі та грайливі. Вони заспокоюють і звеселяють, з ними ми плачемо й радіємо, працюємо та йдемо на боротьбу. Народні пісні — це скарбниця пісенної творчості, безцінне надбання народу, виразник його інтересів, історії та культури.

Коли пісні мого краю
Пливають у рідних голосах,
Мені здається, що збираю
Цілющі трави я в лугах.

В піснях — і труд, і даль походу,
І жаль, і усміх, і любов,
І гнів великого народу,
І за народ пролита кров.

В піснях дівоча світла туга
І вічний полях косаря,
В них юність виникає друга,
Висока світиться зоря...

Максим Рильський

Пригадайте та назвіть жанри українських народних пісень. Про які з них ідеться у вірші М. Рильського? Порівняйте виконання народної пісні.

Українська народна пісня «Ой верше, мій верше...» (виконання під супровід колісної ліри; виконання сучасними естрадними співаками).

Як вам уже відомо, музичний фольклор тривалий час передавався від покоління до покоління в усній формі. Лише приблизно два століття тому фольклористи почали записувати пісні та мелодії від народних виконавців. Так, завдяки цим людям до наших часів дійшла велика кількість українських народних мелодій. Значний внесок у дослідження і збирання народної творчості зробили вітчизняні фольклористи *Микола Лисенко*, *Філарет Колесса*, *Климент Квітка* та інші.

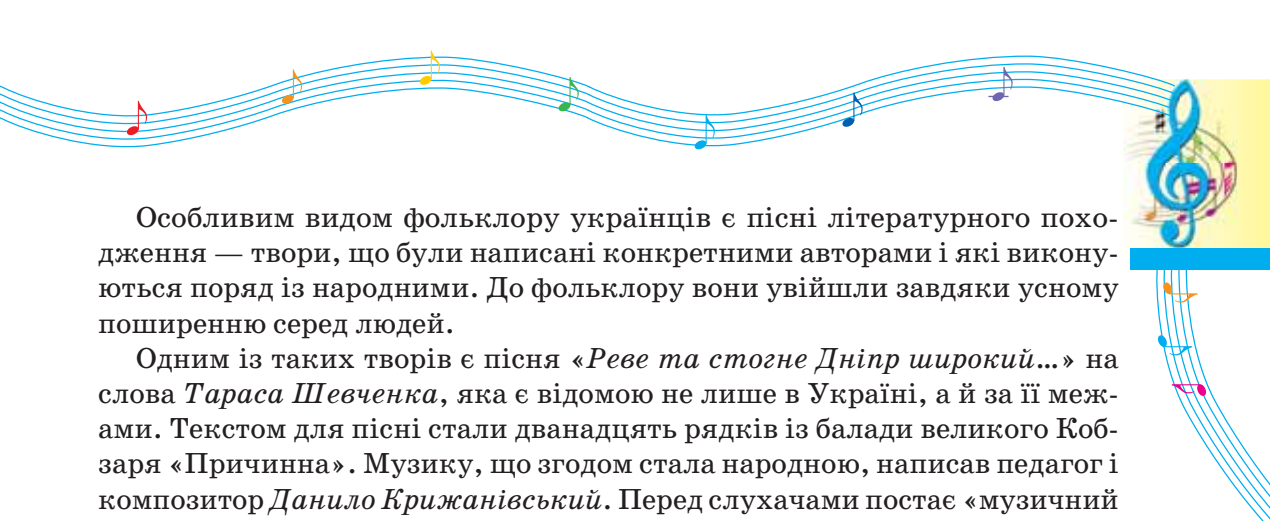
Крім записів автентичного (власне народного) виконання народної пісні чи інструментальної мелодії, композитори часто створювали її обробки — вокальні й інструментальні. Так, одноголосна народна мелодія перетворювалася на твір для різного складу виконавців — соло (голосу чи музичного інструмента), ансамблю, хору або оркестру — народжувались *обробки народних пісень і танцювальних мелодій*.

Обробка *Миколи Лисенка* «Ой не світи, місяченьку...», «Лугом іду, коня веду» (для соліста із супроводом); «Верховино, світку ти наш» (для хору) (фрагменти).

Як музичний супровід вокальних творів допомагає розкрити музичний образ? Як відбувається темпово-динамічний розвиток хорового твору?

Особливим видом фольклору українців є пісні літературного походження — твори, що були написані конкретними авторами і які виконуються поряд із народними. До фольклору вони увійшли завдяки усному поширенню серед людей.

Одним із таких творів є пісня «*Реве та стогне Дніпр широкий...*» на слова *Тараса Шевченка*, яка є відомою не лише в Україні, а й за її межами. Текстом для пісні стали дванадцять рядків із балади великого Кобзаря «*Причинна*». Музику, що згодом стала народною, написав педагог і композитор *Данило Крижанівський*. Перед слухачами постає «музичний пейзаж» розбурханого Дніпра, який уособлює могутні сили народу — волелюбного, нескореного, героїчного, як сам Кобзар. Можливо тому цю пісню вважають гімном творчості видатного українського поета.

«*Реве та стогне Дніпр широкий...*» (слова *Тараса Шевченка*, музика *Данила Крижанівського*) (різні інтерпретації).

Які почуття викликає музика? Якими засобами виразності це досягнуто? Розкажіть про засоби виразності живопису, за допомогою яких Микола Бурачек зобразив бурю на Дніпрі. Поміркуйте, що об'єднує поетичний текст, музику та картину. Порівняйте зображення Дніпра у творах художників Івана Труша й Миколи Бурачека. Яка з картин емоційно суголосна пісні?

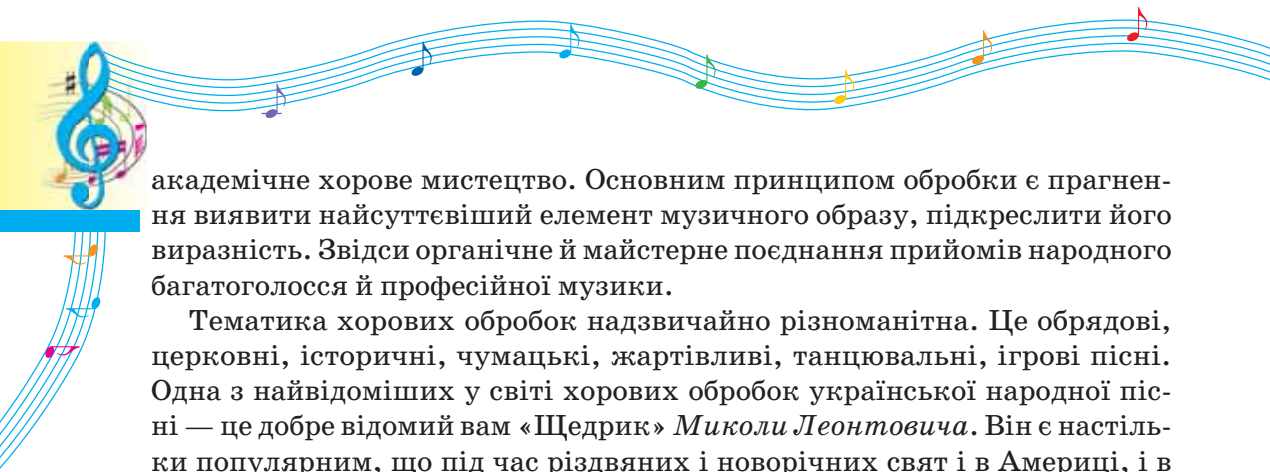
Микола Бурачек. «Реве та стогне Дніпр широкий...»

Іван Труш. Дніпровські далі

На вірші Т. Г. Шевченка написано багато пісень, що стали народними. Серед них «*Така її доля*», «*Думи мої, думи*», «*Плавай, плавай, лебедонько*», «*Літа орел, літа сизий*», «*Летить галка через балку*», «*Садок вишневий коло хати...*».

Хорова творчість є унікальною сторінкою в історії української музики, адже пов'язана, головним чином, з *опрацюванням народних пісень*. Хорові обробки народних пісень, з одного боку, спираються на традиційну народну пісенну культуру (колективний гуртовий спів), а з іншого — на

академічне хорове мистецтво. Основним принципом обробки є прагнення виявити найсуттєвіший елемент музичного образу, підкреслити його виразність. Звідси органічне й майстерне поєднання прийомів народного багатоголосся й професійної музики.

Тематика хорових обробок надзвичайно різноманітна. Це обрядові, церковні, історичні, чумацькі, жартівливі, танцювальні, ігрові пісні. Одна з найвідоміших у світі хорових обробок української народної пісні — це добре відомий вам «Щедрик» *Миколи Леонтовича*. Він є настільки популярним, що під час різдвяних і новорічних свят і в Америці, і в Європі по радіо й телебаченню щодня неодноразово лунає «Carol of the Bells» («Гімн дзвіночків»), покладений на мелодію нашого «Щедрика».

Микола Леонтович. «Щедрик». Станіслав Людкевич. «Гайліка».

Охарактеризуй виконавський склад хорів. Як відбувається розвиток музики в кожному творі?

ГРИЦЮ, ГРИЦЮ, ДО РОБОТИ

Українська народна пісня в обробці *Миколи Леонтовича*

«Гри - цю, Гри - цю, до ро - бо - ти!» — В Гри-ця пор-ва - ні чо - бо - ти...

«Гри - цю, Гри - цю, до те - лят!» — В Гри - ця ні - жень-ки бо - лять...

«Гри - цю, Гри - цю, мо - лоти - ти!» — Гриць не - зду - жа - є ро - би-ти.

«Гри - цю, Гри - цю, вру - бай дров!» — А Гриць-ко щось не здо - ров.

1. «Грицю, Грицю, до роботи!» —
В Гриця порвані чоботи...
«Грицю, Грицю, до телят!» —
В Гриця ніженьки болять...

2. «Грицю, Грицю, молотити!» —
Гриць нездужає робити.
«Грицю, Грицю, врубай дров!» —
А Грицько щось не здоров.

3. «Грицю, Грицю, роби хліб!» —
«Кахи, кахи, щось охрип».
«Грицю, Грицю, іди їсти!» —
«Ой чекайте! Де б ми сісти?»

Мистецькі поради

- Виконайте відому вам пісню в хоровій обробці. Спочатку вивчіть окремо кожен хорову партію.
- Для досягнення чистоти і стрункості звучання всіх голосів починайте виконання в дуже повільному темпі.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Обробка народної пісні — перекладення для хору чи інструмента одноголосної народної мелодії.

1. Які музичні символи України ви знаєте?
2. Поясніть, як ви розумієте, поняття *обробка народної пісні*.
3. Яка роль фольклористів у справі збереження та поширення музичної спадщини народу?
4. Пригадайте, які хорові обробки народної пісні вивчалися в попередні роки. Хто з музикантів здійснював ці обробки?
5. Уявіть, що вам запропонували дібрати музичні позивні для телевізійного каналу, що буде розповідати про Україну в світі. Яку мелодію ви запропонуєте? Обґрунтуйте свою думку.

3–4. НОВЕ ЖИТТЯ НАРОДНИХ МЕЛОДІЙ В ІНСТРУМЕНТАЛЬНІЙ МУЗИЦІ

Жанр обробки народної пісні є дуже популярним і шанованим серед композиторів і виконавців. Найчастіше інструментальні обробки народних мелодій виконують ансамблі, оркестри народних інструментів, ансамблі пісні і танцю тощо. Але існує чимало обробок і для різноманітних інструментів-соло. Найпопулярніша форма інструментальних обробок — це *варіації*.

Костянтин Мясков. Варіації на дві українські теми (у виконанні ансамблю народних інструментів); *Сергій Прокоф'єв*. Обробки російських народних пісень у перекладі для оркестру; варіації на німецьку тему (*фортепіано*).

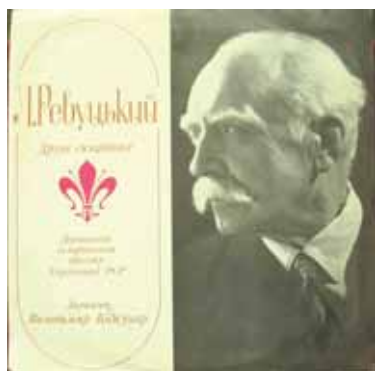
Яка роль тембрів інструментів у розвитку музики? Який твір звучав у виконанні соліста, а який — колективу музикантів? Охарактеризуйте музичну форму варіацій.

Часто під час слухання симфонічних творів ми чуємо знайомі мелодії. Так композитори вшановують народну музику й дають їй нове життя.

Пригадаймо з минулих років навчання, як в увертурі до опери Миколи Лисенка «Тарас Бульба» лунає мелодія української народної пісні «Завіт встали козаченьки», а у фіналі Концерту для фортепіано з оркестром Петра Чайковського — веснянка «Вийди, вийди, Іванку». «Гуцульська рапсодія» Георгія Майбороди базується на мелодії пісні «Верховино, ти світку наш», а фантазія-увертюра «Веснянки» Станіслава Людкевича, з якою ви ознайомились у 6 класі, — на мелодіях українських народних пісень.

Пригадайте особливості музичних жанрів *концерт, рапсодія, фантазія-увертюра*. Наведіть приклади інструментальних творів, де цитуються народні мелодії.

Програма концерту
з творів Левка Ревуцького

Народні мелодії стали основним матеріалом Другої симфонії *Левка Ревуцького*. Уже перші такти твору просякнуті світлим поетичним розумінням світу, тонким відчуттям краєвидів України. Тема твору надзвичайно красива, вона легко запам'ятовується. Їй притаманний політ, порив вітру, втілення мрії. Можна сказати, що Ревуцький проспівав величний гімн своєму народові. У цьому йому допомогли народні пісні, які покладено в основу головних тем симфонії. Саме мелодії народних пісень стали «зерном» об-

разності, відправною точкою, імпульсом для розвитку великого симфонічного твору. Але Ревуцький, як великий митець, переосмислив ці пісні, він ніби переніс народні образи минулого в реальне сучасне.

Симфонія складається з трьох частин. Для втілення основних тем композитор використав сім народних пісень: у I частині — «Ой весна, весниця», «Ой не жаль мені», у II частині — «Ой Микито, Микито», «Ой там в полі сосна», «У Києві на ринку», у III частині — «А ми просо сіяли», «При долині мак».

Поет Максим Рильський так висловлювався про цей твір: *«Друга симфонія сповнена красою українського поля, благородством народного серця, непереможними чарами народної пісні в дорогоцінній оправі симфонічної майстерності».*

Лев Ревуцький. Симфонія № 2 Мі мажор.

Охарактеризуйте музику кожної із частин симфонії.

Портрет митця

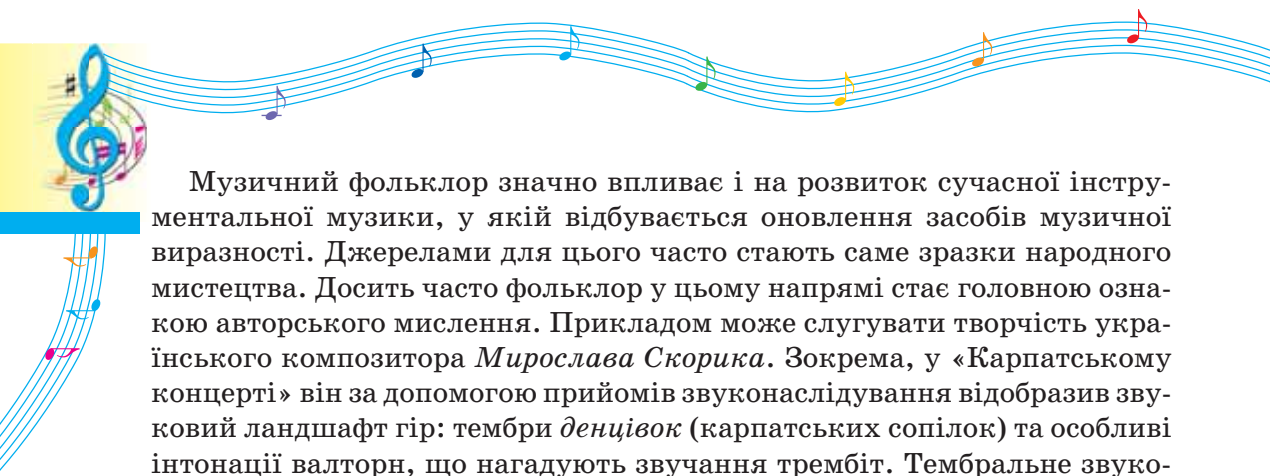
Лев (Левко) Миколайович РЕВУЦЬКИЙ (1889–1977) — український композитор, педагог, музичний і громадський діяч. Професійну музичну освіту здобув у Київській консерваторії, а гри на фортепіано почав навчатися дуже рано — з п'яти років. З-поміж його видатних наставників був Микола Лисенко.

Лев Миколайович пройшов шлях від сільського вчителя й керівника сільських хорів до професора Київської консерваторії та голови правління Спілки композиторів України.

Левко Ревуцький — автор творів різних жанрів, зокрема, двох симфоній і двох концертів для фортепіано та ін. Серед його значних вокальних творів — кантата «Хустина», написана на вірші Тараса Шевченка. Композиторський стиль Л. Ревуцького формувалася на основі глибокого й усебічного пізнання національного музичного фольклору та перетворення традицій сучасної професійної музики. Значний внесок композитор зробив і в розвиток жанру обробки народних пісень. У його творчій спадщині налічується понад 120 обробок народних пісень, у тому числі — «Галицькі пісні», «Козацькі пісні», збірка для дітей «Сонечко».

Меморіальна дошка
Левку Ревуцькому в Києві

Музичний фольклор значно впливає і на розвиток сучасної інструментальної музики, у якій відбувається оновлення засобів музичної виразності. Джерелами для цього часто стають саме зразки народного мистецтва. Досить часто фольклор у цьому напрямі стає головною ознакою авторського мислення. Прикладом може слугувати творчість українського композитора *Мирослава Скорика*. Зокрема, у «Карпатському концерті» він за допомогою прийомів звуконаслідування відобразив звуковий ландшафт гір: тембри *денцівок* (карпатських сопілок) та особливі інтонації валторн, що нагадують звучання трембіт. Тембральне звуконаслідування й інтонації гуцульського фольклору і є ознакою оновлення музичної мови.

«Я ретельно вивчав гуцульський фольклор, їздив у експедиції. Буквально вбирав усі ритми карпатського краю. Ходив різними селами, прислухався», — так говорив Мирослав Скорик.

Василь Брензович. Карпати

Грає карпатська денцівка

Трембіти з експозиції Закарпатського музею музичних інструментів (м. Ужгород)

Мирослав Скорик. «Карпатський» концерт для оркестру.

Які ознаки жанру *концерт*? Як розвивається музика цього твору? Які прийоми, характерні для музичного фольклору Карпат, використав композитор? Чи відповідає програмна назва твору прослуханій вами музиці?

ДВА КОЛЬОРИ

Музика *Олександра Білаша*

Слова *Дмитра Павличка*

Стримано, із сумом

зна - ни - ми шля - ха - ми, Со - роч - ку ма - ти ви - ши - ла ме - ні, Чер-

ка - ми. Два ко - льо - ри мо - ї, два ко - льо - ри, О-

ри: Чер - во - не — то лю - бов, а чор - не — то жур - ба.

ри: Чер - во - не — то лю - бов, а чор - не — то жур - ба.

ри: Чер - во - не — то лю - бов, а чор - не — то жур - ба.

ри: Чер - во - не — то лю - бов, а чор - не — то жур - ба.

1. Як я малим збирався навесні
Іти у світ незаними шляхами,
Сорочку мати вишила мені,
Червоними і чорними,
Червоними і чорними нитками.

Приспів:

Два кольори мої два кольори
Оба на полотні, в душі моїй оба.
Два кольори мої, два кольори:
Червоне — то любов, а чорне —
то журба.

2. Мене водило в безвісті життя,
Та я вертався на свої пороги.
Переплелись, як мамине шиття,
Мої сумні і радісні дороги.

Приспів.

3. Мені війнула в очі сивина
Та я нічого не везу додому,
Лиш згорточок старого полотна
І вишите моє життя на ньому.

Приспів.

Наталя Лашко. Два кольори

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Концерт — жанр музичного мистецтва, в основі якого лежить принцип протиставлення звучання окремих груп виконавців, або виконавського колективу і соліста.

Симфонія — жанр симфонічної музики, великий твір для оркестру.

1. Чому, на вашу думку, жанр обробки народної мелодії завжди є популярним й актуальним? Поміркуйте, чому форма варіацій є привабливою для інструментальних обробок народних мелодій.
2. Які «перетворення» можуть відбуватися з народними мелодіями в різних інструментальних жанрах? Наведіть приклади.
3. Як музичний фольклор впливає на розвиток сучасної музики?
4. Із різних джерел дізнайтеся більше про творчість колективів, що популяризують народну музику.
5. **Колективна робота.** Складіть програму для радіопередачі «Народна музика і сучасність».

Віртуальна екскурсія

У «Трипільському колі»

Запрошуємо вас дізнатися більше про фестиваль «Трипільське коло», який не є суто музичним фестивалем у традиційному значенні цього слова. Ця подія — поєднання не лише музики, а й мистецтва, культури та екології. Фестиваль відбувається на пагорбах Дніпра біля міста Ржищева Київської області.

Фестиваль має п'ятирічний цикл, кожний фестивальний рік відображає тематику однієї зі стихій — Вода, Земля, Повітря та Вогонь. Щоб дізнатися більше про це культурне дійство, завітайте на сайт фестивалю: <http://www.tkfest.com/>

5–6. НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ — НАТХНЕННЯ ДЛЯ МИТЦІВ

Народні мелодії... Вони полоняють і зачаровують людські серця, вони є ґрунтом для творчості майже всіх музикантів-професіоналів. У них співає, плаче і сміється душа народу.

?! Пригадайте й назвіть митців, які популяризували народні мелодії.

Збиранням, колекціонуванням, обробкою народних мелодій цікавилися не тільки українські композитори. Як вам уже відомо, фольклор був пристрасною угорця *Золтана Кодая*, який разом із *Белою Бартоком* записав близько 11 тисяч мелодій різних народів, адже їх цікавила та захоплювала не тільки угорська музика. До кола їхніх дослідницьких і творчих інтересів належала музика румунська, словацька, українська, арабська, сербська, турецька, музика афроамериканців та індійців.

Цікавим зразком інструментальної обробки музичного фольклору є симфонічний твір Золтана Кодая «Танці з Галанти» і «Танці з Марошсека». По суті — це витончено оркестровані народні мелодії. Золтан Кодай був великим поціновувачем і знавцем національного фольклору. Галанта — назва угорського містечка поблизу міста Пожонь, старовинної угорської столиці. Там, у Галанті, композитор часто бував у дитинстві й вирішив із часом використати почуті тоді народні мелодії для створення «Танців» з їх цілком пізнаваним угорським колоритом. У «Танцях з Марошсека», написаних спочатку для фортепіано, а потім оркестрованих, Кодай використав трансильванські народні пісні, зібрані ним у фольклорних експедиціях, де він перебував разом із Бартоком.

Угорська марка,
присвячена 125-річчю
Золтана Кодая

! *Золтан Кодай. Танці з Галанти (фрагмент).*

Бела Барток у своїй творчості органічно поєднав прадавню основу народної мелодики з найновішими виразовими засобами європейської професійної музики, збагативши її метро-ритмічну й темброву палітру. Серед видатних симфонічних творів цього композитора — «Музика для струнних, ударних та челісти». Бела Барток використовує в цьому творі лише струнний склад оркестру, розмістивши ліворуч і праворуч від диригента поділену навпіл струнну групу, а в центрі — фортепіано, арфу, литаври, інші ударні та *челесту*. У музиці багато колористичних прийомів звуковидобування, віртуозних діалогів фортепіано, челісти та арфи. Фінальна частина «Музики» сповнена ритмів та інтонацій угорських мелодій.

! *Бела Барток. «Музика для струнних, ударних та челісти». Фінал.*

Які зображальні виконавські прийоми використав композитор для відтворення національної угорської атмосфери?

Портрет митця

Бела Барток — випускник консерваторії

Михайло Колодко.
Міні-скульптура
Бели Бартока
на набережній
в Ужгороді

Бела БАРТОК (1881–1945) — угорський композитор, піаніст, педагог, музикознавець-фольклорист — видатний музикант-новатор ХХ ст. Самобутність мистецтва Бартока пов'язана з глибоким вивченням і творчою розробкою музичного фольклору Угорщини та інших народів Європи. Молоді роки знаменитого митця пройшли в Закарпатті.

Композиторська спадщина Бартока велика і включає різні жанри: три сценічні твори (одноактну оперу і два балети); симфонію, симфонічні сюїти; кантату, концерти для фортепіано та для скрипки; велику кількість творів для різних інструментів соло і музику для камерних ансамблів (зокрема, для струнних квартетів).

Велику роль у творчості Бартока зіграла його дружба і творча співпраця із Золтаном Кодаєм. Познайомившись із його методами збирання народних пісень, улітку 1906 р. Барток здійснив фольклорну експедицію, записуючи в селах угорські та словацькі народні пісні. З цього часу розпочалася науково-фольклористська діяльність Бартока, яка тривала все його життя.

Барток був також чудовим виконавцем, який залишив яскравий слід у фортепіанній культурі ХХ ст. Його гра захоплювала слухачів своєю енергією. А педагогічні ідеї Бартока, як і особливості його піанізму, чітко і повно виявилися у творах для дітей та юнацтва, що склали чималу частину його творчої спадщини.

Сторінка пошуковика Google,
присвячена 127-річчю композитора

Одним із великих поціновувачів народного мистецтва був іспанський композитор *Мануель де Фалья*. Можливо, саме завдяки його творчості та діяльності великого іспанського поета Федеріко Гарсія Лорки було збережено й відроджено дуже цікаве явище фольклору південної провінції Іспанії — Андалусії — мистецтво *фламенко*, яке було на межі зникнення. Сьогодні фламенко відоме й шановане в усьому світі. Це — нерозривний цілісний зв'язок народного танцю, співу, гітарної імпровізації під звуки кастаньєт. Чарівними мелодіями, запальними ритмами народних пісень і танців сповнені твори композитора.

Євген Демаков. Фламенко

Мануель де Фалья. Чотири іспанські пьєси (на вибір).

Порівняйте особливості музичного фольклору: українського, угорського, іспанського (мелодії, ритми, тембри).

Старовинний іспанський народний танець *болеро* уславив однойменний твір для симфонічного оркестру французького композитора *Моріса Равеля*. Твір написано у формі варіацій — їх вісімнадцять, в основі яких мелодія народно-танцювального характеру, що є близькою до іспанського танцю. Основна тема твору та ритмічний малюнок у партії барабана є незмінними. Розвиток відбувається за рахунок динаміки, оркестровки й фактури.

Проплескайте ритм твору. Під час слухання занотуйте назви інструментів оркестру, тембри яких ви впізнали за звучанням.

Моріс Равель. Болеро.

СІЯВ БАТЬКО ЖИТО

Музика Івана Карабиця

Слова Вадима Крищенка

Сі-яв бать-ко жи - то, Де по-ля зір-час - ті, Щоб у-сім нам жи - ти

У доб-рі і щас-ті. І са-ди-ла кві-ти Бі-ля ві-кон ма - ма,

Щоб кра-си у сві - ті Не бу-ло за - ма - ло. Для лю - дей від-кри-та

Ха - та на - ша бі - ла, Тіль-ки б чор-на крив-да В не - ї не за-

біг - ла. Хліб яс-нить-ся в ха-ті, Ся-ють о - чі ши - рі,

Щоб жи-лось по прав - ді, Щоб жи-лось у ми - рі.

1. Сіяв батько жито,
Де поля зірчасті,
Щоб усім нам жити
У добрі і щасті.
І садила квіти
Біля вікон мама,
Щоб краси у світі
Не було замало.

Приспів:

Для людей відкрита
Хата наша біла,
Тільки б чорна кривда
В неї не забігла.
Хліб ясниться в хаті,
Сяють очі щирі,
Щоб жилось по правді,
Щоб жилось у мирі.

2. Золотиться колос,
Лле зерно на руки,
Ніби батьків голос —
До дітей і внуків.
Мальви й чорнобривці
Розрослися рясно,
Начебто гостинці
Маминої ласки.

Приспів.

3. А дорога кличе
На чотири боки,
Мамине обличчя
Засльозив неспокій.
Доброї поради
Чую звуки щирі,
Щоб жилось по правді,
Щоб жилось у мирі.

Приспів.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Болеро — іспанський народний танець.

Фламэнко — загальна назва південноіспанської (андалузької) музики — пісенної та танцювальної, що виконується із супроводом гітари та кастаньєт.

Челеста — клавішно-ударний музичний інструмент, схожий формою на піаніно, звучить подібно до дзвіночків.

Танець болеро (Національний балет Іспанії)

1. Назвіть митців (українських і зарубіжних), які досліджували музичний фольклор.
2. У яких жанрах професійної музики використовується фольклор?
3. Поміркуйте над впливом музичного фольклору на розвиток симфонічної музики.
4. Назвіть національні особливості мистецтва фламенко.
5. **Завдання за бажанням.** Дослідіть, як народні мотиви використовуються сучасними українськими музикантами, творчістю яких ви захоплюєтесь.

7–8. ЕТНІЧНІ МОТИВИ У КЛАСИЧНІЙ І СУЧАСНІЙ МУЗИЦІ

Захоплення європейських композиторів музичним фольклором різних народів світу відкрило слухачам красу й чарівність мелодій та ритмів музики народів Сходу й Африки.

У своїх творах вони використовували істинно народні мелодії. Але час-тіше — це були оригінальні, створені композиторами мелодії, які тонко втілювали колорит східної музики. Наприклад, в опері *Михайла Глінки* «Руслан і Людмила» у третьому акті, дія якого відбувається в замку чарівниці Наїни, лунає чарівно-зваблива, гнучка мелодія перського хору «Лягає в полі морок нічний», заснована на справжній іранській мелодії. А в опері *Модеста Мусоргського* «Хованщина» ми також чуємо перські народні інтонації. Це «Танець персіянок» з його знеможено-спекотною повільною темою, що поступово переходить у вихровий танець. «Танець персіянок» вважається однією з кращих східних сторінок російської класичної музики.

Михайло Глінка. Опера «Руслан і Людмила» — III дія: Перський хор «Лягає в полі морок нічний»; *Модест Мусоргський*. Опера «Хованщина» — IV дія: «Танець персіянок».

Охарактеризуйте мелодію й музичний супровід хору. Які інструменти оркестру виконують танці?

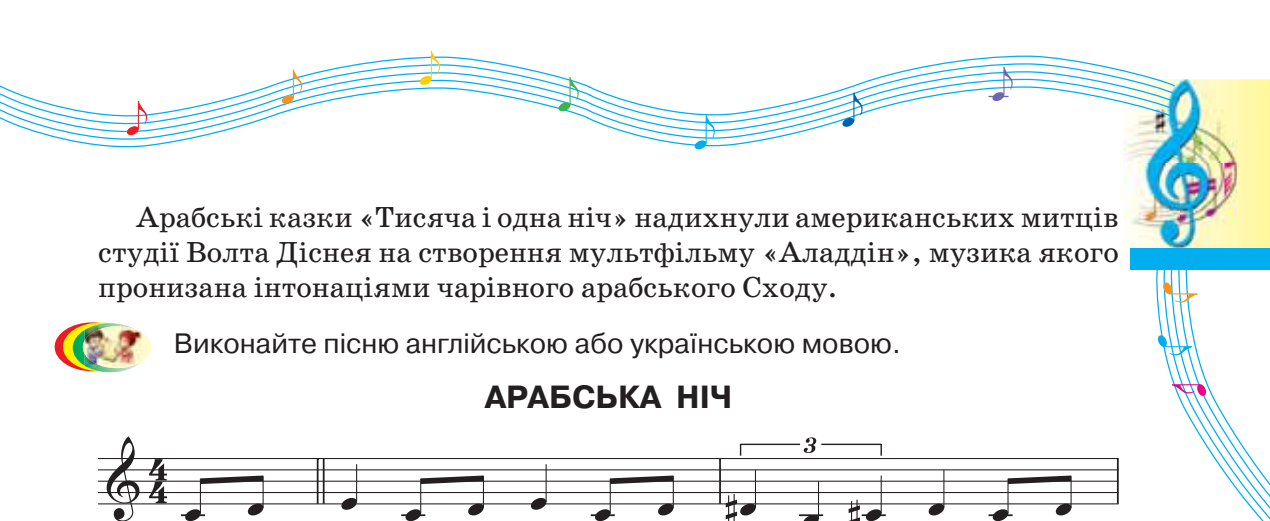
Сцена з балету «Шехеразада»
(Національна опера України)

Пригадайте відому вам симфонічну сюїту *Миколи Римського-Корсакова* «Шехеразада» — музичне втілення окремих епізодів і картин зі знаменитого збірника арабських казок «Тисяча і одна ніч». Це — програмний твір. Щоб слухачі пов'язали музику з образами відомих казок, автор назвав його ім'ям казкарки Шехеразади. *«Я хотів лише трохи спрямувати фантазію слухача на той шлях, яким рухалася моя власна*

фантазія, — писав композитор, — мені хотілося, щоб слухач виніс би враження, що це, безсумнівно, східна оповідь про численні й різноманітні казкові дива».

Що таке сюїта? З яких частин складається сюїта «Шехеразада»?

Арабські казки «Тисяча і одна ніч» надихнули американських митців студії Волта Діснея на створення мультфільму «Аладдін», музика якого пронизана інтонаціями чарівного арабського Сходу.

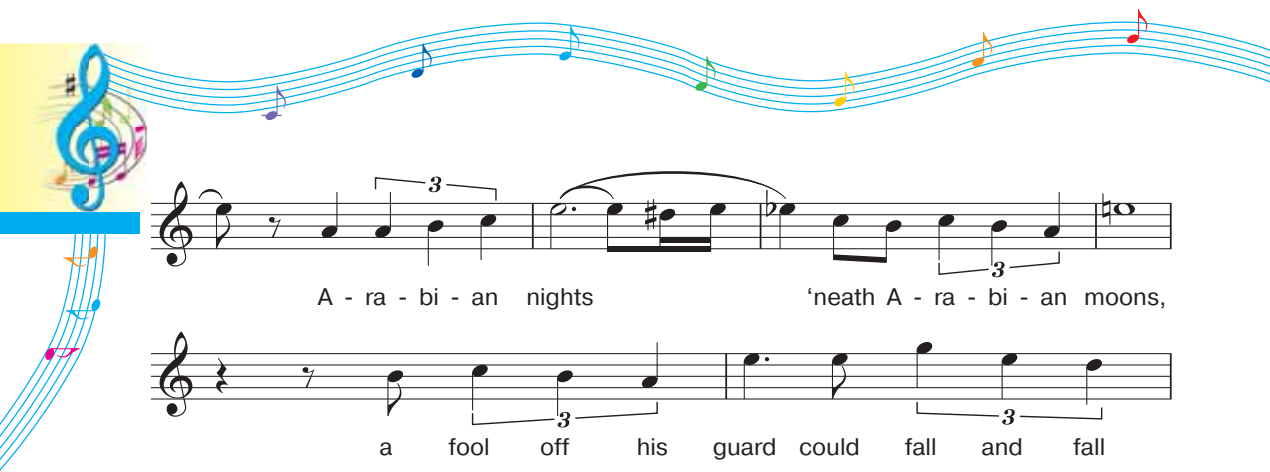

Виконайте пісню англійською або українською мовою.

АРАБЬСЬКА НІЧ

Oh, I come from a land, from a far a - way place where the
car - a - van cam - els roam. Where it's flat and im-mense, and the
heat is in - tense. It's bar - bar - ic, but hey, it's home. When the
wind's from the east and the sun's from the west and the sand in the glass is
right. Come on down, stop on by, hop a car - pet and fly to an -
oth - er A - ra - bi - an night. A - ra - bi - an
nights like A - ra - bi - an days more of - ten than
not are hot - ter than hot in a lot - ta good ways.

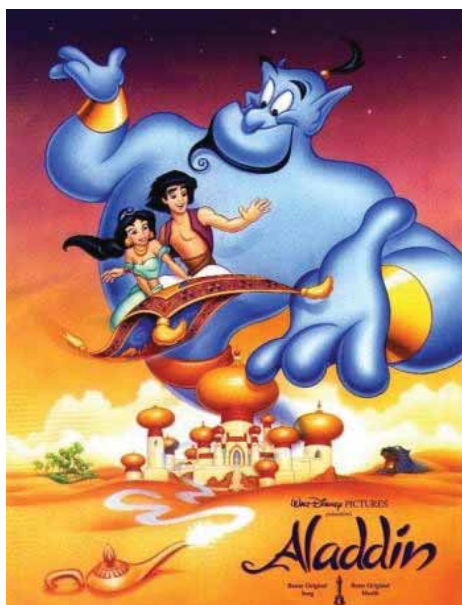
1. Я приїхав здаля,
 Де гаряча земля,
 Де верблюди між дюн пливуть.
 Де радіють гостям,
 Там і всім, ти затам,
 бо зухвальців не люблять тут!

Приспів:

Арабських ночей
 Нас подих пече!
 Там стільки турбот,
 Там стільки пригод,
 Від них не втечеш!
 Місяця край із-за хмар визира,
 Його не гніви, і гав не лови,
 Бо ніч — це не гра.

2. Сонце смажить кістки,
 Вітер носить піски,
 А від спеки скипає чай.
 Отже, часу не гай,
 А на килим сідай
 І в країну казок прилітай.

Приспів.

Постер до мультфільму

Мистецькі поради

- Перегляньте фрагмент мультфільму, де звучить ця пісня.
- Перед її виконанням спочатку проплескайте ритм мелодії, зверніть увагу на інтонаційно складні фрагменти мелодії — виконайте їх окремо.

Не менш цікавим, загадковим і дуже привабливим для митців є музичне мистецтво народів Далекого Сходу — японців, китайців та ін.

Лю Фан (Китай). Три варіації на тему «Квітка сливи» (соло на гучжэн).

Який характер музики? Пригадайте особливості ладу пентатоніка, що лежить в основі музики народів Далекого Сходу.

У вже знайомій вам опері «Соловей» (за однойменною казкою Г. К. Андерсена, яку ви читали на уроках зарубіжної літератури ще в 5 класі) російський композитор *Ігор Стравінський* яскраво стилізує атмосферу Китаю. З одного боку, він передає декоративність «фарфорового» імператорського палацу з його кольоровими ліхтариками, маріонетками-придворними, штучним механічним солов'єм у клітці. З іншого боку — зображує живу природу (ліс, морські хвилі) і витончений спів справжнього солов'я. Зміст опери зводиться до змагання живого і штучного солов'я при дворі китайського імператора. Спочатку живий соловей має менший успіх у придворних, ніж механічний. Але коли імператору загрожує смерть, справжній соловей співає так ніжно й солодко, що смерть відступає. Імператор повертається до життя.

Георгій Нарбут. Ілюстрація до казки «Соловей»

Ігор Стравінський. Фрагменти опери «Соловей» у різних виконаннях (на вибір).

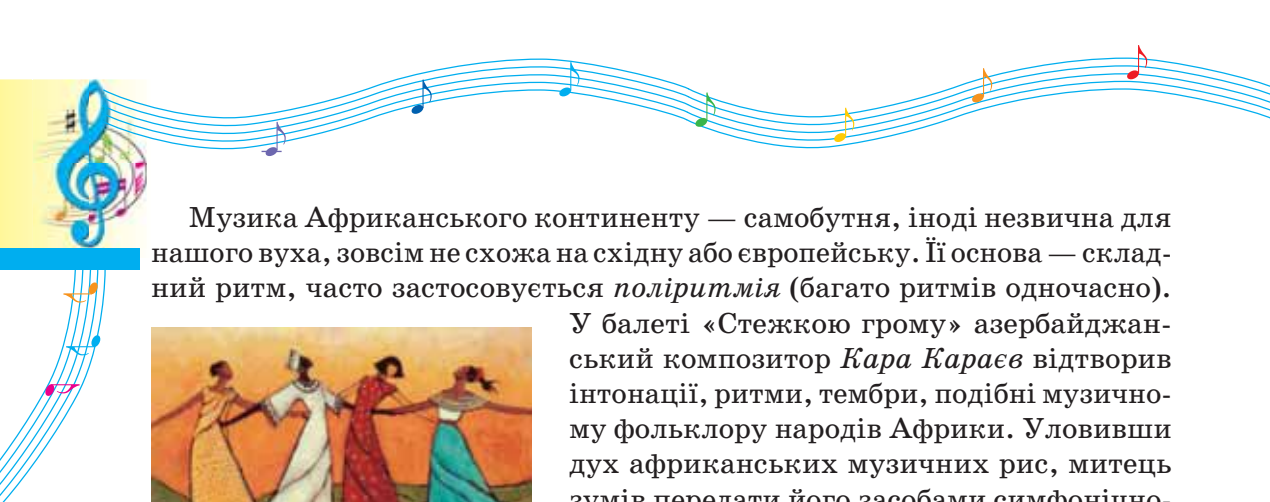

Якими музичними засобами композитор передає поєдинок справжнього і штучного («золотого») солов'я?

Хочу знати більше

У Стародавньому Китаї майже дві тисячі років тому була заснована придворна академія танцю та музики, що мала назву «Сад перлин». Ця назва стала синонімом танцювальної й акторської майстерності. Танцю, як і музиці, в Китаї надавалася велика магічна сила. У світському житті, зокрема при дворах імператорів, танець був поширеним видом розваг. Діти заможних родин обов'язково навчалися танцювальному мистецтву, бо виконання танцю вважалося засобом досягнення гармонії тіла і душі. Хлопчики від 13 до 20 років опановували військовий танець. Танцівниці зазвичай вбиралися в довгі широкі спідниці-кльош та блузки з довгими шовковими рукавами, що розвівалися під час руху, підсилюючи ефект кружляння.

«Почуття, що народжуються в нас, можуть виражатися через слово. Якщо слів недостатньо, ми зітхаємо. Якщо це не допомагає, ми співаємо. Але якщо і співу недостатньо, ми виражаємо почуття, танцюючи руками і ногами», — так про танець написано у стародавній «Книзі пісень».

Музика Африканського континенту — самобутня, іноді незвична для нашого вуха, зовсім не схожа на східну або європейську. Її основа — складний ритм, часто застосовується *поліритмія* (багато ритмів одночасно).

Моніка Стевард.
Африканські танці

У балеті «Стежкою грому» азербайджанський композитор *Кара Караєв* відтворив інтонації, ритми, тембри, подібні музичному фольклору народів Африки. Уловивши дух африканських музичних рис, митець зумів передати його засобами симфонічного оркестру. «Танець чорних» написаний у дусі давніх обрядових танців. Головна інтонація багаторазово повторюється, ніби заклинання. Пронизливе звучання флейти в поєднанні з розкатами ударних інструментів у низькому регістрі створює незвичайний тембровий колорит.

Кара Караєв. Балет «Стежкою грому»: «Танець чорних».

нець чорних».

Що хочеться робити під цю музику? Співати, марширувати, танцювати? Що змінюється в цьому танці — динаміка, темп, ритм? Який ритм? Який головний інструмент-виконавець?

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Мотив — у музичному мистецтві найпростіша ритмічна одиниця мелодії, що складається з деякої короткої послідовності звуків, об'єднаних одним логічним акцентом.

Поліритмія — одночасне співіснування двох (або більше) самостійних ритмічних малюнків в одному музичному творі.

1. Хто з європейських композиторів захоплювався народною музикою?
2. Розкажіть про використання етнічних мотивів у класичній музиці.
3. У вільний час поцікавтеся музичним фольклором різних народів світу.
4. Разом із друзями поекспериментуйте в царині поліритмії, імпровізуючи на ударних інструментах.
5. **Самостійна робота.** Розробіть рекламний плакат для країни або континенту, музика якого подобається вам найбільше.

II. ДІАЛОГ МИСТЕЦТВ МИНУЛОГО І СУЧАСНОГО

Ви використовуєте будівельний матеріал, дерево або бетон, ви зводите з нього будинки, або палаци. Це є будівництво. Та раптом ви зворушили моє серце, і мені стало добре. Я в захопленні вигукую: «Як гарно!» Це вже архітектура.

Ле Корбюзьє,
французький архітектор, художник і дизайнер

9. АРХІТЕКТУРА ЯК ВИД МИСТЕЦТВА: ВІД МИНУЛОГО ДО СУЧАСНОСТІ

Архітектура — це просторовий монументальний вид мистецтва. Вона належить до досягнень колективного генія людства, слави й гордості багатьох народів. Архітектори (зодчі) втілювали провідні художні ідеї минулого й реалізують найфантастичніші проекти сучасності. Архітектура утворює середовище, у якому ми живемо. Це й окремі будівлі, і цілі комплекси будинків — вулиці, площі, міста.

Панорама поселення Трипільської цивілізації
біля с. Майданецьке
(3600–3500 рр. до н.е., близько 2000 споруд)

Трипільське
двоповерхове житло
(сучасна реконструкція)

Охарактеризуйте будівлю трипільської цивілізації (її конструкцію, форму даху, дверей, горища, вікон тощо).

Кожний народ пишається культурними здобутками своїх предків, бо в них він бачить не тільки своє минуле, а й відображення сучасності та майбутнього. Народна архітектура розмаїта за формами й типами споруд, за використаними матеріалами: камінь, глина, очерет, солома, дерево, цегла тощо. Будуючи житло, наші предки обирали місцевість поблизу водойм, ураховували особливості її рельєфу.

У музеях просто неба

У першому в світі музеї просто неба

ринкову площу. Люди в національних костюмах демонструють відвідувачам роботу в майстернях складувів, гончарів, ковалів, пекарів, ознайомлюючи їх із традиційними ремеслами.

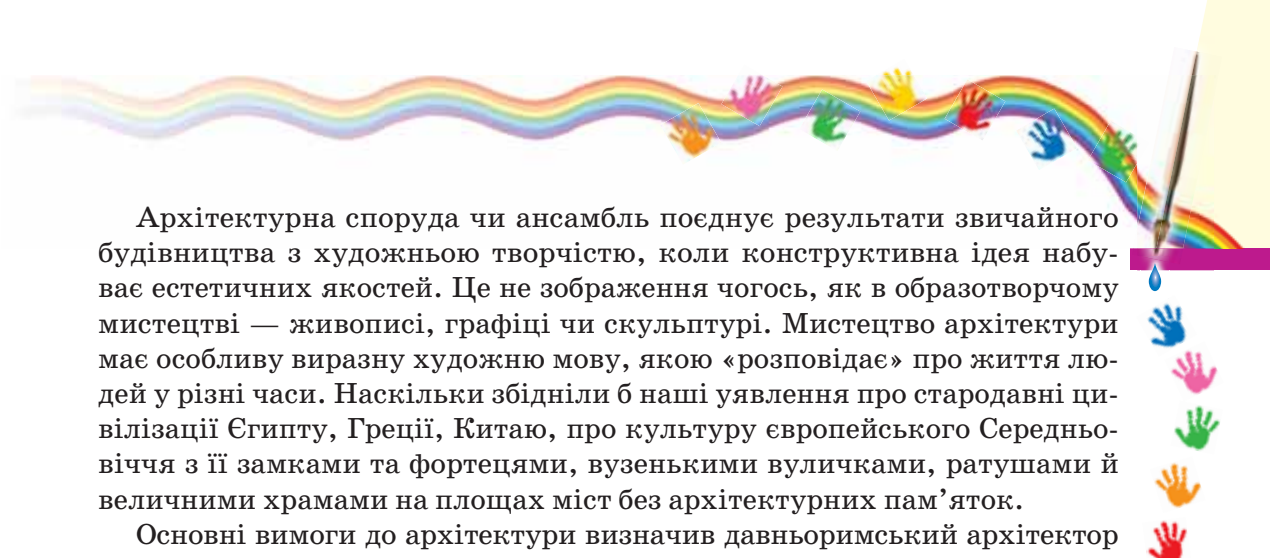
Національний музей народної архітектури та побуту України, що розташований на мальовничій околиці Києва, поблизу селища Пирогово, є найбільшим скансеном Європи й найповнішим етнографічним зібранням нашої держави. Експозиції музею просто неба відтворюють архітектурне середовище та зразки побутової культури різних регіонів України: Наддніпрянщини, Слобожанщини, Полтавщини, Волині, Полісся, Поділля, Півдня, Карпатського краю. Тут можна побачити хати під солом'яними стріхами й хатні інтер'єри, дерев'яні церкви, прикрашені різьбленням, вітряки. Під час народних свят у Пирогово влаштовують театралізовані гуляння. Відвідувачі ознайомлюються з українськими танцями, традиціями народного співу, поширеними ремеслами, особливостями національної кухні.

Музей у Пирогово запрошує

Дізнатися більше про розклад роботи найбільшого в Україні музею просто неба ви можете на його сайті pyrohiv.com.ua.

Архітектурна споруда чи ансамбль поєднує результати звичайного будівництва з художньою творчістю, коли конструктивна ідея набуває естетичних якостей. Це не зображення чогось, як в образотворчому мистецтві — живописі, графіці чи скульптурі. Мистецтво архітектури має особливу виразну художню мову, якою «розповідає» про життя людей у різні часи. Наскільки збідніли б наші уявлення про стародавні цивілізації Єгипту, Греції, Китаю, про культуру європейського Середньовіччя з її замками та фортецями, вузькими вуличками, ратушами й величними храмами на площах міст без архітектурних пам'яток.

Основні вимоги до архітектури визначив давньоримський архітектор Вітрувій, який сформулював їх у вигляді такої формули: «міцність, користь і краса». Будь-яка архітектурна споруда створювалася з урахуванням цих характеристик: конструктивної (міцність), функціональної (призначення, користь) і художньої (краса, гармонійність, виразність форми).

До основних засобів створення художнього образу в архітектурі належить *архітектоніка*, що становить основу виразності об'ємно-просторової композиції. При зіставленні елементів архітектоники використовують симетрію або асиметрію, нюанси та контрасти, ритмічні співвідношення. Суттєве значення мають пропорційність і масштабність. До художніх засобів архітектури належать також фактура й колір, різноманітність яких досягається різними прийомами обробки поверхні будівлі.

В архітектурі художні завдання можуть вирішуватися спільно з іншими видами мистецтва. Так виникає єдиний художній образ.

Основним призначенням архітектури завжди було створення необхідного для існування людини життєвого середовища, характер і комфортабельність якого визначалися рівнем розвитку культури суспільства, досягненнями науки і техніки. Зодчі здавна шукали нові виразові засоби. Кожний історичний період мав свої характерні архітектурні образи, певні конструкції, форми, декор. І кожний такий образ закарбовував уявлення епохи, відображав потреби й уподобання людей тих часів. Недарма архітектуру називають «кам'яним літописом людства».

Архітектоніка залізничного вокзалу в Ліссабоні (Португалія)

Поміркуйте над формулою Вітрувія щодо представлених на ілюстраціях старовинних замків різних країн світу. Визначте найхарактерніші засоби художньої виразності в архітектурних спорудах.

Замок Нойшванштайн
(Німеччина)

Замок Ілха-Фіскал у Ріо-де-Жанейро
(Бразилія)

Хочу знати більше

Замок Шенборнів — архітектурна перлина Закарпаття

Замок Шенборнів (Україна)

Замок Шенборнів, розташований поблизу Чинадієво (Мукачівський район Закарпатської області), побудовано в 1890 р. на місці дерев'яного мисливського будиночка, літньої резиденції австрійських графів, які, уподобавши карпатський край, жили тут понад два століття. Архітектурна споруда за типом нагадує французькі замки часів знаменитих «мушкетерів». Як і багато інших європейських замків,

вона мала так звану астрономічну символіку. У замку 365 вікон (відповідно до кількості днів у році); 52 кімнати (що відповідає кількості тижнів), 12 входів (як і кількість місяців року). Замок має оригінальну конструкцію та прикрашений багатим декором: химерні вежі, різні за формами дахи, барельєфи, дивовижні вітражі, баштовий годинник із курантами. Внутрішнє оздоблення також вражає своєю красою: розкішні каміни, дерев'яні сходи, геральдичні леви. Місце для спорудження замку було вибрано вдало, він розташований у центрі чудового парку, гармонійно вписаний у навколишній гірський ландшафт. У парку зібрано ботанічні перлини — декоративні дерева з різних куточків світу. Обриси паркового ставка (за задумом власника) умовно відтворюють карту Австро-Угорської імперії.

Століттями в архітектурі переважали кам'яні та дерев'яні споруди, тобто виготовлені з природних матеріалів. Поширення в будівництві металу і скла, винайдення залізобетону суттєво змінили архітектурні образи, порівняно з класичними. Архітектура сучасності характеризується поєднанням здобутків минулого з новітніми матеріалами та технологіями. Архітектори нині ламають усі попередні стереотипи краси та витонченості будівель. На зміну важким конструкціям із величними колонами та безліччю дрібних деталей приходять легкі й виразні скляні витвори. Побачивши деякі з них, просто неможливо стримати здивування.

Складна конструкція Музею сучасного мистецтва Соломона Гуггенхайма (філіал у Більбао, Іспанія) архітектора *Френка Гері* свого часу зламала стереотипи про красу й докорінно змінила уявлення про закони високого мистецтва архітектури.

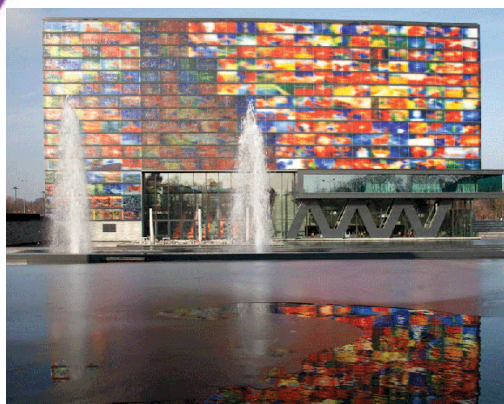

Музей сучасного мистецтва Соломона Гуггенхайма (Більбао, Іспанія)

Не менш приголомшливою є будівля Інституту звуку і зображення (Нідерланди), повністю вкрита кадрами голландського телебачення — гігантським медіа-колажем на литому склі (художник *Ян Друпсен*).

Сучасні архітектори у своїх експериментах значну увагу приділяють єдності споруд із навколишнім середовищем. Наприклад, розкішний 60-поверховий готель у Дубаї (ОАЕ), розташований на штучному острові неподалік від берега, має форму вітрил і надзвичайно гармонійно вписується в довкілля.

Інститут звуку і зображення
(Хілверсум, Нідерланди)

Готель у Дубаї
(ОАЕ)

Ідею вітрил, що ніби ширяють над водою, взято за основу архітектурного образу оперного театру в австралійському місті Сідней (архітектор *Йорн Утзон*). Цей оригінальний проект було втілено, незважаючи на значні технічні труднощі. У 2003 р. він отримав Прітцкерівську премію*. Театр має три великі зали. У концертному залі розміщено найбільший у світі орган. Цей архітектурний шедевр став візитівкою Австралії, а не лише її столиці.

Грандіозна споруда Нової норвезької національної опери і балету в Осло, яка нібито здіймається з моря, — оригінальний витвір архітектурного мистецтва, побудований на півострові. На відміну від вже звичних сучасному оку хмарочосів, архітектори, навпаки, спеціально спроектували пласку будівлю з просторим дахом із натурального каменю, який можна за розмірами порівняти навіть із футбольним полем (38 тисяч квадратних метрів) чи площадкою для скейтбордистів.

Сіднейський оперний театр
(Австралія)

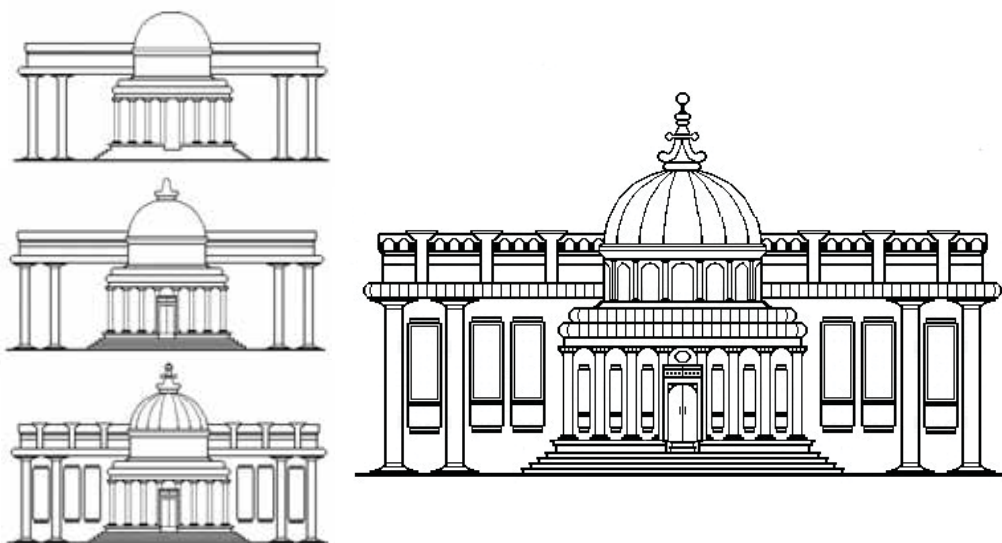
Нова норвезька національна опера і балет
(Осло, Норвегія)

* *Прітцкерівська премія* — щорічна нагорода в галузі архітектури. Її вважають архітектурним аналогом Нобелівської премії.

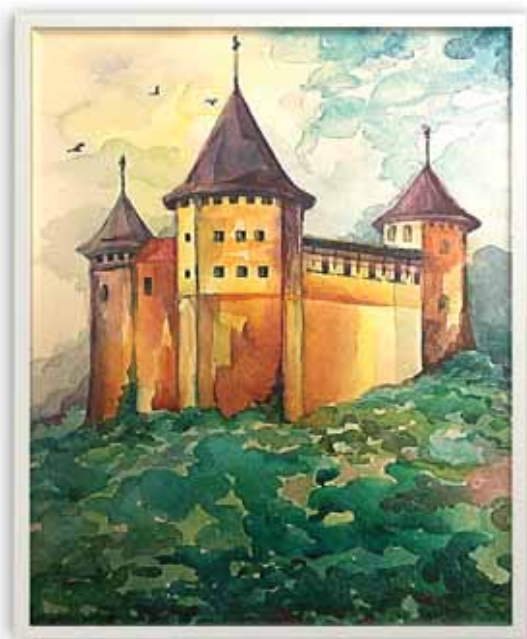

Варіант 1. Створіть ескіз архітектурної споруди «Театр», «Палац мистецтв», «Культурний центр» (графітний олівець).

Варіант 2. Створіть композицію на тему «Давня фортеця» чи «Старовинний замок» (комбінована техніка: акварель із графічним доопрацюванням).

Хочу знати більше

Коли святкують архітектори

Всесвітній день архітектурі було встановлено в 1985 р. в перший понеділок липня Міжнародною спілкою архітекторів, що виникла після Другої світової війни, коли потрібно було піднімати з руїн міста, відновлювати підприємства, відтворювати пам'ятники архітектури. З 1996 р. Всесвітній день архітектора приурочено до Міжнародного дня житла, який святкується в перший понеділок жовтня.

В Україні в 1995 р. встановлено День архітектури України, який відзначається щорічно 1 липня. Цього дня вручається Державна премія України в галузі архітектури.

Зазначимо, що архітектурна традиція на теренах України пройшла довгий історичний шлях розвитку. Найстарші пам'ятки монументальної, мурованої архітектури на українських землях походять із узбережжя Чорного моря — з колишніх грецьких колоній, які сягають VIII–VII ст. до н. е. Видатні архітектурні споруди різних епох і стилів можна побачити в усіх регіонах нашої країни.

Почесна медаль
Державної премії
України в галузі
архітектури

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Архітектоніка — художнє вираження сутності архітектурної конструкції, що становить основу її виразності.

Архітектūra (зодчество) (від латинського *architectura*, грецького *architekton* — будівник) — мистецтво проектування і будівництва споруд і їх комплексів.

Пропорції — співвідношення складових частин цілого між собою.

1. Охарактеризуйте особливості мови мистецтва архітектури. Чим архітектура відрізняється від будівництва?

2. Поясніть, чому архітектуру називають «кам'яним літописом людства».

3. Поміркуйте, яку роль в архітектурі відіграє матеріал.

4. Започаткуйте в робочому зошиті словничок архітектурних термінів.

5. Мистецький проект. Разом з учителем розробіть тематику для індивідуальних і групових проектів, присвячених архітектурі України та видатним українським архітекторам. Виберіть тему, яка зацікавила вас найбільше та підготуйте презентацію.

10. АБЕТКА АРХІТЕКТУРИ, або ЯК НАРОДЖУЮТЬСЯ АРХІТЕКТУРНІ ОБРАЗИ

Упродовж століть архітектурні об'єкти слугували людині не лише для праці, навчання, відпочинку, а й формували уявлення про красу, викликали певні почуття та настрої. У процесі пошуку й розробки ідеї архітектори намагалися віднайти гармонійне поєднання конструктивних і декоративних елементів.

 Пригадайте та назвіть основні засоби виразності архітектури.

Усі будинки складаються із двох типів конструкцій: *опорних* (фундамент, стіни, колони) і *тих, що перекривають* (дах, купол тощо). Гармонійне поєднання різних складових перетворює будівлю на справжній шедевр. Це відбувається завдяки виразності конструктивних і декоративних елементів. Свої «ролі» у створенні архітектурного образу виконують усі деталі: вікна, двері, сходи, балкони, карнизи тощо. Але «обличчям» будівлі завжди є її зовнішній бік — *фасад*.

Палац Санта-Софія (Венеція, Італія)

Будинок вдови, яка плаче (Київ, Україна)

Краєзнавчий музей (Полтава, Україна)

Житловий будинок (Н. Гориця, Словенія)

 Порівняйте фасади архітектурних споруд. Завдяки яким засобам виразності створено неповторний образ кожної будівлі?

Конструктивні та декоративні елементи будівель

Балкón — відкритий майданчик, що виступає за площину зовнішньої стіни й огорожений перилами. Тип французького балкона не має власне балконного майданчика (або він дуже вузький); огорожа встановлюється в отворі із зовнішнього боку, зразу перед дверима.

Балюстра́да — (з латинської — «підтримка») — елемент оформлення архітектурних споруд; невисока, наскрізна огорожа балконів, сходів, терас тощо, яка складається з ряду фігурних стовпчиків, з'єднаних угорі плитою, балкою чи горизонтальними перилами. Виконується з каменю, дерева, металу.

Коло́на — вертикальна опора, яка має вигляд циліндричного або багатогранного стовпа і складається з бази, стовбура та капітелі.

Липни́на — рельєфні прикраси (фігурні й орнаментальні) на фасадах та в інтер'єрах будівель.

Ні́ша — архітектурний елемент — декоративне поглиблення в стіні, яке використовують для встановлення статуй, ваз тощо.

Портáл — архітектурно оформлений вхід до будівлі.

Дослідіть, які конструктивні та декоративні елементи використані архітекторами на відомих спорудах у вашому рідному краї.

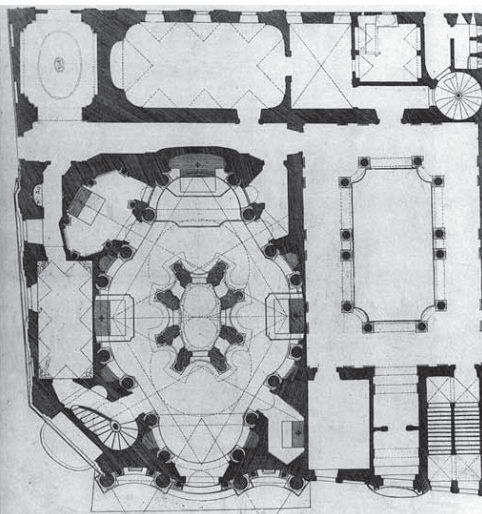
Портрет митця

Франческо Борроміні (1599–1667) — італійський архітектор, якого вважають своєрідним скульптором в архітектурі. Тривалий час він працював на будівництві храмів у Мілані. За проектом майстра в Римі зведено церкву Сан-Карло біля чотирьох фонтанів, що стала еталоном хвилястого фасаду. Поверхня стіни задумана як одне ціле: масивний виразний карниз, що розбиває споруду на два яруси, ритм колон, вікон і ніш зі скульптурами, фігури ангелів, що підтримують великий овал із зображенням герба — усі ці та інші деталі зливаються в єдиний архітектурний орнамент і створюють незвичайну динамічність форми. Оригінальність плавної архітектури виявилась і в інтер'єрі церкви: у ній немає жодного кута. Адже Борроміні вважав: «Кут — це ворог гарної архітектури».

Борроміні — визнаний майстер архітектурних креслень. Конструкцію спроєктованої церкви Сан-Карло він зафіксував на плані будівлі й на схемі (у перерізі), де чітко проглядаються пропорції та деталі конструкції, купол будівлі й розташовані по обидва боки дві невеликі каплички.

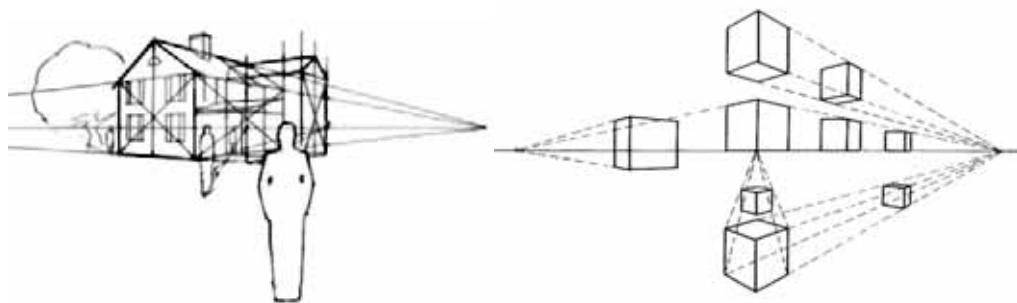
Невідомий художник XVII ст.
Портрет Франческо Борроміні

Франческо Борроміні.
Церква Сан-Карло біля чотирьох фонтанів (Італія):
інтер'єр, архітектурні креслення

Роздивіться моделі будинків та їхні креслення і пригадайте закономірності лінійної та повітряної перспектив.

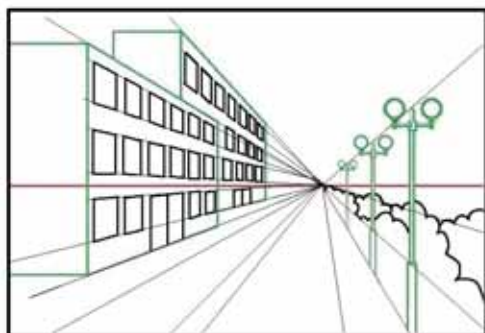
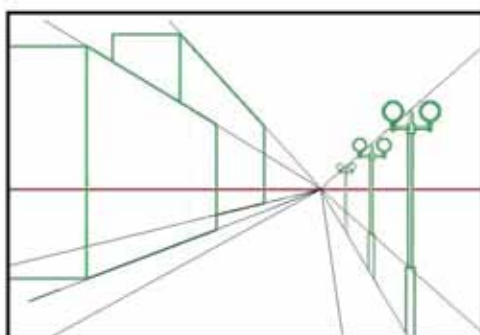
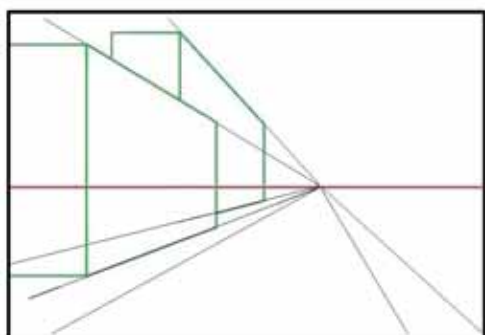
Форму будинків складають об'ємні фігури: куби, паралелепіпеди, багатогранники. Щоб зобразити куб у перспективі, насамперед з'ясовують об'ємність його форми, потім з однієї загальної точки зору зображають кожну його грань так, як ми її бачимо.

Різницю в зовнішньому вигляді предметів й уявні зміни називають *перспективними*, тобто «побаченими наскрізь». Існує ціла наука, яка вивчає закони зображення предметів на площині так, як сприймає їх наше око, вона називається *перспективою*. Лінійна перспектива вивчає правила малювання предметів за допомогою ліній, зображення їх величини та форми залежно від точки зору. А повітряна — стосується закономірностей малювання в кольорі. Тому *повітряну перспективу* легше побачити не в графічних малюнках, а в живописних пейзажах, коли дальній план ми бачимо ніби в «серпанку», через шар повітря.

Усі зображення сприймають або у фронтальному положенні, коли предмети розташовані паралельно картинній площині, або під кутом до неї. У першому випадку створюється *фронтальна* перспектива, у другому — *кутова*. Особливістю кутової перспективи є наявність двох *точок сходження*.

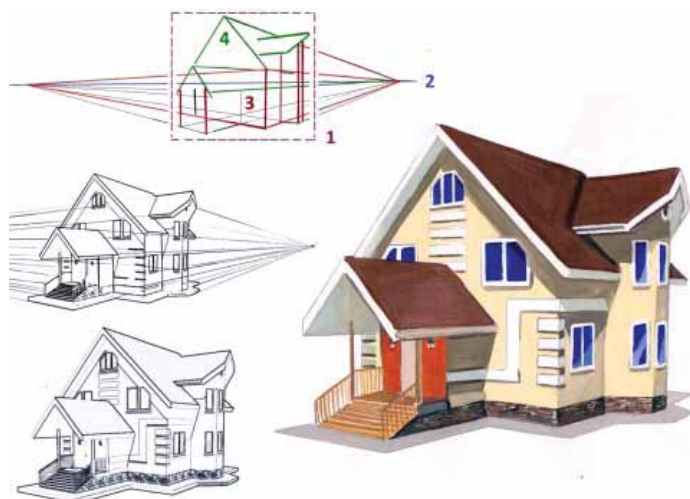
Варіант 1. Дотримуючись законів лінійної перспективи, намалюйте композицію «Вулиця міста» (кольорові олівці).

Варіант 2. Намалюйте сучасний будинок у кутовій перспективі. Сплануйте його оточення, продумайте зовнішнє оздоблення, додаючи декоративні та конструктивні елементи архітектури: колони, сходи, балкони тощо.

Етапи зображення будинку в кутовій перспективі

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Перспектіва (французьке *perspective*, від латинського *perspicio* — бачу наскрізь) — наука про зображення об'ємних предметів на площині відповідно до уявних скорочень форми.

Лінійна перспектіва — зміна форми, розмірів, напрямків контурів.

Повітряна перспектіва — спосіб зображення простору, що показує, як змінюється колір і тон віддалених предметів, які сприймає око.

Точка сходження — уявна точка на лінії горизонту, в якій сходяться при подовженні паралельні горизонтальні лінії об'єктів.

1. Яка роль конструктивних і декоративних елементів у створенні архітектурного образу?

2. Поясніть, що таке перспектива.

3. Назвіть, які існують види перспективи.

4. У вільний час поцікавтесь історією найдавніших пам'яток архітектури свого краю. Поміркуйте, якими архітектурними спорудами можна його збагатити для більш комфортного проживання людей.

5. Мистецький проект. Уявіть, що вам запропонували упорядкувати виставку «Архітектурні образи України». Які експонати ви би для неї запропонували? Обґрунтуйте свій вибір.

11. ВИДИ АРХІТЕКТУРИ

Мистецтво архітектури покликане «організувати» середовище, у якому перебуває людина. Усі архітектурні споруди й комплекси створюються за проектами архітекторів.

Планування й забудова різних населених пунктів та їх районів, співвідношення житлових і промислових споруд, гармонійне їх поєднання з рельєфом місцевості, природними ресурсами, береговою лінією водних артерій, наявність транспортних розв'язок, вокзалів тощо належить до архітектури *містобудування*.

Чимало будівель та інженерно-технічних споруд (мости, вежі тощо) створено за типовими проектами, подібними один до одного. Тому вони не мають особливої художньої цінності. А от деякі споруди є оригінальними архітектурними творіннями, природно вписуються в довкілля, набуваючи особливої — художньої вартості, оскільки є вираженням людського натхнення, уособленням неповторності та краси навколишнього світу.

Площа Гран Плас (Великий ринок) у Брюсселі (Бельгія)

Гран Плас — серце Брюсселя з давніх часів. Як ви думаєте, чому французький письменник Віктор Гюго вважав цю площу найкрасивішою з-поміж головних площ Європи? Поясніть свою думку, спираючись на ілюстрацію.

Охарактеризуйте особливості містобудування столиці Японії Токіо — найдавнішого мегаполіса Азії.

Панорама Токіо (Японія)

Частина архітектурних споруд є окрасою садів і парків — місць відпочинку людини у природному середовищі. Цю галузь архітектури називають *ландшафтною*, адже її матеріалом є ландшафт, природна рослинність. До наших днів дійшла легенда про висячі сади Семіраміди — одного із семи чудес світу. Сучасний проект готелю-саду в Сингапурі перетворює урбанізований сірий простір забудовель на «зелене місто».

Сучасна історична реконструкція «Сади Семіраміди»

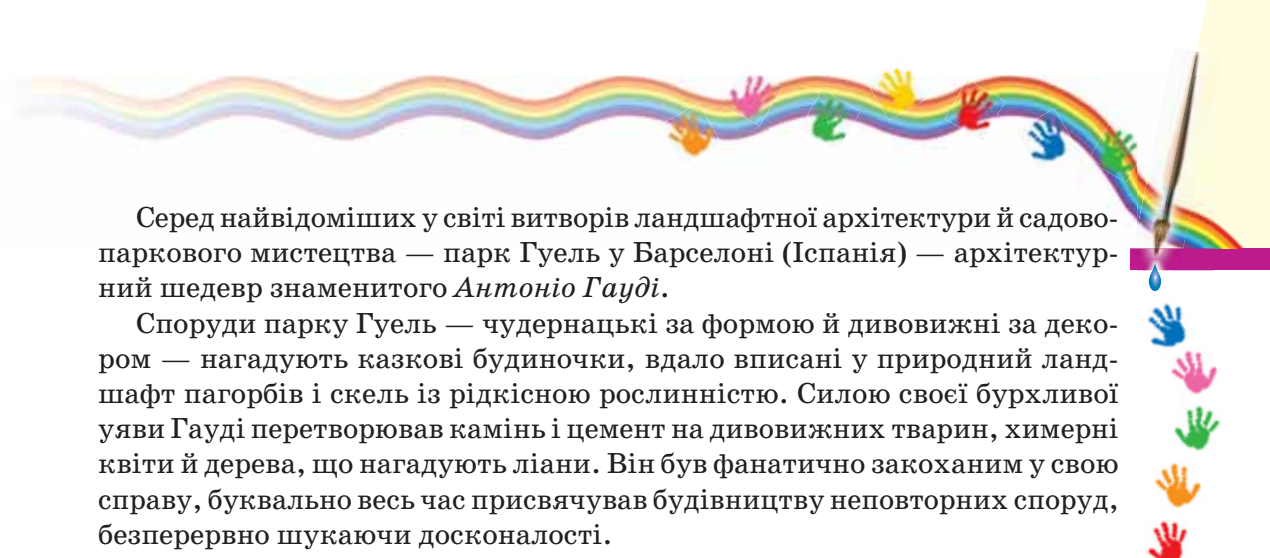

Готель-сад у Сингапурі

Пригадайте, які зразки садово-паркового мистецтва є в Україні. Де вони розташовані?

Серед найвідоміших у світі витворів ландшафтної архітектури й садово-паркового мистецтва — парк Гуель у Барселоні (Іспанія) — архітектурний шедевр знаменитого *Антоніо Гауді*.

Споруди парку Гуель — чудернацькі за формою й дивовижні за декором — нагадують казкові будиночки, вдало вписані у природний ландшафт пагорбів і скель із рідкісною рослинністю. Силою своєї бурхливої уяви Гауді перетворював камінь і цемент на дивовижних тварин, химерні квіти й дерева, що нагадують ліани. Він був фанатично закоханим у свою справу, буквально весь час присвячував будівництву неповторних споруд, безперервно шукаючи досконалості.

Фантазія іспанського архітектора збуджує не одне покоління глядачів, а його творчість значно вплинула на подальший розвиток мистецтва архітектури.

Портрет митця

Антоніо ГАУДІ (1852–1926) — відомий іспанський архітектор, який жив і творив переважно в Барселоні. З дитинства він виявляв творчі здібності, ілюстрував шкільний рукописний журнал «Арлекін». Антоніо був хворобливою дитиною, і часом, прикутий до ліжка на тижні, він знаходив єдину втіху в малюванні. Навчався мистецтву архітектури в Барселонському університеті.

Своєрідність мистецтва Гауді полягала в тому, що він використовував у своїх спорудах мотиви природи, імітував її лінії і форми, які до нього не привертали уваги зодчих.

За проектами Гауді в Барселоні виникли унікальні архітектурні споруди, які стали візитівками міста, з-поміж них — парк Гуель і знаменитий Храм Святого Сімейства (Саграда Фамілія).

Кен Мейєр.
Портрет Антоніо Гауді

У парку Гуель у Барселоні

Замок Білої чаплі — Хімедзі
(Японія)

Переважна більшість архітектурних об'єктів належить до архітектури *об'ємних споруд*. Їх поділяють залежно від призначення на житлові, культові, громадські, промислові. Кожний із цих видів будівель допомагає людям комфортно жити, працювати, відпочивати. Яке ж призначення цих споруд?

Житлова архітектура — це житлові будинки, дачні споруди, котеджі, до яких належать й індивідуальні особняки, й багатоквартирні комплекси.

Бартоломео Растреллі. Маріїнський палац у Києві (Україна)

Франк Гері. Житловий хмарочос у Нью-Йорку (США)

Культова (сакральна) архітектура — церкви, собори, костьоли, каплиці та інші споруди, призначені для релігійних богослужінь, обрядів.

Антоніо Гауді. Храм Святого Сімейства (Барселона, Іспанія)

Миколаївська церква (Львів, Україна)

До *громадської архітектури* належать школи, магазини, лікарні, музеї, театри, бібліотеки, банки, вокзали, стадіони. Ці споруди призначені для масового перебування людей і часто поєднують кілька функцій.

Промислова архітектура — це виробничі будівлі фабрик і заводів, що призначені для організації процесу виготовлення тієї чи іншої промислової продукції за допомогою відповідних знарядь праці й технологій.

Залізничний вокзал (Чернівці, Україна)

Завод Інотера (Тайвань)

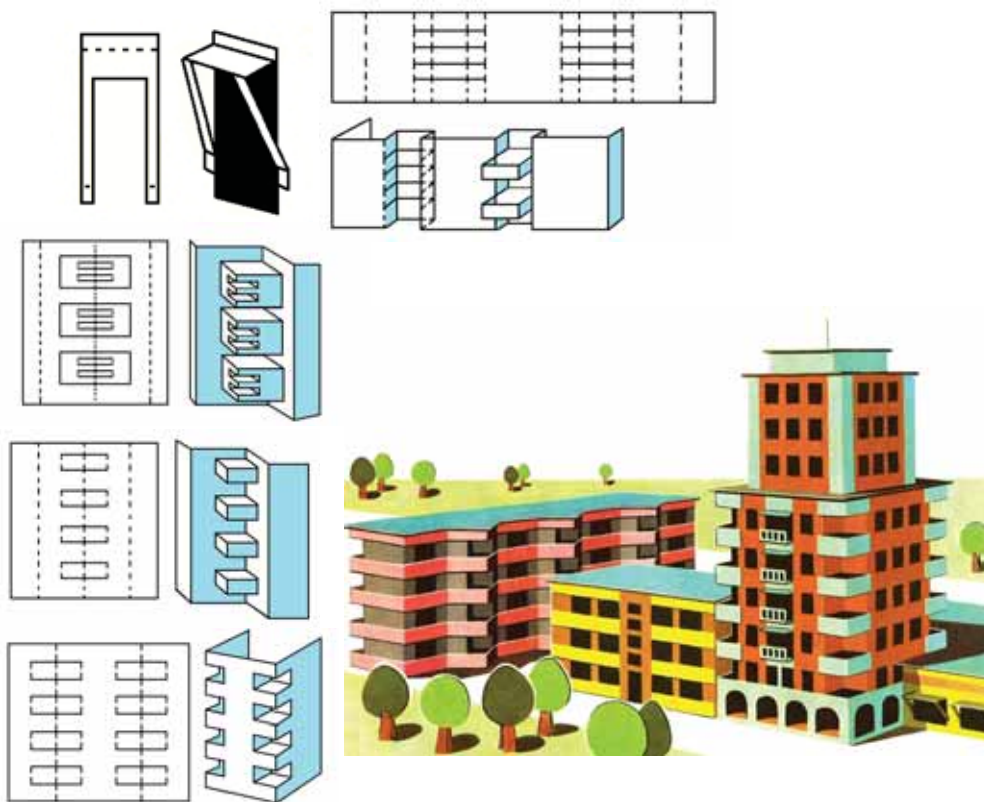

Футбольний стадіон Уемблі (Лондон, Англія)

Створіть макет житлового району міста, у якому мрієте жити в майбутньому (паперопластика).

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Ландшáфт (від німецького *landschaft* — краєвид, де *land* — земля, територія, простір і *schaft* — суфікс, що означає взаємодію, взаємний зв'язок) — простір із характерним виглядом.

1. Назвіть види архітектури.
2. У чому, на вашу думку, полягає основне завдання архітектора під час планування міських житлових забудов?
3. Поясніть призначення промислової і громадської архітектури на конкретних прикладах.
4. Оберіть одну зі споруд, зображених на ілюстраціях, й охарактеризуйте художні засоби, які найбільше вплинули на створення її неповторного образу.
5. **Завдання за бажанням.** Складіть маршрутний лист віртуальної екскурсії «Видатні пам'ятки житлової, громадської і промислової архітектури мого краю».

12. СКУЛЬПТУРА І ДЕКОРАТИВНЕ МИСТЕЦТВО В АРХІТЕКТУРНОМУ АНСАМБЛІ

Художній практиці відомі різні види і форми синтезу мистецтв, які виникли та розвивалися, починаючи з віддалених періодів розвитку цивілізації. Конструктивною основою синтезу мистецтв часто є архітектура. Її багатовимірний простір становить архітектонічну основу для синтезу мистецтв.

Синтез архітектури, скульптури та живопису яскраво проявився у глибоку давнину в мистецтві Азії, латиноамериканських країнах. Ритм і масштаб скульптурних елементів (статуї, рельєфи) суттєво впливають на сприйняття архітектурного ансамблю, надаючи додаткової експресії та художньої виразності.

Синтез мистецтв у спорудах давніх цивілізацій

Храм народу майя
(Латинська Америка)

Буддистський дерев'яний храм Істини (Таїланд)

Як давні зодчі досягали композиційної цілісності, поєднуючи архітектуру і скульптуру? Які види мистецтва скульптури використано в спорудах давніх цивілізацій?

Значного розквіту синтез мистецтв досягає у Стародавньому Єгипті, в античній Греції і Римі. Зодчі античності використовували скульптури богів і героїв на будівлях у вигляді людських фігур — чоловічих (*атланти*) і жіночих (*каріатиди*).

Каріатиди храму Ерехтейон
(Греція)

Будинок з атлантами в Одесі
(Україна)

Ансамбль Акрополя в Афінах є прикладом синтезу мистецтв, заснований на близьких за характером творах архітектури, скульптури та живопису. Слово «*акрополь*» означає «*вершина міста*». На вершині Акрополя розташовані знамениті античні храми.

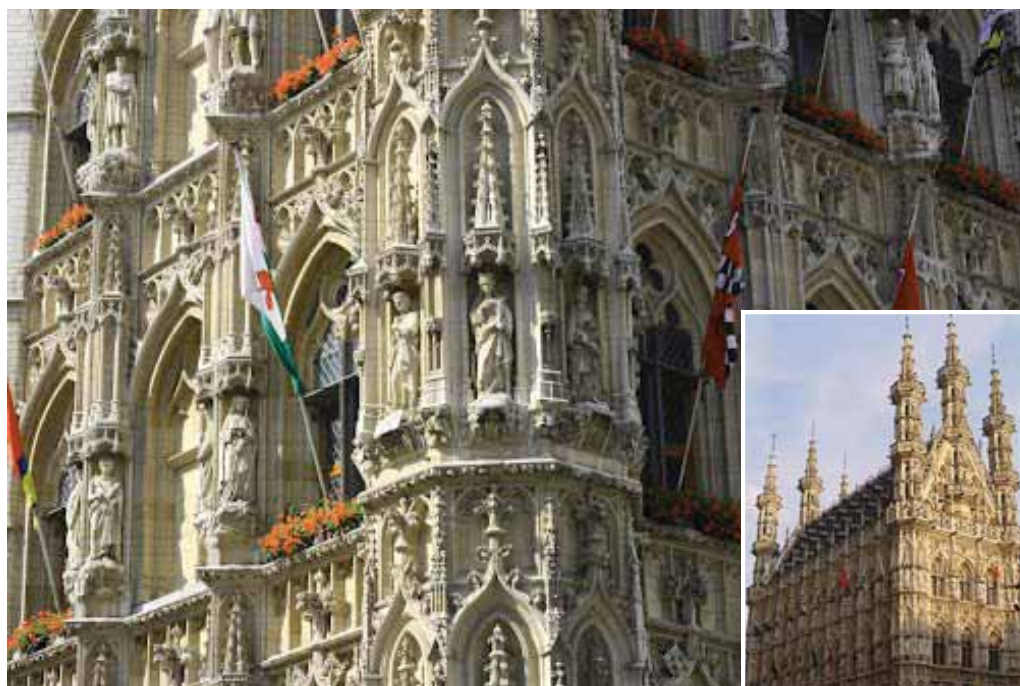
Афінський Акрополь (Греція)

Поміркуйте та поясніть, які нові можливості художньої виразності з'являються при використанні в архітектурі атлантів і каріатид замість звичайних колон.

У середньовічних соборах і світських будівлях Європи скульптури розміщувалися в *екстер'єрах* і в *інтер'єрах* архітектурних споруд.

На головній площі бельгійського міста Левен неподалік від європейської столиці Брюсселя розташована старовинна ратуша. Цей архітектурний шедевр створює враження суцільного кам'яного мережива. Ратуша є унікальним зразком гармонійного поєднання архітектури, скульптури та декоративного мистецтва. Фасад і башти споруди прикрашають понад 200 скульптур людей, які так чи інакше пов'язані з історією та культурою країни і міста. Стіни, кутові башти, шпилі дахів, лиштви вікон вишукано декоровані й утворюють єдину архітектурно-орнаментально-пластичну композицію, створену видатними майстрами-різьбярами по каменю.

Ратуша в Левені (Бельгія)

Сучасна художня практика шукає нові форми взаємодії і синтезу мистецтв. Блискучим втіленням синтезу мистецтв став ансамбль Київського академічного театру ляльок (проект розробив архітектор *Віталій Юдін*). Триповерхова будівля у формі казкового замку зі шпилями розташована на пагорбі. Ландшафт оформлено також у казковому стилі: веселі клумби, сходи, фонтани, скульптури. На поверххах театру і на території навколо «оселилися» чарівні герої казок і мультфільмів, дивовижні метелики, тигри та дракони. В інтер'єрах — розписи сценок з улюбленими казковими персонажами в українському національному вбранні.

Київський академічний театр ляльок

Віра Томашевська.
Місто після дощу

Цікавим прикладом зв'язку архітектури, скульптури й декоративного мистецтва є керамічне панно української майстрині *Віри Томашевської*. Композицію виконано в рельєфі. За жанром робота належить до різновиду декоративного мистецтва. За тематикою вона відображає архітектурні споруди, створюючи яскравий і лаконічний образ міста. Але зображення архітектури не реалістичне, а стилізоване. Як відомо, стилізація в декоративному мистецтві здійснюється через спрощення форми та кольору. Міські будинки (переважно вузькі дво- і триповерхові) з різно-

фігурними червоними або помаранчевими дахами зображено в теплій кольоровій гамі. Ця гама архітектурних споруд контрастує з колірними синьо-бірюзовими акцентами міського простору, тобто з холодною кольоровою гамою. Цілісності й особливої виразності композиція набуває завдяки ритму прямих і звивистих ліній, лаконічних деталей і кольорових плям, які утворюють яскравий, але гармонійний колорит.

Висловте власне ставлення до декоративно-рельєфно-архітектурного світу майстрині, втіленого в керамічному панно. Охарактеризуйте ритм композиції, кольорову гаму, поясніть зв'язок засобів виразності різних мистецтв. Як це вплинуло на ваше сприймання твору?

Хочу знати більше

Виявляється, можна поєднати архітектуру й хореографію! Мотиви танцю помічаємо на живописних полотнах, у скульптурах. Архітектура теж не є винятком, адже митців завжди захоплювала ідея — наповнити динамікою руху застиглу в часі форму!

В історичному районі Праги в Чехії за проектом архітекторів *Владо Мілуніца* і *Франка Гері* зведено так званий «Будинок, що танцює». Своїми витонченими вигнутими формами споруда нагадує танцюючу пару. Це офісний центр, де розміщені міжнародні компанії.

Будинок, що танцює
(Прага, Чехія)

Варіант 1. Колективна робота. Створіть рельєф на тему «Казкове місто» (пластилін).

Варіант 2. Розробіть проект декоративної решітки (техніка квілінг).

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Атлант — у давньогрецькій міфології могутній титан, який тримає на плечах небесне склепіння; в архітектурній споруді — це скульптура, що підтримує балкон, карниз.

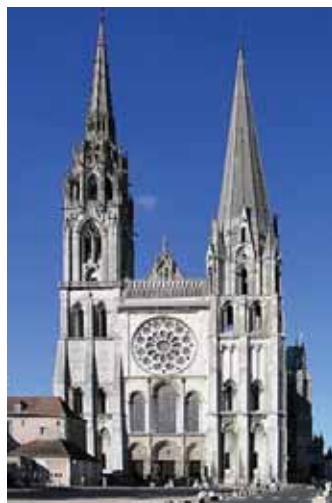
Каріатίδα — статуя жінки, уведена у вжиток давньогрецькими зодчими, що заміняла собою колону.

1. Що нового ви дізналися про взаємозв'язок і синтез мистецтв? Які види мистецтва можуть утворювати синтез?
2. Які види скульптури застосовують в архітектурному ансамблі?
3. Наведіть приклади синтезу мистецтв у сакральній, громадській і житловій архітектурі.
4. Самостійно дослідіть тему синтезу мистецтв у творчості українських митців.
5. **Завдання за бажанням.** Обговоріть у класі взаємозв'язок архітектури і художньої літератури. Які «архітектурні» літературні твори ви знаєте? Розробіть сценарій літературно-мистецького вечора «Коли всі мистецтва разом».

13. САКРАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО

Пам'ятки сакральної архітектури, залишені нам творцями минулих епох, є свідками життя народу та розвитку його національної культури. Культові споруди призначені для проведення обрядів задля прилучення людини до віри. Зазвичай вони здатні вмістити велику кількість людей. Храми втілюють образ світоустрою, визначеного в тій чи іншій релігії (християнство, буддизм, іслам). У різних країнах залежно від віросповідання оформилися певні типи культових споруд: у католиків — *костел*, у буддистів — *пагода*, в іудеїв — *синагога*, у мусульман — *мечеть*.

Шартрський собор
(Франція)

Протестантський собор
у Дубліні (Ірландія)

Костел Святої Анни
у Вільнюсі (Литва)

Пагода храму Синтеннодзі
в Осаці (Японія)

Мечеть в Асуані
(Єгипет)

«Нова» синагога в Берліні
(Німеччина)

Українська сакральна архітектура завжди була відкрита світові, тобто збагачувалась архітектурними ідеями різних народів, але водночас мала своє особливе «обличчя», віддзеркалювала національну самобутність. Дерев'яні храми відображають давні будівельні традиції українців, вони не мають аналогів у світі. Народна архітектура, як і народне мистецтво, — життєдайне джерело, звідки черпали натхнення митці.

В Україні збереглося 2500 об'єктів дерев'яної культової архітектури, багато з них мають надзвичайну мистецьку цінність. Найдавніша дерев'яна церква України — храм *Святого Миколая* в селі *Колодне* на *Закарпатті* (1470 р.).

Всім унікальних дерев'яних церков України нещодавно було внесено до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО (чотири у Львівській та по дві в Івано-Франківській і Закарпатській областях). Раніше до цього списку увійшли найцінніші кам'яні культові споруди України: собор Святої Софії та Києво-Печерська лавра в Києві.

Храм Св. Миколая в с. Колодному

Церква собору Св. Архистратига Михайла в с. Ужку, 1745 р. (Закарпатська область)

Церква Св. Юра в м. Дрогобичі,
1670–1678 рр.
(Львівська область)

Церква Собору Пресвятої Богородиці
в с. Маткові, 838–1902 рр.
(Львівська область)

Визначте особливості сакральних споруд українського дерев'яного зодчества.

Шедевром козацького зодчества вважається православний Свято-Троїцький собор у Новомосковську, побудований народним умільцем *Якимом Погребняком* без жодного цвяха. Цей величний пірамідальний храм білого кольору з дев'ятьма зеленими вежами-куполами є найбільшим дерев'яним храмом на території України (висота — 65 м).

Костьольне будівництво набуло поширення переважно в західноукраїнському регіоні. Зразків мусульманської архітектури найбільше збереглося на території Криму. Синагоги побудовано в багатьох містах, найграндіозніша — у Дніпропетровську.

Свято-Троїцький собор
у Новомосковську
(Дніпропетровська область)

Колегіальний костел в Івано-Франківську

Сучасний буддійський храм
Білий Лотос у Черкасах

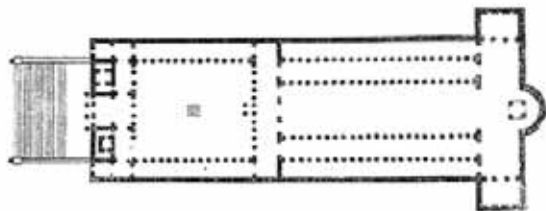
Хоральна синагога в Харкові

Порівняйте зразки культових споруд, представлених на ілюстраціях.

У сакральному зодстві християнської Європи утвердився тип споруди *базиліка* з купольною верхівкою. У своєму найпростішому вигляді це прямокутна будівля, розділена зсередини двома колонадами на три частини — *нефи*. Центральний неф завжди вищий і ширший за бічні. Він завершується нішею — *апсидою*. Така споруда нагадує кіль корабля, про що говорить і його назва (*неф* — від латинського *navis* — корабель).

Найбільша християнська церква світу — собор Святого Петра, або базиліка Сан П'єтро: зовнішній вигляд та план споруди за проектом Рафаеля

Наймісткішим з-поміж стародавніх культових споруд Європи вважається грандіозний іспанський собор Сантьяго-де-Компостела. Струнки високі вежі й химерні фасади щедро прикрашені арками, скульптурами, витіюватими рельєфами. Дзвони собору чути на відстані 15 км.

Собор Сантьяго-де-Компостела — найбільша католицька базиліка в Іспанії

Серед культових споруд країн Далекого Сходу — Китаю, Японії, Кореї, В'єтнаму, Таїланду, Лаосу та ін. — виділяються своєю незвичною формою *пагоди*. Їх будують у вигляді багатоярусної вежі або павільйону, вони слугують для молебнів або ж для зберігання священних реліквій. Зазвичай пагоди мають в основі квадратну або 6-, 8-, 12-кутну форму. Будівельним матеріалом для пагод є дерево, цегла, камінь, метал.

Безліч пагод побудовано на батьківщині цієї споруди — у Китаї: починаючи від невеличких, розташованих на пагорбах майже в кожному селі, до гігантських багатопверхових сучасних конструкцій з ліфтами та ескалаторами. З-поміж дерев'яних пагод, які майже не збереглися до наших днів, цікавою є восьмикутна споруда в Інсяні: від кожного подиху вітру від дзвіночків, підвішених до карниза кожного ярусу, народжується ніжна музика.

Пагода із загнутими краями даху й безліччю ярусів стала символом азійської архітектури, своєрідною візитною карткою Сходу, яку ми відразу впізнаємо без жодного підпису.

Культова споруда мусульман — *мечеть* — завершується куполом у формі напівкулі. Біля неї будуються вежі — *мінарети* (від одного до дев'яти).

Купол Скелі — одне з раних досягнень мусульманської архітектури, золотий купол цієї святині (діаметром близько 20 м) панує над Єрусалимом в Ізраїлі.

Пагода Інсянь
(Китай)

Купол Скелі: зовнішній вигляд і фрагмент декору фасаду

Куполи храмів можуть мати різну форму: сферичну, шоломоподібну, цибулеподібну, конусоподібну.

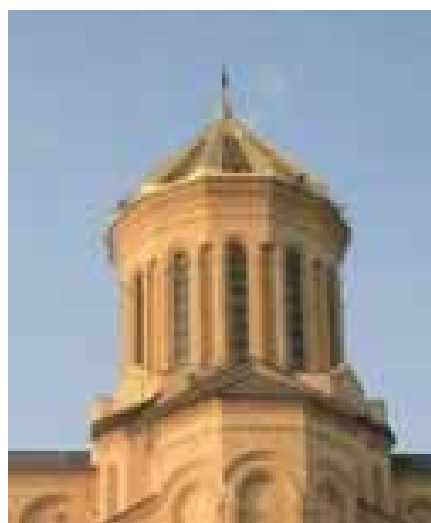
Мавзолей Тадж Махал
(Індія)

Михайлівський Золотоверхий
собор (Україна)

Храм Василя Блаженного
(Росія)

Храм Святої Трійці
(Грузія)

Розгляньте культові споруди, порівняйте їх архітектурні особливості й охарактеризуйте форму куполів.

Культові споруди часто будують на головній площі міста, вони є частиною міських пейзажів. А монастирські комплекси гармонійно вписуються в мальовничі заміські краєвиди.

Варіант 1. Виконайте архітектурне завершення дзвіниці сакральної споруди (аплікація).

Варіант 2. Створіть архітектурний пейзаж із культовою спорудою на тему «Храм — перехрестя неба і землі», використовуючи закони лінійної та повітряної перспектив (гуаш).

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Базиліка (від грецького — «дім базилевса, царський дім») — римокатолицький храм, тип будови прямокутної форми, яка складається з непарного числа (1, 3, 5) різних за висотою нефів.

Костёл (від латинського *castellum* — укріплене місце, замок) — польська назва релігійної споруди християн-католиків.

Мечеть — мусульманська архітектурна споруда.

Пагода (від санскриту *бхагават* — священний) — культова меморіальна буддійська споруда.

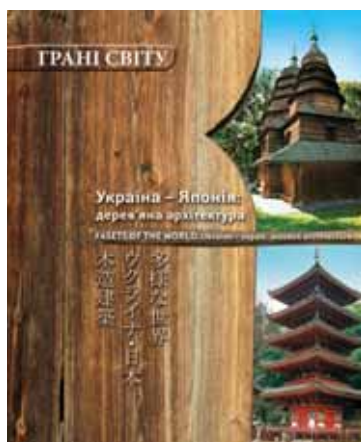
1. Назвіть культові споруди, які належать до різних релігій.

2. Які бувають куполи сакральних споруд за формою? Наведіть приклади.

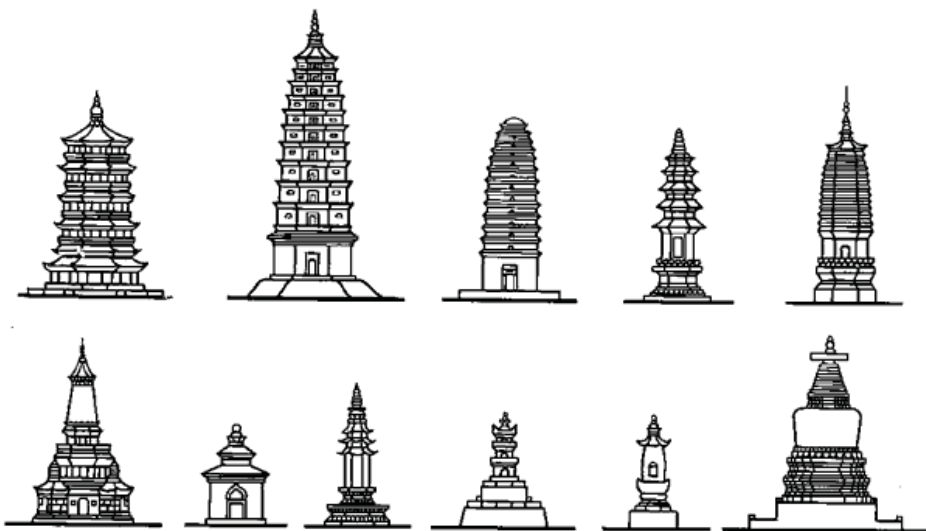
3. Поміркуйте, які пам'ятки сакральної архітектури, на вашу думку, варто віднести до «100 чудес України».

4. **Самостійна робота.** Проведіть дослідження: порівняйте сакральну архітектуру Японії та дерев'яні церкви України.

5. **Завдання за бажанням.** На дозвіллі створіть настільну гру «Пагоди» з картонних пазлів-мозаїк, орієнтуючись на форми споруд, що зображені на схемах.

Обкладинка мистецького альбому

II. ДІАЛОГ МИСТЕЦТВ МИНУЛОГО І СУЧАСНОГО

9. АРАНЖУВАННЯ МУЗИКИ

Існують музичні твори, які й через століття не втрачають популярності, їх залюбки слухають і впізнають не лише музиканти-професіонали, а й звичайні аматори. Такі твори ми відносимо до музичної *класики* (від латинського *classicus* — «зразковий»). Ця музика витримала випробування часом, можливо, саме тому, що вона є зразком, еталоном для наслідування.

З появою нових напрямів у музичному мистецтві, надзвичайним поширенням популярної естрадної музики, здавалось би, усе менше і менше залишається місця музичній класиці в сучасній культурі. Проте твори класичної музики в поєднанні з новітніми технологіями часто отримують «нове звучання». Часто це здійснюється завдяки різноманітним *аранжуванням*.

Французьке слово *arranger* у буквальному перекладі означає «упорядковувати». Однак у музиці цей термін набуває дещо іншого і ширшого значення. Справді, що ж упорядковувати, якщо композитор уже написав так, як уважав за потрібне?

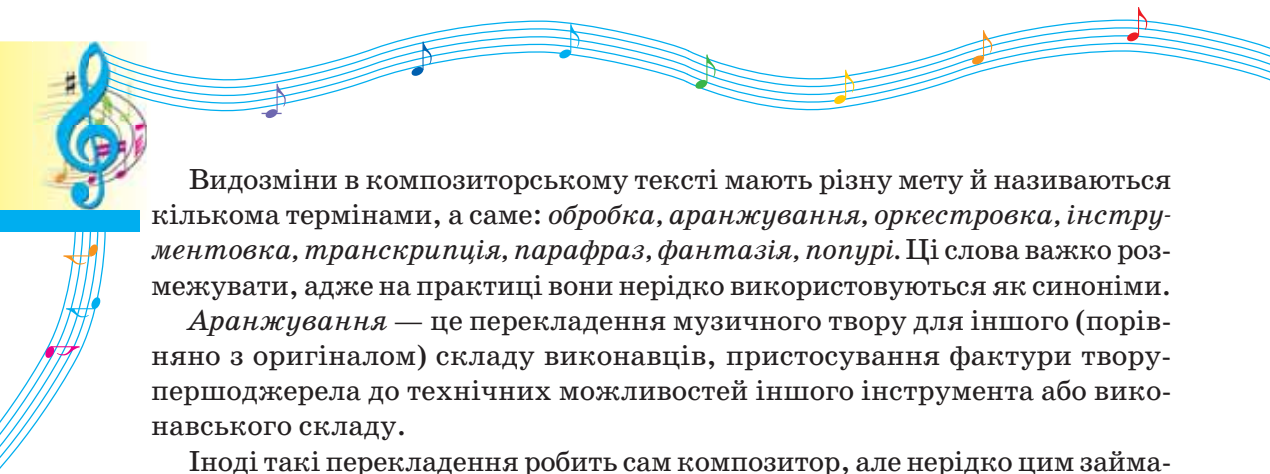
Гюстав Клімт. Алгоритм музики

Франциско Катал. Алгоритм музики

Пофантазуйте, уявіть, поміркуюте... Яка музика може звучати в композиціях художника і скульптора — класична чи сучасна популярна?

Видозміни в композиторському тексті мають різну мету й називаються кількома термінами, а саме: *обробка, аранжування, оркестровка, інструментовка, транскрипція, парафраз, фантазія, попури*. Ці слова важко розмежувати, адже на практиці вони нерідко використовуються як синоніми.

Аранжування — це перекладення музичного твору для іншого (порівняно з оригіналом) складу виконавців, пристосування фактури твору-першоджерела до технічних можливостей іншого інструмента або виконавського складу.

Іноді такі перекладення робить сам композитор, але нерідко цим займаються інші музиканти, яких називають *аранжувальниками*. Аранжування — процес творчий, він передбачає розкриття ідеї автора оригінального твору з внесенням певних змін (гармонія, тембри тощо). Пісню, написану автором для голосу та фортепіано, перекладають для хорового співу, а скрипкову п'єсу — для інструментального ансамблю. При аранжуванні можна змінити жанр і форму музичного твору, наприклад, створити сюїту з провідних тем опери або з основних танців балету.

Інструментування також передбачає перекладення музики з урахуванням діапазону та особливостей тембру того чи іншого інструмента. Легкі й ніжні пасажі аранжувальник правомірно доручає виконувати флейтам чи арфам, а гучні урочисті акорди — тромбонам. Мелодію в низькому регістрі краще перекласти для віолончелі, а у високому регістрі ніхто не виконає її краще, ніж скрипка.

Слово *оркестровка* вживають зазвичай, коли мова йде про перекладення музичних творів для оркестру, наприклад, естрадно-симфонічного чи оркестру народних інструментів.

Вид аранжування з полегшеним викладом, доступним музикантам-початківцям, дає змогу аматорам ознайомлюватися із різножанровою музичною класикою, оперною, симфонічною тощо з дитинства.

До вільних варіантів аранжування належать *транскрипція* і *парафраз*.

Транскрипцією називають вільне перекладення музичного твору, яке має самостійне художнє значення. Напевно, вам доводилося чути, як, оголошуючи черговий номер концертної програми, ведучий концерту або радіопередачі називає: «Шуберт — Ліст. Серенада». Це зовсім не означає, що Шуберт писав свою вокальну серенаду не самостійно, а разом із Лістом, як співавтори. У таких випадках йдеться про транскрипцію. Це не проста обробка, а віртуозна, нерідко для іншого складу виконавців.

Словом «*парафраз*» позначають інструментальну віртуозну фантазію, головним чином для фортепіано, на теми популярних пісень чи оперних арій. Видатним майстром фортепіанних парафраз і транскрипції був *Ференц Ліст* (пісні Шуберта, симфонії Бетховена, опери «Ріголетто» Верді та «Євгеній Онегін» Чайковського). Композитор сміливо експериментував з гармонією, мелодикою, формою, фортепіанною фактурою.

Оркестровою транскрипцією вважають 24 каприси *Нікколо Паганіні* — *Мирослава Скорика*. Склад симфонічного оркестру, доповнений великою групою ударних інструментів, створює різнобарвний колорит. У деяких каприсах, наприклад, знаменитому № 24, відчувається естрадний тип оркестровки, сучасні ритми. Хореографічним аранжуванням автора є балет «Каприси долі», поставлений у Києві.

Сцени з балету «Каприси долі» на сцені Національного академічного театру опери і балету України імені Т. Г. Шевченка

Нікколо Паганіні — *Мирослав Скорик*. 24 Каприси (за вибором).
Фрагменти балету «Каприси долі».

Опишіть свої враження від оркестрової транскрипції Каприсів. Як відбувається осучаснення музики?

У наш час по радіо і телебаченню або з Інтернету ми часто чуємо мелодії, які насправді народилися десятки, а то й сотні років тому. Але завдяки модерній обробці ми сприймаємо їх як сучасну музику. Такою є музика німецького композитора *Йоганна Себастьяна Баха*, яка крізь століття залишається популярною для різних категорій слухачів.

Портрет митця

Йоганн Себастьян БАХ (1685–1750) — видатна постать світової музичної культури. Його творчість отримала чи не найбільшу кількість інтерпретацій упродовж свого майже 300-річного існування. У XIX ст., коли було відроджено музичну спадщину Баха, його твори виконували найчастіше у вигляді фортепіанних транскрипцій і на концертній естраді, і в домашньому музикуванні. У XX ст. музика Й.-С.Баха зазвучала у джазових та естрадних барвах, у рок- та поп-обробках.

Еліас Хотліб Хаусман.
Й.-С. Бах у 1746 р.

Йоганн Себастьян Бах. Токата і fuga ре мінор (орган); Інвенція ре-мінор, скерцо із сюїти № 2 сі мінор («жарт») в оригіналі й у різних аранжуваннях.

Порівняйте твори Й.-С. Баха в різних інтерпретаціях. Чи легко упізнати їх у новому звучанні? Зверніть увагу на засоби музичної виразності кожної з інструментальних версій твору.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Аранжування (від французького *arranger* — «приводити до ладу, упорядковувати») — творчий процес підготовки музичного твору до виконання, відмінного від оригінальної композиції, але із втіленням його головної художньої ідеї.

Оркестровка — обробка твору для виконання оркестром — симфонічним, духовим, естрадним тощо.

Транскрипція — вільне перекладення музичного твору переважно для іншого виконавського складу у віртуозному дусі, що має самостійне художнє значення.

1. Назвіть види аранжування музики, з якими ви ознайомились.
2. Яке значення мають музичні аранжування класичних творів?
3. Чому, на вашу думку, існує потреба в аранжуванні музичної класики?
4. **Мистецький проект** «Аранжування класики: традиції і новаторство».
Орієнтовні теми на вибір:
«Ф. Ліст — майстер фортепіанних транскрипцій і парафраз»;
«Й.-С. Бах — наш великий сучасник»;
«Інтерпретація каприсів Н. Паганіні М. Скориком».

5. **Завдання за бажанням.** Дослідіть, які музичні заставки звучать на мобільних телефонах ваших рідних і знайомих. Запропонуйте їм аранжування класичних творів, що найбільше відповідали б їхнім уподобанням.

10. МУЗИКА І ТЕАТР: ОПЕРА, БАЛЕТ

Театр — це давнє і водночас сучасне мистецтво. І саме воно є чи не найяскравішим виявом художнього синтезу, в якому драматична гра акторів нероздільно поєдналася з живописом і декоративним мистецтвом (декорації, костюми), музикою, хореографією.

Які види мистецтв «взаємодіють» між собою в театрі? Пригадайте, що таке опера. Назвіть складові оперної вистави.

Уже сама будівля театру, її екстер'єр, часто декорується ліпниною і прикрашається скульптурами, що відразу «сповіщає» глядачам про те, що нас очікує захопливий світ краси та гармонії.

Інтер'єр театру також створює особливий настрій. Поєднання живопису, декоративних і конструктивних елементів у театральному фойє, його коридорах і глядацькій залі поглиблює архітектурний образ. Пишні сходи, фігурні балкони й ложі, розкішні дзеркала, яскраві світильники — усе налаштовує на святкову атмосферу.

Павло Федів. Львів. Оперний театр

Інтер'єри Львівської опери

Синтез мистецтв набув оригінального вирішення у традиційних музично-сценічних жанрах — опері, балеті. Вони стали популяризуватися завдяки розвитку наймолодшої музи — кінематографу. Нині за допомогою Інтернету кожна пересічна людина може відвідати будь-який театр і послухати музичну виставу, записану в знаменитих Ла Скала чи Ковент-Гардені.

У музичних театрах розвивається мистецтво сценографії, де художники можуть утілювати свої творчі ідеї так, щоб візуальні образи відповідали інтонаціям і ритмам музики.

Олександра Екстер.

Ескіз костюма
«Іспанський танок»

Ескіз декорації

Вадим Меллер.

Балетна танцівниця.
Ескіз костюму
до опери «Маски»

Олександр Хвостенко-Хвостов.

Ескіз костюма мага до
опери «Любов
до трьох апельсинів»

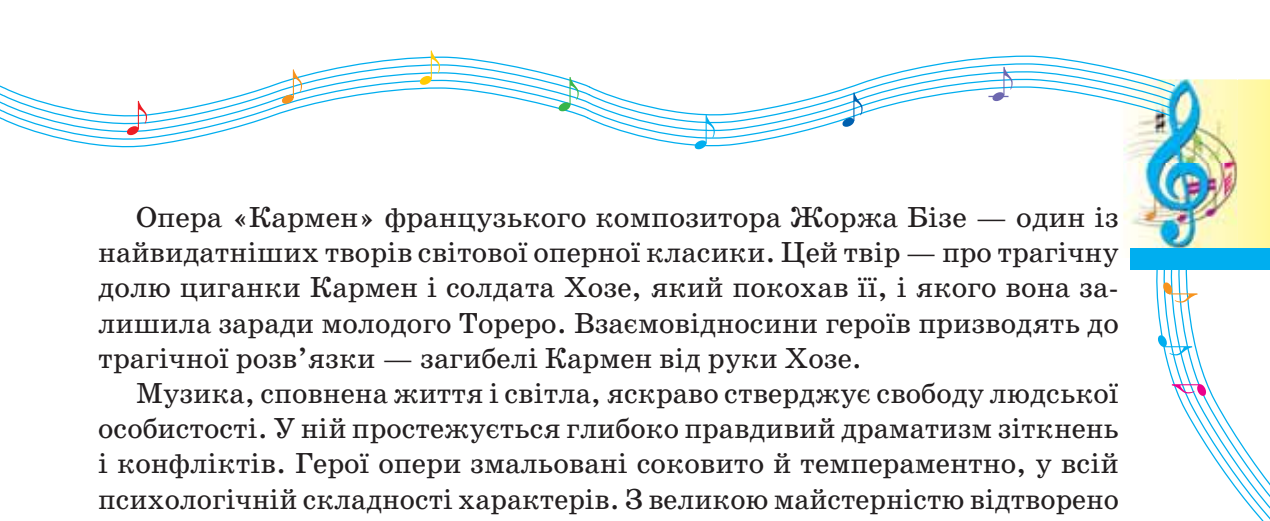
Ескіз декорації до опери
Ріхарда Вагнера «Валькірія»

Анатолій Петрицький.

Ексцентричний танок.
Ескіз для балетної
мініатюри

На початку ХХ ст. в Україні започатковано традицію залучати провідних художників до створення театральних костюмів і декорацій. Сміливо експериментували в царині оперної та балетної сценографії *Анатолій Петрицький, Вадим Меллер, Олександра Екстер, Олександр Хвостенко-Хвостов та ін.*

Опера «Кармен» французького композитора Жоржа Бізе — один із найвидатніших творів світової оперної класики. Цей твір — про трагічну долю циганки Кармен і солдата Хозе, який покохав її, і якого вона залишила заради молодого Тореро. Взаємовідносини героїв призводять до трагічної розв'язки — загибелі Кармен від руки Хозе.

Музика, сповнена життя і світла, яскраво стверджує свободу людської особистості. У ній простежується глибоко правдивий драматизм зіткнень і конфліктів. Герої опери змальовані соковито й темпераментно, у всій психологічній складності характерів. З великою майстерністю відтворено національний іспанський колорит.

Петро Чайковський, почувши цю оперу вперше, писав: *«Опера Бізе — шедевр, один із тих небагатьох творів, яким судилося відобразити в собі найсильнішою мірою музичні прагнення цілої епохи. Років через десять “Кармен” буде найпопулярнішою оперою у світі»*. Ці слова виявилися пророчими.

Жорж Бізе. Опера «Кармен»: увертюра, хабанера, арія Хозе, куплети Тореодора.

Чи знайома вам ця музика? Охарактеризуйте кожний із прослуханих номерів опери.

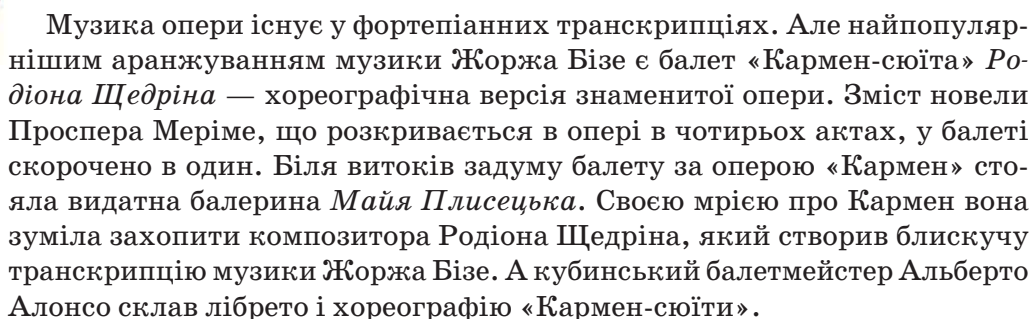
Виконайте ритмічний супровід до «Хабанери» з опери «Кармен». За бажанням створіть ансамбль.

Опера «Кармен» набула величезної популярності й ось уже понад 100 років тріумфально крокує сценами театрів світу. Вона входить до репертуару всіх відомих оперних труп і виконується багатьма мовами, у тому числі і японською. Її популярність не обмежується лише оперною сценою. Запальні мелодії опери є такими ж улюбленими, як найпопулярніші народні й естрадні пісні.

Двічі було здійснено екранізація твору — (фільми-опери «Кармен», 1967, 1983). Найуспішнішою виявилася «Кармен Джонс», створена за опереточною версією, яка була хітом на Бродвеї.

Едуард Мане.
Емілія Амбр у ролі Кармен

Музика опери існує у фортепіанних транскрипціях. Але найпопулярнішим аранжуванням музики Жоржа Бізе є балет «Кармен-сюїта» Родіона Щедріна — хореографічна версія знаменитої опери. Зміст новели Проспера Меріме, що розкривається в опері в чотирьох актах, у балеті скорочено в один. Біля витоків задуму балету за оперою «Кармен» стояла видатна балерина *Майя Плисецька*. Своєю мрією про Кармен вона зуміла захопити композитора Родіона Щедріна, який створив блискучу транскрипцію музики Жоржа Бізе. А кубинський балетмейстер Альберто Алонсо склав лібрето і хореографію «Кармен-сюїти».

Жорж Бізе — Родіон Щедрін. «Кармен-сюїта» (фрагменти).

Опишіть свої враження від твору. Охарактеризуйте тембровий склад виконання. Як змінився образ Кармен в інтерпретації Р. Щедріна?

Роздивіться ілюстрації та охарактеризуйте особливості сценографії балету, зокрема, роль кольору, контрасту тощо.

Майя Плисецька
в балеті «Кармен»

Сцена з балету «Кармен» у постановці
Харківського національного академічного
театру опери і балету

Хочу знати більше

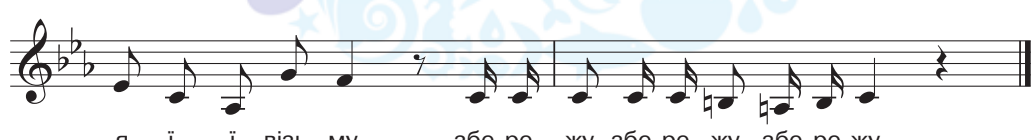
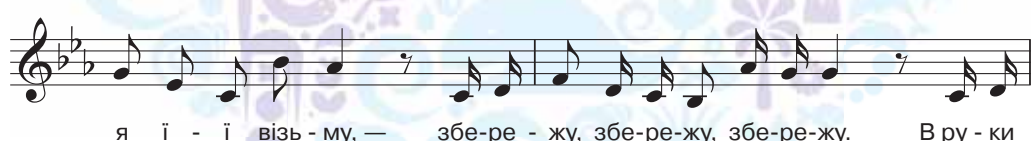
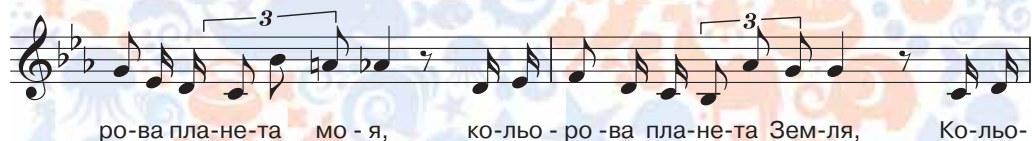
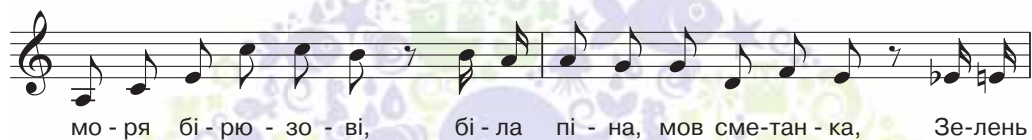
Сподіваємось, що вам буде цікаво послухати нові темброві й ритмічні забарвлення, що їх отримала музика Ж. Бізе в інтерпретаціях й аранжуваннях сучасних виконавців:

1. ANDERSON & ROY: «Кармен-фантазія» для двох фортепіано.
2. Бізе — Вілберг: «Фантазії на тему Кармен» у 6 рук.
3. «BondSenorita»: сучасна обробка.
4. Bis-Quit orchestra&E.Sergeeva: «Хабанера» (джазова обробка).
5. RudzheroRichchi і Лондонський симфонічний оркестр Пієро Гамба: Фантазія на теми з опери Бізе «Кармен».

КОЛЬОРОВА ПЛАНЕТА

Музика і слова Анжели Побужанської

1. Голубе безхмарне небо, жовте сонце на світанку,
Хвилі моря бірюзові, біла піна, мов сметанка,
Зелень парків, цвіт садів, квітів кольори яскраві —
Це земля моя, мій дім в ніжній райдужній оправі.

Приспів:

Кольорова планета моя, кольорова планета Земля,
Кольорова планета-дитя. Кольорова.
В руки я її візьму, — збережу, збережу, збережу.
В руки я її візьму, — збережу, збережу, збережу.

2. Крила лебедів — вітрила чистоти високих мрій,
Пишність пави, лева силу, мудрість всіх строкатих змій,
Граціозність від косуль, величавість від оленя.
Збережу красу землі, щоб співали покоління.

Приспів.

Мистецькі поради

- Поміркуйте, завдяки яким засобам виразності можна досягти різного характеру виконання пісні: наприклад, лірично-наспівного або яскраво-променистого.
- Зверніть увагу на інтонаційно складні фрагменти в мелодії (рух півтонами) та ритмічні зміни у приспіві.

1. Що нового ви дізналися про види аранжування в музиці?
2. Які зміни (позитивні чи негативні) відбулися в музиці опери Ж. Бізе «Кармен» завдяки численним і різноманітним аранжуванням? Яке з них зацікавило вас найбільше та викликало бажання самостійно прослухати твір?

3. **Завдання на вибір.** У вільний час дізнайтеся більше про взаємодію різних видів мистецтва або зберіть інформацію на тему «Вічна класика в сучасному вимірі».

4. Ознайомтеся з екранізацією опери «Кармен» (фільмом-оперою Франческо Розі або Герберта фон Караяна). Спробуйте пояснити, яких барв надав класичному твору саме кінематограф.

Кадр із фільму «Кармен» (режисер Франческо Розі)

5. Пофантазуйте і придумайте оригінальне аранжування образу Кармен із застосуванням сучасних технологій.

11. МУЗИКА І КІНОМИСТЕЦТВО: ЕКРАНІЗАЦІЯ, РИМЕЙК, САУНДТРЕК

Із самого початку виникнення кінематографу цей вид мистецтва був тісно пов'язаний із музикою. З моменту, коли наприкінці ХІХ ст. брати Люм'єри продемонстрували в Парижі свій винахід — «рухомі картинки» — кінематограф швидко набув популярності в усьому світі. Використовуючи драматичні, мовні, живописні, пластичні, музичні елементи, акторську гру, кіномистецтво не дублює й не замінює інші види мистецтва, а створює нову художню цілісність — синтез мистецтв.

Коли на початку свого існування кіно було німим, роль «заповнювача звукових пустот» виконував піаніст-ілюстратор, граючи під час демонстрації фільмів фрагменти класичних творів або їх обробки, також імпровізуючи. Музика мала ілюструвати зміст подій, що відбувалися на екрані, — героїчних, драматичних, ліричних, комічних. У деяких випадках фільми супроводжували ансамблі або цілі оркестри. У німому кіно для створення виразних екранних образів за відсутності голосу — важливого інструмента актора — особливого значення набували жести й міміка. У комічних фільмах неперевершену віртуозність виявив геніальний мім Чарлі Чаплін.

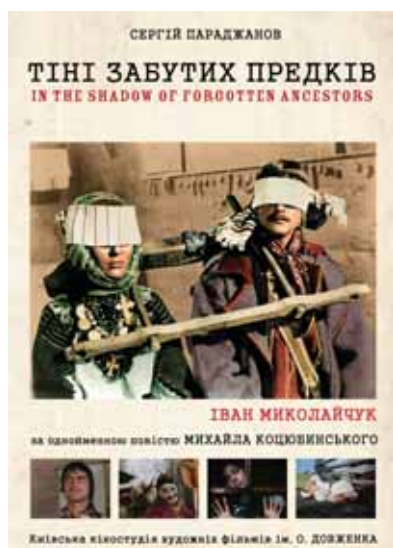

«Зірка» німого кіно — Чарлі Чаплін

З уведенням звуку кіномистецтво збагатилося не лише живим словом акторів, а й різними музичними звучаннями. Роль музики в кінофільмі як незамінного художнього засобу створення екранного образу стала вагомішою. У ній швидко підмітили «емоційного підсилювача» зорових вражень. Конкретне призначення музики у фільмі залежить від авторського задуму. Без слів «сповіщаючи» про настрої і почуття героїв, музика стає не лише емоційним забарвленням фільму, а й «виразником» людських пристрастей, утіленням конфліктів.

На зорі кінематографа виникла традиція, яка збереглася і в наш час, — залучати до створення фільмів відомих художників, як-от, С. Далі й П. Пікассо, та композиторів. Музику до кінофільмів писали *К. Сенс-Санс, А. Онеггер, Д. Мійо, Е. Саті, Б. Бріттен, П. Хіндеміт, С. Прокоф'єв, Д. Шостакович, А. Шнітке, Е. Денисов, Б. Лятошинський, Л. Грабовський, М. Скорик, Є. Станкович, В. Бистряков* та ін.

У різноманітній палітрі жанрів кіномистецтва особлива роль належить *екранізації*, яка передбачає оригінальне режисерське прочитання твору художньої літератури. Цей вид переробки — своєрідний діалог із класикою. Кіномистецтво з його особливими засобами художньої виразності здатне по-своєму передати художню ідею та загальну атмосферу літературного першоджерела, посилюючи його емоційний вплив. Однією

Постер фільму «Тіні забутих предків»

Постер фільму «Сім самураїв» (Японія, 1954)

Джона Стерджеса «Чудова сімка» за картиною «Сім самураїв» японського режисера *Акіри Куросави**. Можуть вводитися додаткові персонажі другого плану, змінюватися кульмінація. Отже, римейк — це не простий

з найвідоміших вітчизняних екранізацій є кінострічка «Тіні забутих предків», яку режисер *Сергій Параджанов* поставив за однойменною повістю Михайла Коцюбинського. Музику до фільму створив *Мирослав Скорик*.

Нова версія або інтерпретація твору — кінофільму, пісні, музичної композиції, вистави, а також комп'ютерної чи відеогри — називається *римейком* або *ремейком*. У кінематографі — це фільм, знятий за сюжетом або за мотивами іншого фільму. Жанр римейку зародився в американському кіно, де виникла голлівудська традиція перезнімати вдалі національні кінострічки з європейських чи азійських країн.

Що спонукає митців повертатися до задумів, які вже були втілені? Римейк не цитує джерело, а наповнює його новим змістом з урахуванням змінених умов і ситуації. Модернізація пов'язана з вимогами часу, що, безперечно, впливає на сприйняття загальної атмосфери фільму, на трактовку характерів героїв. Головна ідея першоджерела не зазнає суттєвих змін, але під впливом фантазії митця вона набуває нового художнього звучання. Сюжет може бути скорочений або, навпаки, основна композиція обростає додатковими сюжетними лініями. Сама подія інколи переноситься в інше культурне середовище, як, наприклад, в американському вестерні

* Цікаво, що в січні 2017 р. планується прем'єра американського кримінального фільму, що є римейком уже цієї «Чудової сімки».

переказ відомого сюжету, а оригінальне мистецьке явище.

Існують різні види римейків. Іноді митці створюють однойменний авторський римейк. Наприклад, «Забавні ігри» австрійського кінорежисера *Міхаеля Ханеке* (1997, 2008). Фільм-римейк може виникнути в тій країні, де було знято оригінал. В іншому разі змінюється країна, як, наприклад, у римейку *Річарда Доннера* «Іграшка» (США, 1985) за знаменитим французьким фільмом «Іграшка» режисера *Франсиса Вебера* (1976).

Окремим різновидом римейка є анімаційний (наприклад, «Бембі»).

Постер фільму «Чудова сімка» (США, 1983)

Постери фільмів «Іграшка» (Франція)

«Іграшка» (США)

Перегляд фільму-оригіналу та римейку до нього (за вибором).

Порівняйте фільми, визначте подібність і несхожість кіноверсій.

Портрет митця

Сергій Параджанов. Сімейний портрет
(колаж)

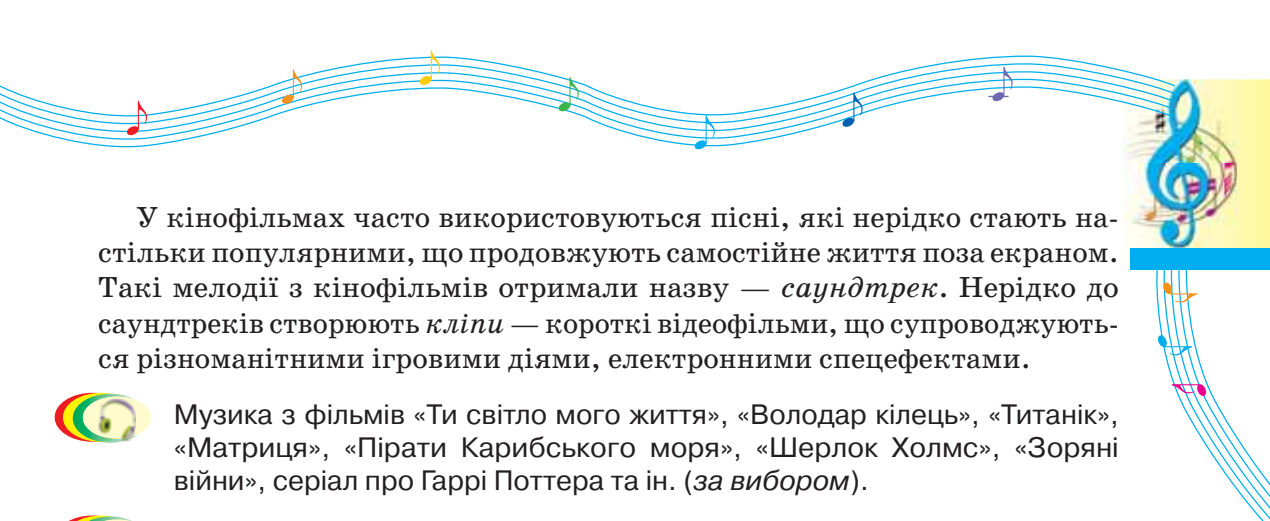
Сергій Йосипович ПАРАДЖАНОВ (1924–1990) — вірменський і український кінорежисер, лауреат Державної премії України ім. Т. Шевченка (1991, посмертно).

До сторіччя з дня народження Михайла Коцюбинського молодому режисерові доручили зняти фільм за повістю «Тіні забутих предків». Після виходу стрічки Параджанов став світовою знаменитістю. Історія трагічної любові Івана й Марічки сколихнула світ. Триумфальний хід картини екранами світу увінчався двадцятьма вісьмома призами на міжнародних кінофестивалях у двадцять одній країні. Однак фільм приніс не лише світову славу його творцю. Під час київської прем'єри літературознавець Іван Дзюба зі сцени повідомив, що у країні відбу-

ваються арешти інтелігенції. Відтоді радянська влада почала переслідувати Параджанова, заборонила йому знімати фільми, а згодом ув'язнила митця.

Свій талант Параджанов виявляв навіть у неволі: придумав техніку гравірування фольги, з якої виготовляли кришки для молочних пляшок. Фольгу заливав смолою й гравірував монети із зображенням Хмельницького, Пушкіна, Гоголя. Через десятиліття медальйон із портретом Пушкіна потрапив до видатного італійського режисера Фелліні. З медальйона митець відлив срібну медаль, якою й досі нагороджують кращий фільм щорічного кінофестивалю. Широко відомі химерні колажі Параджанова, його ляльки та інші витвори декоративного мистецтва, у яких він створював свій неповторний світ.

*Музичні римейки, або ремікси, набули розповсюдження насамперед у царині поп-музики. Виник цілий творчий напрям *реміксування*, присвячений зміні початкового задуму музичного твору за допомогою сучасних технологій обробки звуку. Коли в середині минулого століття стали популярними диско-клуби, з'явилися перші такі обробки оригінальних пісень — танцювальні ремікси. Такі диско-мікси або мегамікси (обробка кількох творів) створюються композиторами чи спеціальними аранжувальниками, найчастіше — *діджеями*. Частини оригінальної музичної композиції «перемішуються» («міксуються»), додаються звукові спецефекти, змінюються темп, тональність та ін. Завдяки використанню сучасного обладнання якості звучання творів поліпшується.*

У кінофільмах часто використовуються пісні, які нерідко стають настільки популярними, що продовжують самостійне життя поза екраном. Такі мелодії з кінофільмів отримали назву — *саундтрек*. Нерідко до саундтреків створюють *кліпи* — короткі відеофільми, що супроводжуються різноманітними ігровими діями, електронними спецефектами.

Музика з фільмів «Ти світло мого життя», «Володар кілець», «Титанік», «Матриця», «Пірати Карибського моря», «Шерлок Холмс», «Зоряні війни», серіал про Гаррі Поттера та ін. (за вибором).

Проаналізуйте музику з фільмів. Висловте свої враження. Назвіть пісні — «візитні картки» відомих кінофільмів. Як музика характеризує образи персонажів, розкриває їхні почуття або передає стосунки між головними героями фільму?

Справжнім «головним героєм» кіноекрана стає музика в музичних фільмах і мюзиклах. Класиці присвячено екранізації опер «Чарівна флейта» В.-А. Моцарта (режисер *І. Бергман*), «Травіата» Дж. Верді (режисер *Ф. Дзеффірелі*), «Кармен» Ж. Бізе (режисер *Ф. Розі*).

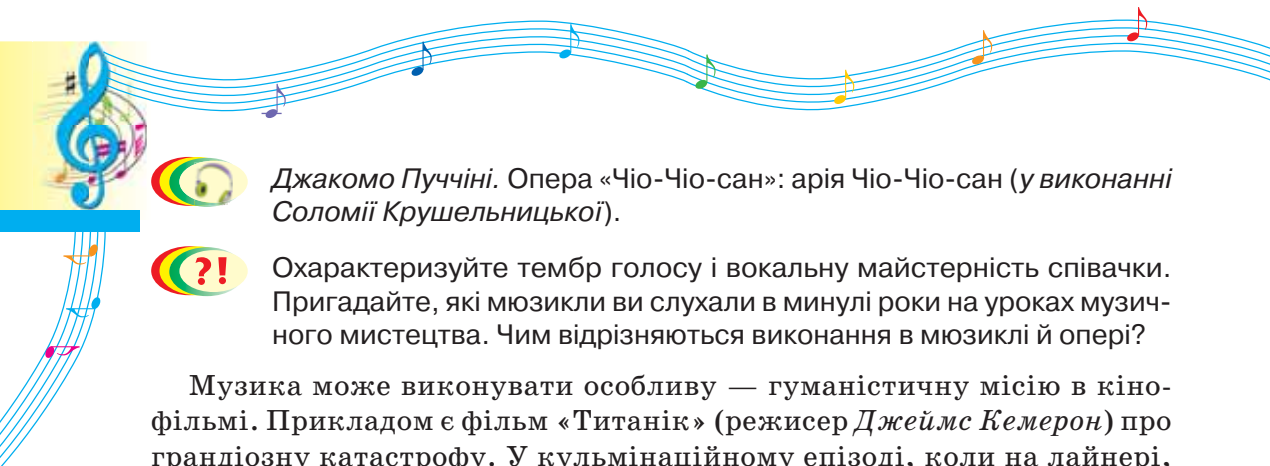
Про творчість всесвітньо відомої української співачки *Соломії Крушельницької* знято фільм «Повернення Баттерфляй» (режисер *Олег Фіалко*). У кінострічці звучить голос співачки, який зачаровував слухачів на найкращих оперних сценах світу. Саме завдяки її вокальній майстерності було «врятовано» оперу італійського композитора *Джакомо Пуччіні* «Чіо-чіо-сан», яка на прем'єрі зазнала провалу, але згодом, коли головну роль Баттерфляй виконала українська співачка, — досягла грандіозного успіху.

Соломія Крушельницька в ролі мадам Баттерфляй в опері «Чіо-Чіо-сан»

У мистецькому проєкті «Атмосфера Соломії Крушельницької» в 2015 р. взяли участь популярні українські співачки — Каша Сальцова, Анастасія Приходько, Джамала та Юлія Саніна

Джакомо Пуччіні. Опера «Чіо-Чіо-сан»: арія Чіо-Чіо-сан (у виконанні Соломії Крушельницької).

Охарактеризуйте тембр голосу і вокальну майстерність співачки. Пригадайте, які мюзикли ви слухали в минулі роки на уроках музичного мистецтва. Чим відрізняються виконання в мюзиклі й опері?

Музика може виконувати особливу — гуманістичну місію в кінофільмі. Прикладом є фільм «Титанік» (режисер *Джеймс Кемерон*) про грандіозну катастрофу. У кульмінаційному епізоді, коли на лайнері, що наразився на айсберг і розколовся навпіл, усіх охопила паніка, музиканти взяли в руки смички, і залунали прекрасні мелодії високої класики. Спокійна, піднесена камерна музика підтримувала дух приречених на загибель людей, яких охопив жах і відчай. Музиканти

Кадр із кінофільму «Титанік»

грали до останньої хвилини, поки океан не поглинув їх разом з іншими жертвами. Лейтмотивом вічного кохання стала пісня з цього фільму — видатний саундтрек *Джеймса Харпера*. Кінострічка «Титанік» увінчана цілою низкою «Оскарів», зокрема й за музику.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Відеокліп (від латинського «дивлюся», «бачу» й англійського «вирізка з газети») — лаконічний відеофільм, присвячений виконанню пісні.

Римейк (від англійського *retake* — переробка) — нова версія або інтерпретація раніше виданого твору: фільму, пісні, вистави, відеогри тощо.

Саундтрек — популярні мелодії з кінофільмів.

1. Як ви розумієте значення слова *римейк*? У яких видах мистецтва і як саме він застосовується?
2. Поміркуйте про зв'язок музики та кінематографу. Проведіть дискусію «Традиції та новаторство в музиці кіно». Наведіть приклади, аргументуйте свої погляди, думки.
3. Проведіть міні-конкурс із виконання саундтреків улюблених кінофільмів.
4. У вільний час, використовуючи інтернет-джерела, подивіться фільми про музику та відомих музикантів. Напишіть рецензію на український сімейний кінофільм «Трубач» (режисер *Анатолій Матешко*), що вийшов у прокат 2014 р.
5. **Завдання за бажанням.** Разом із друзями обговоріть сценарій відеокліпу, присвяченого пісні сучасного українського виконавця.

12. МУЗИКА І АРХІТЕКТУРА

Музи́ка й архіте́ктура... Такі різні, на перший погляд, види мистецтва. Чи може між ними бути щось спільне? Адже філософи минулого називали архітектуру «застиглою музикою» або «музикою в камені». Давньоримський архітектор і будівельник *Вітрувій*, який жив ще в I ст. до нашої ери, визначив основні вимоги до архітектури (ми про них уже говорили!). Він писав, що архітектор «...повинен бути людиною грамотною, уміло малювати, знати геометрію, історію, мати поняття про медицину, володіти відомостями з астрономії і бути знайомим з музикою».

«Музичні» сходи й будинки в Лівані, Німеччині та Китаї

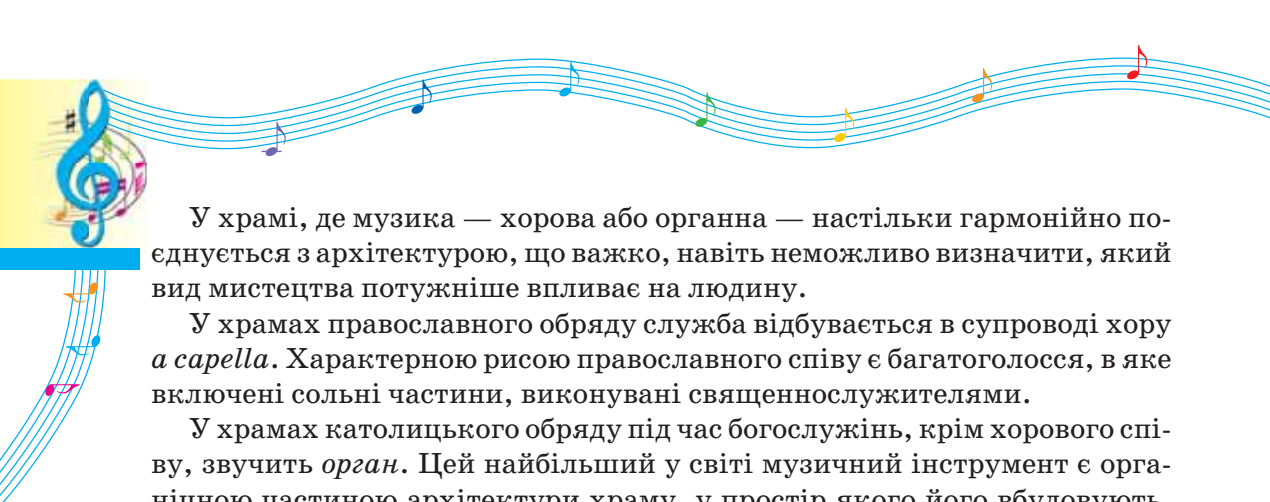

Порівняйте засоби виразності музики й архітектури. Чи є серед них подібні чи суголосні? Поясніть свою думку.

Музи́ка невидима, архіте́ктура — нечутна. Становлення музичних образів відбувається в часі, архітектурних — у просторі. Але, сприймаючи твори цих видів мистецтва, ми відчуваємо, що музика нерідко викликає в нас зорові уявлення, а архітектура — слухові.

Різноманітні музичні мелодії можна порівняти з розмаїттям ліній обрисів архітектурних споруд, що утворюють певні форми. У музичному мистецтві *форма* також має велике значення — через неї втілюються відповідні ідеї та образи, що складають зміст твору. Різноманітні чергування музичних звуків, як і чергування конструктивних чи декоративних елементів архітектурної споруди, утворюють певний *ритм*.

Сприймаючи твори цих двох різних видів мистецтва, ми бачимо та відчуваємо *симетричність* чи *несиметричність* будови (споруди чи твору), *гармонію* поєднань різних частин, загальний *колорит* (у музиці — темброву окрасу) тощо.

У храмі, де музика — хорова або органна — настільки гармонійно поєднується з архітектурою, що важко, навіть неможливо визначити, який вид мистецтва потужніше впливає на людину.

У храмах православного обряду служба відбувається в супроводі хору *a capella*. Характерною рисою православного співу є багатоголосся, в яке включені сольні частини, виконувані священнослужителями.

У храмах католицького обряду під час богослужінь, крім хорового співу, звучить *орган*. Цей найбільший у світі музичний інструмент є органічною частиною архітектури храму, у простір якого його вбудовують. Багатоголосна органна музика і сама багато в чому схожа на архітектуру: масивні «фундаментальні» басы, цілі «башти» з повторюваних у різних регістрах мелодій-тем, що зводять звукові «міста», а може й цілий Всесвіт. Цей клавішно-духовий інструмент складається із сотень і навіть тисяч труб, тому звучить велично і владно.

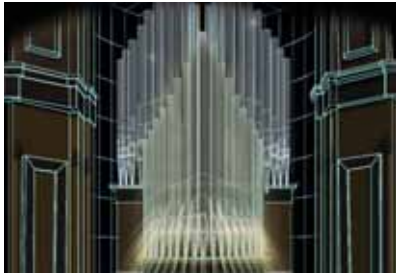
Орган Домського собору в Ризі (Латвія)

Пригадайте, які органні твори ви слухали. Хто їхні автори?

Оскільки орган, один із найдавніших музичних інструментів у всій історії світової культури, визнано «королем інструментів», то кількість творів, написаних для нього, перевищує репертуар для будь-якого іншого музичного інструмента. Репертуарне розмаїття органної музики пояснюється ще й тим, що протягом багатьох століть орган був основним (а часто і єдиним) музичним інструментом, який активно використовувався в церковно-богослужбовій практиці багатьох країн. Музику для органа писали *Йоганн Себастьян Бах*, *Георг Фрідріх Гендель*, *Макс Регер*, *Сезар Франк* та інші. Сьогодні у виконанні органістів можна почути транскрипції найрізноманітніших творів, навіть джазових.

У харківському Будинку органної і камерної музики можна побачити унікальні проєкційні світломузичні шоу під музику органа (у 3D технології).

Світломузичні композиції в Харківському будинку органної і камерної музики

Поміркуйте, чи можна прослухану органну музику назвати «архітектурою, що ожила». Аргументуйте свої міркування.

Хочу знати більше

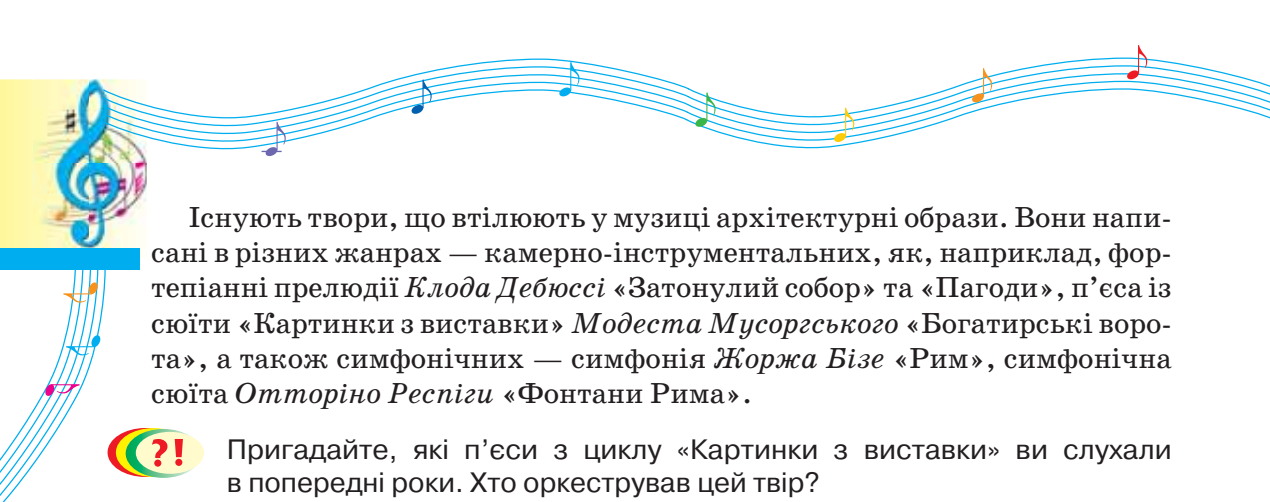
У польському місті Кракові на площі Головного ринку височіє старовинний Маріацький костел, який у давні часи був доценту зруйнований завойовниками (пізніше реставрований). Існує легенда, що сурмач-сигнальник, який стояв на вежі костелу, першим побачив наближення раті й засурмив сигнал тривоги — *хейнал*. Але раптом у музиканта влучила ворожа стріла, і наспів труби обірвався...

Годинник із фігуркою сурмача з'явився на вежі Маріацького костелу через багато років. З тих пір кожен годину на вежі з'являється фігурка механічного сурмача, який виконує хейнал, і старовинний сигнал знову і знову обривається на тій самій ноті, на якій обірвалося життя захисника Кракова. Ця мелодія стала позивними Краківської астрономічної обсерваторії як сигнал точного часу, і щодня о дванадцятій годині дня польське радіо розносить її всю країною.

Маріацький костел у Кракові (Польща)

Існують твори, що втілюють у музиці архітектурні образи. Вони написані в різних жанрах — камерно-інструментальних, як, наприклад, фортепіанні прелюдії *Клода Дебюссі* «Затонулий собор» та «Пагоди», п'єси із сюїти «Картинки з виставки» *Модеста Мусоргського* «Богатирські ворота», а також симфонічних — симфонія *Жоржа Бізе* «Рим», симфонічна сюїта *Отторіно Респігі* «Фонтани Рима».

 Пригадайте, які п'єси з циклу «Картинки з виставки» ви слухали в попередні роки. Хто оркестрував цей твір?

Звичайно, музика не може й не повинна «зображати» собор або пагоду, давати нам зорові уявлення про місто Рим чи його малі архітектурні форми — фонтани. Тому в музичних образах, створених на архітектурну тематику, немає ніякого «перекладу» образотворчості в музичну «зображальність». У них музична «картина» створюється композиторами під враженнями від сприймання архітектурних шедеврів.

 Клод Дебюссі. Прелюдія «Затонулий собор»; *Жорж Бізе*. Симфонія «Рим». III частина (Andantemolto); *Леся Дичко*. Замок Шамбор (для хору, органа, труби). «Фрески» за картинами Катерини Білокур (фрагменти).

 Які візуальні образи виникли під час слухання музики? Це твори програмної чи непрограмної музики? До яких жанрів музичного мистецтва (симфонічних, камерно-інструментальних) належать прослухані твори? Пригадайте особливості жанру «симфонія».

Сучасні українські композитори Іван Карабиць, Леонід Грабовський, Леся Дичко та інші використовують у назвах своїх музичних творів слово «фрески». В образотворчому мистецтві цей вид монументального живопису можна побачити в храмах, тобто він тісно пов'язаний із архітектурою.

 Подумайте, до якої музики краще застосувати цю назву — до епічної, ліричної, героїчної, гумористичної? Якщо уявити себе композитором, то для якого складу виконавців можна написати фрески, присвячені бурхливому сьогоденню?

У доробку *Лесі Дичко* налічується кілька фресок для різних складів виконавців. «Карпатські» написано для органа; «Французькі», «Іспанські» та «Швейцарські» — хорові (перший хоровий концерт — акапельний, а інші — з інструментальним супроводом). Під враженням від творчості геніальної української художниці Катерини Білокур виникли «Фрески» за її картинами для скрипки та органа. Музика власними, притаманними лише їй інтонаційними засобами втілює уявлення про красу квітки, яку все своє нелегке життя намагалася передати в живописних образах народна художниця. Цю тему *Леся Дичко* розвиває і в балетному жанрі.

Спробуйте уявити музику фресок, орієнтуючись на живописні образи Катерини Білокур. Після прослуховування музики передайте власні враження. Наскільки «співпали» ваші уявлення з композиторським баченням і відчуттям?

Постер виставки, присвяченої 115-річчю Катерини Білокур, у Національному культурно-мистецькому та музейному комплексі «Мистецький Арсенал» (Київ)

Портрет митця

Леся (Людмила) Василівна ДИЧКО (народилася 1939) — композитор-новатор, автор музики в різних жанрах: камерних, симфонічних, музично-театральних, хорових, зокрема духовних. Належить до сучасного напрямку неофольклоризму (використовує народні тексти, а не мелодії, образи, а не сюжети).

Дичко закінчила Київську консерваторію. Цікавилася взаємодією мистецтв: прослухала курси лекцій у художньому й театральному інститутах.

Багато її творів вирізняє особливий погляд до суміжних мистецтв: народного ужиткового, живопису, архітектури. З-поміж них — цикл варіацій для фортепіано «Писанки», п'ять п'єс для фортепіано «Замки Луари», балет «Катерина Білокур» і дитяча опера «Вертепне дійство» на власні лібрето.

Інтерес до культури народів світу спонукав Лесю Дичко до подорожей, які надихнули на втілення нових тем і образів. Це ораторія «Індія — Лакшмі» на слова індійських поетів, П'ять прелюдій для хору на слова японських поетів, низка фресок.

Неповторність творчої особистості Лесі Дичко в тому, що вона здатна бачити явища світу в кольорах і звукових фарбах. Музичні образи вона перетворює майже у візуально конкретні, а останні допомагають глибше зрозуміти музику.

Яніс Ксенакіс. Павільйон «Філіпс»

ни на міських площах) і в конкретно-змістовних варіантах. Прикладом останнього може служити музичне оформлення меморіальних комплексів або озвучування комплексу пірамід у Гізі, де «екскурсоводом» виступає... — сам сфінкс!

У мистецтві трапляються випадки, коли навпаки — музичні ідеї впливають на виникнення архітектурних образів. Наприклад, французький композитор і архітектор Яніс Ксенакіс зізнався, що при проектуванні павільйону «Філіпс» для Всесвітньої виставки в Брюсселі запозичив ідеї з оркестрової музики, яку створював у той час.

Взаємодія архітектури та музики може здійснюватися в абстрактній формі (наприклад, «співаючі» фонтани на міських площах) і в конкретно-змістовних варіантах.

1. Як можуть взаємодіяти між собою два види мистецтва — архітектура та музика? Наведіть приклади.
2. Поміркуйте над висловом Й.-В. Гете «Архітектура — це музика, що застигла в камені». Пофантазуйте і придумайте аналогічний образний вислів щодо музики.
3. У вільний час прослухайте музичні твори в жанрі *фреска* різних авторів, порівняйте їх, спробуйте пояснити відповідність музики цій назві.
4. **Завдання за бажанням.** Проведіть міні-дослідження та з'ясуйте, які образотворчі терміни (крім уже відомого вам — *фреска*) застосовують сучасні композитори в назвах своїх творів.
5. Поясніть взаємодію музики та архітектури на прикладі скульптури в Харкові, яку ви бачите на фотографії. Придумайте цікаву історію про неї під назвою «Скрипаль на даху».

«Скрипаль на даху» — символ творчої інтелігенції Харкова (скульптор — Сейфаддін Гурбанов)

13. РАДУЙСЯ, МАРІЄ, або САКРАЛЬНА МУЗИКА

Духовна музика, або сакральна (тобто «священна») чи релігійна... Такі характеристики дедалі частіше можна почути в музичній культурі сучасності. Релігійними називають твори, що виникли в рамках церковно-співочої традиції. А ось під «духовним» розуміють значно ширші музичні явища, віднесені і до церковного вжитку, і світські, концертні. Адже такі твори охоплюють усе, що стосується душі людини, глибин її внутрішнього світу. У духовній музиці «Божественне» гармонійно поєднується із «земними» загальнолюдськими цінностями. *Сакральна музика* — проміжна характеристика між двома попередніми, вона спрямована від суетного й тяжіє до вічного.

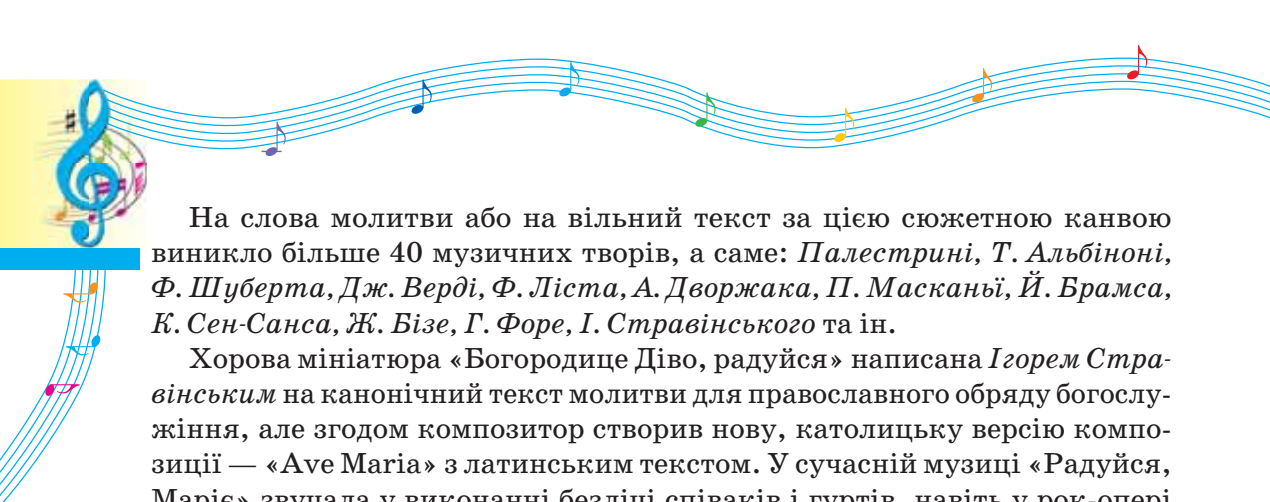

Леонардо да Вінчі. Благовіщення

У легендах і міфах багатьох народів є образ, сповнений безмежною мудрістю і любов'ю — образ Богині-Матері. У стародавніх слов'ян вона звалася Берегинею.

Християнська культура дала людству свій образ Матері, наділила його неповторними рисами. У східному православному обряді — це Богородиця, у західному католицькому — Мадонна. Її вважали заступницею, покровителькою родини, народження дітей. Світлий образ Богоматері — один із найбільш шанованих й улюблених багатьма народами, він отримав натхненні втілення в поетичних, живописних, музичних творах. Це — одна з «вічних тем» у мистецтві.

Музичні твори, присвячені Діві Марії, охоплюють широке коло жанрів, насамперед вокальних, хорових («Ave Maria» чи «Богородице Діво, радуйся»), а також інструментальних, оркестрових і театральних. Тематика творів пов'язана із сакральною подією — *Благовіщенням*. Від початкової фрази-привітання архангела Гавриїла до Марії виникла відома молитва, яка згодом перетворилася на знаменитий християнський гімн «Ave Maria» (з латинської — «*Радуйся, Маріє*»).

На слова молитви або на вільний текст за цією сюжетною канвою виникло більше 40 музичних творів, а саме: *Палестрині, Т. Альбіноні, Ф. Шуберта, Дж. Верді, Ф. Ліста, А. Дворжака, П. Масканьї, Й. Брамса, К. Сен-Санса, Ж. Бізе, Г. Форе, І. Стравінського* та ін.

Хорова мініатюра «Богородице Діво, радуйся» написана *Ігорем Стравінським* на канонічний текст молитви для православного обряду богослужіння, але згодом композитор створив нову, католицьку версію композиції — «Ave Maria» з латинським текстом. У сучасній музиці «Радуйся, Маріє» звучала у виконанні безлічі співаків і гуртів, навіть у рок-опері «Нотр-Дам де Парі» є фрагмент цієї молитви-гімну.

На основі інструментального твору — Маленької прелюдії Йоганна Себастьяна Баха до мінор французький композитор Шарля Гуно створив цікаву вокальну версію музики. Вона звучить у мінорі, хоча передусім пов'язана з радісною подією Благовіщення, що передбачає просвітлений характер. Надзвичайна популярність цієї музики — яскравий приклад, коли аранжування твору набуває нового життя.

Фра Беато Анжеліко. Благовіщення

Олександр Мурашко.
Благовіщення

Грецький розспів XVII ст. «Богородице Діво, радуйся».
Ігор Стравінський. «Богородице Діво, радуйся» або *Сергій Рахманінов*. «Богородице Діво, радуйся» («Всенощна»)
Йоганн Себастьян Бах — *Шарль Гуно*. «Ave Maria».
Джуліо Каччіні. «Ave Maria» в різних інтерпретаціях.

Якими рисами наділили композитори музичні образи? Зверніть увагу на ритмічний рисунок мелодії (*плавність, пластичність, гнучкість*), передайте лінією (*графічно або уявно — рукою*) розвиток мелодії, виділіть кульмінацію. Створіть власну музичну інтерпретацію образу Марії (*музична фраза, мелодія, пісня*).

AVE MARIA

Музика Джуліо Каччіні

A - ve Ma - ri - a, A - ve Ma - ri - a!
A - A - A - ve Ma - ri -
a! A - A - A -
ve! A -
ve Ma - ri - a, a - ve Ma - ri - a! A -
A - A - ve Ma - ri - a!

Мистецькі поради

- Під час виконання великих тривалостей звуків та довгих фраз використовуйте прийом ланцюгового дихання.
- Для уникнення «відкритого» звучання, зверніть увагу, що виконання звуку «а» має бути наближеним до «о».

Хочу знати більше

До речі, факт належності музики «Ave Maria» Джуліо Каччіні є сумнівним. Існує версія про альтернативного автора — композитора Володимира Вавілова.

На платівці з першим записом цього твору спочатку було позначено «Невідомий автор XVI століття», а згодом він став з'являтися у світ під авторством Дж. Каччіні. Хто підставив ім'я італійця до талановито стилізованого під старовину твору, наразі невідомо. Через певний час у дослідників виникли сумніви.

Виконавці в концертах інколи стали оголошувати вже подвійне авторство: Каччіні — Вавілов. Проте деякі професіонали однозначно вважають, що автор — В. Вавілов. За твердженням доньки композитора, містифікація трапилася з огляду на побоювання, що твори нікому не відомого автора, до того ж на релігійну тему, в радянські часи не мали шансів на публікацію.

Одним із перших композиторів, хто втілює релігійний образ Діви Марії в інструментальній музиці, був угорський композитор *Ференц Ліст*. Для цього він звернувся до свого улюбленого інструмента — фортепіано. Авторська фортепіанна транскрипція включена до циклу «Релігійні та поетичні гармонії» (п'єса № 2). Розкрити зміст образу суто інструментальними засобами, без тексту, — сміливий крок композитора. Слова (канонічний текст молитви) були підписані під нотами без ритмічної деталізації з метою проникнення у відповідний духовний стан внутрішньої глибокої зосередженості.

Джон Колієр. Благовіщення

Не менш новаторським втіленням образу стала друга фортепіанна п'єса «Ave Maria» з уточнюючим програмним підзаголовком «Дзвони Рима», створена в період, коли композитор жив у цьому італійському місті. Можливо, саме римський церковний передзвін маленьких дзвіночків і великих дзвонів надихнув композитора на картинне відтворення свята Благовіщення.

Окрім оригінальних композицій, Ференц Ліст створив також інструментальну транскрипцію «Ave Maria» відомого вокального твору Франца Шуберта.

Франц Шуберт. «Ave Maria».
Франц Шуберт — Ференц Ліст. «Ave Maria».
Ференц Ліст. «Дзвони Рима» (для фортепіано).

Охарактеризуйте динаміку й інструментальну фактуру твору. Яке, на вашу думку, значення має прийом зіставлення регістрів для створення звукової картини?

Гімн «Ave Maria» надихав митців на створення аранжувань і транскрипцій, навіть масштабних композицій. Приміром, солоспів «Ave Maria» українського композитора *Михайла Скорульського*, що отримав назву «Лярго», набув поширення в інструментальних обробках для різних інструментів (у супроводі фортепіано): скрипки, віолончелі, альту, кларнета, навіть контрабаса. До творів великої форми належать Поема для малого симфонічного оркестру *Євгена Станковича*, Концерт для фортепіано *Алемдара Караманова*.

Донателло.
Благовіщення

Алемдар Караманов. Концерт для фортепіано з оркестром № 3 «Ave Maria» (фрагмент).

Охарактеризуйте головну мелодію концерту, що звучить кілька разів на початку твору. Чи можна стверджувати, що вона випромінює Світло і Благодать?

Образ Діви Марії, як носій основ людського духу, в музичній інтерпретації авторів різних епох і країн залишається ідеалом, що з'єднує земні — материнські й водночас незбагненні Божественні якості: Мудрість і Любов, Красу і Світло.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Сакральний — священний, який належить до релігійного культу і ритуалу, обрядовий.

1. Поясніть, як ви розумієте значення словосполучень «сакральна музика», «релігійна музика», «духовна музика».
2. Наведіть приклади сакральної музики, що нас оточує.
3. Назвіть, які ви знаєте твори «Ave Maria». Хто їх автор? У яких жанрах вони написані?
4. Додатково поцікавтеся музичними творами, присвяченими Діві Марії, які не звучали на уроці, та прослушайте їх (зокрема, фрагменти рок-опери «Нотр-Дам де Парі»). Поміркуйте, чим відрізняється розкриття цієї духовної теми в класичній і сучасній інтерпретаціях.
5. **Мистецький проект.** Створіть мистецьку колекцію на тему «Радуйся, Маріє...» з музичних і живописних творів. Спираючись на ілюстрації, поміркуйте щодо оригінального втілення цього сакрального образу в різноманітних художніх техніках. Створіть власну інтерпретацію образу Богоматері.

14. ПАНОРАМА МИСТЕЦТВ:

1

2

ГЕРБ ПРАПОР ПИСАНКА ПЕТРИКІВСЬКИЙ РОЗПИС

3

4

4 Які існують види архітектури? Які з них зображено на ілюстраціях?

3 Назвіть конструктивні та декоративні елементи архітектурних споруд.

2

Доповніть перелік символів України.

1

До яких видів декоративно-прикладного мистецтва належать вироби, представлені на ілюстраціях?

ПЕРЕВІРЯЄМО СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ

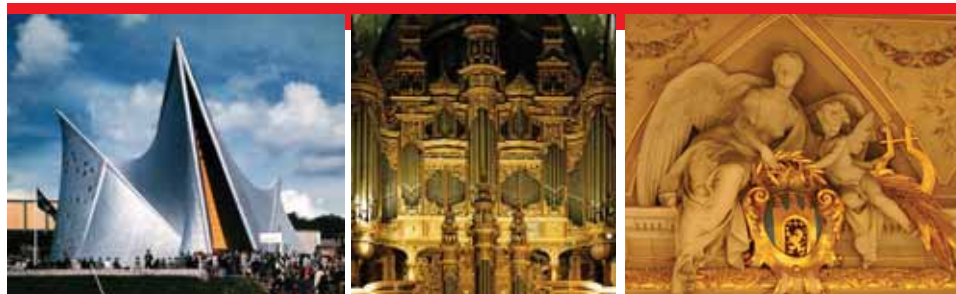
1

2

ВІДЕОКЛІП ЕКРАНІЗАЦІЯ РИМЕЙК САУНДТРЕК

3

4

За ілюстраціями наведіть приклади синтезу мистецтв.

4

У яких видах мистецтва застосовуються ці поняття?

3

Назвіть види аранжувань народної та академічної музики.

2

Хто з композиторів, зображених на портретах, відомий як видатний фольклорист?

1

ЧАСТИНА ДРУГА:

У наш час, як ніколи раніше, мистецтво наблизилося до життя, проникло в усі куточки культурного простору, у побут кожної пересічної людини. Водночас і музичне, і пластичні мистецтва, навіть театр і кіно дедалі більше відходять від достовірного зображення реалістичних образів. Сучасні митці по-іншому відчують світ, який ніби втратив для них звичну гармонію й стабільність.

В образотворчому мистецтві виникають новітні арт-практики, що поєднують різні види й жанри мистецтва. Надзвичайно важливу роль відіграє дизайн, що охоплює всі складові докільця — продукти виробництва, природне середовище та візуальну інформацію.

У музичну культуру впевнено увірвалися нові явища — джаз, рок-та поп-музика, які швидко завоювали серця мільйонів людей і заповнили їхнє щоденне життя. В академічній галузі також з'являються нові напрями, відбуваються експериментальні пошуки нової музичної виразності.

Інновації проникають і в синтетичні мистецтва, збагачується жанрова палітра наймолодшої музи — кіномистецтва, репертуар театрів оновлюється, зокрема й завдяки зародженню нових жанрів (рок-опера).

За кожним образом сучасного митця — художника, скульптора, композитора, режисера, актора — стоїть не лише майстерність і прагнення вищої досконалості, а й винайдення не відомих раніше художніх засобів для втілення оригінальних ідей.

Із галерей і музеїв, театрів і концертних залів мистецтво виходить на міські вулиці, площі, стадіони. Поширення різноманітних мистецьких акцій і шоу, перформансів та інсталяцій свідчить, що суттєвими ознаками художньої культури сьогодення стають, окрім головної естетичної цінності, її видовищність і розважальність.

НОВІТНІ МИСТЕЦЬКІ ЯВИЩА. ДИЗАЙН

ІІІ. МИСТЕЦТВО ДИЗАЙНУ І ДЖАЗУ: НА ШЛЯХУ ДО ДІАЛОГУ

Призначення дизайну в майбутньому — покращувати психологічний стан людини, робити життя не тільки зручним.

Гаetano Пеше,
італійський художник, архітектор і дизайнер

15–16. МИСТЕЦТВО ДИЗАЙНУ І ЙОГО ВИДИ

Кожна людина хоче жити і працювати в сучасній комфортній будівлі, користуватися зручними й красивими речами, технічними виробами, предметами вжитку, бути модно одягненою, мати привабливий зовнішній вигляд.

Майже все, що нас оточує, є результатом проектної діяльності фахівців, завдання яких полягає у створенні доцільного, зручного, корисного та красивого середовища життєдіяльності людини, полегшенні її роботи й побуту, задоволенні практичних та естетичних потреб. Людину, яка займається художньо-проектувальною діяльністю, називають *дизайнером*.

Так що ж таке «дизайн»? Коли та звідки в нашому обігу виникло це слово?

В українській мові цей термін використовують для позначення широкого кола явищ.

Поширення виробництва і розвиток технологій у європейських країнах створили умови для виникнення нової сфери діяльності — художнього формотворення масових індустріальних виробів. Архітектори та художники почали відігравати значну роль у багатьох галузях промислового виробництва. Так з'явився *дизайн* — мистецтво художньої

організації простору, інтер'єрів та екстер'єрів приміщень, оформлення технічних і ювелірних виробів, реклами, пакувальної продукції, різноманітного світу речей: від виделки та дитячої книжки до автомобіля й літака.

Слово «дизайн» буквально перекладається як «творчий задум», «намір», «план», «проект», «креслення», «конструкція». Відтак дизайнер — людина, яка вміє планувати, конструювати, креслити. Це слово стало міжнародним терміном і позначає художньо-конструкторську, проектно-творчу діяльність та її результати.

На відміну від образотворчого мистецтва, яке впливає на внутрішній світ людини, дизайн зорієнтований на організацію й перетворення людиною навколишнього середовища відповідно до своїх естетичних потреб та уявлень.

За допомогою ілюстрацій підручника назвіть сфери життєдіяльності, які охоплює мистецтво дизайну.

Андрій Ермоленко. Символи українських міст

Нині дизайн, який виник в умовах індустриального виробництва, незважаючи на зовсім молодий вік, охоплює весь навколишній простір, який оточує людину. Він перетворився не тільки на самостійний вид проектно-художньої діяльності, а й став активно впливати на художнє та архітектурне середовище. Завдяки цьому дизайн став одним із символів сучасної цивілізації.

На відміну від декоративно-прикладного мистецтва, у якому будь-яка річ створюється руками майстра в єдиному примірнику й має оригінальний, неповторний вигляд, основною сферою роботи дизайнера є розробка речей для серійного, масового виробництва, що виготовляють промисловим способом.

Приклади еволюції форми залежно від появи нових технологій і матеріалів

Існують такі види дизайнерської діяльності: *промисловий дизайн, дизайн середовища, графічний дизайн, арт-дизайн.*

Промисловий дизайн спрямований на розроблення промислових об'єктів та виробів, формування гармонійного, естетично повноцінного середовища виробничої діяльності людини.

Як розвиток технологій впливав на дизайн телефону? Чи залежить форма й конструкція речі від якостей матеріалу, з якого вона виготовлена?

Дизайн середовища зорієнтований на розроблення предметного простору задля його естетичної організації, створення гармонійного середовища життєдіяльності людини з метою задоволення її практичних та естетичних потреб.

Графічний дизайн спрямований на візуалізацію інформації, створення графічних знакових систем для оформлення журналів, телепередач, сайтів і графічних елементів для промислових виробів (етикеток, логотипів, емблем тощо).

Арт-дизайн — один із різновидів сучасного дизайну, напрямок так званого чистого (високого) мистецтва. У композиціях арт-дизайну поєднуються прийоми авангардного образотворчого мистецтва і промислового дизайну. Характерними рисами цього напрямку, на відміну від традиційного дизайну стали використання нестандартних образів і матеріалів (побутових предметів, уламків механізмів, промислових деталей, фрагментів плакатів і фотографій, манекенів, муляжів), змішування в одному об'єкті різних художніх манер, зокрема екзотичних; оригінальність композиції, форми, колориту; несподівані комбінації кольору і світла. При створенні штучних образів — продуктів арт-дизайну — переважає підхід *hand made* (вироблено вручну), що ніби передає глядачам тепло людських рук і викликає яскраві художні враження, захоплення незвичністю, естетичні емоції та почуття.

Нині арт-дизайн поширюється не лише в інтер'єрах і ландшафтах, але й у ставленні до власного тіла (*body-art*), а також у художньому оформленні кулінарних страв.

Але в усіх видах дизайнерської діяльності є спільні риси. При вирішенні будь-яких завдань дизайнер має виділити й підкреслити єдність зовнішнього вигляду та призначення продукту, зберігаючи його естетичну привабливість і функціональність.

Проект подвір'я

Обкладинка журналу

Телефонна будка

Умовне позначення певного поняття чи ідеї за допомогою зображення називається *емблемою*. Зазвичай емблеми використовують для ідентифікації родів військ, футбольних і хокейних клубів, шкіл й університетів, конкурсів і фестивалів тощо. Емблема має бути чіткою та контрастною у графічному вирішенні, може містити різноманітні, часом досить складні графічні елементи, які повинні легко розпізнаватися. Важливою ознакою емблеми є її рекламна здатність — виразність, лаконічність, естетичність, оригінальність.

Емблеми конкурсів, фестивалів, театрів, спортивних клубів

Яка із представлених на ілюстраціях емблем, на вашу думку, найоригінальніша? Поясніть свій вибір.

Хочу знати більше

Жезл грецького посланця богів Гермеса

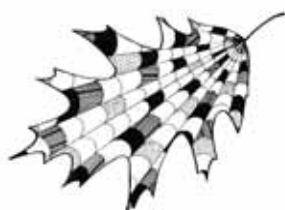
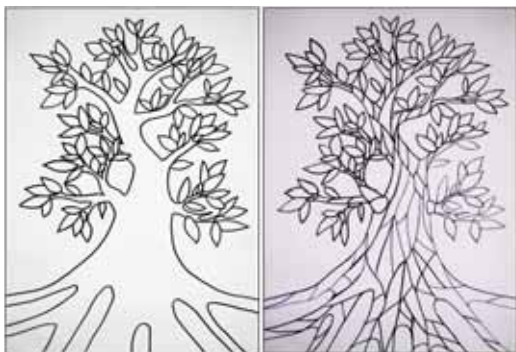
З історії емблеми

У Стародавній Греції термін «емблема» означав накладну рельєфну прикрасу, аксесуар озброєння й засобів захисту (щит, шолом тощо), а також накладні деталі мармурових капітелей та орнаментальних фризів в архітектурі.

У Стародавньому Римі емблема вже стає знаком відмінності, який вказує на належність до відповідного класу чи легіону. Також емблемою називають мозаїчну вставку в оформленні стіни будівлі.

Варіант 1. Уявіть себе графічним дизайнером і розробіть малюнок на тему «Дивовижний світ природи». Використовуючи графічні фактури, передайте виразність візерунків (чорна гелева ручка чи фломастер).

Мистецькі поради

- З розмаїття форм природного світу оберіть об'єкт (метелик, дерево, мушля) та стилізуйте його.
- Шляхом ритмічного переплетення ліній розчленуйте загальну площину форми на дрібні площини.
- Заповніть усі отримані площини графічними фактурами, використовуючи для цього різні засоби художньої виразності графіки.

Варіант 2. Уявіть себе графічним дизайнером і розробіть емблему кабінету образотворчого мистецтва (*матеріали за вибором*).

Мистецькі поради

- Подумайте, які атрибути образотворчого мистецтва доцільно обрати як елементи для створення композиції емблеми.
- Гранично спростіть зображення обраних елементів композиції, пам'ятаючи, що емблема, як умовний знак, має бути виразною та без зайвих дрібниць, лаконічного і зрозумілого.
- Скомпонуйте стилізовані елементи зображення на обраному форматі, оберіть кольорове рішення.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Дизайн (від англійського *design* — творчий задум, намір, план, проект, креслення, конструкція) — проектна діяльність, яка поєднує художньо-предметну творчість і науково обґрунтовану інженерну практику у сфері індустріального виробництва.

Емблема (від грецького *emblema* — вставка, рельєфна прикраса) — умовне позначення певного поняття чи ідеї за допомогою зображення.

-
1. Чим дизайн відрізняється від образотворчого мистецтва?
 2. Яку людину називають дизайнером?
 3. У чому полягає відмінність у роботі майстра з декоративно-прикладного мистецтва і дизайнера? Які завдання має вирішити дизайнер у своїй діяльності?
 4. Назвіть види дизайнерської діяльності.
 5. Дослідіть, що зображено на емблемах сучасних навчальних закладів. Обговоріть із однокласниками й запропонуйте варіанти ескізів емблеми вашої школи.

17–18. ГРАФІЧНИЙ ДИЗАЙН: РЕКЛАМА І ФІРМОВИЙ СТИЛЬ

Нині складно віднайти сфери існування людини, де б не був задіяний графічний дизайн — найдавніший і один із найпоширеніших видів художнього проектування.

Усе, що оточує нас у повсякденні, навіть у мережі Інтернет, включає результати роботи дизайнерів-графіків. Різноманітні носії інформації — книжки, журнали, газети, мальовничі афіші, постери, банери та білборди, календарі й товарні знаки, різні типи упакування тощо — оточують нас буквально на кожному кроці. Усе це — форми графічного дизайну.

Графічний дизайн — це специфічна галузь художньо-проектної діяльності, спрямована на створення візуальних повідомлень, що поширюються за допомогою засобів масової комунікації, зокрема, у найрізноманітніших видах друкованої продукції.

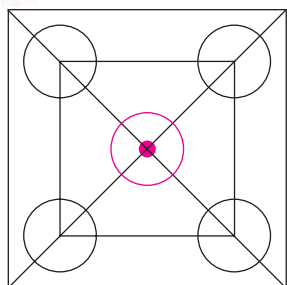
Дизайн реклами — це дизайнерське проектування, спрямоване на створення рекламної продукції. У наш бурхливий і динамічний час засоби розповсюдження реклами стрімко прогресують й урізноманітнюються. Сьогодні надзвичайну потужну силу впливу має реклама на телебаченні та в Інтернеті.

Існує безліч носіїв реклами, зокрема, поліграфічної продукції: афіші й оголошення, плакати, календарі, буклети, візитівки, листівки тощо. Значну роль у мистецтві реклами відіграє художня фотографія. Нині для створення реклами залучають відомих артистів, які представляють інтереси певних фірм.

Який із представлених прикладів дизайну реклами (с. 129–130), на вашу думку, є найвдалішим з огляду на естетичні якості й гармонійну єдність змісту і форми?

Секрети майстерності

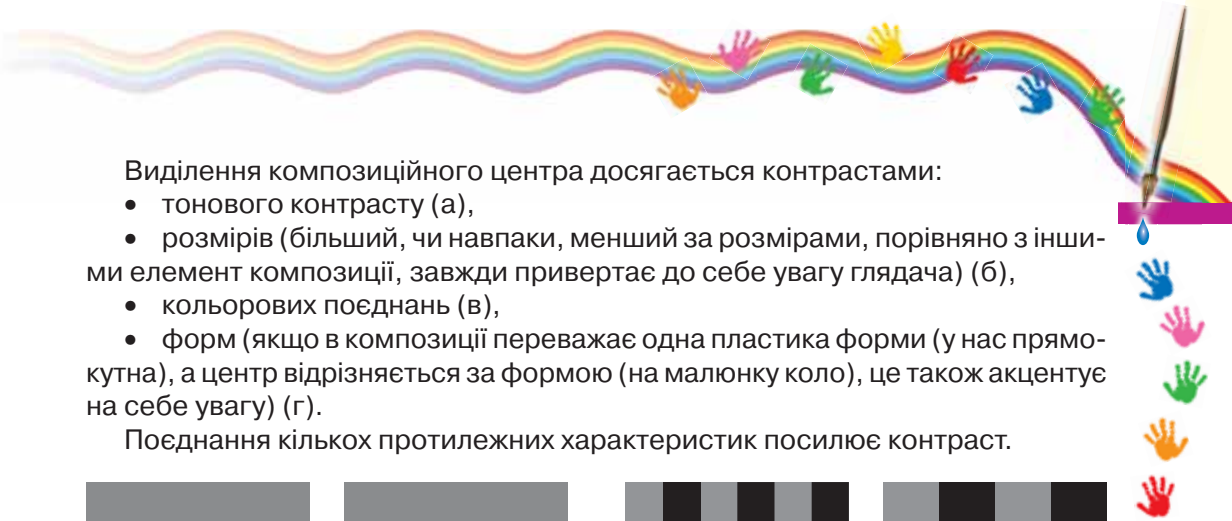
Зони дії елементів площини

Як у будь-якому виді мистецтва, провідну роль у дизайні відіграє композиція. Вона є одним із основних організуючих компонентів кожного дизайнерського проекту. *Композиція* — це побудова, конструкція художнього твору, обумовлена його змістом, характером і призначенням. *Компонувати* — означає складати, розміщувати у визначеному порядку, з'єднувати окремі частини в цілісний художній твір, узгоджуючи їх одна відносно одної.

Композиція в образотворчому мистецтві та дизайні — поняття нероздільні. Як і художник у своїй творчості, дизайнер при проектуванні певного об'єкта, з метою досягнення його цілісності, виразності, ясності сприйняття, шукає таке розміщення всіх елементів твору, яке дозволяє найбільш точно передати його ідею.

Рівновага — один зі способів гармонізації форми. Гармонійний баланс між різними за масою та розмірами елементами композиції досягається шляхом знаходження зорової урівноваженості всіх її елементів. Завдяки рівновазі всі елементи композиції перебувають у стані «спокою», підкреслюючи «стійкість» твору.

Щоб зображення сприймалося цілісно й урівноважено, а увага глядача була зосереджена на основному об'єкті, у ньому має бути виділений *композиційний центр*, якому підпорядковуються всі інші елементи. Виділення композиційного центру в рекламі, як своєрідний магніт, привертає увагу покупця до інформації, яку йому хоче повідомити виробник.

Виділення композиційного центра досягається контрастами:

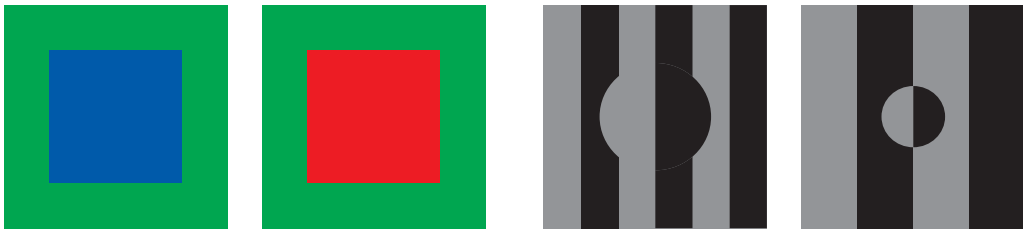
- тонового контрасту (а),
- розмірів (більший, чи навпаки, менший за розмірами, порівняно з іншими елементами композиції, завжди привертає до себе увагу глядача) (б),
- кольорових поєднань (в),
- форм (якщо в композиції переважає одна пластика форми (у нас прямокутна), а центр відрізняється за формою (на малюнку коло), це також акцентує на себе увагу) (г).

Поєднання кількох протилежних характеристик посилює контраст.

а

б

в

г

У наш час особливого значення набуває корпоративна культура. Щоб підкреслити індивідуальність бренду тієї чи іншої корпорації, компанії, фірми, виділити її товари чи послуги серед різноманіття інших, розробляється фірмовий стиль.

Фірмовий, або корпоративний стиль — це об'єднання за певною ідеєю візуальних ознак й інформаційних (текстових) елементів, за допомогою яких створюється легко впізнаваний образ підприємства та його продукції.

До основних елементів фірмового стилю відносять: *логотип* (оригінальний графічний обрис повної або скороченої назви організації); *фірмовий шрифт* (оригінальний чи адаптований); *символ* (знак, персонаж чи яскравий образ); *кольорову гаму* (сполучення кольорів); *гасло, слоган* (рекламний девіз). Елементи фірмового стилю об'єднуються у *фірмовий блок* — загальну графічну композицію.

Охарактеризуйте ознаки стилю дизайну, представленого на ілюстраціях. Поміркуйте, чому саме такі кольори застосував дизайнер. Елементи якого декоративного розпису покладено в його основу?

Елементи фірмового стилю, за якими він відразу впізнається глядачем, розміщуються на продукції компанії, засобах її упакування, оформлення і транспортування, офісній документації (фірмові бланки, візитівки, конверти), фірмовому одязі, рекламній і сувенірній продукції (прапорці, ручки, чашки, календарі, пакети тощо), на веб-сайті, будівлях представництв компанії.

Розмаїття рекламної продукції, розробленої в єдиному фірмовому стилі, позитивно впливає на споживача, створює цілісність сприйняття послуг компанії та її продукції, що сприяє зміцненню позитивного іміджу фірми.

Композиційна побудова художнього твору зумовлена особливостями зорового сприймання. З появою на білому просторі паперу плями чи лінії

виникає контраст між білим тлом і чорним зображенням, що утворює зав'язку композиції. Площина ніби «оживає»: елементи зображення вступають із нею в просторовий зв'язок, і вона стає здатною образно «говорити», відтворювати навколишній світ.

Засоби художньої виразності композиції: розмір і форма окремих її елементів; їх розміщення відповідно до обраного формату; композиційний центр; рівновага; ритм; симетрія чи асиметрія; спокій (статика) чи вираженість руху (динаміка); тональні, колірні, фактурні, лінійні контрасти чи повтори; колірне вирішення (загальний колорит, його теплота чи холодність, напруженість чи стриманість).

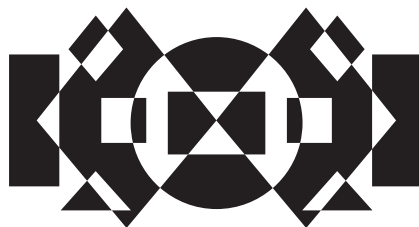
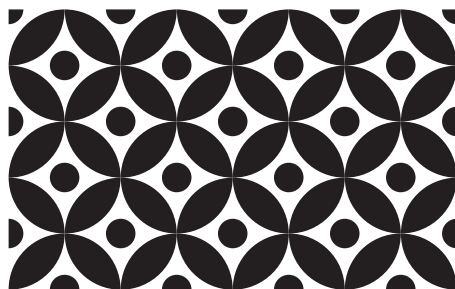
Композиція, заснована на принципі симетрії, вносить у мистецькі твори порядок, закінченість, цілісність. Пригадайте шахівницю, малюнок якої побудований на чіткому чергуванні чорних і білих квадратів.

На перший погляд, здається, що в подібних композиціях досягнуто найвищої гармонії — упорядковано й узгоджено частини цілого. Насправді, композиція, у якій усі елементи є рівнозначними, викликає почуття одноманітності й монотонності, адже вона завжди статична.

Статичні (нерухомі) композиції найчастіше *симетричні*, елементи розташовуються на вертикальних чи горизонтальних осях, ритмічно повторюються.

Композицію, у якій відсутня або порушена симетрія, називають *асиметричною*. Вона відрізняється відкритістю й *динамічністю*.

Динаміка в композиції виявляється через внутрішню напругу її елементів, яка створюється за допомогою їх асиметричного розташування (зокрема — діагонального), контрастності, насиченості кольорів, різкого протиставлення світла й тіні, лінійних ритмів, фактури тощо.

Симетричні статичні композиції

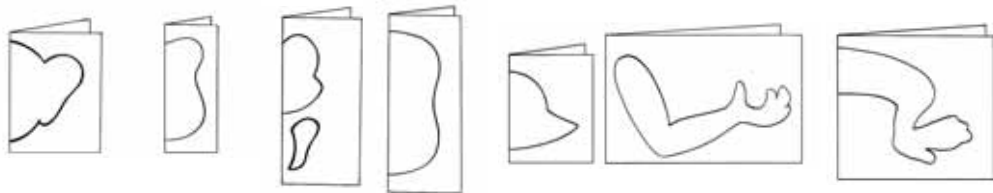

Асиметричні композиції — урівноважена та динамічна

Варіант 1. Створіть запрошення до циркової вистави в симетричній або асиметричній композиції (*аплікація*).

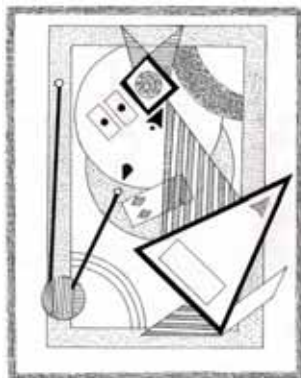
Мистецькі поради

- Оберіть величину головного елемента — фігури мавпочки.
- Розмістіть на площині аркуша елементи зображення, враховуючи те, що центральна частина площини сприймається активно, а всі інші — пасивно.
- Композицію доповніть деталями.

Варіант 2. Виконайте асиметричну урівноважену композицію з літер, геометричних фігур або стилізованих зображень (*графічні матеріали за вибором*).

а

б

Мистецькі поради

- В обраному форматі створіть ескіз композиції шляхом накладання геометричних фігур і стилізованих предметів один на одній з використанням контрасту за розмірами та формою.
- Визначте головні елементи композиції та доповніть її другорядними, пам'ятаючи, що вони мають бути підпорядковані головним.
- Намагайтеся досягти гармонії в композиції (щоб жодну деталь не можна було прибрати без шкоди для цілого).
- За бажанням оберіть кольорове рішення та зробіть кольорові акценти.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Гармонія — упорядкована узгодженість частин єдиного цілого.

Динаміка (від грецького *dynamikos* — сильний) — зорове сприйняття руху форми.

Статика (від грецького *statike* — вчення про рівновагу) — це зорове сприйняття стану спокою, рівноваги форми, стійкості в будові, структурі, конструкції.

Фірмовий, або **корпоративний стиль** (англ. *corporate identity*) — це об'єднання за певною ідеєю візуальних ознак та інформаційних (текстових) елементів, за допомогою яких створюється легко впізнаваний образ.

1. Наведіть приклади графічного дизайну. У чому полягають його особливості?
2. Назвіть елементи фірмового стилю.
3. Проведіть диспут на тему «Роль реклами в нашому житті».
4. **Завдання за бажанням.** Поекспериментуйте у вільний час, створюючи абстрактні графічні композиції — динамічні й статичні, симетричні й асиметричні.
5. Дізнайтеся більше про відомого чеського художника та дизайнера Альфонса Муху й самотійно створіть рубрику «Портрет митця».

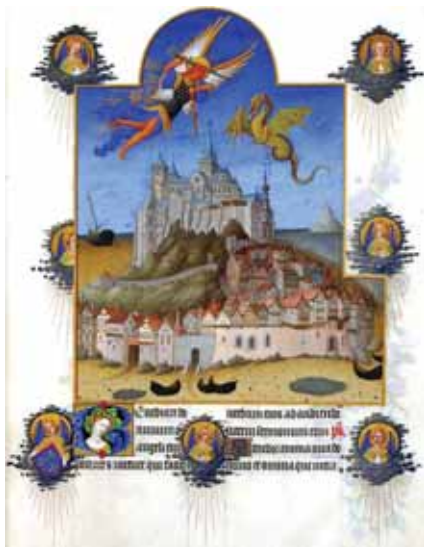

SLOVANŠKA EPOPEJ
HISTORIE SLOVANŠTVA V OBRAZICH
© ALFONSE MUCHY ©
VYSTAVENO OD L. CERVINA DO 30. ZARÍ 1950
VE VELKÉ DVOŘANÉ VYSTAVNÍHO PALÁCE
V BRNĚ
POD PROTEKTORÁTEM
MĚSTSKÉ RADY BRNĚNSKÉ
DĚNNĚ OTEVŘENO OD 8.–18. HOD.

Дизайнерські роботи
Альфонса Мухи

19. ДИЗАЙН КНИГИ. ІЛЮСТРАЦІЯ

Особливе місце у графічному дизайні посідає мистецтво створення книги. У давні часи на виготовлення книжки, особливо якщо вона містила малюнки (мініатюри), витрачалися роки. Тому винайдення *Йоганном Гутенбергом* друкарського верстата (XV ст.) і запровадження друкарства було дуже важливим для людства.

Сторінка з «Розкішного часослова» герцога Берійського

Мініатюра євангеліста Іоанна з Остромирового Євангелія

Розгляньте зразки оформлення старовинних книжок. Поясніть, як майстрем вдалося досягти композиційної цілісності слова із зображенням.

Видання книжки — складний творчий процес, у якому задіяні фахівці різних професій, кожен з яких має своє завдання.

Головне завдання дизайнера-графіка полягає в досягненні єдності змісту та зовнішнього оформлення книги, а також зручності користування книжкою читачем, залежно від його віку.

За загальне художнє оформлення книжки, якість кожного розвороту відповідає художній редактор, тому цього фахівця іноді називають режисером видання.

Для створення цілісного й неповторного враження дизайнер, відповідно до задуму, обирає формат, шрифт і стиль оформлення книжки, визначає місце кожного зображення, намагаючись досягти гармонійного поєднання всіх елементів художнього оформлення з текстом. Завдання художника — виділити для ілюстрування найхарактерніші епізоди літературного твору й наочно втілити образи літературних героїв, щоб допомогти читачеві глибше, емоційніше сприйняти текст.

Художник працює над розробкою *обкладинки, ілюстрацій, заставок, кінцівок* тощо.

Ілюстрації є важливим елементом художнього оформлення книжки. Вони були відомі ще за часів стародавнього світу в Єгипті, Греції, Римі, Китаї у вигляді малюнків у рукописах, а в середні віки — *мініатюр* на сторінках рукописних книжок. Створюючи ілюстрації до літературних творів, сучасний художник точно дотримується характеристик героїв, які дає письменник. Проте художнику доводиться ще додумувати багато деталей, які автор не договориє, не описує докладно: зображення інтер'єрів, оточення. Він обмірковує кожну лінію й колір, об'єднуючи всі елементи в єдиний ансамбль. Завдяки цьому художній образ, створений письменником за допомогою слів, поглиблюється, стає більш конкретним, зримим, яскравим.

Ілюстрації Владислава Єрка до казки «Снігова королева» (видавництво «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА»)

Обкладинка

Сторінки

Заставка

Кінцівка

Проаналізуйте роботи українського художника-ілюстратора Владислава Єрка до казки Г. К. Андерсена «Снігова королева». Чи залежатиме оформлення книжки від її змісту?

Пригадайте, роботи яких українських графіків ви вже знаєте. Які їх твори можна віднести до графічного дизайну? Доведіть свою думку.

Портрет митця

Борис Кустодієв.

Портрет Георгія Нарбута
(фрагмент)

Георгій НАРБУТ (1886–1920) — засновник української школи книжкової графіки. Народився на хуторі Нарбутівка поблизу Глухова (нині Сумська область), успадкованому від предків-козаків. Бажання малювати пробудилось у Георгія з раннього дитинства, він вирізував різні силуети й наклеював їх на картон. З десяти років хлопчик навчався у Глухівській гімназії, де захопився вивченням історії України, цікавився гербами, копіював шрифти. Як художник, він сформувався в Петербурзі. Жив і працював у Києві, став одним із перших професорів Української академії мистецтв.

Г. Нарбут виробив власний стиль на основі українських національних традицій, зокрема, стародруків і народного мистецтва. Новий український шрифт, який він створив, згодом назвали «нарбутівським». Першим в Україні він вирішив завдання комплексного оформлення книжки, виконав низку обкладинок і малюнків до літературних творів, 15 аркушів до «Української абетки». Також створював малюнки для перших українських банкнот, поштових марок.

Обкладинка і заставки до журналу
«Мистецтво» (1919 р.)

У багатьох книголюбів на внутрішній стороні палітурки книжок можна побачити графічну композицію невеликих розмірів — *екслібрис*. Це особистий знак власника книжки і, водночас, — його своєрідний портрет. Екслібрис може багато розповісти про людину, якій належить книжка, адже він відображає її смаки, уподобання та захоплення.

Екслібриси роботи Якова Гніздовського, Георгія Сергеева та Галини Кузьменко

Придумайте і намалюйте ілюстрацію до твору Г. К. Андерсена «Снігова королева», у якій спробуйте передати своє ставлення до літературних героїв (матеріали за вибором).

Мистецькі поради

- Зробіть кілька ескізів, намагаючись створити цікаву композицію в обраному форматі, відповідно до змісту певного епізоду твору.
- Розмістіть головних дійових осіб, виділяючи їх розміром, напрямом руху чи місцем розташування.
- Передайте міміку й жести персонажів, характерні особливості оточення.
- Додайте дрібні елементи та деталі композиції, оберіть кольорове рішення.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Екслібрис (від латинського — *ex libris* — «із книжок») — книжковий знак; художньо виконана графічна композиція невеликих розмірів з ім'ям власника книжки.

Заставка — невелика композиція орнаментального або зображувального характеру, розміщена на початку розділу книжкового тексту.

Ілюстрації (від латинського *illustration* — освітлюю, пояснюю) — це малюнки до літературних творів, які розкривають і доповнюють їх зміст, допомагають ясніше уявити образи героїв, краще зрозуміти їхню поведінку та вчинки.

Книжкова мініатюра — живописні зображення, що прикрашали й ілюстрували середньовічні рукописи.

1. Як художник допомагає читачеві зрозуміти зміст літературного твору?
2. Назвіть і поясніть особливості найважливіших елементів художнього оформлення книги.
3. Перегляньте кілька книжок Г. К. Андерсена «Снігова королева», ілюстрованих різними художниками. Зверніть увагу на найвдаліші, на вашу думку, ілюстрації, поясніть засоби виразності композиції.
4. **Завдання за бажанням.** У вільний час поміркуйте над ідеєю дизайну власного екслібриса.
5. **Мистецький проект.** Разом із батьками підготуйте презентацію улюбленої книжки вашої родини.

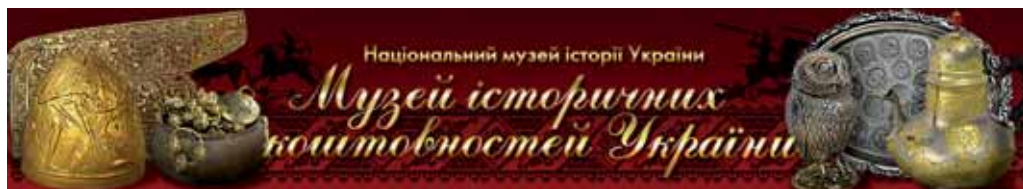
20. ВЕБ-ДИЗАЙН. ШРИФТ

В останні кілька десятиліть графічний дизайн поширився за рахунок ще однієї галузі: *веб-дизайну*. Цей різновид графічного дизайну спрямований на розробку та оформлення об'єктів інформаційного середовища Інтернету. Він покликаний забезпечити їм високі споживчі властивості та естетичні якості.

Інтернет працює цілодобово, відтак, завітавши на сайт певної компанії, з її діяльністю чи продукцією можуть ознайомитися безліч клієнтів. Ось чому необхідна оригінальна та якісна розробка інтернет-сайта, який дасть повне уявлення про компанію у всесвітній павутині, допоможе розширити базу клієнтів і партнерів, організувати онлайн-продаж. Усе це сприятиме підвищенню впізнаваності та успішності компанії. Отже, розробка дизайну сайту — дуже важлива справа. Сайт має бути запам'ятовуваним, інформативним, красивим та зручним у користуванні.

Національна бібліотека України для дітей

Порівняйте зразки дизайну веб-сайтів. Який із них найкраще відповідає своїй тематиці?

Фахівця, який самостійно виконує всі етапи створення інтернет-сайта і здійснює його запуск, називають *веб-дизайнером*. Ураховуючи тенденції моди, він творчо розробляє зовнішній вигляд й оформлення сайтів, проектує структуру веб-сторінок, шукає найзручніші рішення щодо подачі інформації, займається художнім оформленням веб-проєкту.

Особливим видом графічного мистецтва й одним з елементів оформлення сайта є шрифт. Історія виникнення й подальшого розвитку шрифтів сягає глибокої давнини. Першими письмовими знаками були *пиктограми* — поширене у стародавніх народів рисункове письмо, у якому, щоб передати інформацію, використовували не знаки-букви, які позначають звуки алфавіту, а символи та зображення конкретних предметів. Пиктограми передавали повідомлення цілими реченнями, за принципом «кожний малюнок відповідає одному реченню».

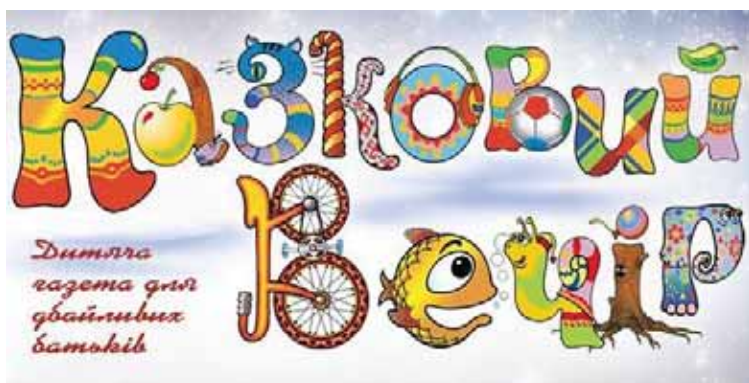
З розвитком цивілізації пиктограми удосконалювалися, набували нової графічної виразності й до наших днів дійшли у вигляді досконалої літерно-звукової системи.

Наступний поштовх для вдосконалення мистецтва шрифтів дав розвиток промисловості: для створення рекламної продукції з'явилася необхідність у великому розмаїтті шрифтів, різних за характером і призначенням.

Давньоєгипетські та сучасні пиктограми

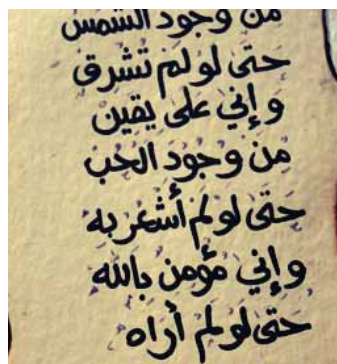
Нині шрифт, як елемент графічної композиції, бере участь у вирішенні завдань художньо-декоративного оформлення різноманітних виробів, які скрізь нас оточують. Різні за характером малюнка зразки шрифтів можна побачити на вітальних святкових листівках, в улюблених журналах і книжках, на яскравих театральних афішах і рекламних плакатах, на грошах та упаковках, на телеекранах та в Інтернеті, на візитівках, календарях, логотипах тощо.

Шрифтове оформлення назви української дитячої газети

Головна мета будь-якого напису полягає в донесенні до людини закладеного у словах смислу. Тому розробка шрифту — складна художня задача, спрямована на привертання уваги людини до текстового повідомлення та виділення в ньому найбільш значущого.

Характер шрифту може бути пов'язаний із добою і країною походження (наприклад, ієрогліфи, арабське письмо, давньоруська декоративна в'язь), а також із конкретним завданням (наприклад, шрифт для плаката, вензеля або дитячої книжки).

Сучасне арабське красне письменство

Буквиця Р з Остромирового Євангелія

Китайський ієрогліф «добрий»

Порівняйте характери шрифтів. Що між ними є спільного? Чим вони відрізняються?

Вибір шрифту здійснюється фахівцями в галузі реклами — графічними дизайнерами, які, відповідно до кожного конкретного замовлення, серед сотень відомих шрифтів добирають один або створюють новий — *фірмовий*.

Фірмовий шрифт — елемент фірмового стилю, який репрезентує властивий для певної організації (підприємства), оригінальний чи адаптований шрифт із притаманними лише йому формами і пропорціями літер, цифр та інших знаків.

Загалом при розробці шрифту для будь-якої реклами варто дотримуватися головного — щоб інформація швидко та легко сприймалася споживачем. Тому не рекомендується використовувати кілька типів шрифтів одночасно, шрифти мають бути чіткими та зручними для читання, гармонувати зі змістом, не відволікати увагу від самого товару.

Така гармонія вимагає від дизайнера не тільки фахової майстерності, а й високої художньої та загальної культури, постійних творчих пошуків.

Фірмовий стиль львівської «Майстерні карамелі» (розробка агентства Vitamin ADV)

Портрет митця

Василь Якович ЧЕБАНИК (народився 1933 р.) — каліграф, художник-графік, член Національної спілки художників України, заслужений діяч мистецтв України, професор, завідувач кафедри графічного дизайну Київського державного інституту декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. Михайла Бойчука, член-кореспондент Національної академії мистецтв України.

«Графіка української мови» — так він назвав свій проект, суть якого полягає у створенні української абетки на основі старовинної «кирилиці». Український шрифт повинен стати візуальним зображенням української мови, її чарівної мелодії. Тобто маємо осучаснену «давню» кирилицю!

На думку Василя Яковича: «шрифт — це візуальне зображення мови символами, які пластично співпадають з особливостями мовної мелодії і, як органічне ціле з мовою, живляться одним корінням з глибинами історії...».

Василь Чебаник на відкритті авторської виставки «Графіка української мови»

СОФІА КИЇВСЬКА
А Б В Г Д Е Ж З І Й ІІ
К Л М Н О П Р С Т У
Ф Х Ц Ч Ш Щ Є Ю Ъ
Ю А

Шрифтова композиція «Софія Київська»

д б в л о г і і ш ш
а г е и л м н о п с у є к
п у ц щ а х ж з ж
к ф к

Шрифт «шипшина»

«Спочатку було Слово»
(декоративні ініціали)

Вигадайте власний художній шрифт і створіть слово-образ, у якому букви і малюнок розкривають його значення (гуаш).

Мистецькі поради

- Оберіть слово, яке ви хочете відобразити графічно.
- Особливістю форми, нахилом чи іншими засобами надайте шрифту образно-символічної виразності та передайте асоціації, які викликає у вас це слово.
- Як інший варіант, знайдіть зовнішню схожість певної букви зі значенням слова й виділіть її як образотворчий елемент, який організовує всю композицію.

Хочу знати більше

Пиши почерком Шевченка

В Україні створили шрифт Kobzar KS, який повністю відтворює почерк Кобзаря. Основою для створення шрифту стало факсимільне видання рукописної збірки творів «Три літа», що зберігається в архівах Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка Національної академії наук України.

Дизайнери оцифрували збірку та провели необхідну творчу обробку матеріалу, щоб створити шрифт, який би відповідав сучасним технічним вимогам і був би максимально автентичним до справжнього почерку Кобзаря.

У результаті було отримано шрифт з усіма необхідними елементами сучасного цифрового дизайну. У ньому присутні латинські та кириличні літери, підтримується близько 100 мов, є власні цифри, пунктуаційні та математичні знаки і дробни, а також передбачено по кілька форм одних і тих самих літер.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Веб-дизайн (від англ.) — вид графічного дизайну, спрямований на розробку та оформлення об'єктів інформаційного середовища Інтернету, покликаний забезпечити їм високі споживчі властивості та естетичні якості.

Піктограма (від латинського *pictus* — «мальований» і грецького *γραμμάτις* — «письмовий знак, риска, лінія») — умовний малюнок із зображенням будь-яких дій, явищ, предметів тощо. Піктограми походять із давніх часів, де вони використовувалися на письмі.

Шрифт (від німецького *Schreiben* — «почерк, письмо») — певний характер малюнка написаних літер, цифр та інших знаків, складений у єдину композиційну та стилістичну систему, яку використовує художник для оформлення тексту.

1. Перегляньте веб-сайти, до яких ви найчастіше звертаєтесь, проаналізуйте й оцініть їх дизайн.
2. Назвіть події в житті суспільства, які сприяли розвитку мистецтва шрифтів.
3. Яких основних вимог має дотримуватися графічний дизайнер при розробці шрифту для реклами?
4. Визначте графічні особливості різних шрифтів на рекламному оголошенні, листівці, логотипі, порівняйте їх. Чи залежить, на вашу думку, сприйняття інформації від характеру шрифту, яким вона написана?
5. **Колективна робота.** Проведіть виставку «Таємниці, що відкривають шрифти». З'ясуйте, кому з вас який шрифт подобається. Проаналізуйте чому.

ІІІ. МИСТЕЦТВО ДИЗАЙНУ І ДЖАЗУ: НА ШЛЯХУ ДО ДІАЛОГУ

Ця музика — дуже відверта, сповнена милого негритянства й дитячої веселості. Одна половина цієї музики, лірична, — дуже сентиментальна, інша — несамотивна, норавлива й енергійна, проте обидві половини мирно поєдналися і дали в підсумку велике ціле.

Герман Гессе,
німецький письменник ХХ ст., лауреат Нобелівської премії

15–16. У РИТМІ ДЖАЗУ

На початку ХХ століття зі сценічних помостів концертних залів поряд із класичними (академічними) музичними творами зазвучала абсолютно нова, незвична для того часу музика, не схожа на жодну музичну течію. Це був *джаз*. Він з'явився на півдні США і вніс багато нового у світове музичне мистецтво: своєрідність мелодики й ритму; прийоми та манеру виконання.

Корені джазу йдуть до африканського музичного фольклору з його вишуканими наспівами й різноманітними ритмами. Витоками джазу вважають пісенні й танцювальні жанри, пов'язані з афроамериканським фольклором: *спіричуелс*, *блюз*.

Спіричуелсом називають жанр духовних піснеспівів афроамериканців. Його характерні риси — багатоголосся, імпровізація, складний ритм, побудова музики за принципом «запитання — відповідь». Багато спіричуелсів записав відомий співак *Поль Робсон*.

Блюз — жанр вокальної та інструментальної афроамериканської музики. Спершу його виконували під супровід банджо чи гітари, а потім — за участю інструментального ансамблю. Неперевершеною «імператрицею блюзів» була співачка *Бессі Сміт*,

яка змогла передати неповторну поезію, чуттєвість і журбу блюзових інтонацій. «*Я сміюся лише для того, щоб стримати сльози*», — звучить в одному з популярних блюзів. І цей абсурдний, майже трагічний сміх — суть цього жанру.

У часи зародження джазу жанр *регтайм* був дуже популярний. Це танцювальна музика, для якої характерне поєднання постійно синкопованої мелодії з чітким

Ліана Моїсеєва. Музика джаз

маршеподібним супроводом, імітація прийомів гри на банджо, використання різних «ударних» ефектів тощо. Джаз успадкував від регтайму ритмічну гостроту, яка створювалася завдяки ритмічно вільній, постійно синкопованій, ніби «розірваній» мелодії. *Скотт Джопплін*, автор близько 600 регтаймів, ставився до цього жанру не як до танцювального дивертисменту, а як до високого мистецтва.

Скотт Джопплін. Регтайм «Кленовий лист».

Спіричуелс у виконанні *Бессі Сміт*.

Охарактеризуйте музику прослуханих творів і порівняйте їх.

Максим Глебов.
Новоорлеанський джаз

Валентин Ракуненко.
Джаз

Хочу знати більше

Існує така історія. Одним із засновників джазу вважають темношкірого веселуна *Термідуса Брауна*. Музикант-любитель, що працював у перукарні, мав прізвисько Джаз-бо. Уночі 17 жовтня 1887 року в новоорлеанському ресторанчику (США) на березі річки Браун він награв на своєму старенькому корнеті простеньку мелодію. І раптом почав збиватися з мелодії, яка завдяки цьому набула зовсім незвичайного ритму й тональності. Ця дивна мелодія захопила публіку ресторанчику. Таке незвичне, з нерівним ритмом звучання дуже швидко запозичили музиканти з оркестрів, що виконували в Новому Орлеані танцювальну музику.

Уільям Сідней Монт.
Хлопчик, який грає на банджо

Виконайте мелодію вокалізом. Спробуйте імпровізувати.

AUTUMN LEAVES (БЛЮЗ)

Музика *Джозефа Косма*

*Марк Казав.
Джазова
музика*

Мистецькі поради

- Перед виконанням проплескайте ритм мелодії.
- Зверніть увагу на інтонаційно складні фрагменти мелодії. Співаючи, стежте за точністю інтонування.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Джаз — рід професійного музичного мистецтва, для якого характерні неакадемічні способи звуковидобування й інтонування, імпровізаційний характер викладу мелодії та її розробки, регулярна ритмічна пульсація, підвищена емоційність.

1. Які жанри музичного фольклору вважають витокami джазу?
2. Які особливості джазових мелодій і ритмів?
3. У вільний час поцікавтеся музичними композиціями «Спірічуелс», «Блюз», «Регтайм». Поділіться своїми враженнями.
4. Уявіть, що вам запропонували написати статтю до Вікіпедії, присвячену джазу. Укладіть план цієї статті.
5. **Колективна робота.** Доберіть матеріали та проведіть у класі виставку мистецьких робіт на тему «Блюз — це стан душі».

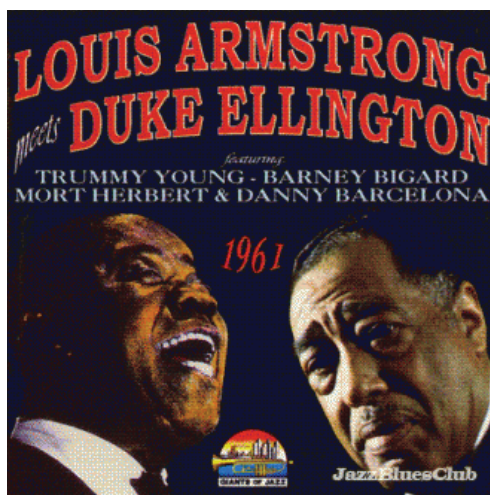
17–18. ДЖАЗ ЯК МИСТЕЦТВО ІМПРОВІЗАЦІЙ

Перші виконавці джазу вчилися грати на духових інструментах самотужки. Вони невтомно експериментували, імпровізували. Тож в основі джазу лежить *імпровізація*. Але джазовий імпровізатор — це не композитор і виконавець в одній особі, а особливий тип митця, який творить у взаємодії зі своїми партнерами по ансамблю. І сенс джазової імпровізації полягає не в народженні нової музики, а в самому процесі її створення.

Зразки джазової музики — це інструментальні п'єси, які нагадують форму теми з варіаціями. Після того як джазовий ансамбль виконав основну музичну тему, солісти-імпровізатори по черзі варіюють її, а інші йому акомпанують, вступають у музичний діалог. При цьому всі виконавці утримують гармонію першої теми і тривалість її звучання. Інструментальні-соло переважно виступають духові — труба, тромбон, саксофон тощо.

Більшість виконавців джазу зарекомендували себе видатними майстрами — віртуозами гри на своїх інструментах. Опинившись у центрі уваги публіки, соліст не міг тільки імпровізувати на теми легких мелодій; від нього очікували віртуозної майстерності й справжнього натхнення.

Серед видатних майстрів джазу — трубач *Луї Армстронг* і піаніст *Дюк Еллінгтон*. Луї Армстронг на запитання «Що таке джаз?» відповідав: «Якщо Ви про це запитуете, то цього Вам ніколи не зрозуміти». Композиції легендарного Дюка «Караван» («*Caravan*»), «Самотність» («*Solitude*») усією творчою палітрою довели світу, що джаз — це не просто музика, під яку танцюють, а особлива експресивна естетика, що має свій шарм і ще не розгадані таємниці.

Платівки із записами виступів знаменитих джазистів — Луї Армстронга та Дюка Еллінгтона

Портрет митця

Максим Федірчук.
Портрет Армстронга

Луї АРМСТРОНГ (1901—1971) — американський джазовий музикант, трубач і співак, відомий як король джазу. Популярність і любов слухачів принесли йому особливе тепле звучання труби, майстерність імпровізації й низький хрипкий голос.

Творчість Армстронга справила значний вплив на музику ХХ століття. Як трубач-новатор, Армстронг заклав фундамент багатьох наступних джазових напрямів. Яскравий звук труби, дивовижна вібрація, запаморочливі переходи, ритмічна розкутість і невичерпна фантазія його імпровізацій розширили уя-

влення про можливості труби та музиканта, який на ній грає. Завдяки Армстронгові джаз пішов сольним шляхом розвитку.

Розмах його інтересів підтверджують співпраця та спільні виступи з музикантами різних стилів (диксиленду, свінгу й модерн-джазу), із симфонізованими складами, виконавцями спіричуелів, церковними хорами, блюзовими співаками, а також участь у філармонійних джазових концертах, мюзиклах, шоу, музичних фільмах.

Аді Хольцер.
Портрет Луї Армстронга

Альберт Растяпін.
Портрет Армстронга

Віктор Молев.
Портрет Армстронга

Роздивіться і порівняйте портрети Луї Армстронга. Який із них подобається вам найбільше? Поясніть чому.

Джазові колективи мають назву *джаз-банди та диксиленди*, вони складаються переважно з духових, ударних і шумових інструментів. Завдяки джазу з'явився новий вид оркестру — естрадно-симфонічний, у якому зазвучали нові тембри. Зокрема, у духових (трубах і тромбонах) почали використовувати спеціальні пристрої — *сурдини*, які вставляють у ратруб. Найрізноманітніші типи сурдин іноді змінюють тембр інструмента до невпізнаності або використовуються для спеціальних ефектів. Замість групи ударних інструментів з'явилась ударна установка, на якій грає один музикант. До інструментального складу джазових колективів належить також і фортепіано.

Original Dixieland Jazz Band — новоорлеанський джаз-банд, який записав першу в історії джазову платівку в 1917 р.

Джазові композиції (за вибором).

Спробуйте відтворити пульс музики. Назвіть особливі «прикмети» джазу. Які інструменти виконували соло?

Джаз охоплює не лише інструментальну музику. Його витoki — вокальні жанри *спіричуел* і *блюз*. І джазові вокальні імпровізації не менш віртуозні, ніж інструментальні. Співати джаз досить складно — виконавці цього виду музики наділені неабиякими природними здібностями, вони досконало володіють вокальною технікою, а також даром імпровізації.

Видатною джазовою співачкою була *Елла Фіцджеральд*.

Джазові композиції у виконанні Луї Армстронга, Елли Фіцджеральд і джазових оркестрів.

У чому полягають особливості джазового вокального виконання? Зверніть увагу на манеру співу, діапазон голосу. Як майстерність володіння ритмічними нюансами допомагає створити музичний образ?

Хочу знати більше

Специфіка джазового вокалу визначається його зв'язком із фольклором північноамериканців, насамперед із блюзом. Крім того, вокалісти намагаються наслідувати у своїх імпровізаціях інструменталістів. Тому для джазового вокалу характерне розширення засобів виразності порівняно з традиційною європейською технікою, що виявляється у використанні гліссандо, фальцету, вібрації, носових гортанних звуків, шепоту або різкого форсування нот, інших зовнішніх звукових ефектів, а також спів «фонемами» (тобто коли виконавець використовує не слова чи фрази, а просто окремі склади). Початок джазовому вокалу поклав, як свідчить історія, Луї Армстронг, який був і співаком, й інструменталістом, оскільки на своїй трубі виконував практично ті самі ноти та фрази, що і співав, і навпаки.

ВЕСНЯНИЙ ДЖАЗ

Музика і слова *Маші і Насті Толмачових*

Я і - ду по ву - ли - ці, со - неч - ко сві - тить, Лю - ди по - смі - ха - ють - ся

ча - рів - ній вес - ні. По - ди - віть - ся, як нав - ко - ло Від - ро - дить - ся все го - то -

ве. Я і - ду по люд - ній ву - ли - ці, На - спі - ву - ю вес - ня - ний

Приспів
джаз. Про те, що скін - чи - лась зи - ма І знов на ву - ли - цях вес - на.

Не - ма - є сі - рих буд - нів у при - ро - ди. Хай щас - тям пов - нять - ся сер - ця,

В кож - ній іс - крить - ся хай вес - на, вес - на — це все, що нам для щас - тя тре - ба.

В'ячеслав Костянтинов.
Весняний джаз

1. Я іду по вулиці, сонечко світить.
Люди посміхаються чарівній весні.
Подивіться, як навколо
Відродитись все готове.
Я іду по людній вулиці,
Наспіваю весняний джаз.

Приспів.

2. Я іду, всміхаючись людям довкола.
Радістю спалахує серце моє.
Щиро я бажаю, люди,
Ніжності, тепла усюди.
Я іду по людній вулиці,
Наспіваю весняний джаз.

Приспів.

Приспів:

Про те, що скінчилась зима
І знов на вулицях весна.
Немає сірих буднів у природи.
Хай щастям повняться серця,
В кожному іскриться хай весна,
Весна — це все, що нам для щастя треба.

Мистецькі поради

- Перед розучуванням мелодії проплескайте її ритм, зверніть увагу на синкопи.
- Поміркуйте, як потрібно виконати цю пісню, щоб створити яскравий, життєрадісний образ (продумайте динаміку, темп виконання, можливі елементи імпровізації).

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Музична імпровізація (від латинського *improvisus* — непередбачений) — створення музичного твору без попередньої підготовки.

1. Охарактеризуйте джаз як музичне явище.
2. Розкажіть про особливості манери співу джазових вокалістів.
3. Уявіть, що вам запропонували створити у школі музей джазу. Що увійшло б до його експозиції? Які форми графічного дизайну ви б використали для його реклами?

4. Роздивіться «джазову» шпалеру для комп'ютерного монітора. Якою джазовою композицією можна її «озвучити»?

5. Дізнайтеся більше про книгу видатного французького художника Анрі Матісса «Джаз». Висловіть своє припущення, чому митець обрав для своїх робіт саме таку назву.

Анрі Матісс.
Ілюстрації до книги «Джаз»

19. ДЖАЗ І КЛАСИЧНА МУЗИКА

Музика джазу вплинула на академічну музику, зокрема, на симфонічну й оперну. Джазові інтонації поступово проникли у твори композиторів-професіоналів у різних країнах світу. Так, наприклад, у *Клода Дебюссі* елементи джазу звучать у дитячій п'есі «Ляльковий кейк-уок» із циклу «Дитячий куточок», *Ігор Стравінський* створив «Регтайм» для одинадцяти інструментів та «Піано-рег-мюзік» для фортепіано. І список цей можна продовжити.

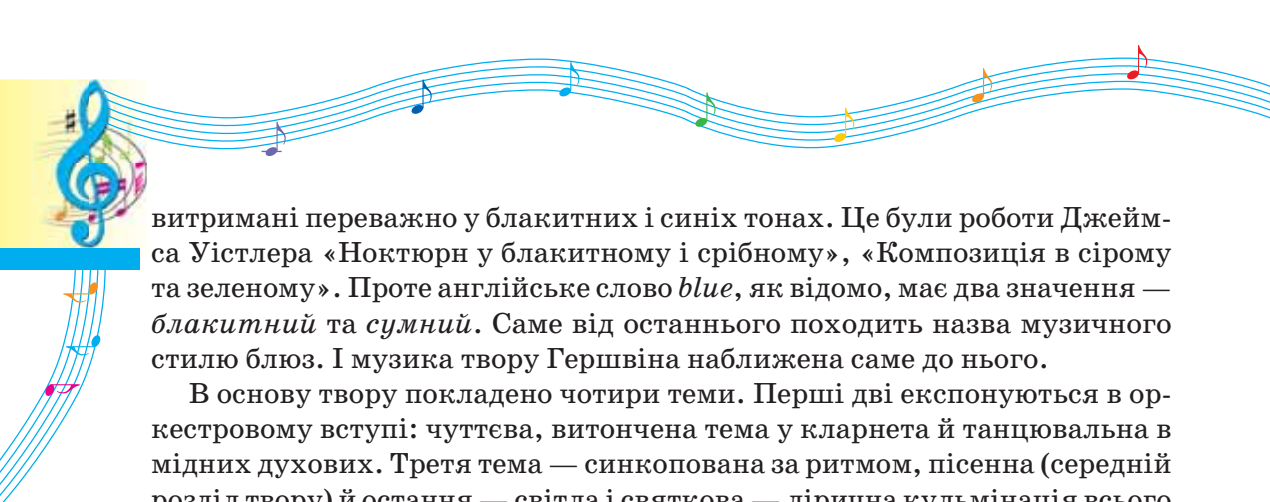
Однак найяскравішим музичним твором, який відкрив нові можливості використання джазу в симфонічній музиці, стала «Рапсодія у блюзових тонах» американського композитора Джорджа Гершвіна.

На прем'єрному концерті в нью-йоркському «Ейлін Холлі» «Рапсодію» виконував сам автор, а допомагав йому оркестр Пола Уайтмана.

Джеймс Уістлер. Ноктюрн у блакитному і срібному

«Rhapsody in Blue» перекладається ще як «Блакитна рапсодія» або «Рапсодія у блакитних тонах». Насправді ідея її написання з'явилась у Гершвіна після відвідування художньої виставки, картини на якій були

витримані переважно у блакитних і синіх тонах. Це були роботи Джеймса Уістлера «Ноктюрн у блакитному і срібному», «Композиція в сірому та зеленому». Проте англійське слово *blue*, як відомо, має два значення — *блакитний* та *сумний*. Саме від останнього походить назва музичного стилю блюз. І музика твору Гершвіна наближена саме до нього.

В основу твору покладено чотири теми. Перші дві експонуються в оркестровому вступі: чуттєва, витончена тема у кларнета й танцювальна в мідних духових. Третя тема — синкопована за ритмом, пісенна (середній розділ твору) й остання — світла і святкова — лірична кульмінація всього твору. Кожна з тем розвивається варіаційним способом. При цьому виявляється багатозначність кожної з них. Так, у першій темі виявляється гумор, у другій — скерцозність, у третій — відвага й натиск, у четвертій — внутрішній драматизм. У побудові твору Гершвін не дотримувався якихось схем. Епізоди вільно чергуються, контрастуючи один з одним. Проте в побудові існує своя внутрішня логіка — усе спрямовано до однієї мети — коди, яка звучить патетично й драматично.

Історичне значення «Рапсодії у блюзових тонах» полягає в тому, що джаз і його елементи було піднято на новий, вищий рівень. Вони увійшли складовими у світ симфонічної музики.

Джордж Гершвін. Рапсодія у блюзових тонах.

Пригадайте, що таке рапсодія — які її характерні ознаки? Поміркуйте над висловом щодо цього твору: «...у ній (музиці) відчувається життєрадісність, молодецтво, емоційна вибуховість».

Які настрої втілено в картині Дж. Уістлера? Яку музику можна створити під враженням від неї? У чому полягає значення «Рапсодії у блюзових тонах» Дж. Гершвіна в історії музики?

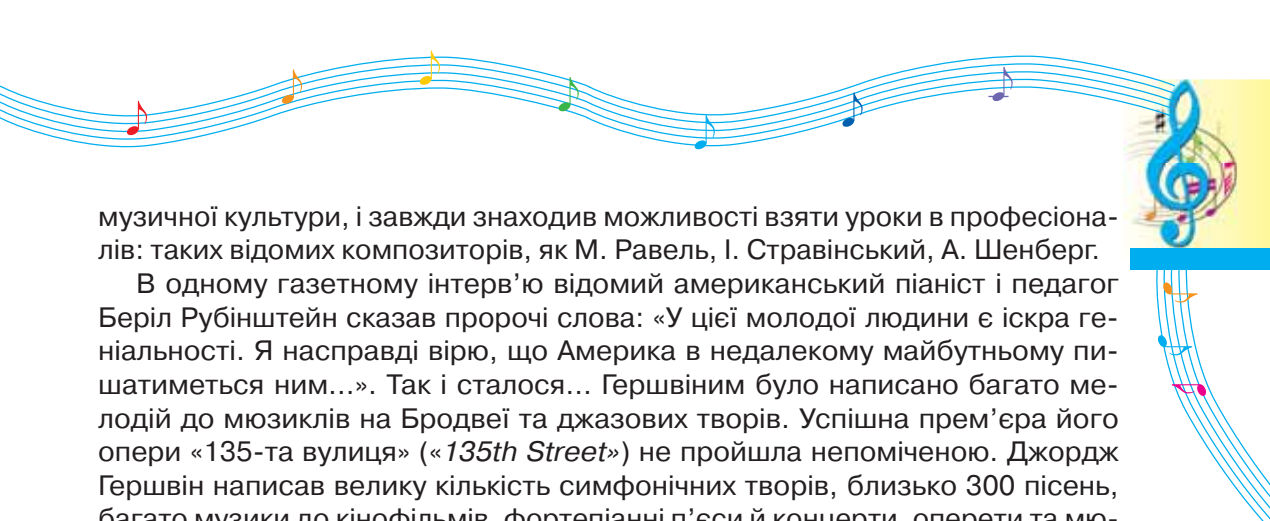
Портрет митця

Енді Уорхол.
Джордж Гершвін

Джордж ГЕРШВІН (1898–1937) — американський композитор.

Джордж виріс на вулицях Іст-сайда в Нью-Йорку. Він був звичайною дитиною, але якось на шкільному концерті почув «Гумореску» чеського композитора Антоніна Дворжака у виконанні відомого в Америці скрипаля Макса Розенцвейга. Музика викликала в нього таке глибоке потрясіння, що з того часу стала його єдиним великим захопленням. Життя склалося так, що систематичної музичної освіти Гершвін не отримав. Щоб стати композитором, він посилено займався сам, жваво цікавився всіма подіями світової

музичної культури, і завжди знаходив можливості взяти уроки в професіоналів: таких відомих композиторів, як М. Равель, І. Стравінський, А. Шенберг.

В одному газетному інтерв'ю відомий американський піаніст і педагог Беріл Рубінштейн сказав пророчі слова: «У цієї молоді людини є іскра геніальності. Я насправді вірю, що Америка в недалекому майбутньому пишатиметься ним...». Так і сталося... Гершвіним було написано багато мелодій до мюзиклів на Бродвеї та джазових творів. Успішна прем'єра його опери «135-та вулиця» («*135th Street*») не пройшла непоміченою. Джордж Гершвін написав велику кількість симфонічних творів, близько 300 пісень, багато музики до кінофільмів, фортепіанні п'єси й концерти, оперети та мюзикли. Останнім твором Джорджа Гершвіна стала опера «Поргі і Бесс» («*Porgy and Bess*»). Вивчивши традиції джазу й афро-американського фольклору, Гершвін вдало поєднав їх з основами європейської класичної музики та виробив особливий стиль, який відкрив новий напрям у світовій музичній культурі. До Гершвіна багато композиторів відчували зародження нового жанру, але все якось не наважувалися говорити про нього, а Гершвін вивів його на сцену й відкрито заявив про початок джазової епохи.

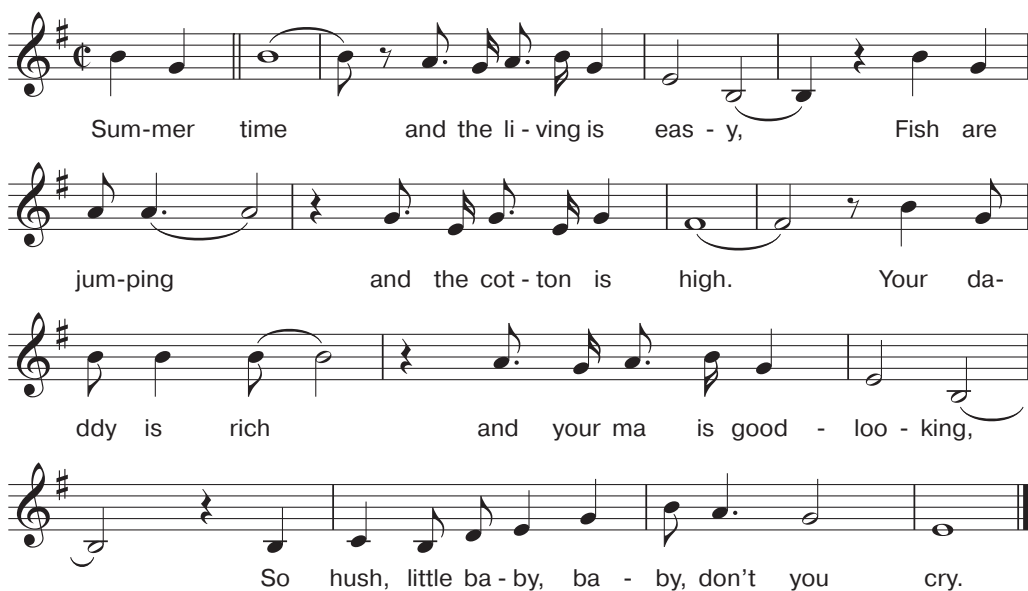
Сцена з опери «Поргі і Бесс» Джорджа Гершвіна, що відкривала театральний фестиваль в Единбурзі у 2010 р.

**«КОЛИСКОВА КЛАРИ»
З ОПЕРИ «ПОРГІ І БЕСС»**

Музика *Джорджа Гершвіна*

Слова *Дюбоса Хайварда*
та *Айри Гершвіна*

Sum-mer time and the li - ving is eas - y, Fish are
jum-ping and the cot - ton is high. Your da-
ddy is rich and your ma is good - loo - king,
So hush, little ba - by, ba - by, don't you cry.

Summer time and the living is easy,
Fish are jumping and the cotton is high.
Your daddy is rich and your ma is good lookin,
So hush, little baby, baby, don't you cry.
One of these mornings you'll gonna rise up singin,
Then you'll spread your wings and you'll take the sky.
But till that morning there's nothing can harm you,
With daddy and mammy, mammy standing by.
So don't you cry.

Українська версія

(з англійської переклав
Володимир Книр):

Літечко, і життя — щасливе,
І бавовна — висока, і риба — аж вскач.
Татко твій — багач, матуся твоя — вродлива,
То ж тихіше, дитинко, дитинко, не плач.
Якось ранком запрагнеш ти волі,
І, розправивши крила, у небо гайнеш.
Доти ж не завдасть ніщо тобі болю,
Бо матуся — з тобою і татко — з тобою теж.

Мистецькі поради

- Довгі звуки мелодії проспівуйте до кінця, без напруги.
- Приголосні звуки, які стоять наприкінці слів, вимовляйте чітко і виразно.
- Поміркуйте над створенням ніжного наспівного образу.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Рапсодія — музичний жанр, якому притаманні імпровізаційність «вільного висловлювання».

1. Узагальніть основні музичні характеристики джазової музики.
2. Як вплинула поява джазу на розвиток класичної музики?
3. Поміркуйте над висловом американського диригента Уолтера Дамроша: *«Леді Джаз, прикрашена інтригуючими ритмами, йшла танцюючою ходою через увесь світ. Але ніде їй не зустрівся лицар, який запросив би її як шановну гостю у вище музичне співтовариство. Джордж Гершвін здійснив це диво. Він сміливо одягнув цю вкрай незалежну й сучасну леді в... класичний одяг концерту, анітрохи не зменшивши її чарівності. Він — принц, який взяв Попелюшку за руку та відкрито проголосив її принцесою, викликаючи подив світу і злість її заздрісних сестер»*. Доберіть музичні ілюстрації цієї думки.
4. Послухайте українську народну пісню «Ой ходить сон коло вікон». Як ви вважаєте, чи має під собою ґрунт версія про те, що саме вона надихнула Дж. Гершвіна на створення знаменитої колискової?
5. **Колективна робота.** Підготуйте запитання до мистецької вікторини, присвяченої творчості Дж. Гершвіна, композитора і художника.

Джордж Гершвін малює портрет композитора Арнольда Шенберга

20. ДЖАЗ В УКРАЇНІ

Джазове мистецтво в Україні має також свою тривалу історію. Колискою українського джазу була Одеса, де починав свою творчу діяльність видатний музикант Леонід Утьосов. Захопившись джазовою музикою, він став засновником і керівником одного з перших джаз-оркестрів «Теа-джаз», завдяки якому цей вид музичного мистецтва потрапив на велику сцену, радіо, у телеефіри та кінострічки, такі як «Веселі хлоп'ята» тощо.

Українське джазове мистецтво розвивалося в декількох напрямках: індивідуальна діяльність відомих вітчизняних джазових музикантів, створення та існування джазових колективів; організація й діяльність джаз-клубів, організація та проведення джазових фестивалів.

Великими джазовими центрами в Україні є Дніпропетровськ, Донецьк, Одеса, Київ, Львів, Харків та інші міста.

Обкладинка платівки з творами Ігора Хоми

Серед піонерів українського джазу найвідомішими є джазмен *Ігор Хома* та джаз-оркестр «Медікус». Цей колектив уперше представляв Україну на фестивалі джазової музики в далекому 1960 році в Тарту та був єдиним українським колективом на міжнародних джазових фестивалях 60-х років. Особливістю цього колективу було те, що виконував «Медікус» авторську музику, засновану на місцевому, національному мелосі, у тому числі й імпровізації на теми українських народних пісень та мелодій.

Ігор Хома та «Медікус», «Верховина», «Карпати» та ін. (на вибір).

Спробуйте визначити, які засоби виразності (*мелодія, ритм*) застосовані для відтворення у джазовій композиції українського колориту.

В Україні багато талановитих джазових музикантів, яких знають не тільки на Батьківщині, а й у світі. Серед них — кримськотатарський гітарист *Енвер Ізмайлов*. У його віртуозних руках гітара перетворюється на оркестр, вона звучить то як європейські цимбали, то як турецький саз. Спочатку здається, що музикант під час виконання користується сучасними електронними пристосуваннями, проте все це — неповторна техніка майстра: він самостійно розробив теплінг для електрогітари — прийом гри, за якого пальці обох рук лежать на грифі інструмента, як на клавіатурі, і звуки видобуваються швидким прижиманням струн.

Енвер Ізмайлов є частим учасником різноманітних музичних фестивалів у Польщі, Латвії, Росії, Фінляндії, Німеччині, Норвегії, Франції, Італії, Австрії, Швейцарії, Швеції, Голландії, Англії тощо.

Серед відомих сучасних українських виконавців джазу — інструментальний гурт «Брати блюзу». Його склад: клавішні, саксофон, гітара, бас-гітара, скрипка, вокал, група ударних інструментів, барабани. Стиль виконання цього колективу — органічне поєднання різновидів джазу та карпатської мелодики.

Чоловічий вокальний гурт «ManSound» працює в техніці *a cappella*, тобто ансамблевого співу без інструментального супроводу. У репертуарі колективу — популярні джазові стандарти і слов'янський фольклор в оригінальних аранжуваннях. Гармонійний стрій, бездоганна техніка виконання, багата тембральна палітра, природність і емоційність — характеристики вокального «обличчя» цього колективу.

Джазовий гітарист
Енвер Ізмайлов

Енвер Ізмайлов. Д'Енвер блюз; «Брати блюзу», «ManSound» (композиції на вибір).

Порівняйте темброве виконання творів. Поміркуйте, чи потрібна для джаз-виконавців серйозна музична освіта. Поясніть свою позицію.

Портрет митця

Володимир Степанович СИМОНЕНКО (1940–1998) — джазовий піаніст, музикознавець, лектор-викладач, радіоведучий, засновник першого джаз-клубу в Україні, перший президент Української джазової асоціації, організатор концертів і фестивалів, таких як «Київ Музик Фест», «Міжнародний форум музики молодих», «Музичні прем'єри сезону». Володимир Симоненко — автор антології «Мелодії джазу», що стала настільною книгою, найпершим посібником для багатьох джазових професіоналів й аматорів.

Український джаз упродовж свого розвитку пройшов великий шлях,

кардинально змінивши середовище свого побутування; від ресторанно-розважального мистецтва — до джаз-клубів, концертних і фестивальных залів. Інтонації джазу активно проникли і в академічну музику — джаз зазвучав і на академічних філармонійних майданчиках. Він перетворився у складну сучасну музику, став елітарним інтелектуальним мистецтвом. Поступово і впевнено він завойовує публіку і стає «обличчям» нашої музичної культури.

Мирослав Скорик. Джазові пьєси для фортепіано з оркестром. Олександр Саратський. Сюїта № 2 для фортепіано з оркестром (фрагменти).

Пригадайте особливості жанру «сюїта». Які ознаки академічної та джазової музики поєднані в даному виконанні?

В Україні регулярно проводяться джазові фестивалі, більшість із яких стали традиційними. У Києві це — дитячий «Атлант-М»; в Одесі — «Джаз-Карнавал»; у Криму — «Коктебель»; у Донецьку — «До#Дж» та Молодіжний джазовий фестиваль-конкурс; у Львові — «Джаз без...», «Альфа Джаз Фест», у Бердянську — «Джаз Форум», у Дніпропетровську — «Джаз на Дніпрі», у Черкасах — «Джаз-діліжанс» та інші. Постійно проводяться джазові фестивалі у Вінниці, Івано-Франківську, Київські літні музичні вечори пам'яті Володимира Симоненка тощо.

Логотипи й афіші джазових фестивалів в Україні

Хочу знати більше

Джазові стандарти — це джазові мелодії або теми, які є настільки відомими, що їх знають усі джазові музиканти.

Це — уже відомі вам *Autumn leaves* (Осіннє листя) (муз. Джозефа Косма, вірші Жака Превера, англ. Джонні Мерсер); *Summertime* (муз. Джорджа Гершвіна, вірші Дюбосса Хейварда і Айри Гершвіна). А ще *The entertainer* (муз. Скотта Джоปลіна); *Feeling good* (муз. і вірші Ентоні Ньюлі та Леслі Брікусс); *Hello Dolly* (муз. і вірші Джеррі Германа (Хермана)).

Хоча наш український «Щедрик» і не є джазовим стандартом, та існує безліч джазових обробок «Щедрика», і тому цю мелодію було б доречно пропагувати саме як відомий джазовий стандарт.

Звичайно, музика не обмежується цими шедеврами, але вони — одні з найкращих композицій, які нам дав сучасний світ.

1. Які фольклорні інтонації українські джазові виконавці використовують у своїй творчості?
2. Поцікавтеся, які джазові фестивалі та конкурси відбуваються у вашому регіоні. Визначте джазову столицю нашої країни.
3. У вільний час в Інтернеті поцікавтеся книгою В. Симоненка «Мелодії джазу. Антологія». Які нові відомості про джаз ви отримали?
4. Дослідіть, чи є в українському медіа-просторі передачі, присвячені джазу. За їх допомогою складіть рейтинг «Хіт-парад: український джаз», визначивши 10 найпопулярніших джазових виконавців.

Джаз-кабаре — проект Олега Скрипки

Джазова співачка Джамала

5. **Завдання за бажанням.** Підготуйте матеріали до дискусійної статті «Для чого молоді джаз?» для журналу «Однокласник».

IV. ДІАЛОГ МІЖ МИСТЕЦТВОМ І ЩОДЕННИМ ЖИТТЯМ

Дизайн — це не те, як предмет виглядає, а те, як він працює.

Стівен Пол Джобс,
американський підприємець і винахідник, засновник корпорації Apple

21–22. СЕКРЕТИ ПРОМИСЛОВОГО ДИЗАЙНУ

Український літак Ан-225
«Мрія» — найбільший у світі

Книжкова полиця з місцем
для читання

Поглянь навколо: світ, у якому ми живемо, складається з величезного розмаїття речей. Кожна річ — від голки до літака — матеріальний представник певного стилю та образу життя. Усі вони мають різне призначення: прикрасити нашу оселю, створити в ній затишок і комфорт, полегшити побут, розважити, подарувати приємні спогади...

На формування естетично повноцінного середовища виробничої діяльності людини зорієнтований *промисловий*, або *індустріальний*, дизайн.

До цього виду дизайну відносять майже все, що виробляє промисловість у галузях верстатостроювання, машинобудування, транспортних засобів, зброї, різноманітних товарів масового споживання, необхідних у побуті.

Завданням та основним принципом промислового дизайну є гармонійне поєднання функціональності, краси й користі виробу за мінімальних затрат.

Інна Соколовська. Дизайн одягу на різні теми

Серед різновидів промислового дизайну чільне місце посідає дизайн транспортних засобів: автомобілів, мотоциклів, авіа-, водного та залізничного транспорту і спеціальної техніки.

Старовинний трамвай-кав'ярня

Сучасний львівський трамвай

У проектуванні автомобілів найповніше відображено низку спеціальних вимог, які висуваються до дизайну динамічних об'єктів. Автомобіль має бути не тільки швидким, зручним та нескладним в управлінні — його конструкція повинна забезпечувати безпеку й комфорт водію та пасажиром.

Еволюція дизайну автомобіля, його форми засвідчує важливість творчої праці промислового дизайнера. Тому виробники намагаються максимально поєднати дизайнерську творчість із технологічним процесом виготовлення цього виду транспорту. Відповідно до природного прагнення людини досягти найвищої швидкості форма легкового автомобіля поступово змінювалася.

Так, автомобілі доби їх винаходу наприкінці XIX століття нагадували карету без коня, а основним матеріалом для їх виготовлення були залізо та дерево.

XX століття ознаменувалося проривом людини в космос. За вимогами та бажанням покупців автотранспорт стає розкішнішим, автомобілі починають нагадувати ракету, росте їх розмір і потужність, у дизайні використовується велика кількість хромованих деталей.

Автомобіль кінця XIX ст.

Автомобіль середини XX ст.

Автомобіль початку XXI ст.

Стандартизація автомобільного виробництва зумовила виникнення нових форм автомобілів (геометричних, кутових), у яких, завдяки певній мінімалізації дизайну інтер'єру та екстер'єру й використанню пластику досягнута ясність та чіткість конструкції без перенавантаження деталями.

Сучасна ера всебічної комп'ютеризації та використання нових матеріалів (штучно створених, більш легких і міцніших за метал) привели до створення автомобілів з високими аеродинамічними якостями, безшумних та безпечних, які нібито надуті зсередини й максимально заглажені ззовні.

 За ілюстраціями і власними спостереженнями дослідіть, як змінювався дизайн автомобіля у процесі розвитку цього виду транспорту.

Хочу знати більше

Разом із розвитком «традиційного» дизайну автомобільного транспорту на початку ХХ ст. в Італії виникає й починає стрімко розвиватися новий його напрям — футуристичний дизайн (від латинського слова *futurus*, що означає «майбутній»). Футуристичний транспорт — це вигадана модель нетрадиційного, оригінального транспортного засобу з елементами фантастики. Його автори прогнозують, який транспорт з'явиться в майбутньому. Черпаючи ідеї з фантастичної літератури, космічних подорожей міжзоряних кораблів і спіраючись на досягнення технічного прогресу, цей різновид дизайну руйнує всі усталені канони та прийоми «традиційного» дизайну і прагне створити новий, динамічний стиль, який часом може здаватися нереальним у своїх задумах та втіленні.

Цей лускатий «спортсмен» оснащений 260 пластинами, які виконують роль сонячних батарей і повітряного гальма. Закріплені на шарнірах, фотоелементи слідує за сонцем, змушуючи нащетиюватися автомобіль, який немов «пурхає» в повітрі.

Автомобіль, який пересувається на трьох сферах (водій може обрати будь-який напрямок руху, крутячи-натискаючи на «м'яч»)

Уніцикл японської компанії Yamaha Motor — авто майбутнього

Будь-яка річ створюється людиною для задоволення її потреб, принесення певної користі. Водночас вона має бути красивою. Деякі речі стають духовно значущими не тільки для певної людини, а й для всього людства. Їх цінують, бережуть, передають у спадок.

Краса речей визначається гармонійним поєднанням їх пропорцій, форми, кольору та фактури поверхні. Саме про це дбають дизайнери побутових виробів, завданням яких є проектування красивих і зручних у використанні, а також безпечних в експлуатації предметів і речей вжитку для того, щоб зробити середовище якомога комфортнішим для життя людини.

Думка про те, що промисловий дизайн є набором художніх прийомів, які спрямовані лише на надання предмету привабливого вигляду, у наш час є застарілою. Недостатньо спроектувати оригінальний виріб — він має бути конкурентоспроможним. Для забезпечення комерційного успіху своїх виробів потужні компанії ще на стадії їх розробки все більше залучають дизайнерів, які вивчають тенденції моди, і головне — людський фактор: інтереси, уподобання й навіть психологію різних споживачів. Розуміння їхніх потреб, яскравий дизайн, зручність і вдосконалення якості промислових виробів є ефективним способом зацікавити споживача самою своєю продукцією та випередити конкурента.

Отже, промисловий дизайн у наш час перетворився на цілісне й гармонійне поєднання художнього мистецтва, сучасних технологій і знань про особливості ринку (маркетингу).

Багатофункціональний диван для підлітка від дизайнера *Роберта Рамме*

Українські меблі з лози

Диван-кактус від дизайнера *Мауріціо Галанте*

Стільці, що світяться, від дизайнера *Лі Брума*

Проаналізуйте представлені на ілюстраціях приклади дизайну побутових речей. Спробуйте оцінити їх оригінальність, естетичні якості.

Секрети майстерності

Першим етапом в освоєнні речі стає її форма. Лише після сприйняття форми людина звертає увагу на її пропорції, колір, фактуру тощо.

У галузі дизайну *форма* — це просторова будова виробу як система матеріальних відношень граней, кутів, поверхонь, об'ємів тощо, котрі мають визначений розмір.

Загальна вимога до форми промислового виробу — узгодженість усіх її елементів на основі композиційних закономірностей. Відтак, першочерговим завданням, що постає перед дизайнером, є розробка оптимальної форми майбутнього виробу, яка відповідатиме функціональним, техніко-економічним, композиційно-естетичним вимогам. Саме форма допомагає дизайнеру зрозуміти усі завдання: утилітарні, соціокультурні, художні і технологічні. Ураховуючи те, що форма має великий емоційний вплив на людину, дизайнер через форму ніби спілкується зі споживачем.

Розгляньте приклади різних за формою крісел, спроектованих відомими дизайнерами. Подумайте, для кого призначене те чи інше крісло. Чи враховують вони уподобання людей, різних за віком? Чи виявляє форма крісел стиль життя людини? У яку кімнату краще поставити кожне з них?

Крісло з листової сталі від дизайнера *Рона Арада*

Крісло-книжкова полиця від дизайнера *Сакури Адаті*

Крісло-гойдалка

Крісло, яке підіймається на стіну, від дизайнера *Лілі Джанг*

При створенні предметів дизайнеру необхідно враховувати властивості матеріалів, які планується використати. У промисловому дизайні не лише форма визначає матеріал. Часто буває навпаки — сам матеріал визначає форму речі, диктує її конструкцію та відіграє визначальну роль у тому, щоб викликати у споживача певні емоції, створити певну атмосферу.

Стрімкий розвиток науки і техніки, поява нових, якісніших і дешевших матеріалів (алюмінієві сплави та полімери, склопластикові маси, синтетичні барвники тощо) дають змогу експериментувати та створювати нові конструкції й оригінальні форми, щоб знайти нестандартні ідеї, які втілюватимуться у сміливих і цікавих дизайн-проектах.

Орієнтуючись на ілюстрації, визначте, дизайн якого годинника відповідає підлітковому віку.

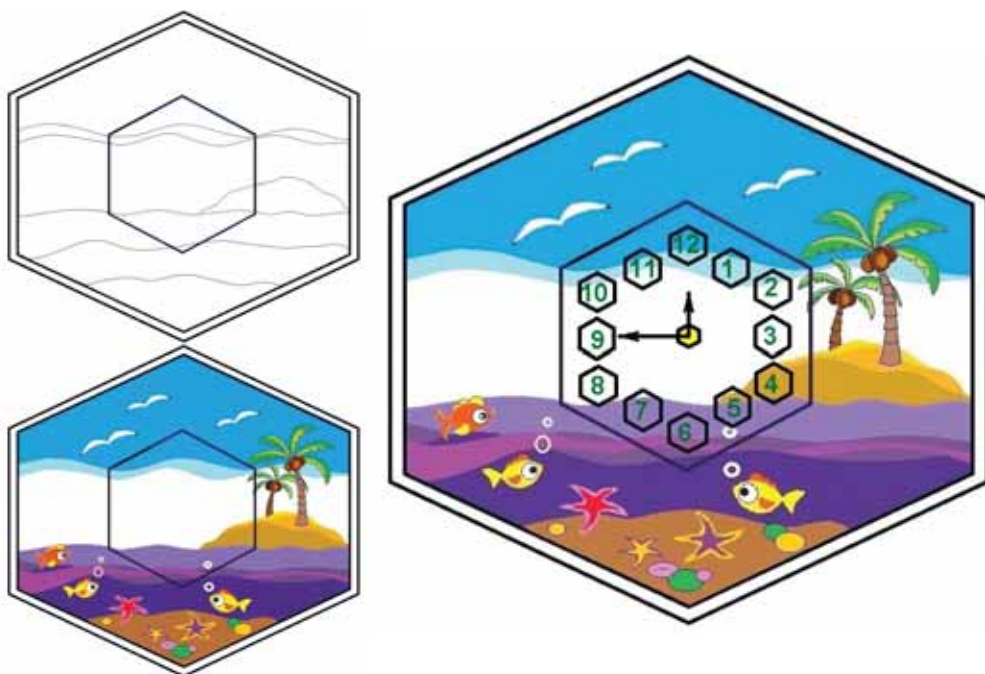

Варіант 1. Вигадайте та намалуйте власний транспортний засіб, на якому буде зручно й комфортно мандрувати світом (*матеріали на вибір*).

Роботи учнів: *Валентини Дворнік і Максима Федорчука*

Варіант 2. Розробіть дизайн годинника для прикрашання інтер'єру приміщення — власної кімнати, кухні чи вітальні (*матеріали на вибір*).

Мистецькі поради

- Визначте, дизайн якого годинника ви хочете розробити: настінного чи того, що стоїть на підлозі.
- Продумайте його форму та конструкцію, оберіть кольорове рішення.
- Декор розробіть таким чином, щоб легко було дізнатися час.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Промисловий (індустріальний) дизайн — вид творчої діяльності, спрямований на художнє конструювання промислових об'єктів і виробів побутового призначення, формування естетичного середовища виробничої діяльності людини.

Віртуальна екскурсія

Музей дизайну Vitra — це всесвітньо відомий приватний музей дизайну в місті Вайль-на-Рейні (Німеччина).

Колекція музею фокусується на вмеблюванні та дизайні інтер'єру. Це одна з найбільших світових колекцій сучасного дизайну меблів, у тому числі — твори представників усіх основних епох і стилів з початку XIX століття.

Будинок музею дизайну

Ліжко-кабріолет

Дізнатися більше про історію меблів ви можете, скориставшись сайтом музею: www.design-museum.de

1. Назвіть галузі виробництва, які охоплює промисловий дизайн.
2. Що повинен урахувати дизайнер при проектуванні автомобільного транспорту?
3. Проведіть диспут на тему «Як промисловий дизайн відображає історичну добу, її художні й технічні досягнення». Запропонуйте власні оригінальні дизайн-ідеї (велосипедів, гелікоптерів, мотоциклів).
4. Знайдіть у мережі Інтернет приклади предметів ужитку (стілців, столів, прасок, годинників тощо) і дослідіть еволюцію їх форми та стилю залежно від появи нових матеріалів і технологій.
5. **Завдання за бажанням.** Придумайте сучасний дизайн шкільного приладдя.

23–24. ДИЗАЙН ОДЯГУ, ІГРАШОК І СУВЕНІРІВ

Світ одягу нескінченно різноманітний! Якщо, наприклад, автомобілі, меблі, побутові предмети, виготовлені в різних країнах, загалом схожі за конструкцією, то зовсім інша справа — одяг! Кожний народ нашої планети має свій самотній, неповторний за формою, конструкцією, матеріалами й кольорами національний одяг, призначення якого — захистити людину від негативного впливу довкілля, несприятливих кліматичних та погодних умов. Крім того, національний одяг виконує символічну й естетичну функції. Його історія — наче дзеркало, у якому відбивається розвиток людства. Тому одяг є одним із джерел вивчення культури країни, естетичних поглядів та уявлень її населення.

Поняття «одяг» дуже широке за своїм значенням. Це — сукупність предметів і виробів (із тканини, хутра, шкіри тощо), створених людьми для захисту тіла. А такі різні за звучанням слова, як *костюм, туалет, гардероб*, позначають одне й те саме поняття — «одяг».

Яким чином костюм може розповісти про епоху, в якій жив портретований? За якими особливостями костюма можна визначити національну належність? Поясніть на конкретних прикладах.

Під костюмом розуміють визначену систему предметів та елементів одягу, що поєднані одним задумом та призначенням і відображають соціальну та національну належність, стать, вік і професію споживача.

Надаючи перевагу тому чи іншому покрою свого вбрання, обираючи його силует, забарвлення, людина виявляє не лише власний естетичний смак, а цілеспрямовано створює свій образ — *імідж*. Завдяки іміджу вона здійснює емоційний вплив на оточуючих, викликає в них певне ставлення до себе.

Морельсе Пауль Янсон.
Портрет дівчинки,
відомий як «Принцеса»

Традиційні костюми
українського
та японського народів

Одяг виразно характеризує як окрему людину, так і певну епоху. У ньому відбивалися певні специфічні риси різних країн та різних народів в окремі періоди історії їх розвитку. Матеріал, конструкція, силует, аксесуари (головні убори, краватки, ремні, шарфи, віяла, парасолі, прикраси тощо) зазнавали змін, підкорюючись моді. Поняття «мода» вміщує звички, смакові уподобання, що панують у певну добу в певному суспільному середовищі.

Роздивіться силуети та проаналізуйте, як змінюється одяг (сукні, чоловічі костюми, капелюшки тощо) упродовж віків. Не забудьте використати знання, здобуті на уроках.

У наш час одяг залишається найнеобхіднішим предметом для праці та дозвілля людини, він здатний впливати на її емоційний стан завдяки покрою, кольору, якості матеріалу.

Дизайн одягу — це один із напрямів творчої діяльності, метою якої є проектування комфортного, функціонального й естетичного одягу, що відповідає матеріальним і духовним вимогам споживача.

Дизайнера одягу ще називають *художником-модельєром*. З його роботи починається тривалий процес створення сучасного костюма. Спираючись на композиційні принципи, він вигадує нові види й форми одягу, домагається виразності його колірної рішення, створює прийоми декоративного оздоблення. Композиційна цілісність костюма передбачає, насамперед, рівновагу — стан форми, за якого всі її елементи збалансовані.

Серед рис, характерних для дизайнера одягу, важливими є багатство фантазії, інтуїція, оригінальність, здатність виходити за межі звичайних уявлень. Він має володіти широким колом знань: від законів і принципів образотворчого мистецтва до технології промислового виробництва одягу, від кольорознавства до технології фарбування текстилю, вміння швидко реагувати на зміни в моді, відчувати найдрібніші коливання потреб споживачів. Для дизайнера-модельєра важливо бути самостійним і сміливим у втіленні своїх творчих ідей.

Як відомо, іграшки — це предмети, які використовуються у грі. Український народ їх ще називає цяцьками, цяцянками, забавками.

Іграшки є важливою складовою процесу пізнання світу, одним із перших засобів розвитку й виховання дитини, передачі життєвого й соціального досвіду наступним поколінням. Деякі іграшки використовуються як предмет декору. Інші — стають предметами колекціонування, *антикваріату*. Тому у сфері промислового дизайну розробці та оформленню іграшки відводять значну роль.

Пригадайте, що вам відомо про українську народну іграшку. Наведіть приклади.

Історія іграшки походить із доісторичних часів. Можна сказати, що іграшки з'явилися водночас із появою самої людини.

У давні часи дитячі іграшки створювали кустарним способом майстри-ремісники. Для гончарів, теслярів, кравців праця над іграшкою була своєрідним дозвіллям, спомином про дитинство і водночас можливістю виявити свій хист. Вони прагнули створити оригінальні, естетично привабливі й безпечні для здоров'я дитини іграшки, які виготовляли з різних матеріалів (глина, кістка, лоза, солома, дерево, шкіра, віск, тканина тощо). У кожному з цих іграшок майстер намагався вкласти часточку своєї душі.

Поширення масового виробництва промислових товарів вплинуло на дитячі іграшки, сприяло зміненню способів їх виготовлення. Природні матеріали, з яких виготовлялися найперші іграшки, поступово доповнювалися й витіснялися штучними (гума, пластик, полістирол, штучне хутро, м'який полімер тощо). Ці матеріали мали специфічні властивості: гладку фактуру, яскраві кольори. Це в багатьох випадках визначало характер іграшки, вона ставала ефектнішою.

Антикварні ляльки в скандинавських народних костюмах, виготовлені наприкінці XIX ст.

У сучасному магазині іграшок

Юрій Кротов. Ляльки

Її модель, яка дає змогу поглянути на самого себе збоку. З глибокої давнини вона постійно супроводжує людину. Практично не існувало народів, у яких би не було якого-небудь виду ляльок. Лялька — це і зразок для наслідування, і подруга, з якою можна поділитися своїми секретами, радіщами чи прикрощами.

У це важко повірити, але ваші бабусі й прабабусі також колись були дітьми й любили бавитися з ляльками.

Розгляньте фотографії маленьких власниць ляльок. Чим відрізняються старовинні й сучасні ляльки? А що в них спільного?

Ляльки початку ХХ ст. вже вміли говорити «мама». У наш час існують ляльки, які можуть говорити «мама», запліщувати очі, розпізнавати предмети, голос свого власника і навіть обирати фрази із сотень варіантів, закладених у них програмою.

Минають століття. Змінюються іграшки, змінюються матеріали й технології їх виготовлення... Незмінним залишається те, що іграшки приносять дітям багато щастя й діти люблять з ними гратися протягом усієї історії розвитку людства.

Хочу знати більше

На території України в поселеннях Трипільської культури (IV–III тис. до н. е.) разом із знаряддями праці, речами побуту та зброєю археологи знаходять предмети, які вважають іграшками. Це кам'яні, керамічні й кістяні фігурки людей і тварин, брязкальця, мініатюрні возики та санчата. Поверхню деяких з них вкриває геометричний орнамент: паралельні лінії, трикутники, кружечки, насічки у вигляді ялинки.

Трипільська іграшка

У стародавніх Греції та Римі улюбленими іграшками дівчат були ляльки, виготовлені з воску й опаленої кольорової глини. Хлопці надавали перевагу конячкам, лукам зі стрілами та іграшковим солдатикам.

Тисячі років тому єгипетські діти бавилися ляльками, виготовленими з каменю, кераміки, дерева. У них рухалися руки й ноги, вони мали перуки й навіть одяг.

При розкопках залишків Стародавньої Індійської цивілізації археологами було знайдено свистунці у вигляді птахів та іграшкові мавпочки, які можуть сповзати по мотузці.

Варіант 1. Розробіть ескіз нової шкільної форми (матеріали на вибір).

Учасники Всеукраїнського конкурсу-відбору кращих зразків шкільної форми «Стиль сучасної школи»

Мистецькі поради

- Намалюйте фігуру підлітка (дівчинки або хлопчика).
- Продумайте загальний силует і конструкцію одягу.
- Оберіть кольорове рішення, визначте конкретний матеріал майбутньої шкільної форми, враховуючи його фактуру, м'якість чи жорсткість, матовість чи блискучість тощо.
- Розробіть деталі костюма, доповніть його аксесуарами.

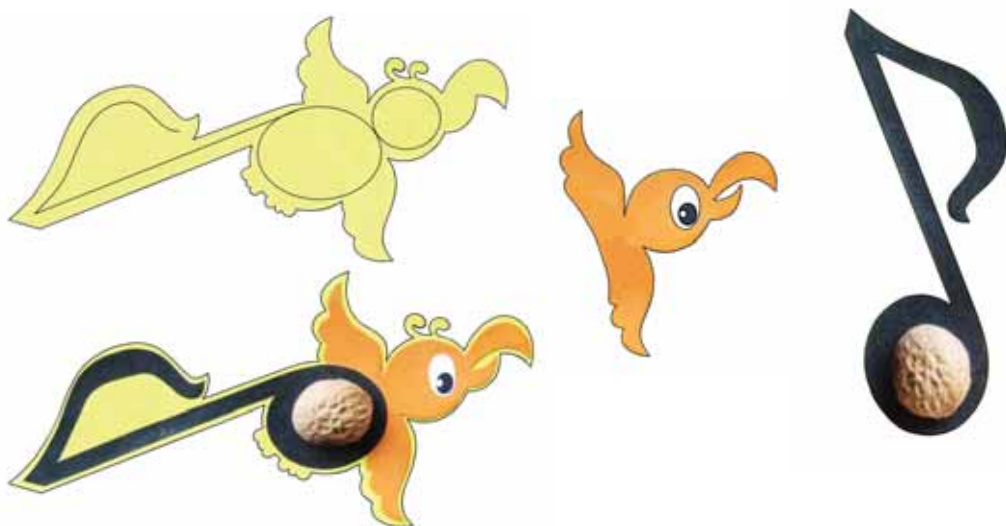

Варіант 2. На основі конуса або циліндра сконструйте іграшку — стилізовану фігурку птаха чи тваринки (*паперопластика*). Надайте їй певного характеру: замріяного, кумедного, жартівливого.

Варіант 3. Вигадайте й розробіть сувеніри для музичного фестивалю.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Дизайн одягу — творча діяльність з проектування комфортного, функціонального, естетично цілісного одягу як одного з елементів предметного середовища.

Імідж (від латин. *imago* — образ, вигляд) — цілеспрямовано сформований образ людини, покликаний здійснити емоційно-психологічний вплив на інших людей.

Костюм (від італ. *costume* — звичай) — система предметів й елементів одягу, які поєднані єдиним замислом та призначенням і відображають соціальну та національну належність, стать, вік і професію споживача.

Сувенір (фр. *souvenir* від латин. *subvenio* «приходжу») — подарунок на згадку або річ, пов'язана зі спогадами. Сувенір на згадку — зазвичай про якусь приємну подію або подорож.

1. Як ви розумієте поняття «одяг»? Чим відрізняються одяг і костюм?
2. Що має враховувати дизайнер під час розробки іграшки для того, щоб вона виявилася цікавою й художньо-виразною?
3. **Мистецький проект.** За допомогою мережі Інтернет дослідіть історію походження різного одягу та аксесуарів. Розробіть презентацію на одну з тем: «Знайомство з капелюхом», «Пригоди сорочки», «Звідки з'явилися брюки», «Минуле спідниці».
4. **Завдання за бажанням (на вибір).** Поцікавтеся у своїх бабусь і дідусів про улюблені іграшки їхнього дитинства або проведіть диспут на тему «Вплив моди на імідж сучасного підлітка».
5. **Колективна робота.** За допомогою довідкової інформації і власних спостережень підготуйте розповідь про традиційні українські сувеніри. Який сувенір на згадку про свій рідний край ви подарували б європейським одноліткам? Зробіть колективну презентацію своїх досліджень.

Логотип національної виставки «Український сувенір»

IV. ДІАЛОГ МІЖ МИСТЕЦТВОМ І ЩОДЕННИМ ЖИТТЯМ

Поп-музика часто говорить вам, що все гаразд, тоді як рок-музика застерігає, що щось не так, але ви можете змінити це.

Боно,
ірландський рок-музикант, вокаліст рок-гурту «U2»

21–22. РОК-МУЗИКА

У середині минулого століття в музичному середовищі Америки виникло явище масової культури, яке формувало і формує до сьогодні смаки молоді багатьох країн світу. Це — *рок-музика*.

До визначальних ознак рок-музики належать короткі мотиви в мелодії, підкреслення метру шляхом інтенсивного акцентування сильної доли такту; застосування електронного підсилення звучання, підвищена експресія вокального та інструментального інтонування. Головна увага приділяється виконавській інтерпретації твору, якій притаманний підвищений драматизм, темпераментний вокал. У рок-музиці на передній план висувається чіткий і динамічний ритм, що підкреслює її гучність і стає важливим засобом виразності. Ще однією відмінністю рок-музики є те, що вона надзвичайно приваблює молодь, художні смаки й інтереси якої не завжди відповідають традиційним уявленням про естетичні ідеали,

отже, утворює альтернативний спосіб поведінки в суспільстві.

Рок-музику можна поділити на багато течій і напрямів. Одним із них є *рок-н-рол* (від англ. *rock'n'roll* — крутитися, гойдатися). Це, перш за все, танцювальна музика. У рок-н-ролі основну роль відіграє електрогітара, на якій зазвичай виконують сольні партії. Вокал — дуже напористий і енергійний, а поведінка виконавців на сцені — вільна й невимушена.

Королем і найкращим виконавцем рок-н-ролу вважається американський співак *Елвіс Преслі*.

Матеус Зогала. Портрет Елвіса

Елвіс Преслі. Рок-н-рол (композиції на вибір).

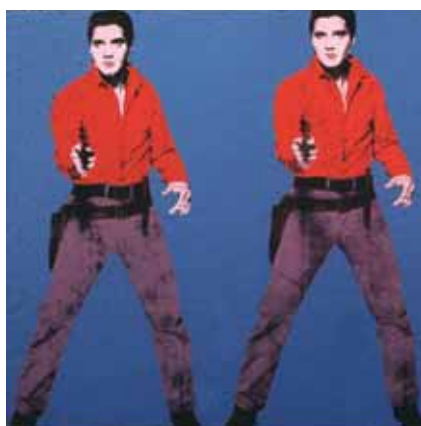
Яка роль ритму, мелодії в рок-н-рольних композиціях? Охарактеризуйте манеру вокального виконання, порівняйте його з академічним та джазовим вокалом.

Портрет митця

Елвіс ПРЭСЛІ (1935–1977) — король рок-н-ролу і, певно, найепатажніша фігура в шоу-бізнесі ХХ ст. Йому вдалося здійснити велику американську мрію — хлопець, який народився у бідній родині, став мільйонером. У його особистості поєдналися яскравий талант, виняткова працездатність і неймовірне везіння. Елвіс був усебічно обдарованою людиною — співаком, аранжувальником, актором і спортсменом.

Він підкорив своїм голосом півсвіту. Симпатичний талановитий юнак на концертах зводив молодь із розуму. Для неї він був уособленням бунтарського духу — протесту. В Елвіса була особлива манера триматися на сцені — його плавні й водночас експресивні рухи в поєднанні з привабливим голосом створювали ефект вибуху бомби. У житті ж Преслі був прикладом у всьому, чим може пишатися правильна американська сім'я — юнак вірив у Бога, був патріотом своєї країни, до людей старшого віку звертався виключно «сер» і «мем» та дуже засмучувався від того, що зі сцени дехто бачив у ньому породження зла, і не розумів чому — адже він просто хотів дарувати людям музику.

Творча спадщина Елвіса Преслі величезна: він випустив у США близько 50 великих платівок, знявся в понад 30 кінофільмах. І досі виходять диски з його записами. Про Елвіса написано сотні книжок і тисячі статей; у світі продано більше мільярда платівок (вініл- і компакт-дисків). У Преслі найбільше ніж у будь-кого у світі пісень (149), що потрапляли в «гарячу сотню» хіт-параду «Біллборд». Із них 18 посідали перші місця. 150 альбомів Преслі досягли золотого, платинового або мультиплатинового статусу, з них 10 посіли перші місця в хіт-парадах США. За життя Преслі отримав три музичні нагороди Американської академії звукозапису «Греммі».

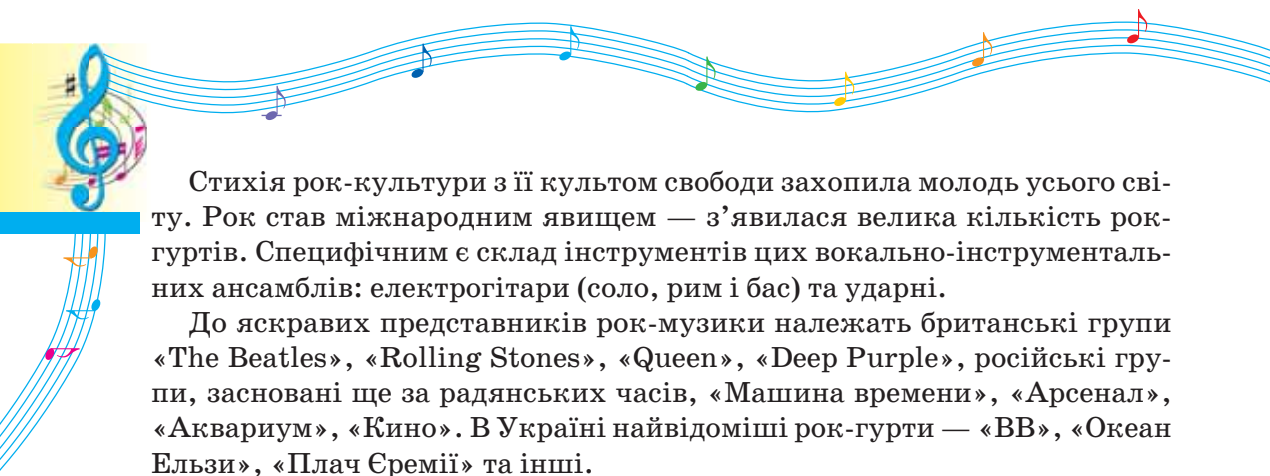
Енді Уорхол. Подвійний портрет Елвіса Преслі

Пам'ятник Елвісу Преслі в США

Дізнайтеся більше про музеї короля рок-н-ролу у світі. Чи є такі зібрання в Україні?

Стихія рок-культури з її культом свободи захопила молодь усього світу. Рок став міжнародним явищем — з'явилася велика кількість рок-гуртів. Специфічним є склад інструментів цих вокально-інструментальних ансамблів: електрогітари (соло, рим і бас) та ударні.

До яскравих представників рок-музики належать британські групи «The Beatles», «Rolling Stones», «Queen», «Deep Purple», російські групи, засновані ще за радянських часів, «Машина времени», «Арсенал», «Аквариум», «Кино». В Україні найвідоміші рок-гурти — «ВВ», «Океан Ельзи», «Плач Єремії» та інші.

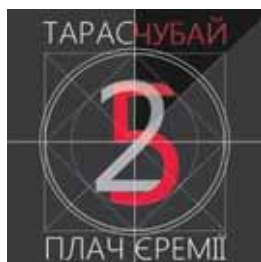
Український рок розпочав свою історію в 60-х роках минулого сторіччя. У своїх віршах вітчизняні рок-музиканти піднімають болючі проблеми сучасності:

Ти прийшла в мою хату брудна, немита
І постукала в двері церковним дзвоном.
Не питаючи згоди, до мене вселилась
І спокій забрала, не питаючи згоди.
Розтрощила мій дім і пішла до сусідів,
Хоч і їхні родини ні в чому не винні.
Поробила з людей страшних ворогів
І, рахуючи гроші, сміялась ехидно.

(Кузьма Скрябін. «Війна»)

Розмірковують над сенсом життя:

А світ — вертеп —
Кажу я з гіркотою.
Цей світ — вертеп
І, що найважче:
Залишатися у нім
Самим собою. («Плач Єремії»)

І висловлюють чітку впевненість у кращу долю:

Все буде добре
Для кожного з нас.
Що все буде добре,
Настане наш час.
(Вячеслав Вакарчук. «Все буде добре»)

Музика у виконанні рок-гуртів «Queen», «Машина часу», «Кіно», «Океан Ельзи», «ВВ» та ін. (за вибором).

Зверніть увагу на характерні особливості рок-музики (ритм, вокальне та інструментальне інтонування тощо). Проаналізуйте сольні партії музичних інструментів у рок-музиці. Порівняйте рок-музику із джазом.

Хочу знати більше

Який рок найважчий?

Найжорсткіший і дуже гучний за звучанням технічно віртуозний напрям у рок-музиці — хард-рок (від англ. *hard rock* — жорсткий, важкий рок). Творцями хард-року вважаються британські гурти «Led Zeppelin», «Deep Purple».

Такий напрям, як *панк-рок* різко протиставляє себе традиційному року. Він став своєрідною насмішкою, викликом музиці загалом і рок-музиці зокрема.

Окрім згаданих, існує ще багато різновидів рок-музики.

Рок із часом виявив надзвичайну здатність «поглинати» різноманітні музичні напрями й течії, не соромлячись відвертих запозичень. Спроби поєднати рок і класичну музику привели до появи *арт-року*. Вплив класики відчутний у композиціях завдяки використанню оркестровки, мелодій і форм симфонічної та камерної музики. Визнаними зірками арт-року є британські гурти «Yes», «Supertramp», «King Crimson», «Genesis».

Залучення року до класичних традицій відбувалося кількома шляхами: *по-перше* — через безпосереднє виконання рок-музикантами класичної музики Й.-С. Баха, В.-А. Моцарта, Л. Бетховена, Н. Паганіні, Ф. Ліста та інших композиторів; *по-друге* — через спільне музикування представників академічного напрямку та року; нарешті — виконання симфонічними оркестрами рок-композицій. Прикладом останнього напрямку є запис Лондонським Королівським симфонічним оркестром платівки «Класичний рок» із творів «The Beatles», «Rolling Stones» тощо. Прикладом інтерпретації музичної класики можна вважати творчість американської рок-групи «Manowar» (важкий рок). Вони створили рок-інтерпретацію класичного оперного фрагмента «Політ джмеля» М. Римського-Корсакова.

Микола Римський-Корсаков. «Політ джмеля» у виконанні симфонічного оркестру та рок-групи.

Порівняйте два варіанти виконання п'єси (*тембр, регістр, динаміка*). На якому музичному інструменті виконується мелодія в оригіналі, а на якому — у рок-версії? Як змінюється образ джмеля в інтерпретації рок-музикантів?

З метою популяризації сучасної пісенної творчості в багатьох країнах почали організовувати музичні конкурси та фестивалі джазу, рок-музики, естрадної пісні. Нині одним із найвідоміших і наймасштабніших

ФЕСТИВАЛІ

є пісенний фестиваль «Євробачення». Багато відомих виконавців стали учасниками цього фестивалю. Наприклад, у 1974 р. першою премією відзначено хіт «Ватерлоо» шведського вокально-інструментального ансамблю «АВВА», а в 2004 р. перемогу здобула українська співачка Руслана Лижичко з композицією «Дикі танці». Серед вітчизняних фестивалів — «Оберіг» (м. Луцьк), «Тарас Бульба» (м. Дубно), «Країна мрій» та «Рок-екзистенція» (м. Київ), «Таврійські ігри» (м. Каховка), дитячий фестиваль «Чорноморські ігри» (м. Скадовськ). Проте загальнонаціонального значення набув фестиваль «Червона рута», який проводився в різних містах України, зокрема й у Чернівцях — на батьківщині відомого українського поета і композитора Володимира Івасюка.

Роздивіться логотипи українських фестивалів. Чи відповідають шрифти образам, що їх створює рок-музика? Дізнайтеся про місце проведення цих та інших фестивалів рок-музики в Україні.

АРКАН

Музика *Руслани Лижичко*

Слова *Олександра Ксенофонта*

Гей! Гей! Гей! Гей! За вес - но - ю — лі - то,

За зір-ка-ми — ві - тер, За-пле-ту їх у ві-нок, бу-дуть в ме-не кві - ти.

Ка-жуть, зем-ля — без крил, А во - на— жи-ва! Ка-жуть, що го - ри -

пил, А во-ни—спі-ва! Ка-жуть—шко-дуй се - бе, А я—про-сто не-ба!

Ти-ша і спо - кій—всім, А ме-ні—не треба! Мож-ли-во світ змі-ни-ти—

як, зна - ю! Гей! Гей! Нам та-нок не зу - пи - ни - ти цей.

Там, за об-рі - ем, де зо - рі ста-ли в ко-ло! Гей! Гей! Я за-па-лю ці-ле не-бо,

ці-лий все-світ пол-лум'ям о - чей. Мі-сяць за го - ро - ю,

Хма-ри над во-до - ю, За віт-ра-ми—сон - це, Зо - рі за ві - кон-цем,

За вес-но - ю—лі - то, За зір-ка-ми—ві - тер, За-пле-ту їх у ві-нок,

Бу-дуть в ме-не кві-ти. Ла, ла, ла, ла, ла! Ла, ла, ла, ла, ла! Ла, ла, ла, ла, ла!

Приспів.

1. Кажуть, мільйони сонць, а воно — одне.
Кажуть, безмежна ніч, а вона мине.
Кажуть, любов — це сон, не шукай даремно,
Кажуть, її нема, але все дарма.
Можливо світ змінити — як, знаю! Гей! Гей!
Нам танок не зупинити цей.
Там, за обрєм, де зорі стали в коло! Гей! Гей!
Я запалю ціле небо, цілий всесвіт полум'ям очей.

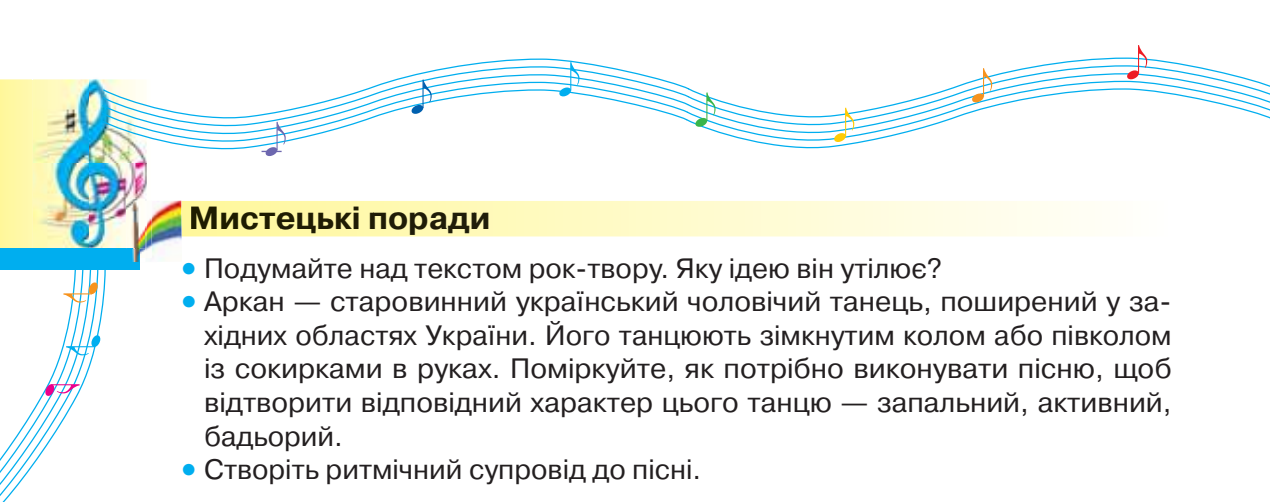
Виступ Руслани на Євробаченні

Приспів.

2. Кажуть, шкодуй себе,
над горами — ніч.
Кажуть, любов мине, ти її не клич.
Кажуть, забудь, але я прийду до тебе
Поза часи й вітри, наче зірка з неба.

Приспів:

За весною — літо,
За зірками — вітер,
Заплету їх у вінок, будуть в мене квіти.
За зірками буде вітер.
Заплету їх у вінок, будуть в мене...
Я прийду до тебе,
Наче зірка з неба!

Мистецькі поради

- Подумайте над текстом рок-твору. Яку ідею він утілює?
- Аркан — старовинний український чоловічий танець, поширений у західних областях України. Його танцюють зімкнутим колом або півколом із сокирками в руках. Поміркуйте, як потрібно виконувати пісню, щоб відтворити відповідний характер цього танцю — запальний, активний, бадьорий.
- Створіть ритмічний супровід до пісні.

Хочу знати більше

У 2013 році за версією всеукраїнського рок-порталу gosc.ua були визначені 25 найвидатніших пісень українського року останніх 25 років:

1. Воплі Відоплясова — «Весна». 2. Плач Єремії — «Вона». 3. Океан Ельзи — «Квітка». 4. Друга Ріка — «Впусти». 5. Green Grey — «Емігрант». 6. Скрибін — «Нікому то не треба». 7. Океан Ельзи — «Майже весна». 8. Воплі Відоплясова — «День народження». 9. Океан Ельзи — «Відпусти». 10. Брати Карамазови (гурт) — «Маленькая стая». 11. Мандри — «Русалки». 12. Брати Гадюкіни — «Файне місто Тернопіль». 13. Танок на майдані Конго — «Вода». 14. Lama — «Мені так треба». 15. Друга Ріка — «Там, де ти». 16. Океан Ельзи — «Друг, ч. 2». 17. Скрибін — «Спи собі сама». 18. Океан Ельзи — «Коко Шанель». 19. Табула Раса (гурт) — «Шейк “Шей, шей”». 20. Скрибін — «Старі фотографії». 21. Океан Ельзи — «Не питай». 22. Воплі Відоплясова — «Країна мрій». 23. С.К.А.Й. — «Тебе це може вбити». 24. Марія Бурмака — «Скло». 25. Брати Гадюкіни — «Дівчина з Коломиї».

 Складіть власний перелік зразків української рок-музики ТОП-10.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Рок-музика — узагальнена назва напряму музики, для якої характерні підвищена експресія вокального та інструментального інтонування, чіткий динамічний ритм, використання електромюзичних інструментів.

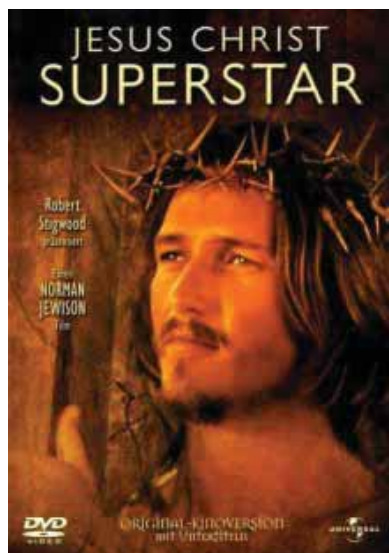
-
1. Назвіть загальні ознаки рок-музики.
 2. Чи можливі поєднання року і класичної музики? Наведіть приклади.
 3. Поміркуйте, яку пісню з репертуару українських рок-гуртів ви б обрали для виконання на міжшкільному пісенному фестивалі.
 4. Проведіть міні-дослідження історії гуртів або виконавців рок-музики з наступною презентацією. *Орієнтовні теми:* «Українська рок-музика сьогодні», «Напрями рок-музики», «Вплив рок-музики на людину», «Мій улюблений рок-гурт».
 5. **Завдання за бажанням.** Підготуйте програму радіопередачі, присвяченої вітчизняній рок-музиці. Як її можна назвати?

23–24. МУЗИЧНИЙ ТЕАТР: РОК-ОПЕРА

Іntenсивний розвиток рок-музики сприяв виникненню рок-опери. Цей музично-театральний жанр зберіг характерні для класичних оперних зразків номери — арії, дуети, тріо, хори, розмовні діалоги. Проте він вніс особливу манеру співу — темпераментний, дещо з надривом вокал. Музична мова рок-опер пов'язана з використанням рок-ансамблю, а також класичного складу оркестру (або їх поєднанням). Манера виконання наслідує різні види рок-музики, використовує елементи музичної мови інших шарів культури — від фольклору до джазу. Танцювальні номери також змінилися. У звичайній опері вони нагадували балетні сцени, створені за законами класичного танцю. На сцені рок-опери з'явилися сучасні масові танці, танцювальні епізоди зі специфічною пластикою. У виставах широко використовуються найрізноманітніші прийоми звукового оформлення та світлові ефекти.

Одним із найвідоміших зразків жанру рок-опери є «Ісус Христос — суперзірка» (*Jesus Christ Superstar*) (музика *Ендрю Ллойд Уеббера*, лібрето *Тіма Райса*). Зміст твору відображає останні сім днів життя Ісуса очима Юди Іскаріота.

Усі персонажі рок-опери — Ісус, Марія Магдалина, Понтій Пілат, Юда та інші — завдяки максимально простим текстам лібрето сприймаються як живі люди. Для Марії Магдалини Христос — не Бог, а людина, і любить вона його як жінка-матір — віддано та беззавітно. У перебігу розгортання оперної дії вона заспокоює та лікує Ісуса після важкого спілкування з каліками, припиняє наскоки Іуди, докоряє Петру й організовує апостолів після арешту Учителя. Арія Марії Магдалини «Я не знаю, як мені кохати його» — це один із найкращих і найзворушливіших музичних номерів в опері.

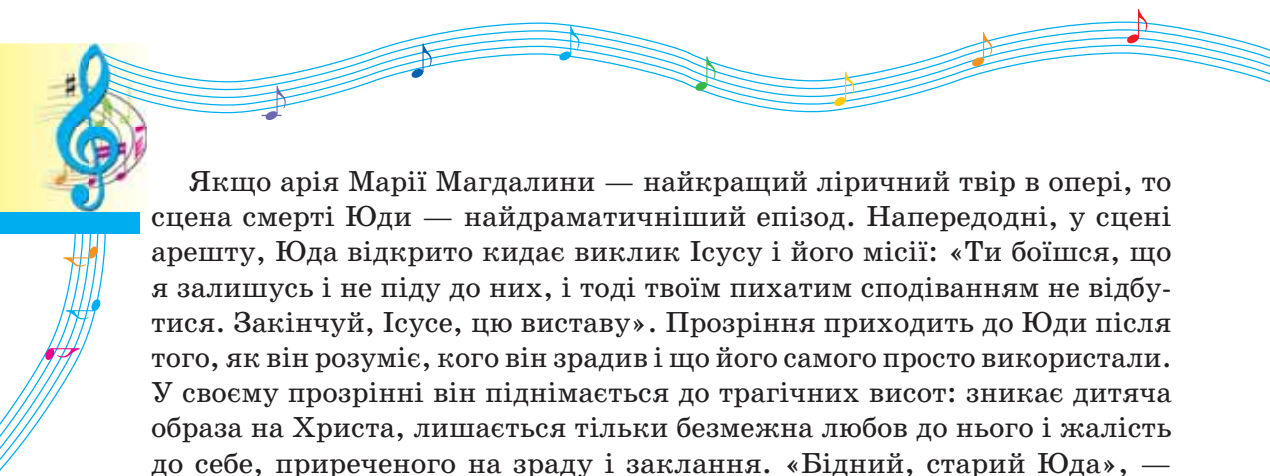
Постер відеозапису рок-опери
«Ісус Христос — суперзірка»

Ллойд Уеббер. Рок-опера «Ісус Христос — суперзірка». Арія Марії «Я не знаю, як мені кохати його».

Зверніть увагу, які засоби рок-музики використав композитор. Як вони впливають на створення музичного образу? Пригадайте, що таке арія в опері.

Якщо арія Марії Магдалини — найкращий ліричний твір в опері, то сцена смерті Юди — найдраматичніший епізод. Напередодні, у сцені арешту, Юда відкрито кидає виклик Ісусу і його місії: «Ти боїшся, що я залишусь і не піду до них, і тоді твоїм пихатим сподіванням не відбутися. Закінчуй, Ісусе, цю виставу». Прозріння приходить до Юди після того, як він розуміє, кого він зрадив і що його самого просто використали. У своєму прозрінні він піднімається до трагічних висот: зникає дитяча образа на Христа, лишається тільки безмежна любов до нього і жалість до себе, приреченого на зраду і заклання. «Бідний, старий Юда», — стихає рефрен хору в реквіємі по Іскаріоту.

Проте творці опери не дають просто так зникнути Юді й реабілітують свого героя в кульмінаційній масовій сцені — «Ісус Христос — Суперзірка». Тут Юда, для якого той і не Бог, і не людина, а «суперзірка», повною мірою віддає належне Ісусу й повністю позбавляється від усіх своїх сумнівів.

Ллойд Уеббер. Рок-опера «Ісус Христос — суперзірка». Сцена «Ісус Христос — суперзірка».

Визначте характерні музичні ознаки жанру рок-опери.

У той час, коли в західному світі, завдяки сталим традиціям шоу-бізнесу, жанри мюзиклу й рок-опери є одними з найпопулярніших, в Україні їх поширення та становлення відбувається не так активно.

Майже всі українські композитори, які писали твори в жанрі рок-опери, виховувалися на музиці гурту «Beatles» й особливо захоплювалися рок-оперою «Ісус Христос — суперзірка», яка була для них практично взірцем жанру, та, імовірно, дала поштовх до написання власних творів.

Однією із популярних українських рок-опер є «Біла ворона» композитора *Геннадія Татарченка* за драматичною поемою *Юрія Рибчинського*. Її тема — подвиг *Жанни Д'Арк*, яка очолила свій народ у боротьбі проти англійського завоювання під час Столітньої війни й пожертвувала життям заради його свободи та незалежності. Назва твору досить символічна — «білі ворони» — яскраві та неординарні особистості, не такі, як усі, являють собою досить рідкісне явище для історії, суспільства, власне як і різновид білої ворони у природі.

Народилася гордою, вільною,
Всі закаркали дружно: «Бридка!» —
Через те, що була вона білою,
Не така, як усі, не така.

(З пісні «Біла ворона»)

Тема цієї рок-опери є актуальною в усі часи, оскільки такі «білі ворони», як *Жанна д'Арк*, є завжди, їм складно жити й нести свою високу місію в нашому житті, адже їх, як у Середньовіччі, так і сьогодні намагаються зламати і зробити такими, як усі.

Пригадайте, що ви знаєте про національну героїню Франції Жанну д'Арк з уроків історії Середніх віків. Що вам запам'яталось у цьому образі? Порівняйте різні образи цієї видатної жінки — історичний і художній, створений митцями різних епох.

Жан Огюст Домінік Енгр.
Жанна д'Арк на коронації Карла VII
у Рейнському соборі 17 липня 1429 р.
(1854)

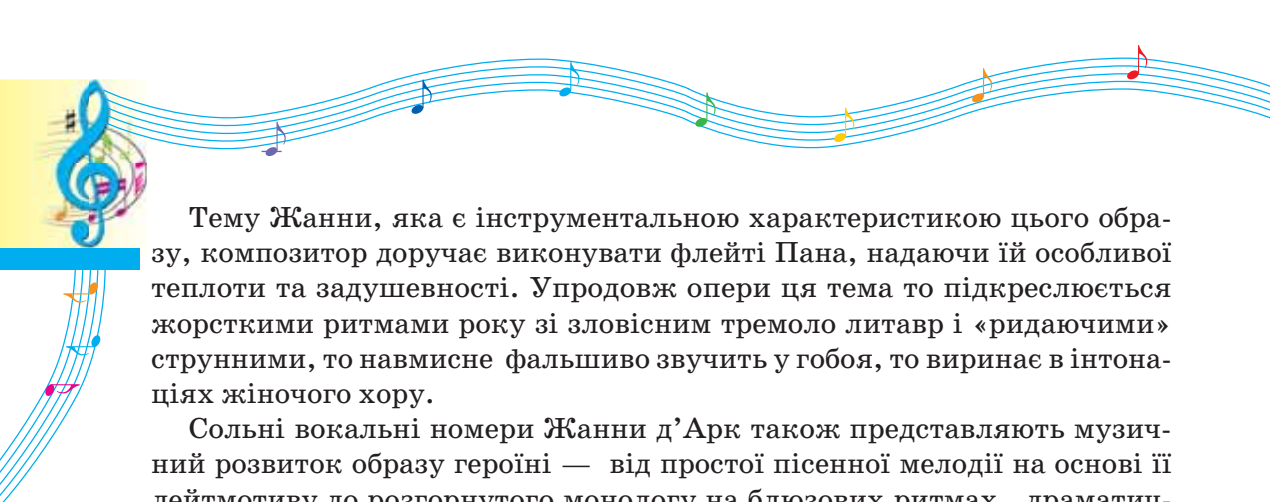
Постер до фільму «Посланиця:
історія Жанни д'Арк»
(режисер — Люк Бессон, 1999)

У рок-опері «Біла ворона» композитор поєднує музичні традиції оперного мистецтва рок-музики (використання синтезаторів, клавішних інструментів, бас- і сологітари, застосування естрадних вокального та інструментального виконання).

Образ головної героїні Жанни д'Арк у рок-опері поступово змінюється — від безтурботно-щасливої селянської дівчини-нареченої до мужньої людини, яка стоїть перед вибором між особистим щастям і почуттям обов'язку перед власним народом. Через радощі перемог та гіркоту поразок і розчарувань Жанна стикається зі зрадою та зневагою свого ж народу, який вона мужньо очолювала в боротьбі проти завойовників. Проте героїня не зраджує насамперед самій собі, до кінця залишившись твердою у своїх переконаннях.

Геннадій Татарченко. Фрагменти з рок-опери «Біла ворона»: дует Жанни і Жульєна «Ти чуєш, любий мій», «Біла ворона», «Свобода», сцена страти та ін.

Тему Жанни, яка є інструментальною характеристикою цього образу, композитор доручає виконувати флейті Пана, надаючи їй особливої теплоти та задушевності. Упродовж опери ця тема то підкреслюється жорсткими ритмами року зі зловісним тремоло литавр і «ридаючими» струнними, то навмисне фальшиво звучить у гобоя, то вириває в інтонаціях жіночого хору.

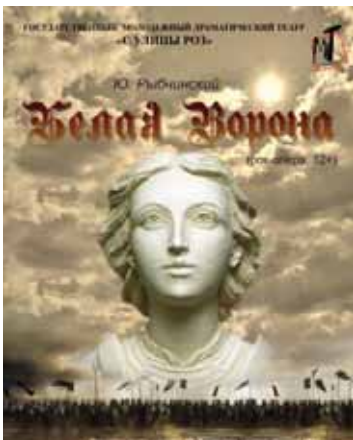
Сольні вокальні номери Жанни д'Арк також представляють музичний розвиток образу героїні — від простої пісенної мелодії на основі її лейтмотиву до розгорнутого монологу на блюзових ритмах, драматично-ліричних та героїчно-монументальних номерів «Біла ворона», «Отче, прости!», «Дякую, життя», «Свобода».

 Охарактеризуйте тему Жанни в різних тембрових звучаннях.

Драматичного розвитку в рок-опері набуває також образ нареченого Жанни — Жульєна, який на початку твору — щасливий закоханий хлопець, що мужньо бореться за свою наречену, намагаючись витягти її з тенет завойовників. Та збагнувши, що Жанна надала перевагу боротьбі за кращу долю свого народу над особистим щастям, він не розуміє і не може пробачити нареченій цього вибору. Кульмінацією стає фінальна сцена Жульєна і Жанни, де він виступає в ролі Ката, якому доручають стратити Жанну, і він виконує цю місію з почуттям помсти за свої зневажені почуття та надії.

Одним із головних дійових персонажів рок-опери є образ французького народу, який подано дуже багатогранно: від побутових народних сцен і свят до монументальних героїчних сцен, де він перетворюється на могутню силу, яка здатна боротися за свободу.

 Поцікавтесь у вільний час, які музичні характеристики притаманні іншим героям рок-опери.

Рок-опера в постановці театру «З вулиці Троянд» (Молдова)

Хочу знати більше

Прем'єра рок-опери відбулась у 1989 році в Академічному драматичному театрі імені Івана Франка, де з успіхом ішла впродовж 11 років. Спочатку це була російськомовна версія, пізніше поет створив україномовний варіант рок-опери, що зумовлено осмисленням проблем національного мистецтва. Нині рок-опера «Біла ворона» є найуспішнішою в Україні у своєму жанрі та продовжує сценічний шлях у театрі антрепризи Богдана Бенюка й Анатолія Хостікоєва.

У рік прем'єри було також здійснено звукозапис рок-опери на платівку у виконанні таких відомих акторів і співаків, як Микола Караченцов, Тамара Гвердцителі, Олександр Малинін, Таїсія Повалій, Віталій Білоножко, Микола Мозговий та ін. У їхньому виконанні пісні з музичної вистави швидко стали шлягерами: зокрема, пісню «Біла ворона» прекрасно виконував Валерій Леонтьєв; «Віват, король» (мелодія куплету пісні — це музичний фрагмент із рок-опери), «Свобода» — і досі перебувають у репертуарі Тамари Гвердцителі.

Постер до вистави рок-опери «Біла ворона»

Сцени з рок-опери «Біла ворона»

Фрагменти з рок-опер часто стають дуже популярними серед шанувальників, і поступово вони перетворюються в самостійні сольні номери, які часто звучать на естраді та в радіо- і телеефірах. Такими є пісні з рок-опери Олексія Рибникова «Юнона і Авось»: «Біла шипшина», «Я тебе не забуду ніколи» та ін.

У вільний час поцікавтеся сюжетом цієї відомої рок-опери, прослухайте її та визначте фрагменти, які вам подобаються найбільше.

Я ТЕБЯ НИКОГДА НЕ ЗАБУДУ (Я ТЕБЕ НЕ ЗАБУДУ, КОХАНА)

Музика *Олексія Рибникова*

Слова *Андрія Вознесенського*

Ти роз - бу - диш ме - не вран - ці - ра - но Та бо -
со - ніж про - во - диш по - во - лі, Ти ме - не не за - бу - деш, ко -
ха - на, Ти ме - не не по - ба - чиш ні - ко - ли.

1. Ты меня на рассвете разбудишь,
Проводить необутая выйдешь,
Ты меня никогда не забудешь,
Ты меня никогда не увидишь.

2. Заслонивши тебя от простуды,
Я подумаю: «Боже Всевышний!
Я тебя никогда не забуду,
Я тебя никогда не увижу».

3. Не мигая, слезятся от ветра
Безнадежные карие вишни,
Возвращаться — плохая примета,
Я тебя никогда не увижу.

4. И качнутся бессмысленной высью
Пара фраз, залетевших отсюда,
Я тебя никогда не увижу,
Я тебя никогда не забуду.

5. Ты меня на рассвете разбудишь,
Проводить необутая выйдешь,
Ты меня никогда не забудешь,
Ты меня никогда не увидишь.

Обкладинка платівки 1980 р.

1. Ти розбудиш мене вранці-рано
Та босоніж проводиш поволі,
Ти мене не забудеш, кохана,
Ти мене не побачиш ніколи.

2. На твій захист від лиха я стану
І подумаю: Господи милуй!
Я тебе не забуду, кохана,
Не побачу тебе, моя мила.

3. Від вітрів кароока вишнина
Безнадійно рясніє сльозами.
Повертатись негоже. Віднині
Я тебе не побачу, кохана.

4. Височінь погойдає безтямно
Пару фраз, котрі звідси злетіли:
Я тебе не побачу, кохана,
Не забуду тебе, моя мила.

5. І якщо, за Гафізом, вернемось
Ми удруге на землю додому,
Ми з тобою, мабуть, розминемось,
Я тебе не побачу ніколи.

6. Рідне адміралтейство та біржу,
Рідну річку, застуджену й кволу, –
Їх усіх не забуду я більше,
Але й вже не побачу ніколи.

(Переклад Сергія Масола)

Сцена з рок-опери
«Юнона і Авось»
у постановці
Харківського
академічного
театру музичної
комедії

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Рок-опера — музично-сценічний твір, де в аріях, ансамблях та інших складових оперного спектаклю розкривається сюжет твору, при цьому музика написана в стилі рок, в інструментальний склад виконавців введено гітаристів та інших рок-музикантів.

1. Наведіть приклади відомих рок-опер. Що нового внесла рок-музика в музичний театр?
2. Порівняйте рок-оперу з класичним зразком оперного жанру.
3. Пригадайте твори інших видів мистецтва на релігійні сюжети.
4. У вільний час перегляньте на відео одну з рок-опер. Зробіть про неї невелике повідомлення.
5. **Завдання за бажанням.** Придумайте сюжет для рок-опери із сучасного життя. Розпишіть арії головних персонажів.

V. ДІАЛОГ МІЖ МИСТЕЦТВОМ І НАВКОЛИШНІМ СВІТОМ

Найкраще, що створюється зараз у світі, не має матеріального виміру — це вільний час, стиль життя, адаптація до навколишнього середовища. Тому розкіш в інтер'єрі — це не показник гармонії і задоволення життям, а пройдений етап...

Карім Рашид,
дизайнер інтер'єру

25–26. ВІД ДИТЯЧОЇ КІМНАТИ ДО ПАРКУ РОЗВАГ: ІНТЕР'ЄР ТА ЕКСТЕР'ЄР

Тільки-но ми переступаємо поріг і входимо до будь-якого будинку, як потрапляємо до особливого для людини світу — *інтер'єру*. Перед нами ніби розкривається «портрет приміщення» із середини, тобто вигляд квартири, готелю, театру, офісу, кафе, шкільних залів тощо. В інтер'єрі можуть бути виражені різноманітні відтінки почуттів і настроїв людини: радість, смуток, роздуми; він може бути святковим або будемо скромним, затишним або холодно-парадним... Інтер'єр кімнати здатний чимало розповісти про свого господаря: хто він, чим захоплюється, який має характер. Про все це уважному спостерігачеві «говорять» речі, їх розташування відповідно до призначення, стан житла загалом.

Тінкуа. Студія Тінкуа

Роздивіться, як художник зобразив інтер'єр власної майстерні. Що цей інтер'єр може повідомити глядачам про господаря студії, про країну, де вона може бути розміщена?

Федір Манайло.
Інтер'єр гуцульської хати

Станіслав Жуковський.
Вітальня

Вінсент Ван Гог.
Спальня Вінсента в Арлі

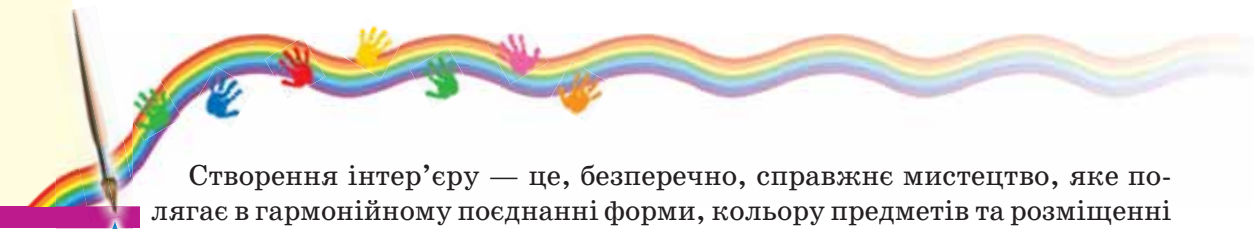

Карл Ларссон.
На кухні

Чим відрізняється інтер'єр вітальні, спальні, кухні?
Які речі характерні для інтер'єру гуцульської хати?

Створення інтер'єру — це, безперечно, справжнє мистецтво, яке полягає в гармонійному поєднанні форми, кольору предметів та розміщенні їх у просторі. Для створення комфортного простору для людини кожна річ має знати своє місце відповідно до її призначення.

Дизайнер інтер'єру — це фахівець, який оформляє й облаштовує внутрішні приміщення будівель; він — творець простору, і від нього залежить, як люди будуть почуватися в цьому приміщенні. Починає роботу дизайнер із з'ясування побажань і вподобань замовників. Свій задум спочатку зображає на ескізах. Потім за допомогою комп'ютерної графіки створює у тривимірному зображенні макет, який надає уявлення про те, як у реальності буде виглядати інтер'єр. Дизайнер також виконує розрахунки, креслення, дизайн-проект і безпосередньо контролює хід виконання внутрішніх робіт.

Придумувати облаштування власної кімнати — це надзвичайно цікава і захоплива справа, у якій кожний бажаючий може виявити свої естетичні уподобання. Дитяча кімната відрізняється лаконічністю дизайну, особливості її інтер'єру залежать від віку господаря. Наприклад, для школяра важливо поділити простір на зони: навчальну, зони захоплення (мистецтво або спорт) та відпочинку.

Важливим елементом дизайну інтер'єру є колір. Саме від кольору шпалер, меблів, штор, килимка залежить неповторність і затишок кімнати.

Пригадайте, які бувають кольори. Які кольори входять до теплої гами, а які — до холодної? Поміркуйте, як від кольору залежить настрої. Охарактеризуйте кольорову гаму інтер'єрів на ілюстраціях у підручнику.

Секрети майстерності

Правильно вибрати колірне рішення й розставити колірні акценти — одне з важливих завдань дизайнера інтер'єру. Йому треба пам'ятати, що можливості кольорів безмежні, кожний колір має свій особливий вплив на людину. Колір здатний не тільки викликати певні емоції — радість або сум, а й створити відчуття тепла або холоду, тісноти або вільного простору.

Занадто яскраві кольори можуть дратувати, а темні або тьмяні — засмучувати. Будь-яке контрастне поєднання додасть приміщенню енергетичного заряду*. А нюанси м'яких теплих тонів в інтер'єрі створюють заспокійливу атмосферу, комфорт і затишок. Щоб візуально збільшити простір кімнати, необхідно використовувати світлі тони.

Отже, не зайвим буде врахувати такі властивості окремих кольорів.

Червоний — найяскравіший енергійний колір, тому невеликі його акценти в інтер'єрі бадьорять, надмірні — навпаки, стомлюють. *Жовтий* і його відтінки вважається кольором радощів, тому цей колір сприяє створенню веселого настрою. *Оранжевий (помаранчевий)* — легкий, яскравий і збудливий, він також гарантує позитивний настрої. *Зелені відтінки* нагадують про природу, вони

* Застосування контрастних кольорів, не бажане в спальні, вітається на кухні.

розслабляють, знімають утому, створюють відчуття спокою, довіри. *Синій і блакитний* — холодні кольори (це кольори неба, води, моря), вони освіжають, тонізують, сприяють продуктивній розумовій діяльності. *Фіолетовий* — колір таємниці та загадки, вважається, що цей колір сприяє творчості, вияву фантазії. *Білий* створює ефект невагомості й чистоти, він легко поєднується з будь-яким кольором, тобто є універсальним. *Сірий і чорний* кольори використовувати в інтер'єрі треба обережно: вони здатні пригнічувати.

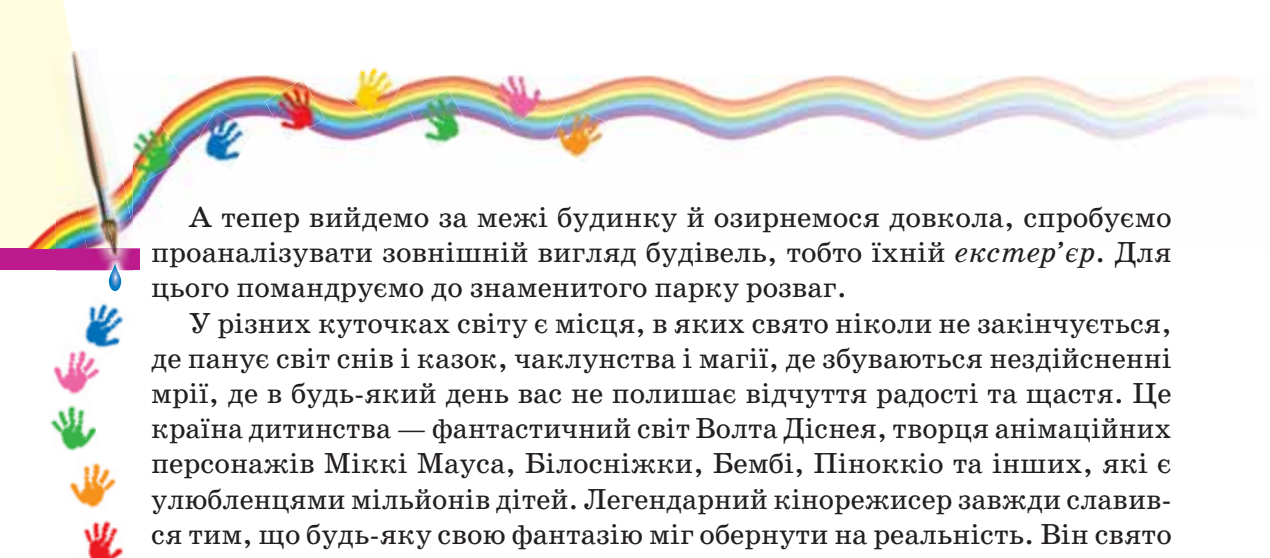
Таблиця поєднання кольорів в інтер'єрі

Хочу знати більше

Колірна гармонія

Теорія напівтонів. Її розробив у XIX ст. французький художник Ежен Делакруа. Він першим зобразив так званий колірний трикутник, вершини якого вказують на основні кольори (жовтий, червоний і синій), ребра — на додаткові (зелений, оранжевий, фіолетовий), які утворюються, якщо змішати основні. Наприклад, при змішуванні жовтого із синім виходить зелений. При обертанні трикутника ребро буде вказувати на результат змішання тонів відповідних вершин.

А тепер вийдемо за межі будинку й озирнемося довкола, спробуємо проаналізувати зовнішній вигляд будівель, тобто їхній *екстер'єр*. Для цього помандруємо до знаменитого парку розваг.

У різних куточках світу є місця, в яких свято ніколи не закінчується, де панує світ снів і казок, чаклунства і магії, де збуваються нездійсненні мрії, де в будь-який день вас не полишає відчуття радості та щастя. Це країна дитинства — фантастичний світ Волта Діснея, творця анімаційних персонажів Міккі Мауса, Білосніжки, Бембі, Піноккіо та інших, які є улюбленцями мільйонів дітей. Легендарний кінорежисер завжди славився тим, що будь-яку свою фантазію міг обернути на реальність. Він свято вірив у свою мрію — створити країну, де і дитина, і дорослий відчуватиме себе, як у казковому королівстві.

Найперший у світі парк розваг «Діснейленд» було відкрито в середині минулого століття в місті Лос-Анджелесі (штат Каліфорнія, США). На сьогоднішній день «Чарівне королівство» є найбільш відвідуваним парком розваг. У його центрі розташований казковий «Замок Попелюшки», екстер'єр якого став символом самої «The Walt Disney Company» та її мультфільмів.

«Діснейленд» у Лос-Анджелесі (штат Каліфорнія, США)

Проаналізуйте особливості екстер'єру «Замку Попелюшки». Чому, на вашу думку, саме ця споруда стала візитівкою компанії Діснея?

Секрети майстерності

Для сучасного екстер'єрного дизайну характерне «наближення» до природи, включення в екстер'єр природних елементів (зелень, басейни тощо).

Будівництво екстер'єрів будівель для дітей, зокрема ігрових майданчиків, має свої особливості, адже дизайнери прагнуть зацікавити маленьких відвідувачів виразністю форм, гармонією насичених кольорів, оригінальним плануванням.

Екстер'єри лялькових театрів у Харкові та Рівному

Віртуальна екскурсія

У Центральному харківському парку розваг цілий рік працюють понад 30 сучасних атракціонів світового рівня від італійських, німецьких, американських виробників.

Парк розбитий на кілька тематичних зон: Дитячий парк, Екстрим-парк, Сімейно-розважальна зона, Французький парк, Ретро-парк, Середньовічна площа.

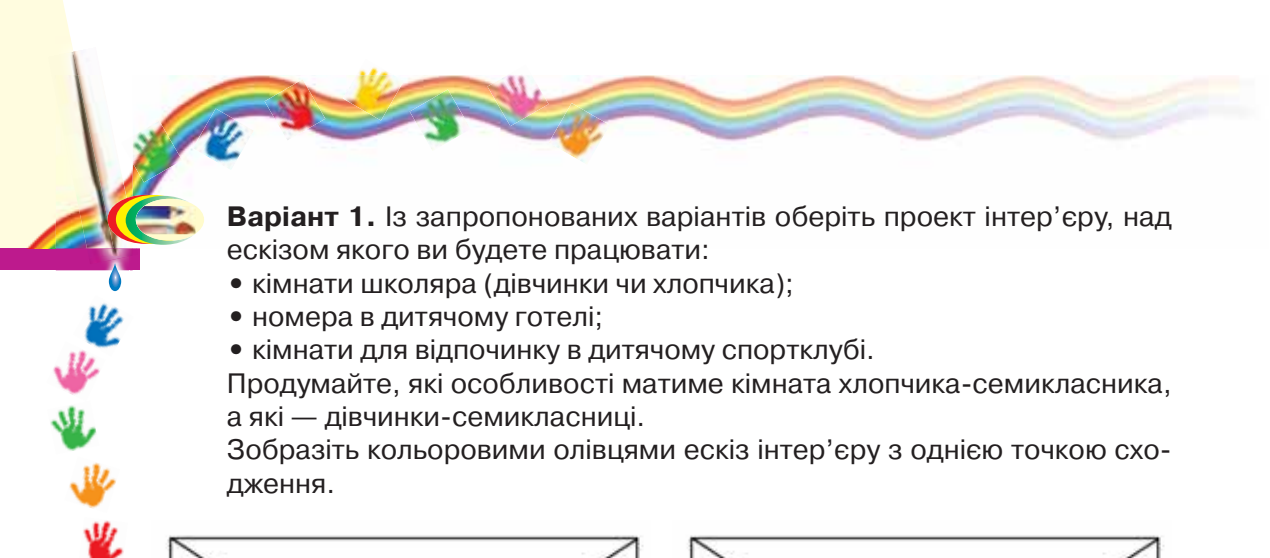
Дитячий парк стилізований під «Квіткове місто», де маленькі відвідувачі зможуть стати героями казок Миколи Носова.

При вході в Парк встановлено скульптурну композицію білочки — символу оновленого Парку розваг. Саме ці милі звірятка у великій кількості мешкають у парку.

Дізнатися більше про найбільший парк розваг в Україні ви можете, завітавши на його сайт за адресою: <http://centralpark.kh.ua/ua/>

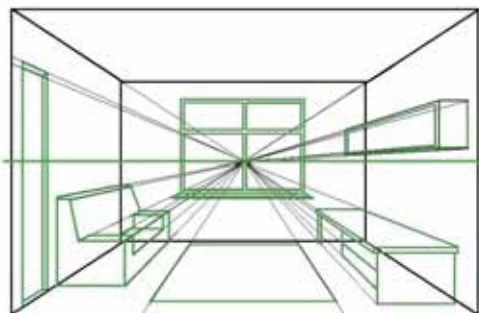
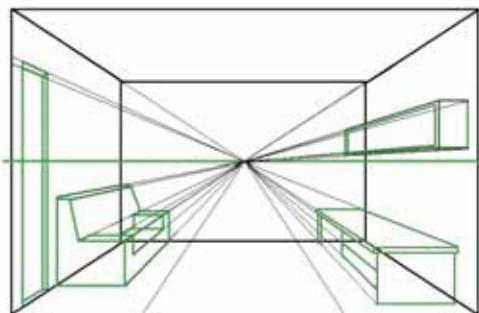
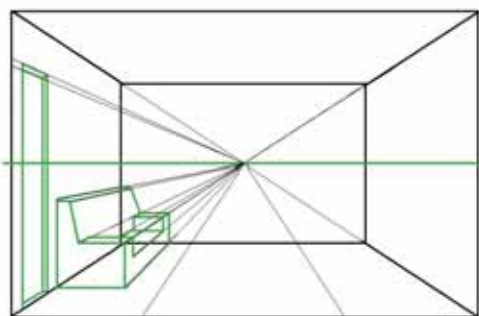
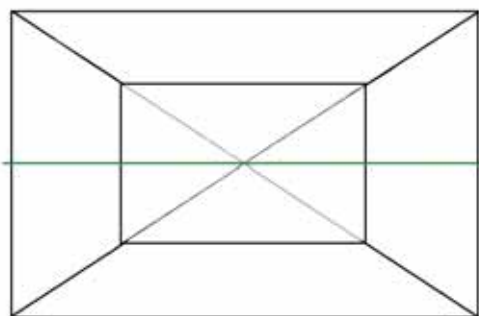

Варіант 1. Із запропонованих варіантів оберіть проект інтер'єру, над ескізом якого ви будете працювати:

- кімнати школяра (дівчинки чи хлопчика);
- номери в дитячому готелі;
- кімнати для відпочинку в дитячому спортклубі.

Продумайте, які особливості матиме кімната хлопчика-семикласника, а які — дівчинки-семикласниці.

Зобразіть кольоровими олівцями ескіз інтер'єру з однією точкою схождения.

Мистецькі поради

- Спочатку зобразіть невеличкий прямокутник — це майбутня фронтальна стіна вашої кімнати. На лінії горизонту позначте точку сходження горизонтальних ліній інтер'єру. Від точки сходження проведіть основні лінії стін, підлоги і стелі. Межі кімнати відмітьте великим прямокутником.
- Для зображення дверей (вікон) сполучіть їх горизонтальні лінії з точкою сходження. Меблі промальовуємо за таким же принципом: усі горизонтальні межі шаф, тумбочок, столів будуть сходитися в точці сходження.
- Побудуйте предмети переднього й дальнього планів із визначенням місця їх розташування на горизонтальній площині підлоги, з урахуванням перспективних змін у їхніх розмірах та розміщення у просторі.
- Доповніть ескіз деталями: книжками, іграшками, картинами тощо. Доберіть кольорову гаму інтер'єру.

Варіант 2. Створіть макет дитячого майданчика, парку розваг або українського «Діснейленду» (пластилін).

Мистецькі поради

- Продумайте загальну композицію та особливості вашого майданчика, привабливі екстер'єри споруд і форми обладнання.
- При створенні архітектурних споруд, атракціонів, дерев, куців тощо важливо дотримуватися масштабу, пропорцій.
- Важливу роль відіграють деталі ландшафтної композиції, її цілісність і врівноваженість.
- За бажанням придумайте візитівку свого парку розваг або майданчика.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Дизайн інтер'єру — це проектування та оформлення внутрішнього простору будинку або окремого приміщення з їх убранням, меблями та різноманітними речами.

Екстер'єр (від фр. *extérieur*, від лат. *exterior* — зовнішній, антонім — інтер'єр) — художній або архітектурний зовнішній вигляд, оформлення будівлі, автомобіля, будова тіла тварин (коней, собак), що забезпечує людині естетичне сприйняття.

Інтер'єр (від фр. *interieur* — внутрішній) — 1) організований у функціонально-естетичному відношенні простір усередині будівлі; 2) зображення інтер'єру — жанр образотворчого мистецтва.

1. Які особливості кольорів та їх поєднань треба враховувати дизайнеру інтер'єру?

2. Пофантазуйте та придумайте оригінальні ідеї для фотошпалер. Орієнтовні теми: «Природа», «Екзотичні тварини», «Підводне царство», «Космічні пригоди», «Мультік-колаж».

3. Самостійно проаналізуйте екстер'єри закладів культури та мистецтва вашого краю. Запропонуйте ідеї, як зробити їх сучаснішими.

4. **Завдання за бажанням.** У вільний час подумайте, щоби ви хотіли змінити у власному помешканні: як краще організувати простір, які використати кольори, деталі інтер'єру, щоб зробити його привабливішим.

5. **Мистецький проект «Моя школа».** Розробіть дизайн інтер'єрів приміщень актового і спортивного залів, кабінетів, коридорів, бібліотеки, їдалень тощо. Придумайте оригінальне застосування українських мотивів в інтер'єрах та екстер'єрі шкільної будівлі.

27. ЖИТТЯ В ГАРМОНІЇ З ПРИРОДОЮ: ЛАНДШАФТНИЙ ДИЗАЙН, БІОДИЗАЙН

Немає у світі дизайнера кращого, ніж сама природа.

Лі Олександр Маккуїн, британський дизайнер

Ландшафтний дизайн передбачає діяльність з естетизації навколишнього середовища, озеленення і благоустрій території. Мистецтво створення ландшафтів охоплює різні напрями творчості людини, насамперед архітектуру й будівництво, а також ботаніку та культуру. Центральна ланка ландшафтного проекту — будівля, навколо якої відповідно до призначення упорядковують зелені насадження (дерева, кущі, квіти), декоративні елементи (озеро, каскад) малої архітектурної форми (світильники, фонтани, лавочки). Ландшафтний дизайнер прагне, щоб краса поєднувалася з безпекою та функціональністю.

Ландшафтний парк у селищі Буки
(Україна)

Культура *ландшафтного дизайну* з кожним днем усе більше розвивається. В архітектурі будівель створюється штучне середовище екстер'єру та інтер'єру, призначене для комфортної життєдіяльності людини. У цьому середовищі широко використовують «живі будівельні матеріали» — воду, рослинність, каміння, особливості тваринного світу.

Безперечно, що гармонія краси у природі — невичерпне джерело засобів гармонізації форми, яке не перестає надихати митців ідеями для художнього і технічного конструювання. У пошуку нових й оригінальних архітектурних рішень виник *біодизайн*, який нерозривно пов'язаний із наукою біонікою. Біоніка поєднує наукові знання про тваринний і рослинний світ із мистецтвом і технічним прогресом.

Біодизайнери досліджують природні форми і моделюють за їх зразком штучні об'єкти. Одним із перших почав «цитувати» природні форми італійський художник й учений *Леонардо да Вінчі*. Він проектував за принципами біоніки літак, крила якого нагадували форму і механізм дії крил справжніх птахів. Ідеї біоніки яскраво проявляються в чудернацьких спорудах іспанського архітектора *Антоніо Гауді*.

Начерк літального апарату
Леонардо да Вінчі

Хмарочоси в Нанкіні

Прикладом архітектурної біоніки є органічний висотний комплекс, побудований у Китаї. Незвичайна споруда розташована в Нанкіні, відомому завдяки красивому природному ландшафту. Архітектура двох хмарочосів така, що вони нібито є продовженням вигнутого ландшафту й китайського саду, який являє собою камені, пагорби, мости, водойми та квітники.

Будинок «Наутілус» у вигляді мушлі, архітектор *Хавьєр Сеносіан (Мексика)*

Біодизайн — це прояв ноток природи на попелищі сучасних інтер'єрів, це можливість відчувати справжню гармонію з навколишнім світом. У дизайні меблів — це крісла, дивани й стільці, які повторюють обриси людського тіла; ніжки стола, виконані у вигляді переплечених коренів дерева; шафа, що імітує печерний грот; люстра з гронами лампочок, що нагадують бризки води; світильник, схожий на букет квітів.

Біодизайн меблів

Охарактеризуйте зразки біодизайну, поясніть, у чому саме полягає оригінальність задуму.

Хочу знати більше

Фітодизайн — це художнє проектування естетичного вигляду інтер'єрів і ландшафтів із використанням рослин. Інтер'єр квартири, офісу чи будь-якого іншого приміщення не вважатиметься завершеним, якщо в ньому не присутні рослини. Ваза з квітами, горщик із кімнатною рослиною, вдало складена міні-композиція рослин, фонтан або міні-водоймище, оформлені зеленню, — усе це при вдалому розміщенні є родзинкою, важливою крапкою в оформленні інтер'єру.

Фітодизайн в екстер'єрі та інтер'єрі.
Ідеї французького дизайнера *Патрика Бланка*

Цікаві ідеї фітодизайну можна побачити на виставках квітів, які традиційно проводяться в багатьох країнах світу.

На виставці квітів у Києві

Аквадизайн *Григорія Поліщука*

Аквадизайн сьогодні є одним із найцікавіших напрямів в оформленні простору. Серед усіх оздоблювальних матеріалів вода є найбільш оригінальним і несподіваним! Вона здатна заспокоювати людину, піднімати настрої і навіть заворожувати. Вода виступає як справжнісінький інструмент декору: декоративні фонтанчики, дзюркотливі джерельця, озерця й водоспади, динамічні повітряні кулі у воді, акваріуми стали родзинками вишуканих інтер'єрів і ландшафтів.

Створіть куточок відпочинку або клумбу для прикрашання власного двору, шкільної території, дачі (пластилін).

Мистецькі поради

- Продумайте композицію й виконайте основні частини ландшафтного середовища (водойми, доріжки, рослинність), куточка відпочинку.
- Продумайте й виконайте архітектурні споруди малих форм — альтанки, мости тощо, враховуючи масштаб і пропорції частин композиції.
- Пам'ятайте, що оздоблення деталей куточка відпочинку має передати фактуру каміння, рослин.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Біоніка — наука про використання знань конструкції та форм, принципів і технологічних процесів живої природи в техніці та виробництві.

Ландшафтний дизайн — мистецтво гармонійного поєднання рукотворних куточків природи та природних краєвидів із формами архітектурних споруд, скульптурами.

1. У яких напрямках дизайну природа стала основним джерелом натхнення для проектування оригінальних форм?

2. Пофантазуйте: як буде розвиватися ландшафтний дизайн у майбутньому?

3. Проведіть дискусію на тему: «Чому біоніка виникла саме в наш час?».

4. **Завдання за бажанням.** Дізнайтесь у вільну хвилину, на основі яких природних аналогів запозичені такі рішення: гелікоптер, підводний човен, ракетний двигун, Ейфелева вежа (Париж, Франція), купол собору Санта Марія дель Фьоре (Флоренція, Італія).

5. **Мистецький проект.** Розробіть проект фітодизайну вашого класного приміщення або ландшафтного дизайну шкільного подвір'я.

28. ДИЗАЙН МАСОВИХ ЗАХОДІВ

Без участі дизайнерів неможливо уявити організацію та проведення жодної події мистецького призначення, зокрема, оформлення фестивалів і конкурсів, шоу та виставок, телепередач, створення відеокліпів тощо.

Сучасний *шоу-бізнес* потребує великої кількості дизайнерів, які здатні сформувати імідж естрадної зірки чи популярного телеведучого. Шоу-бізнес різноплановий, багатожанровий і включає не лише естрадну музику, а й видовищні спортивні змагання, кіноіндустрію, конкурси краси, народні гуляння, бали, карнавали, маскаради тощо.

Дизайн грандіозного шоу на відкритті літньої юнацької Олімпіади (Китай)

Дизайн сцени фестивалю електронної музики в Барселоні (Іспанія)

Світло-кольорове оформлення Дому музики для фестивалю «Balaton Sound» на березі озера Балатон (Угорщина)

Телепрограми репрезентують багатожанрове розмаїття розважальної індустрії: інформаційні, спортивні, розважальні, зокрема вікторини, ток-шоу, концерти зірок тощо. Подібні програми, а також кінопокази привертають до себе велику кількість аудиторії та рекламодавців. До найбільш дорогих продуктів масової культури належать фестивалі, конкурси театралізовані вистави.

Одним із найпоширеніших продуктів у шоу-бізнесі є виробництво музичних компакт-дисків, які замінили сьогодні грамплатівки й навіть касети.

Дизайн диска альбому українського етно-рок-гурту «ДримбаДаДзига»

Рекламний плакат фестивалю акустичної рок-музики «Lviv Acoustic Fest» (м. Львів)

Дизайн студії телешоу «Танцюють всі!» (Україна)

Охарактеризуйте особливості дизайну масових заходів у різних країнах світу. Яку роль відводять акцентам кольору в оформленні сцени для створення святкового настрою? Чи впливає на це освітлення?

Розробку фірмового стилю музичних і хореографічних фестивалів і телевізійних конкурсів, зокрема, популярних дитячих і юнацьких, здійснюють сотні дизайнерських і рекламних агентств. Вони забезпечують єдиний візуальний образ для конкретного масового заходу чи творчого колективу, що сприяє кращому запам'ятовуванню інформації про них, здатність відрізнити їх від багатьох інших.

 Пригадайте й назвіть складові фірмового стилю.

Фірмовий стиль масових заходів виявляється, як і в промисловому дизайні, у повторенні основних елементів фірмового дизайну: фірмового напису (логотипа), фірмового комплекту шрифтів, талісмана, фірмового гасла (оригінального девізу), корпоративних (фірмових) кольорів.

Основні носії елементів фірмового стилю — це, передусім, друкована реклама: плакати, листівки, оголошення, каталоги, буклети, запрошення, квитки, дипломи тощо, також диски, подарункова сувенірна продукція та призи (статуетки, кубки, вимпели, прапорці).

Елементи фірмового стилю обов'язково мають бути присутніми в оформленні екстер'єру та інтер'єру будь-якого розважального шоу, а саме: на настінному панно, банерах, об'ємній емблемі, що розміщуються в концертному залі, у фойє, перед входом у приміщення, де відбувається концерт. При створенні фірмового стилю необхідно пам'ятати про те, що обраний стиль в ідеалі має добре виглядати як на маленькій візитівці, так і на рекламному щиті, як у кольорі, так і в чорно-білому варіанті.

Артем Зубкевич. Фірмовий стиль VIII міжнародного етнофестивалю «Крайна мрій»

 Розробіть фірмовий стиль музичного фестивалю «Співуча родина» або хореографічного телеконкурсу «Танці-Шоу».

Мистецькі поради

- Відповідно до назви й тематики музичного фестивалю (телеконкурсу) визначте форму емблеми, враховуючи зміст заходу. Намагайтеся, щоб вона була простою і лаконічною, оригінальною, виразною й водночас привабливою, легкою для сприйняття.
- Шрифт логотипа добирайте таким чином, щоб він легко читався й гармонійно узгоджувався з пластикою форми знака.
- Доберіть 2–3 постійні корпоративні кольори, які гармонійно поєднуються між собою.
- Розташуйте елементи фірмового стилю на рекламній продукції. Врахуйте, що розмір емблеми і шрифтів залежить від того, яка саме інформація є головною. Текстові та ілюстративні матеріали мають бути врівноваженими. Центр композиції — це рекламований об'єкт.
- Проект сцени музичного театру, концертного залу чи літньої естради включає дизайн світильників; ескізи одягу ведучих й учасників фестивалю; дизайн музичних інструментів, мікрофонів, ескізи призів, виготовлених у макеті.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Шоу-бізнес — сфера комерційної діяльності в галузі естради, кіно, музичної індустрії.

1. Як ви розумієте слово *шоу*?
2. Опишіть свої враження від дизайну сучасних масових заходів на конкретних прикладах.
3. Наведіть приклади цікавих розважальних шоу-програм на українському телебаченні. Розробіть пропозиції щодо їх розвитку з огляду на потреби дітей та юнацтва.
4. Які художні засоби формують єдність усіх елементів фірмового стилю?
5. Підготуйте маршрут віртуальної екскурсії «Музичні фестивалі в Україні», на яких варто побувати.

V. ДІАЛОГ МІЖ МИСТЕЦТВОМ І НАВКОЛИШНІМ СВІТОМ

Я вірю, що музика — це голос особливого духу, завданням якого є зібрати мрії світу.

Адріано Челентано,
італійський співак, композитор, режисер

25–26. ПАЛІТРА ПОП-МУЗИКИ

Характерною особливістю сучасного мистецтва є проникнення масового розважального мистецтва в академічне і навпаки. Одним із яскравих прикладів такого явища стала творчість відомого на весь світ французького Гранд Оркестру під керівництвом *Поля Морія*. Упродовж багатьох років Поль Морія аранжував інструментальні версії популярних пісень, створював сучасні обробки творів класичної музики. Він уміло знаходив талановиті музичні твори, не боявся виконувати п'єси тих композиторів, чия творчість ще не була досить відомою.

«Під музику Вівальді» у виконанні оркестру під керівництвом Поля Морія.

Поміркуйте, чому ця, начебто легка, розважальна музика, залишається популярною вже понад півстоліття.

Із другої половини минулого століття набуло інтенсивного розвитку таке явище, як масова культура, з головною орієнтацією на популярність і розважальність. *Поп-музика* як різновид легкої музики орієнтується на смаки пересічних слухачів. Відповідно при її створенні використовуються вже випробувані стандарти, як у поезії, так і в мелодії й ритмах. Інструментарій зазвичай обмежується електрогітарами, ударними та клавішними, а також іншою електронною апаратурою. Вокальний стиль поп-музики демонстративно спрощений. Інтонаційно нескладні мелодії набувають своєї яскравості завдяки різноманітним сучасним комп'ютерним технологіям, за допомогою яких створюється темброве розмаїття, обробляється голос виконавця тощо.

Майкл Джексон —
король поп-музики

Поп-музику створюють переважно з комерційною метою. Через засоби масової інформації вона стає частиною індустрії звукозапису та шоу-бізнесу.

Як відомо з кількох джерел, телеканал MTV допоміг стати поп-зірками Майклу Джексону і Мадонні; водночас, і Джексон, і Мадонна допомогли зробити MTV впливовим музичним каналом.

Проте поп-музику не можна ототожнювати з популярною музикою загалом, адже це лише один із її напрямів, що існує поряд з іншими улюбленими різними верствами слухачів зразками класичної й народної музики. Якщо до «популярної музики» можна віднести будь-яку музику, що користується популярністю в масах, то з використанням терміна «*поп-музика*» акцент ставиться на слові «масова», маючи на увазі її тиражування, комерційні способи збуту, орієнтацію на посередні смаки аматорів конкретної вікової категорії.

 Поміркуйте над тим, що саме визначає успіх виконавця популярної пісні: гарний від природи голос, емоційність і музикальність, майстерність вокально-інструментального аранжування, комерційна підтримка, реклама тощо.

Вищим зразком, який визначається рівнем популярності музичного матеріалу в масах, є *шлягер*. Як правило, це розважальна пісня на любовно-ліричні тексти, що характеризується шаблонністю як у музичному, так і в поетичному плані (характеризує тривіальні умонастрої публіки). Вона має яскраві, легкі для запам'ятовування деталі мелодики й аранжування, відповідає танцювальній моді або породжує моду на нові танцювальні форми.

 Шлягери сучасної української поп-музики (на вибір).

 Яка тематика текстів цих творів? Поміркуйте, яку ідею несе кожний із них. Для чого створюється така музика? Порівняйте ці пісні з іншими зразками вокального мистецтва — академічного і народного.

Платівки й диски української естрадної музики різних років

Спробуйте пояснити вплив сучасної естрадної музики на смак і світобачення сучасної людини. Чому, на вашу думку, одні естрадні пісні «живуть» десятиліттями, а інші стають піснями-одноденками? Дізнайтеся більше про зображених на колажі артистів. Поясніть, чому їх називають «Золотим фондом української естради».

Колаж «Українська естрада» (зі сторінки з Вікіпедії)

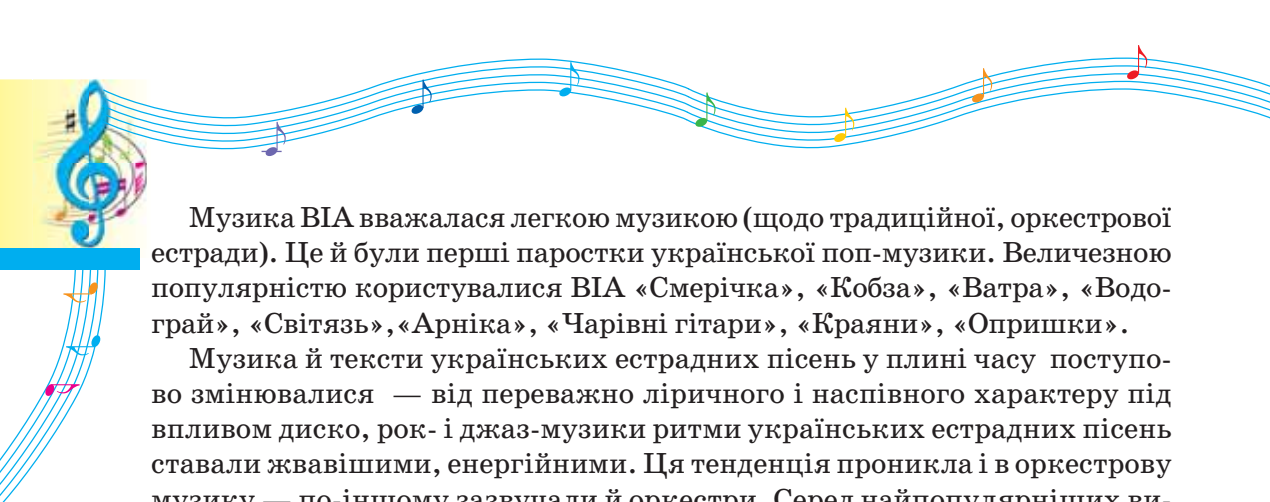
Українська популярна музика бере свій початок від естрадних пісень середини минулого століття, які виконувалися переважно під оркестр (естрадний, естрадно-симфонічний, народних інструментів, іноді — камерний). Також ці пісні часто виконували хорові колективи. Пісні створювалися на вірші провідних на той час поетів — Андрія Малишка, Дмитра Луценка, Михайла Ткача, Дмитра Павличка, Бориса Олійника, Миколи Сингаївського та ін. Основними мотивами цих пісень були любов до рідної землі, малої батьківщини, матері, а також ніжна й висока любовна лірика.

Корифеями-композиторами першого покоління української естрадної пісні вважають *Платона Майбороду* («Пісня про рушник», «Київський вальс», «Пісня про вчительку»), *Олександра Білаша* («Ясени», «Два кольори»), *Ігоря Шамо* («Києве мій»).

Народна пісня, її мелодика, була основним поштовхом до написання мелодій українських естрадних пісень. Саме тому найкращі зразки цього жанру відзначалися неповторною мелодійністю і наспівністю.

Найвідомішими виконавцями пісень на той час були *Дмитро Гнатюк*, *Діана Петриненко*, *Юрій Богатіков*, *Юрій Гуляєв*, *Раїса Кириченко* та ін. Це були професійні вокалісти, і більшість із них працювали також в оперному жанрі.

Українська естрадна музика поширювалася у двох напрямках — як оркестрова естрада, де пісні виконувалися під оркестр, та музика нового покоління — електронна, яку виконували передусім ВІА (вокально-інструментальні ансамблі). Для естрадного оркестру писали такі композитори, як *Володимир Івасюк*, *Ігор Поклад*, *Іван Карабиць*, *Олександр Осадчий*, *Мирослав Скорик*, який у той час створив вокально-інструментальний оркестр «Веселі скрипки».

Музика ВІА вважалася легкою музикою (щодо традиційної, оркестрової естради). Це й були перші паростки української поп-музики. Величезною популярністю користувалися ВІА «Смерічка», «Кобза», «Ватра», «Водограй», «Світязь», «Арніка», «Чарівні гітари», «Краяни», «Опришки».

Музика й тексти українських естрадних пісень у плині часу поступово змінювалися — від переважно ліричного і наспівного характеру під впливом диско, рок- і джаз-музики ритми українських естрадних пісень ставали жвавішими, енергійними. Ця тенденція проникла і в оркестрову музику — по-іншому зазвучали й оркестри. Серед найпопулярніших виконавців були *Назарій Яремчук, Василь Зінкевич, Софія Ротару, Ніна Матвієнко, Іван Попович, тріо Мареничів* та ін. До найвідоміших пісень належать «Червона рута», «Водограй», «Дикі гуси», «Чарівна скрипка», «Стожари», «Смерекова хата» тощо.

Поцікавтеся, хто з композиторів працював у жанрі української естрадної пісні. Визначте найпопулярніших виконавців і пісні в цьому жанрі впродовж його становлення.

Портрет митця

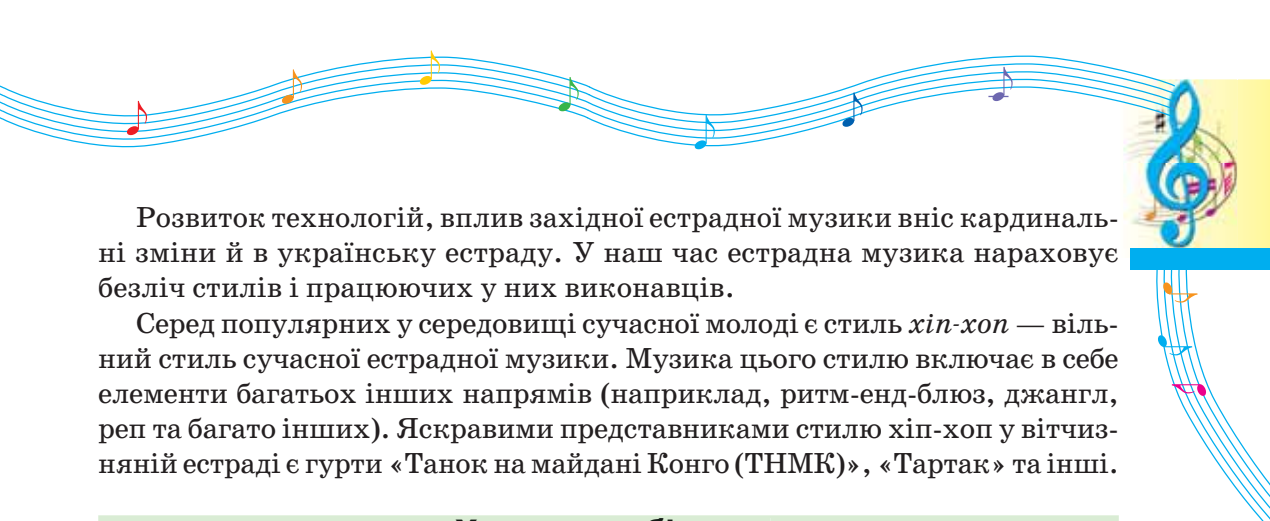
Олег Шупляк.
Мальви для Квітки

Квітка ЦІСИК (1953–1998) — народилась у місті Квінті (Нью-Йорк, США) у сім'ї емігрантів із Західної України. Під керівництвом батька дівчинка вже в п'ятирічному віці почала опановувати гру на скрипці. Навчалася вокалу в музичній школі.

Вона стала популярною завдяки саундтреку «You Light up my life» до фільму «Ти світло мого життя».

Тембр її голосу (колоратурне сопрано), вокальну майстерність і вишукану манеру співу швидко оцінили рекламні агенції. Невдовзі вона стала виконавцем на радіо й телебаченні. Її голос звучав у рекламних роликах брендів компаній (Ford Motor Company, Coca-Cola, American Airlines та ін.).

Квітка записала два альбоми українських пісень. Незабутніми у виконанні співачки стали народні пісні «Тече річка», «Ой не світи місяченьку», «Стоїть гора високая», «Взяв би я бандуру», «Верховино», а також популярні естрадні пісні українських композиторів «Я піду в далекі гори» В. Івасюка, «Два кольори» О. Білаша, «Черемшина» В. Михайлюка, «Пісня про рушник» П. Майбороди.

Розвиток технологій, вплив західної естрадної музики вніс кардинальні зміни й в українську естраду. У наш час естрадна музика нараховує безліч стилів і працюючих у них виконавців.

Серед популярних у середовищі сучасної молоді є стиль *xip-xop* — вільний стиль сучасної естрадної музики. Музика цього стилю включає в себе елементи багатьох інших напрямів (наприклад, ритм-енд-блюз, джангл, реп та багато інших). Яскравими представниками стилю хіп-хоп у вітчизняній естраді є гурти «Танок на майдані Конго (ТНМК)», «Тартак» та інші.

Хочу знати більше

Творча діяльність сучасних естрадних виконавців тісно пов'язана із шоу-бізнесом. Його складовими є: індустрія виготовлення CD та DWD, комерційне телебачення, радіомовлення, організація гастролей виконавців, система концертних залів, рекламні агенції й органи преси, що опікуються популяризацією естрадної музики. Також до структури шоу-бізнесу входять фестивалі, клуби та дискотеки, фан-клуби зірок, магазини, де продаються аудіо- та відеодиски тощо.

Успіх у публіки залежить від музики й текстів композицій, голосових та артистичних даних виконавця, його професійних умінь і сценічного іміджу — уявного образу, що складається у свідомості публіки щодо конкретного виконавця чи групи. Імідж створюється спеціально самим музикантом чи його *продюсером* — людиною, яка здійснює технічне та фінансове керування процесом створення естрадного музичного проекту. Такими проектами можуть бути: звукозапис пісні, альбому, створення групи виконавців тощо.

Серед українських естрадних пісень однією з найвідоміших стала «Червона рута» *Володимира Івасюка*. Вона, як і сам образ, давно є символом усього найкращого, найчистішого в сучасній естраді. Її автор написав у 1970 р., будучи студентом. Для В. Івасюка образ червоної рути був хвилюючою знахідкою, справжнім одкровенням. Адже квітка рути червоного кольору — символ чистого й вічного кохання — насправді існує лише в легендах, за якими вона має цвісти раз на десятки років. І, мандруючи гірськими гуцульськими селами, автор шукав ключ до розуміння таємничого поняття цього чар-зілля.

Пам'ятник
Володимиру Івасюку
у Львові

ЧЕРВОНА РУТА

Музика та слова *Володимира Івасюка*

Ти при-знай - ся ме - ні, звід - ки в те - бе ті ча - ри,
Я без те - бе всі дні у по - ло - ні пе - ча-лі.
Мо - же десь у лі - сах ти чар-зіл - ля шу - ка-ла,
Сон-це-ру - ту знай-шла і ме-не зча-ру - ва - ла? Чер-во - ну
ру-ту не шу - кай ве - чо - ра-ми. Ти у ме - не є -
ди - на, тіль - ки ти, по - вір. гір.

1. Ти признайся мені, звідки в тебе ті чари,
Я без тебе всі дні у полоні печалі.
Може десь у лісах ти чар-зілля шукала,
Сонце-руту знайшла і мене зчарувала?

Приспів:

Червону руту не шукай вечорами.
Ти у мене єдина, тільки ти, повір.
Бо твоя врода, то є чистая вода,
То є бистрая вода синіх гір.

2. Бачу я тебе в снах, у дібровах зелених,
По забутих стежках ти приходиш до мене.
І не треба нести мені квітку надії,
Бо давно уже ти увійшла в мої мрії.

Приспів.

Віртуальна екскурсія

Квітка надії

Всеукраїнський фестиваль сучасної пісні та популярної музики «Червона рута» проводиться з метою пошуку й розкриття творчих здібностей молодих авторів і виконавців, створення нових стилів у популярних масових жанрах української пісні.

«Червона рута» — найбільший та найдавніший україномовний Всеукраїнський фестиваль, який протягом 25 років своєї діяльності сформував українську національну масову музику, має загальнодержавний масштаб та виконує місію виховання патріотичної свідомості в усіх регіонах України. Перший фестиваль «Червона Рута» відбувся 17–24 вересня 1989 р. в м. Чернівці.

У рок-змаганнях брали участь знамениті гурти «ВВ», «Брати Гадюкіни» та багато інших.

Дізнатися більше про фестиваль ви можете на його офіційному сайті:
<http://chervonaruta.info/>

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Популярна музика — музика різних форм і жанрів, що користується найбільшим успіхом у конкретний період часу.

Шлягер (від німецького — «ходовий товар») — окраса сезону.

1. Які специфічні ознаки притаманні поп-музиці? Які проблеми піднімаються у творах різних видів сучасної популярної музики?
2. Розкажіть про особливості манери співу поп-музикантів на конкретних прикладах.
3. Поміркуйте, що відбувається на сучасному етапі з поп-музикою. Чи погоджуєтесь ви з думкою відомого німецького культуролога Теодора Адорно, який стверджує, що поп-музика перебуває в цілковитій залежності від споживачів і бізнесу, тому вона позбавлена будь-якої творчої ініціативи?
4. Проведіть міні-дослідження: визначте відповідно до власних уподобань «топ-10» пісень поп-музики. Обґрунтуйте свій вибір.
5. **Завдання за бажанням.** Розпитай своїх рідних про їхні уподобання в жанрі популярної музики. Складіть програму концерту на замовлення «Улюблені пісні моєї родини».

27–28. ЕСТРАДНІ ТА БАЛЬНІ ТАНЦІ

Танець — це твій пульс, биття твого серця, твоє дихання. Це ритм твого життя. Це вислів у часі й русі, у щасті, радості, смутку і заздрості.

**Жак Д'Амбуаз,
американський танцівник**

Жозефіна Уолл. Танець мрії

Сучасна естрада, окрім вокальної та інструментальної музики, вміщує хореографію, театр, цирк тощо. І, звичайно, — нові танці.

Сучасний естрадний танець — один із найпопулярніших видів хореографічного мистецтва. Це поняття досить відносне, оскільки кожному періоду притаманна своя музика, яка народжувала нову пластику, нові види танців. Так, на початку ХХ ст. на естраді популярними були «чечітка», вільні пластичні танці в манері американської танцівниці *Ісідори Дункан*, «тустеп» та інші. На зміну їм у моду ввійшли групові танці в мюзик-холах, джаз-танці. Пізніше провідне місце на естраді посіла народна хореографія.

Сучасні танцювальні ритми у веб-дизайні

Портрет митця

Анжеліна Ісідора (Айседора) ДУНКАН (1877–1927) — американська танцівниця-новатор, основоположниця вільного танцю. З дитячих років танцювала без професійної навчання хореографії, займалася самоосвітою. У своїй танцювальній творчості розробила й використовувала оригінальну пластику, яку пов'язувала з давньогрецьким танцем, навіть вдягала на сцені хітон замість балетного костюма, танцювала босоніж.

Дункан була на сцені не просто виконавицею, а справжньою артисткою, мріяла про створення «нової людини», для якої танець стане більш ніж природною справою, вираженням людського руху, мовою душі, свободи. Вона вважала, що «всякий рух буде тільки тоді прекрасним, коли він правдиво і щиро висловлюватиме почуття та думки».

У 1921—1924 рр. танцівниця мешкала в Росії і навіть організувала в Москві студію. Дункан була дружиною поета Сергія Єсеніна.

Дитячі роки Ісідори описані в книзі для дітей «Лариса Денисенко про Анжеліну Ісідору Дункан, Максима Рильського, Ігора Стравінського, Астрід Ліндгрен, Джонні Хрістофера Деппа II».

Айседора Дункан
(фото початку ХХ ст.)

Хочу знати більше

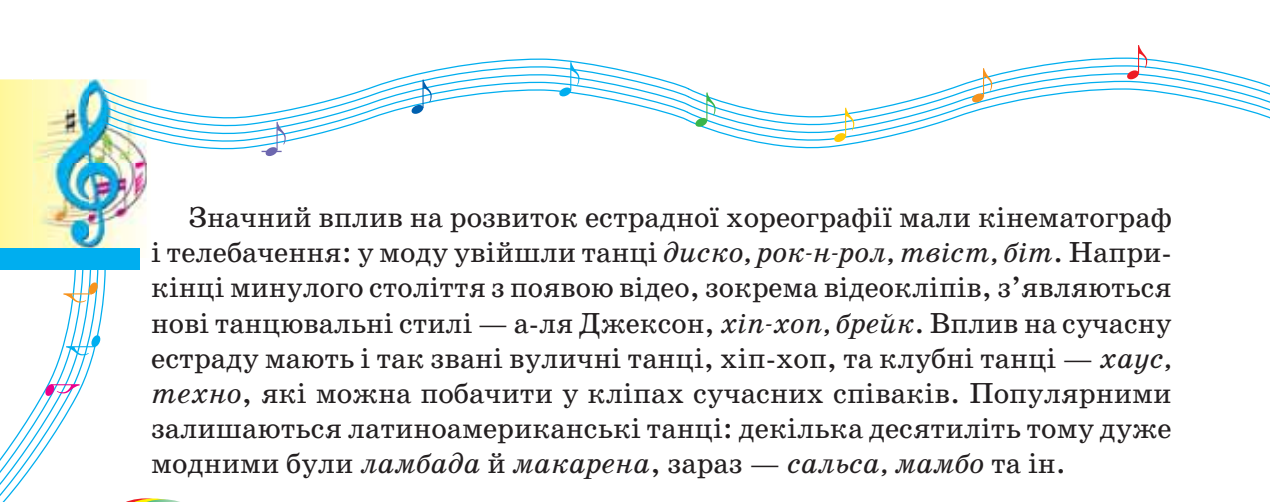
29 квітня — Міжнародний день танцю. Це свято відзначається за рішенням ЮНЕСКО з 1982 р. в день народження французького балетмейстера Жана-Жоржа Новера, реформатора і теоретика хореографічного мистецтва.

Танець належить до найдавніших, найпоширеніших і найдемократичніших видів мистецтва. Здавна важливі події в житті людини супроводжувалися масовими танцювальними видовищами. Про характер стародавніх танців ми довідуємося з літописів, розкопок, розписів на пам'ятках давнини. У східнослов'янських могильниках VI ст. знайдемо срібні фігури танцівників, по чиїх позах ми можемо відновити деякі танцювальні рухи тієї далекої пори. А на стінах Софіївського собору в Києві зберігаються стінні розписи часів Ярослава Мудрого (XI ст.) — один скоморох грає на дуді, другий б'є в бубон, а третій танцює навприсядки.

За даними Української федерації танцю, 20 % українців люблять танцювати. Для прихильників цього мистецтва танець — це не просто фізичні вправи, а й спосіб пізнання себе і світу. За допомогою танців людина висловлює свої думки, почуття, які вона не може проговорити.

Фреска із Софіївського собору

Значний вплив на розвиток естрадної хореографії мали кінематограф і телебачення: у моду увійшли танці *диско*, *рок-н-рол*, *твіст*, *біт*. Наприкінці минулого століття з появою відео, зокрема відеокліпів, з'являються нові танцювальні стилі — а-ля Джексон, *хіп-хоп*, *брейк*. Вплив на сучасну естраду мають і так звані вуличні танці, хіп-хоп, та клубні танці — *хаус*, *техно*, які можна побачити у кліпах сучасних співаків. Популярними залишаються латиноамериканські танці: декілька десятиліть тому дуже модними були *ламбада* й *макарена*, зараз — *сальса*, *мамбо* та ін.

 А які танці любите виконувати ви? Чому?

Сьогодні сучасний естрадний танець — це музично-хореографічна мініатюра, сюжет якої розвивається за всіма законами драматургії, де є експозиція, зав'язка, кульмінація та фінал. На естраді важливу роль відіграє не лише індивідуальність танцюриста, а і його акторська майстерність. Адже сучасні естрадні танці — це не просто завчені рухи, а невелика театральна постановка. І саме тому танцюрист має володіти не тільки пластикою, а й пантомімою. Сучасний естрадний танець базується на імпровізації. Танцюрист має зуміти виразити себе, своє «я» за допомогою танцювальних пластичних рухів.

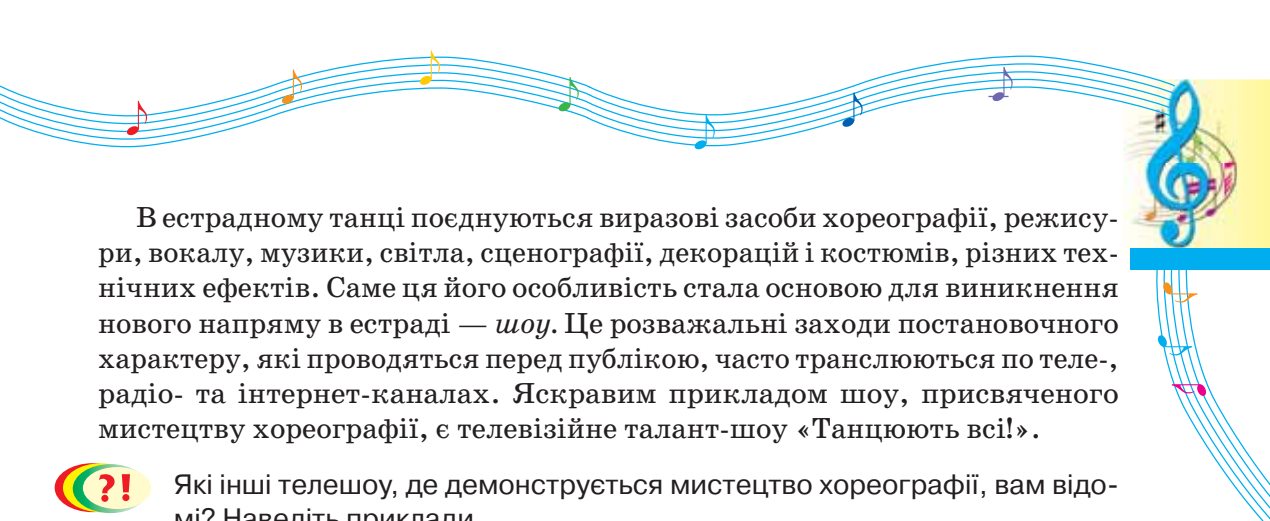
Графіті — це частина мистецтва хіп-хоп

 Сучасні естрадні танці (на вибір).

 Робота в парах. Під популярну естрадну музику створіть танцювальну міні-імпровізацію. Поміркуйте над висловом філософа та культуролога Андрія Вавиліна «Танець — це маленька модель життя в кілька хвилин, зі своїми емоціями та переживаннями».

Сучасні естрадні танці відповідно до хореографічної техніки, що в них застосовується, поділяють на:

- *акробатичний танець*;
- *сюжетно-характерний танець* (його іноді називають сюжетно-танцювальною мініатюрою);
- *народний танець*, як сольний, так і масовий, вирішений за схемою побудови естрадного танцю;
- *військовий танець* — масовий і сольний, побудований на елементах пантоміми, народних танцювальних рухів і стройових вправ, що виконуються під народну та військову музику;
- *масові танці герлс*, в основі яких — синхронні ритмічні й фізкультурні рухи, що виконуються переважно під джазову музику;
- *ритмічні танці*, або *танці в ритмах часу*, що увібрали прийоми чечітки, степа, побутового та бального танців.

В естрадному танці поєднуються виразові засоби хореографії, режисури, вокалу, музики, світла, сценографії, декорацій і костюмів, різних технічних ефектів. Саме ця його особливість стала основою для виникнення нового напрямку в естраді — *шоу*. Це розважальні заходи постановочного характеру, які проводяться перед публікою, часто транслюються по теле-, радіо- та інтернет-каналах. Яскравим прикладом шоу, присвяченого мистецтву хореографії, є телевізійне талант-шоу «Танцюють всі!».

Які інші телешоу, де демонструється мистецтво хореографії, вам відомі? Наведіть приклади.

Складовою сучасного танцювального мистецтва є *бальні танці*, які користуються величезною популярністю в усьому світі. Це дивовижне поєднання мистецтва, творчості та спорту. Виконання бальних танців вимагає певних навичок і тренуваності. Їх красою ми можемо милуватися не лише під час проведення різних шоу, урочистих заходів тощо. У світі проводяться різноманітні професійні й аматорські змагання з бальних танців — турніри, конкурси. Найпрестижнішими у світі є англійські конкурси. Конкурсні бальні танці часто називають спортивними танцями. Професійні чемпіонати світу проводяться під егідою Всесвітньої Танцювальної Ради (World Dance Council).

Конкурсні бальні танці зібрали воедино найпочуттєвіші і яскраві танці світу, які виконуються в парі. Залежно від постановки в парі, бальні танці поділяють на дві програми: *європейську* та *латиноамериканську*, кожна з яких включає по п'ять танців.

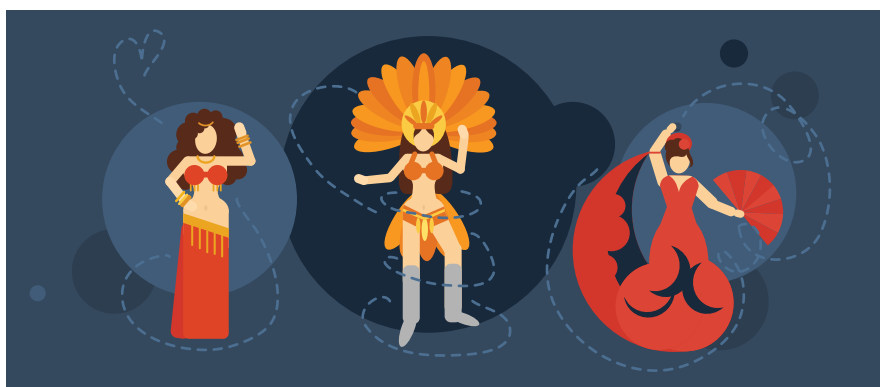
У європейську програму входять: повільний вальс, танго, вiденський вальс, повільний фокстрот і *квікстеп* (швидкий фокстрот). Усі танці європейської програми танцюють із просуванням по лінії танцю — по колу проти годинникової стрілки. Костюми танцівників відповідають обов'язковим вимогам: дами — у бальних сукнях, а кавалери — у фраках чорного або темно-синього кольору з краваткою-метеликом.

Бальні танці європейської програми
(комп'ютерна графіка)

У латиноамериканську програму входять танці: *самба, ча-ча-ча, румба, пасодобль і джайв*. З-поміж цих танців тільки самбу і пасодобль танцюють, рухаючись по лінії танцю. В інших танцюристи залишаються переважно на одному місці, хоча іноді можливе їх переміщення по танцювальному майданчику. Відповідно до вимог, щоб показати роботу м'язів спортсменів-танцівників, сукні дам, як правило, короткі, відкриті, а костюми кавалерів часто (але не завжди) чорного кольору.

Бальні танці латиноамериканської програми
(комп'ютерна графіка)

КРОК ДО ЗІРОК

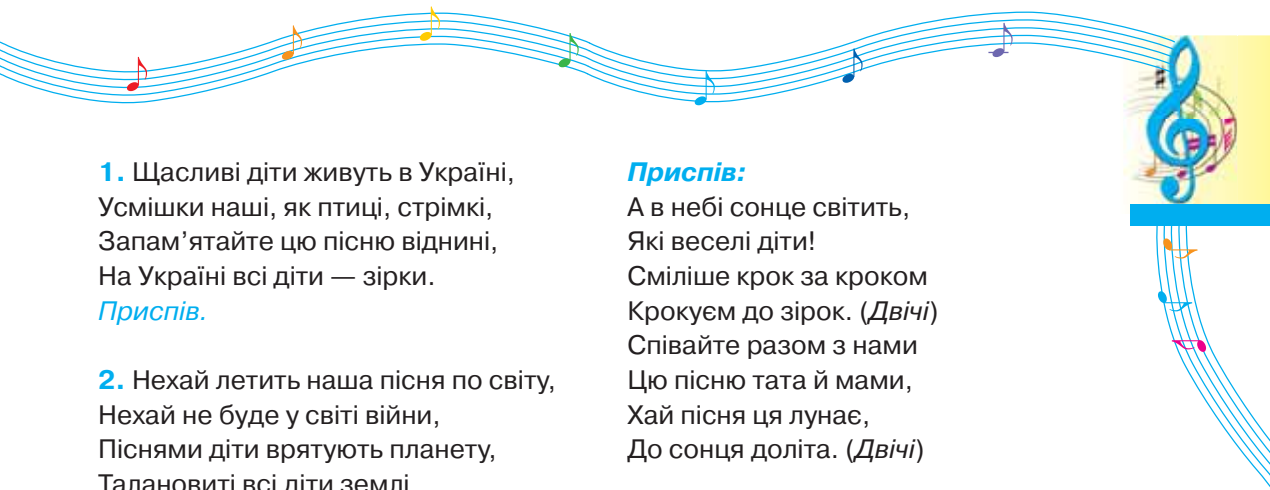
Музична заставка Всеукраїнського телевізійного дитячого конкурсу «Крок до зірок»

Щас-ли-ві ді-ти жи-вуть в Ук-ра-ї-ні, Ус-міш-ки
За-па-м'я-тай-те цю піс-ню від-ни-ні, На Ук-ра

на-ші, як пти-ці, стрім-кі, А в не-бі сон-це
ї-ні всі ді-ти—зір-ки!

сві-тить, Я-кі ве-се-лі ді-ти! Смі-лі-ше крок за

кро-ком Кро-ку-ем до зі-рок. А-рок!

1. Щасливі діти живуть в Україні,
Усмішки наші, як пtiці, стрімкі,
Запам'ятайте цю пісню віднині,
На Україні всі діти — зірки.

Приспів.

2. Нехай летить наша пісня по світу,
Нехай не буде у світі війни,
Піснями діти врятовують планету,
Талановиті всі діти землі.

Приспів.

Приспів:

А в небі сонце світить,
Які веселі діти!
Сміліше крок за кроком
Крокуєм до зірок. *(Двічі)*
Співайте разом з нами
Цю пісню тата й мами,
Хай пісня ця лунає,
До сонця доліта. *(Двічі)*

Записи конкурсів бальних танців європейської та латиноамериканської програм *(на вибір)*.

Охарактеризуйте музику танців. Чи створюється цілісний образ танцю через поєднання музики, відповідних танцювальних рухів і костюмів виконавців? Чи доречно було б, якщо би виконавці європейської програми виконували танці в костюмах латиноамериканської програми і навпаки?

1. Назвіть відомі вам сучасні естрадні танці. Які їх характерні ознаки? Які з них танцюєте ви або ваші друзі?
2. Які бальні танці входять до конкурсних програм? Розкажіть про них. Поцікавтеся, які танцювальні конкурси й фестивалі сучасних танців проводяться в Україні.
3. За допомогою піктограм розкажіть про популярні танцювальні стилі. Яким би з них вам хотілось опанувати?

4. Подивіться музичний кінофільм «Бал» (режисер Етtone Скола, 1983 рік, Франція). Поділіться своїми враженнями у відгуку під назвою «Мовою танцю».

5. **Завдання за бажанням.** Підготуйте віртуальну виставку на тему «Історія танцю в живописі». Розмістіть її на своїй сторінці в соціальних мережах.

VI. ДІАЛОГ МІЖ НОВАТОРСТВОМ І ВІЧНИМИ ЦІННОСТЯМИ

29–30. НОВІТНІ ХУДОЖНІ ЯВИЩА: АРТ-ПРАКТИКИ

Активний пошук митцями новітніх мовних засобів і технічних прийомів виник від бажання віднайти можливості для втілення складного і суперечливого внутрішнього світу сучасника. Одні художники гучно виражали загострений темпоритм новітньої доби, інші ж оспівували втрачену гармонію і красу, деякі прагнули віднайти душевну рівновагу, занурюючись у фантастичні віртуальні світи, а хтось не приховував жах і втрату віри в майбутнє.

Василь Кандінський. Імпровізація

Пабло Пікассо. Скрипка

В образотворчому мистецтві поряд із реалістичними образами, які відображають реальні події і людей, існують твори, що незвичними до цього засобами втілювали дух новітньої епохи. Світ був здивований інноваціями *Василя Кандінського*, творчість якого відкрила епоху *абстрактного живопису*. У своїх незвичних «музикальних» комбінаціях безпредметних кольорових форм він намагався передавати духовний зміст. Його твори, що мали найчастіше назви «композиція» або «імпровізація», базуються переважно на формальних елементах — лініях, кольорових плямах, конфігураціях.

Живописні композиції українського художника-новатора *Казимира Малевича* складаються з різнокольорових площин, які мають форму квадрата, прямокутника, кола, хреста. Після створення свого знаменитого «Чорного квадрата» митець писав, що саме ця форма є «зародком усіх можливостей», бо з квадрата «вийшли» коло й куб.

Абстрактне мистецтво яскраво репрезентує багатогранна творчість іспанського художника *Пабло Пікассó*. Він запропо-

нував новий принцип відображення навколишнього світу завдяки конструюванню об'ємних зображень на площині за допомогою простих фігур: конуса, циліндра, куба. Пікассо і його послідовники рішуче відмовилися від зображення предметів такими, якими їх бачимо ми, відкинули принципи лінійної перспективи. У своїх картинах вони намагалися показати людей або предмети одночасно в кількох ракурсах, тому вони поставали перед глядачем відразу й у фронтальному, і в боковому розрізах, одночасно у проекціях знизу і зверху.

Казимир Малевич. Чорний квадрат

Пам'ятник Казимиру Малевичу в Києві

Порівняйте зразки безпредметного живопису. Які елементи художньої мови забезпечують виразність кожної з абстрактних композицій? Спробуйте дати власне тлумачення сенсу картини «Чорний квадрат», урахувавши підказку художника: «Чорне і біле — це світло і темрява, площина і безмежність». Поміркуйте, чому саме ця композиція стала знаковою для сучасного мистецтва.

У творчості Робера і Соні Делоне домінують багатокольорові круглі форми. Цей різновид живопису французький поет Гійом Аполлінер назвав *орфізм*, підкреслюючи тим самим музичальність і ритмічність композицій із кіл, райдуг і спіралей. Він порівнював творчість цих художників з оптимістичним впливом мистецтва давньогрецького міфологічного співака Орфея, який заворожував, захоплював усіх своїм співом і грою.

Соня Делоне. Кольоровий ритм

Голландець *Піт Мондріан* передавав враження від навколишнього світу тільки лініями, квадратними й прямокутними площинами, які він тонував лише трьома основними кольорами — червоним, жовтим і синім, та *ахроматичними* — білим і чорним. Таке «мистецтво чистої пластики» спрямовувалося на створення гармонії шляхом вивільнення від природних форм й утверджувало ясність, простоту, конструктивність чистих геометричних форм.

Піт Мондріан.
Композиція

Зразки дизайну в стилі Мондріана

Спробуйте відчувати колорит, емоційний тон композицій. Він несе радість чи пригнічує глядача? Чому, на вашу думку, метод створення гармонії Мондріана знайшов широке застосування в сучасному дизайні інтер'єрів, у моді?

Новаторське абстрактне мистецтво було представлено й у скульптурі. Українця *Олександра Архипенка* вважають першим скульптором-абстракціоністом. Можна безперестанно дивуватися, як йому вдавалося майстерно використовувати незвичні для пластичного мистецтва ламані лінії, абстрактні «пустотні» форми, втілюючи ніжні й граційні жіночі образи в камені чи металі.

Скульптури Олександра Архипенка

Гондольєр

Жінка

Карусель П'єро

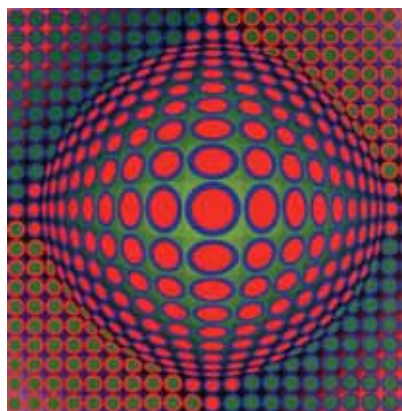
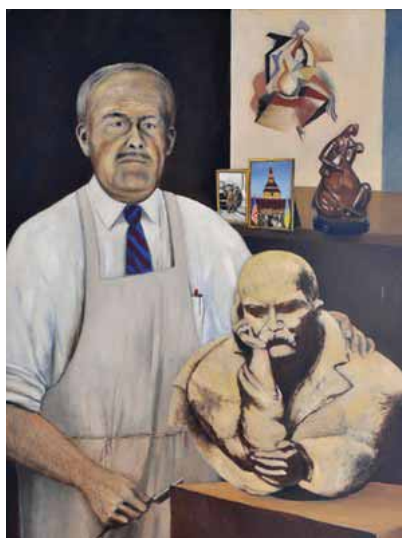
Портрет митця

Олександр Порфирівич АРХІПЕНКО (1887—1964) народився в Києві в родині професора Київського університету. Ще в дитячі роки зацікавився живописом. Навчався в Київській рисувальній школі, у приватних студіях Москви. У 1908 р. він переїхав до Франції. Самостійно студював мистецтво стародавньої скульптури в паризьких музеях. Захопившись ідеєю моделювання простору, він уперше у світовій практиці використовує «порожнечу» як зображальний елемент скульптури. Це була одна з інноваційних знахідок скульптора. Він повернув у скульптуру колір, сміливо використовував дерево, метал, скло. Архипенко обґрунтував свій винахід «скульптуро-малярство», який поєднав тривимірний простір із площиною.

Експериментував він і зі «звуковою скульптурою». Створив серію скульптурних портретів відомих американських діячів, пам'ятники Тарасові Шевченку, Іванові Франку, Лесі Українці. Він — автор перших в історії мистецтв інсталяцій — проектів, що перебувають на межі образотворчого мистецтва, інженерної механіки та дизайну (так звана «архипентура» — рухомий живопис).

Митці експериментують із формами, кольорами, шукають різноманітні способи передачі руху. Так, картини французького художника, який народився в Угорщині, *Віктора Вазареллі* викликають оптичні ілюзії динаміки, вібрації, що досягається шляхом зміни форм на площині. Італієць *Умберто Боччоні* намагається передати рух у скульптурі, виявляючи життєві сили м'язів людини в момент її крокування.

Захоплення рухом спонукало митців і до інновацій у царині художніх технік. Наприклад, винахід американця *Джека Поллока* *дриппінг* (набризкування) став основним методом «живопису дії» (або точніше — «живопису жесту»). Він полягав у тому, що на величезне полотно, розстелене, як правило, на підлозі, художник вільними рухами й жестами наносив фарби з відра, в якому були спеціально для цього зроблені дірки. У результаті виникає композиція, де відчувається і ритм, і певний декоративний задум.

Віктор Вазареллі. Вега 200

Умберто Боччіні.
Безперервність єдиних форм
у просторі

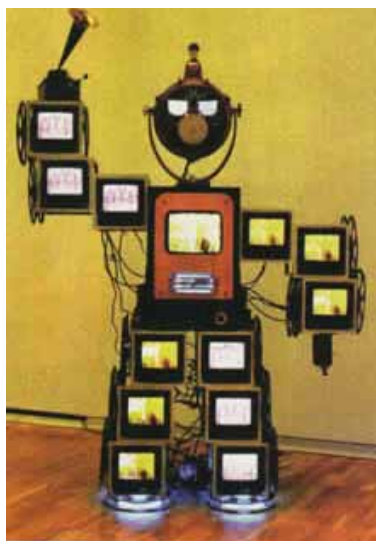
Джек Поллок.
Алхімія

Якого оптичного ефекту досягнув В. Вазареллі? Зверніть увагу на ритм, колірний і тональний контраст у композиціях.

Якими засобами скульптору У. Боччіні вдалося передати безперервність руху людини, яка крокує?

Поміркуйте, чому ці та подібні мистецькі явища виникли саме у ХХ ст., а не в минулі епохи?

Нам Джун Пек. Я — робот

У наш час на перетині різних форм художньої і технічної творчості виникли нетрадиційні *арт-практики*. Художники, як і композитори, використовують засоби інших мистецтв, зокрема, за допомогою театралізації створюють своєрідні просторово-динамічні світлові композиції-вистави. Упроваджуючи ігрові елементи, митці ніби бажають стерти грань між автором і глядачем, який стає співавтором мистецької події, що твориться на його очах. Отже, наголос переноситься із результату на процес творення художніх образів.

Подібні акції, сприймання яких нерідко супроводжується театральними діями, музикою, відео, отримали назву *інсталяцій*. Ці композиції небажано переносити з одного місця в інше, як звичайну картину чи скульптуру, адже тоді порушиться єдність із середовищем — інтер'єром приміщення, у якому вони експонуються (галереї, музею).

Ентоні Хейвуд. Інсталяція з телевізорів

Рітта Іконен. Інсталяція з черевика

Для подолання статичності площинної композиції митці замість картин і скульптур створюють конструкції, що світяться й рухаються у просторі, тобто використовують як художній засіб ефект справжнього руху. Деякі конструкції кріплять на стелю або стіну кімнати чи зали так, що вони обертаються завдяки коливанню повітря, інші — за допомогою мотору. Рухомі установки, сконструйовані зазвичай із металу, скла або інших матеріалів і з'єднані зі світловими пристроями, отримали назву *мобілів*.

Винахідник мобілів американський скульптор *Олександр Кольдер* створював хитромудрі кінетичні скульптури (*кінетизм* у перекладі з грецької означає *рух*). Балансуючі композиції з прутів, дротів і розфарбованих пластинок, які інколи нагадували квіти на тонких стебельцях, мешканців моря, пташок або інші біоформи, приводилися в рух потоками повітря або електрикою.

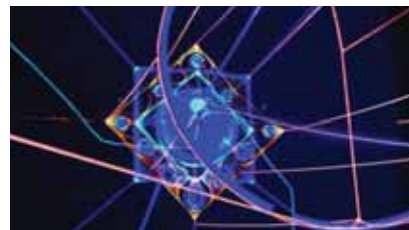

Сезар Манріке.
Мобіль на острові
Лансарот

Значення простору виставкового залу чи природного довкілля як основного елемента композиції або одного з художніх матеріалів притаманна явищу *енвайронменту*. Такі просторові композиції не призначені для певного конкретного використання (у сценографії чи дизайні), їх компонентами найчастіше виступають інсталяції, відео, звук, запах, освітлення тощо.

Олександр Колдер. Мобіль

Олена Шептицька. Енвайронмент

Перформанс «Яешня» у Вінниці під час святкування Дня Європи

Хеппенінг на вулиці Парижа

Перформанс театру «ДАХ» в Гоголево на Полтавщині

До театралізованих форм сучасного мистецтва належать *перформанс* і *хеппенінг* — акції, що відбуваються в музеях, галереях чи просто неба й нагадують «живі картини-вистави» перед публікою.

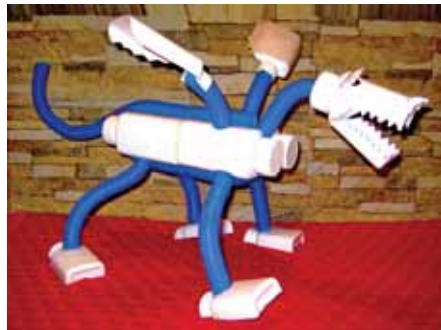
Перформанс — короткий, але добре спланований спектакль, у якому дії художника (перформансиста) спостерігаються в певному місці, у реальний час. Перформанс докорінно відрізняється від таких творів образотворчого мистецтва, як картини чи скульптури, які виставляються для загального огляду, його швидше можна порівняти з публічним виконанням музичного твору.

Хеппенінг передбачає імпровізаційність дій без заздалегідь запрограмованого сценарію, адже планується лише початок акції, а її продовження і кінець — непередбачувані. Хеппенінг — тотальний театр, де у візуальний простір залучається глядацька аудиторія, де інтегруються акторська гра, музика, танці, циркові номери тощо. Предмети середовища, у якому розгортається ігрова діяльність учасників мистецької акції, відіграють важливу роль.

Інсталяції, мобілі, енвайронменти, перформанси, хеппенінги — це експериментальні форми творчості, які відкривають нові способи художньої виразності. Їх

не можна однозначно назвати мистецтвом у звичному для нас розумінні, але, враховуючи творчу фантазію цих витворів, їх відносять до мистецьких явищ. У наш час проводяться різноманітні фестивалі й конкурси інсталяцій, енвайронмент-проектів.

Створіть фантастичну тваринку, використовуючи незвичні матеріали.

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Інсталяція (від англійського *installation* — монтаж, установка, устрій) — просторова композиція, що створюється художником з різних елементів — побутових предметів, промислових виробів, природних об'єктів, фрагментів текстової та візуальної інформації.

Енвайронмент (від англійського *environment* — довкілля) — мистецтво довкілля, в якому середовище використовують як елемент і матеріал композиції.

Мобіль (від латин. *mobile* — рухливий) — рухливий витвір мистецтва, зазвичай споруда з легкого металу і пластиків, що змінює свою форму при русі повітря або за допомогою механічних пристроїв і при цьому створює різного роду колірні, світлові та звукові ефекти.

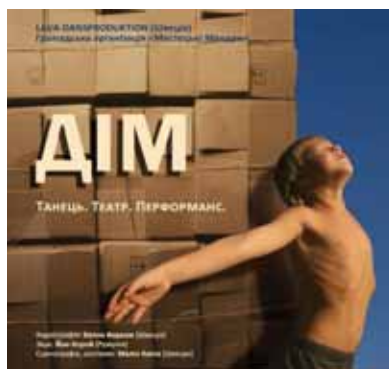
Перформанс (від англійського *performance* — виконання, виступ) — форма сучасного мистецтва, у якій твір складають дії художника та глядачів у певному місці, у реальному часі.

Хеппенінг (від англійського *happening* — трапляється, відбувається) — форма художньої творчості із залученням великої кількості учасників-глядачів, у якій планується (провокується) лише початок акції, а продовження і кінець її — непередбачувані.

1. Які новації виникли в образотворчому мистецтві сучасної епохи?
2. Чим відрізняється мобіль від скульптури? Наведіть приклади.
3. Порівняйте художні явища *перформанс* і *хеппенінг*. Що між ними є спільного, а що — відмінного?
4. Поміркуйте, які інсталяції або енвайронменти можна створити, щоб оформити актову залу для концерту або художньої виставки.
5. **Завдання за бажанням.** Дізнайтеся більше про мистецтво перформансу в Україні. Придумайте перформанс для Свята останнього дзвоника.

Міжнародний благодійний проект «Дім» — це танцювальний перформанс, який відбувається під керівництвом хореографів зі Швеції. У проекті беруть участь відомі танцюристи з України, Молдови і Білорусі, а також діти з дитячого будинку міста Білгород-Дністровський.

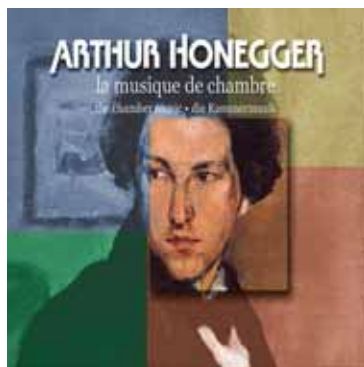

Плакат танцювального перформансу «Дім»

29–30. НОВАТОРСЬКІ МУЗИЧНІ ЯВИЩА

Музичне мистецтво сучасності, як і всі інші — образотворче, театральне, кінематограф, увібрало динамізм життя, інноваційні устремління епохи. Його часто називають елітарним, незрозумілим. Інколи нас дивує — ну де ж у цій музиці мелодія, тобто широка й звична кантилена, де зрозумілі кожному емоційні образи? Чому слова вокального твору зовсім неможливо розібрати, а якщо і можна — то їхній зміст не усвідомлюється? «Незрозумілість» цієї музики пов'язана не стільки зі свідомим прагненням її творців писати композиційно складні твори, скільки з бажанням передати в них складність сучасного життя. Хтось із композиторів намагався відобразити бурхливу епоху в масштабних симфонічних циклах чи грандіозних оперних драмах, а хтось, навпаки, — занурювався в найтонші нюанси людських почуттів. Ми вперто намагаємося почути в цій музиці те зрозуміле, до чого звикли, але чого там немає... Сучасні композитори, як і майстри образотворчого мистецтва, експериментують із формою, шукають нові темброві фарби.

У мистецтво, зокрема музику, увійшли нові ритми життя, звуки індустріального світу. З'явилися твори, які прямо змальовують певні речі, процеси, події. Наприклад, в оркестровій п'єсі французького композитора Артюра Онеггера «Pacific 231» оркестр відтворює гудки, стукіт коліс, роботу поршнів та шатунів, брязкіт гальм, звучання пари, що виривається назовні. І це не дивно, адже герой твору — потяг! Назва п'єси походить від моделі паровоза із серії «Pacific», хоча спочатку вона називалася не так «натуралістично» — «Симфонічний рух». Композитор демонстративно звертається до *прози життя*, відображаючи його динамічний рух. І не звуконаслідувальні ефекти приваблювали його в цьому творі, а захоплення людським розумом, здатним змусити важку сталеву конструкцію рухатися з шаленою швидкістю. У такий спосіб на мистецький п'єдестал піднімається динамізм, як найяскравіше вираження сучасності. І хоча перше виконання твору викликало шквал критики (автора називали «механіком у музиці» і малювали на нього карикатури, зображаючи у спецівіці), невдовзі він став вельми популярним і приніс автору міжнародну славу.

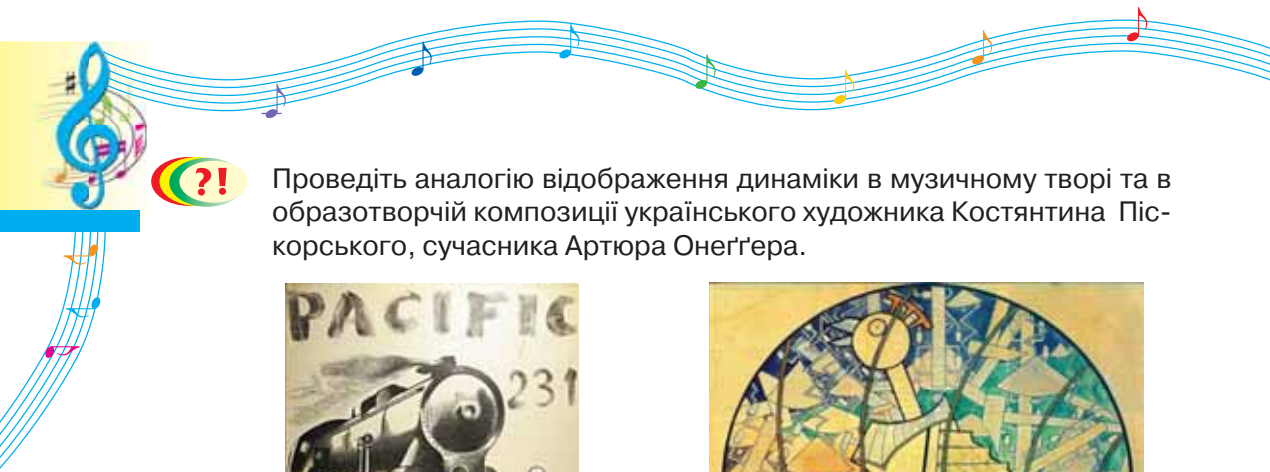
Диск із записом музики
Артюра Онеггера

Артюр Онеггер. «Pacific 231».

Проаналізуйте музичну мову прослуханого твору. Визначте виконавський склад, роль тембрів у створенні динамічного образу.

Проведіть аналогію відображення динаміки в музичному творі та в образотворчій композиції українського художника Костянтина Піскорського, сучасника Артюра Онеггера.

Обкладинка нот першого українського видання твору А. Онеггера «Pacific 231»

Костянтин Піскорський.
Цивілізація. Місто

Як і в образотворчому мистецтві, у сучасній музиці відбуваються інтенсивні експерименти. У постійних пошуках у сфері музичної мови й засобів виразності деякі митці відмовляються від використання мажору і мінору та від класичних традицій розвитку музики — народжується *атональна* музика та новий музичний метод — *додекафонія*.

Атональна додекафонна музика була винаходом австрійського композитора *Арнольда Шенберга*. Для вираження тривожних настроїв, що панували в суспільстві, тільки традиційних тональних засобів автору було недостатньо. Ця музика — аморфна, у ній звучать дисонанси, вона не відразу досягається слухом, що ускладнює її сприйняття. У такій музиці немає звичних інтонацій, які побутують у нашому музичному доквіллі, тому що немає центру тяжіння — тоніки, що об'єднує звуки ладу. Атональна музика виникла майже одночасно з абстрактним живописом, їх об'єднує *безпредметність* художніх образів.

Василь Кандінський.
Контрастні звуки

Василь Кандінський.
Враження III
(Концерт)

Портрет митця

Арнольд ШЕНБЕРГ (1874–1951) — австрійський композитор, диригент, художник, педагог, засновник Нововіденської композиторської школи, автор додекафонії й серійної техніки. На початку творчого шляху оригінальні картини Шенберга були навіть більш відомі публіці, ніж його музика.

У музичних творах композитора — операх, камерних симфоніях, квартетах, інструментальних п'єсах, піснях — виявляється схильність до підвищеної експресивності образів і значної напруженості емоцій. Його творчій манері притаманна загостреність засобів музичної виразності (метод темброво-розфарбованої мелодії, вокальної речитації).

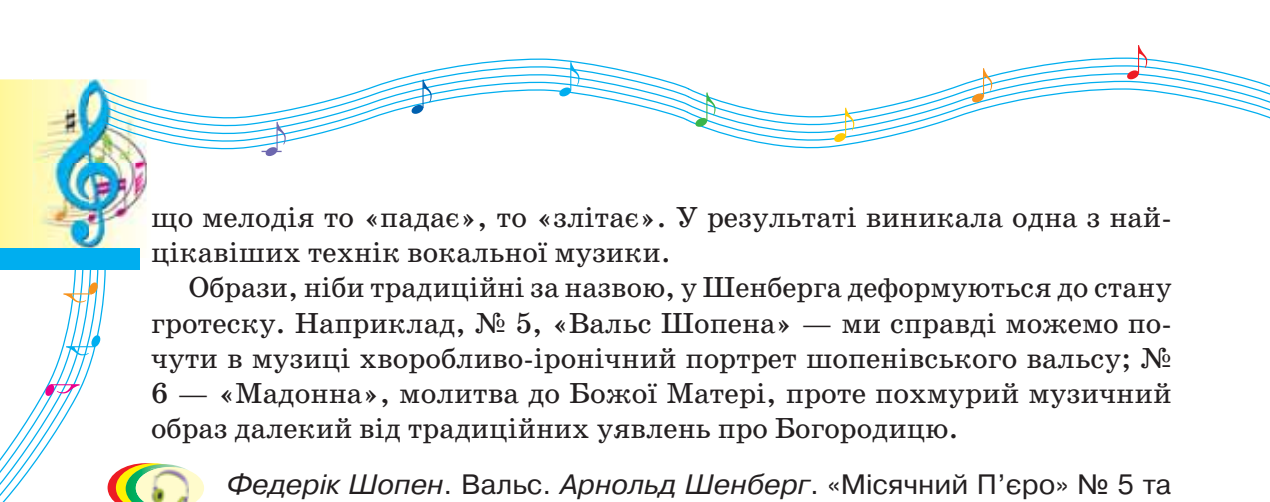
На одному з концертів Шенберга в Мюнхені, де звучала його атональна інструментальна музика, що зазвичай викликала тоді скандал у публіки, був присутнім Василь Кандінський. Після концерту, який приніс художнику «справжню радість», він написав лист Шенбергу: «Власне життя окремих голосів у Ваших творах — це саме те, що в мальовничій формі намагаюся знайти я..., «сьогоднішній» мальовничий і музичний дисонанс — це не що інше, як консонанс «завтрашнього» дня». Під враженням від концерту В. Кандінський створив картину «Враження III (Концерт)».

Арнольд Шенберґ.
Автопортрет

Знаменитий вокально-інструментальний цикл А. Шенберга «Місячний П'єро» на вірші А. Жиро став одним із символів новацій у музичному мистецтві. Твір написано для жіночого голосу в супроводі незвичного складу камерного ансамблю: фортепіано, флейти (і флейти пікколо), кларнета (і басового кларнета), скрипки (й альт), віолончелі. У «Місячному П'єро» трагічне, ліричне й сатиричне злились у єдине ціле. Від традиційного вокального циклу лишилася лише велика кількість частин. А все інше — ніби поставлене з ніг на голову: замість багатой мелодії — говірка, замість фортепіано — різке звучання окремих інструментів із камерного ансамблю. Персонажі — мов маріонетки, яких смикають за ниточки злі сили (людей зображено у вигляді ляльок). Музика циклу залишає дуже сильне емоційне враження, передаючи стан жаху.

У передмові до «Місячного П'єро» Шенберг дає виконавцям такі вказівки: *«Записана нотами мелодія для голосу (окрім окремо вказаних винятків) не призначена для співу. Перед виконавцем стоїть завдання створити з неї мелодію мовленнєвого співу, не забуваючи про запропоновану висоту звуків»*. Отже, вводиться особлива манера вокального виконання, яку автор називає «мовоголос», «мовоспів», «мовомелодія». Це передбачає, що виконавець суворо дотримується вказаного ритму, але при цьому інтонації надто нестійкі, тому складається враження,

що мелодія то «падає», то «злітає». У результаті виникла одна з найцікавіших технік вокальної музики.

Образи, ніби традиційні за назвою, у Шенберга деформуються до стану гротеску. Наприклад, № 5, «Вальс Шопена» — ми справді можемо почувти в музиці хворобливо-іронічний портрет шопенівського вальсу; № 6 — «Мадонна», молитва до Божої Матері, проте похмурий музичний образ далекий від традиційних уявлень про Богородицю.

 Федерік Шопен. Вальс. Арнольд Шенберг. «Місячний П'єро» № 5 та № 6, «Вальс Шопена», «Мадонна». Ave Maria (за вибором).

 Порівняйте засоби музичної виразності творів минулого й сучасності. Пригадайте характерні ознаки вальсу. Чим відрізняється вальс А. Шенберга від вальсів Ф. Шопена? Якою постає перед слухачем Мадонна Шенберга?

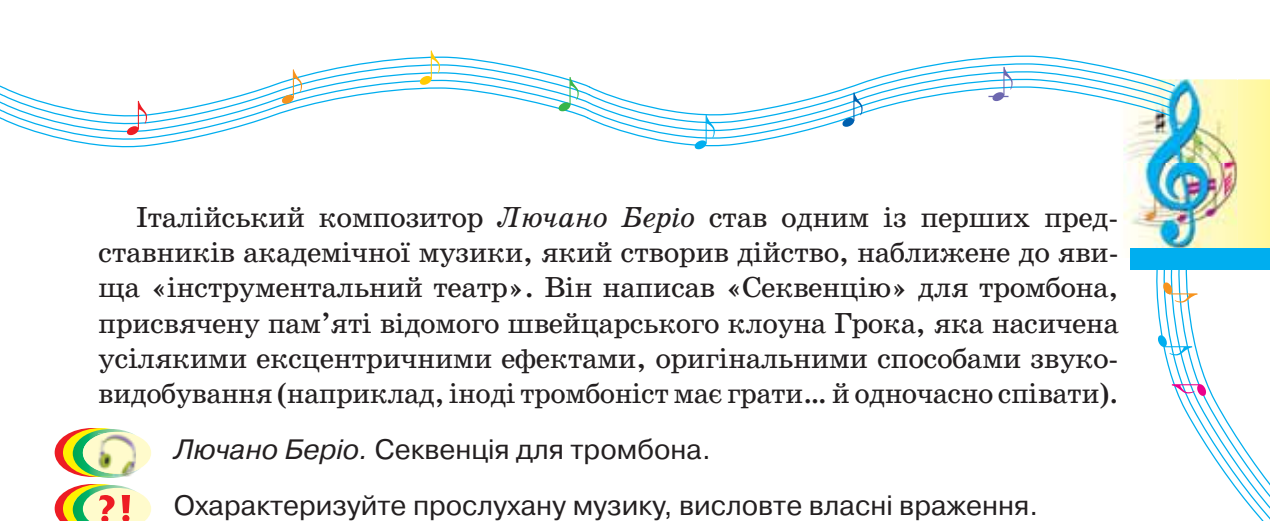

Сцени з вистави «Місячний П'єро» А. Шенберга

Хочу знати більше

Американський композитор Дж. Кейдж, учень А. Шенберга, справжній музичний новатор, став одним із перших представників так званої «невизначеної музики» — *алеаторики*. Такий музичний метод дає можливість виконавцю вільно, на свій розсуд, міняти місцями музичні фразий навіть цілі розділи музичного твору. Виконавець перетворюється на повноправного співавтора. Найоригінальніша п'єса Кейджа абсолютно «німа і безмовна». Піаніст сидить за клавіатурою рояля рівно 4 хвилини 33 секунди і рухає руками, ніби грає. Слухачі мають уявляти «звучання».

Не менш оригінальним є його твір «Уявний ландшафт № 4», написаний для... 12 радіоприймачів! Ця п'єса не може звучати двічі однаково, адже під час її наступного виконання приймачі будуть приймати вже інші програми та радіостанції.

Італійський композитор *Лючано Беріо* став одним із перших представників академічної музики, який створив дійство, наближене до явища «інструментальний театр». Він написав «Секвенцію» для тромбона, присвячену пам'яті відомого швейцарського клоуна Грока, яка насичена услякими ексцентричними ефектами, оригінальними способами звуковидобування (наприклад, іноді тромбоніст має грати... й одночасно співати).

 Лючано Беріо. Секвенція для тромбона.

 Охарактеризуйте прослухану музику, висловте власні враження.

Українська композиторська школа також має свій *авангард*. Вона дала світові такі відомі імена музикантів-новаторів, як *Валентин Сильвестров*, *Євген Станкович*, *Леонід Грабовський* та ін. Починаючи з 60-х років минулого століття, у своїй творчості вони зламали масу непорушних шаблонів і стереотипів у царині композиторської творчості. Нині молоді українські композитори експериментують у галузі використання композиторських технік, зокрема *сонорної* (сфера барвистої тембровочності), опановують електронну музику й нові жанри медіа-арту, які передбачають застосування комп'ютерної графіки, анімації, відео.

У сучасній академічній музиці застосовують інноваційні форми, аналогічні образотворчому мистецтву. Прикладом є *музичний перформанс* — спосіб виконання твору, поєднаний із театралізованим дійством виконавців. Мистецтво музичного перформансу засноване на поєднанні звукової (аудіальної) і візуальної виразності, що створює можливість передати разом із музичним змістом зорово-рухові образи.

Прив'язаність перформансу до часу й місця ріднить його з такими явищами сучасної масової культури, як *флешмоб* — масовими акціями, у яких заздалегідь зібрані учасники одночасно здійснюють певні дії за попередньо обговореним сценарієм. Різновидом флешмобу є *арт-моб* — акція, яка має художню спрямованість. Для арт-мобів, як і для музичних перформансів, сценарні елементи обов'язково фіксуються композитором у партитурі.

Першим в Україні арт-мобом є творчий рух «Єдині ритмом», спрямований на залучення широкого кола людей до музикування на ударних інструментах (перкусій). За кілька днів до акції організатори анонсують місце і час зустрічі. До участі запрошують і професійних музикантів, і абсолютних новачків — усі зі своїми інструментами; також участь беруть танцювальні ансамблі, вокальні колективи, і взагалі всі охочі співати й танцювати, дивитися та слухати.

Маленький учасник арт-мобу «Єдині ритмом» у Києві

МУЗИКА ЗВУЧИТЬ

Музика і слова *Лесі Горової*

Му-зи-ка жи-ве В мрі-ях і дум-ках, Мов - чан - ні і сло - ві,

Му-зи-ка жи-ве В наш-их по-чут-тях Три - во - ги й лю - бо - ві. І ко-

ли зву-чить во - на, Зу - пи - ня-єть-ся час, Все на-

род-жу-єть - ся знов, Ні - би впер-ше ко-жен раз! І про

все за-бу-ва-єть-ся, Лиш лю - бов за-ли-ша-єть-ся,

За-ти-ха - є все, за-мов-ка-є все, Зав-ми-ра-є все на зем-лі, Ко - ли

му - зи - ка зву - чить. За - ти - ха - є все, за - мов - ка - є все,

Зав-ми-ра - є все на зем-лі, Ко-ли му-зи-ка, му-зи-ка зву - чить!

1. Музика живе
В мріях і думках,
Мовчання і слові,
Музика живе
В наших почуттях
Тривоги й любові.
І коли звучить вона,
Зупиняється час,
Все народжується знов,
Ніби вперше кожен раз!

Приспів.

2. Може, і давно
Сивіє печаль
У когось на скронях,
Може, із сльози,
Або із дощу
Краплина в долонях.
Може ще початком
Буде кінець
І настане свято
Для наших сердець!

Приспів. (Двічі)

Приспів:

І про все забувається,
Лиш любов залишається,
Затишає все, замовкає все,
Завмирає все на землі,
Коли музика звучить.
Затишає все, замовкає все,
Завмирає все на землі,
Коли музика,
музика звучить!

МИСТЕЦЬКА СКАРБНИЧКА

Алеаторика (від латин. *alea* — жереб, випадковість) — метод музичної композиції, що передбачає мобільність музичного тексту.

Атональність — термін, що позначає відсутність тональності.

Додекафонія (від грецького *δώδεκα* — дванадцять; *φωνή* — звук) — метод створення музики, заснованої на 12 звуках, при цьому в мелодії один і той самий звук не повинен повторюватися.

Флешмоб (від англійського *flash* — спалах, *mob* — натовп — спалахуючий натовп або натовп нізвідки) — спланована масова акція, зазвичай організована через Інтернет, у якій люди оперативнo, ніби зненацька, збираються в певному місці, протягом декількох хвилин виконують заздалегідь узгоджені дії за сценарієм і потім швидко розходяться.

1. Які нові музичні явища виникли в сучасну епоху?
2. Які засоби виразності застосовують композитори для відтворення в музиці динаміки нашого життя, технічного середовища, у якому ми живемо? Поміркуйте, чому знадобилися такі нововведення.
3. За допомогою Інтернету самостійно поцікавтеся, які музичні перформанси й арт-моби організовувалися в Україні, яким темам чи подіям вони присвячувалися.
4. **Мистецький проект.** Придумайте тему флешмобу і план його проведення. Проведіть цю акцію в школі.
5. Підготуйте матеріали для інформаційного порталу «Музичні досягнення України: ХХІ століття». Напишіть для нього статтю про сучасний музичний проект, який вразив вас своєю оригінальністю.

Постер альбому
Дмитра Шнурова

31. ДИТЯЧІ ОБРАЗИ В ДЗЕРКАЛІ ТРАДИЦІЙ І НОВАТОРСТВА

Мабуть, ви усвідомили існування тем, втілених у звуках, формах, кольорах, які належать до так званих вічних тем мистецтва. З-поміж них — неперевершена за чарівністю природа, краса предметного довкілля і найголовніше — сповнений думками й почуттями світ людини, який до кінця не збагнути навіть у «фантазії безмежної польотах...». До таких тем, які завжди збуджували творчу уяву митців минулого і сучасності, належить світ дитинства, оспіваний у численних піснях, втілений у багатьох візуальних образах.

СВІТ ДИТИНСТВА В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ

Хлопчик у тозі
(Рим, III ст.)

Леонардо да Вінчі.
Мадонна Бенуа

У будь-яку епоху діти, підлітки, юнаки були бажаними образами для живописців, графіків, скульпторів.

Митці античної цивілізації створили досконалі скульптурні портрети юнаків і дівчат, які стали неперевершеними зразками для багатьох наступних поколінь.

Художники епохи Відродження зображували дитину в численних творах, присвячених Мадонні. Картина Леонардо да Вінчі «Мадонна Бенуа» за форматом нагадує ренесансне вікно, крізь яке ми бачимо природні й неймовірно зворушливі стосунки матері й дитини. Дрібні квіточки на тоненьких стебельцях стали об'єктом уваги чарівного немовляти, яке лише пізнає навколишній світ.

Пригадайте, яку живописну техніку застосував Леонардо да Вінчі для пом'якшення обрисів фігур і предметів на картині.

На картині нідерландського живописця Пітера Брейгеля «Ігри дітей» фігурки захоплених грою хлопчиків і дівчаток яскравими червоними, білими, коричневими плямами заповнюють простір сільської вулиці. Не акцентуючи уваги на обличчях своїх персонажів, художник прагне дати глядачеві відчуття своєрідності звичайних дитячих забавок.

Пітер Брейгель. Ігри дітей

Чи знайомі вам дитячі забавки, побачені й зображені Пітером Брейгелем майже 450 років тому? Які художні засоби використав художник, щоб увиразнити фігури дітей?

Іспанський живописець Бартоломе Естебан Мурільйо часто звертався до зображення не королів і сеньйорів, а бідних мешканців міських трущоб. Глибоким ліризмом і добротою пройнята його картина «Продавщиця фруктів».

Яку саме сцену відтворив художник на картині? Які, майстерно виписані, предмети на полотні викликають відчуття спокою й повноти життя?

Бартоломе Естебан Мурільйо.
Продавщиця фруктів

Французький художник Жан Батист-Сімеон Шарден увічнив на полотні образ молодої вчительки, яка проводить навчальне заняття з дівчинкою.

Жан Батист-Сімеон Шарден.
Молода вчителька

Гаврило Васько.
Портрет Бориса Томари

Художники романтичної доби із захопленням писали портрети дітей, відкриваючи перед глядачем природну ширість дитинства й поетичну красу юності. В образі юного художника зобразив український живописець Гаврило Васько сина полтавського поміщика Бориса Томару. Художник уміло передав на портреті напівтонові переходи від світла до тіні.

Яку композицію замислив створити юний художник? Яку гаму кольорів він для неї підібрав? Чи відповідають кольори, зображені на палітрі, тим, які сам художник використав у своїй картині?

Едгар Дега.
Чотирнадцятирічна балерина

Едгар Дега, французький митець, який уславився насамперед балетними образами танцюючого Парижа, поряд із живописними створив ще й скульптурне зображення балерини — нерішучої дівчинки-підлітка, яка робить перші кроки до великої сцени.

Поряд із ніжними образами прекрасного дитинства художники відтворювали у своїх композиціях драматичні мотиви важкої долі дитини в жорстокому світі, страждання, якими може бути сповнене її життя. На полотнах художників-реалістів переважають темні фарби, важкий колорит, а відчуття трагедії ще більше посилюється, якщо головному ролі на картині відіграє дитина.

Василь Перов. Тройка (фрагмент)

Якими засобами художник виразив обличчя дітей, що тягнуть укриту льодом велику бочку з водою? Який настрій викликає колорит картини?

Живописці ХХ ст. не менш цікаво, ніж митці минулого, оспівували тему дитинства. Художник Казимир Малевич шукав власний стиль, експериментуючи з кольором і формою. Створений митцем образ селянської дівчинки вражає своєю наївною простотою і виразністю.

Казимир Малевич.
Селянка з відрами та дитиною

Що ви можете розповісти про образи, створені художником? Якими засобами він передав середовище на картині? Який колорит обрав для об'єднання постатей матері й дитини та простору навколо них?

Український художник Віктор Зарецький створив образи дітей у притаманній йому дивовижній декоративній манері.

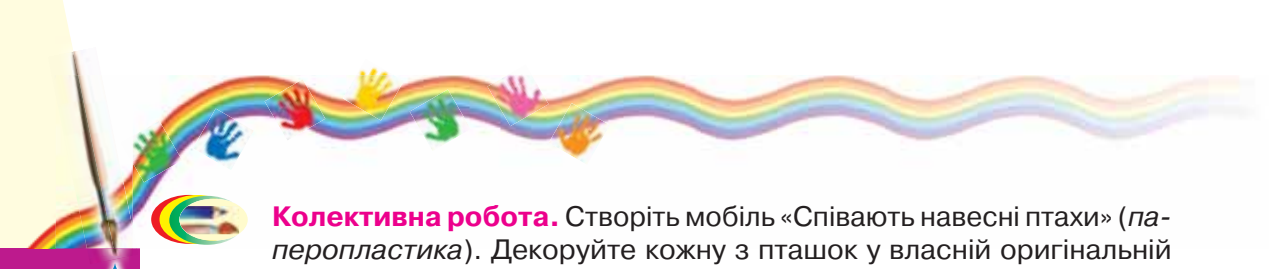
Якими засобами передано середовище на картині? Який колорит панує?

Отже, за довгу й цікаву історію мистецтва художники збагатили світову художню спадщину яскравими дитячими образами, сприймання яких стимулює незабутні спогади про дитинство кожного.

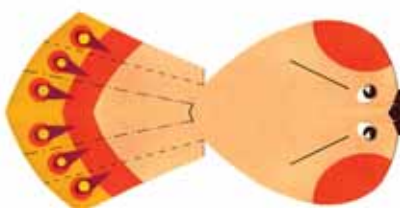
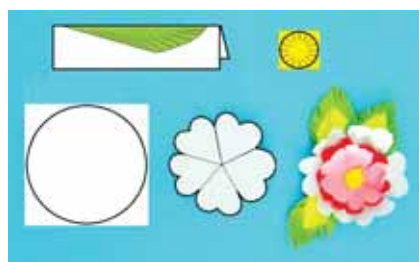
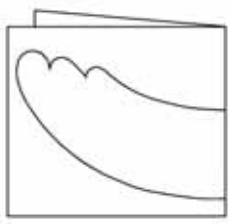

Віктор Зарецький.
Діти в блакитному

Колективна робота. Створіть мобіль «Співають навесні птахи» (паперопластика). Декоруйте кожну з пташок у власній оригінальній манері з використанням етнічних мотивів.

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

Пригадайте, скільки цікавих музичних творів для дітей та юнацтва було прослухано в попередні роки. Співали пісеньки з українських дитячих опер-казок, насолоджувалися балетною музикою про доброго Лускунчика й веселого Цибуліно, пізнавали «музичні характери» Снігової королеви й Баби-Яги. Скільки прекрасних образів народжувалося з клавіш фортепіано: фантастичні гноми й ельфи, легкокрилі метелики, кумедні клоуни й енергійні роботи. Пташки та звірі ставали учасниками музичного карнавалу, а дитячі музичні іграшки виконували разом з іншими інструментами оркестру справжню симфонію.

?! Назвіть музичні твори, присвячені світу дитинства, їх авторів.

Великий німецький композитор Йоганн Себастьян Бах започаткував традицію створення циклів педагогічного призначення. Мабуть, не існує юних піаністів, які б не студіювали його поліфонічні п'єси. Збірка «Нотний зошит Анни-Магдалени Бах» — це родинний альбом німецького композитора. У ньому вміщено твори різного змісту й характеру: *інструментальні* (менуети, полонези, марші) та *вокальні* (арії, хорали, речитативи). У деяких із них пропущено середні голоси. Чому? Гадаєте, композитор забув їх дописати? Звісно, що ні. Учень мав їх заповнити самостійно. У рукописі трапляються сторінки, написані дитячим почерком (припускають, що ці рядки писали сини композитора).

? *Йоганн Себастьян Бах. «Нотний зошит Анни-Магдалени Бах». Арія № 20 (2 варіанти), Пьеса.*

?! Порівняйте варіанти Арії. В оригіналі «Нотного зошита...» назва пьєси відсутня. Як її можна назвати? Поясніть.

Невідомий художник. Бах у сімейному колі

Анна-Магдалена Бах
(ймовірне зображення)

Хочу знати більше

Існує чимало музикантів-віртуозів, які досягли високої майстерності, але так і не змогли навчити нікого тому, чого досягли самі. Бах був не лише неперевершеним композитором і виконавцем, а й педагогом. Деякі його учні стали відомими органістами, інші — композиторами. Проте з-поміж усіх учнів Баха найбільш обдарованими були його діти. Вони з раннього дитинства грали на кількох інструментах, а дружина Анна-Магдалена та старша донька мали чудові голоси й гарно співали. Для сімейного ансамблю Бах спеціально створював музику. Ще за життя батька визнання в музичній царині здобули його сини — Вільгельм Фрідеман, Філіп Емануель, Йоганн Христовор Фрідріх, Йоганн Христіан.

У спадщині австрійських композиторів Йозефа Гайдна, Вольфганга Амадея Моцарта та німецького композитора Людвіга ван Бетховена —

творців класичної сонати й симфонії — є *сонатини*, тобто маленькі сонати, які могли виконувати діти. Композитори писали невеличкі й нескладні твори, доступні музикантам-початківцям. Популярними були танці, насамперед досконалі та елегантні менуети. Батько В.-А. Моцарта, скрипаль Леопольд Моцарт, як і Бах, навчав музики своїх дітей — доньку та сина-вундеркінда. З педагогічною метою він написав для маленького Вольфганга менует, який згодом увійшов у педагогічний репертуар.

Невідомий художник.
Родина Моцарта

 Вольфганг-Амадей Моцарт. Менует; Людвіг ван Бетховен. Багатель.

Чи не найбільше творів для дітей і про дітей у спадщині композиторів-романтиків. Завдяки їм розквітла програмна музика, яка значно розширила й збагатила «дитячу» тематику.

Німецький композитор Роберт Шуман написав «Дитячі сцени» та «Альбом для юнацтва». Слово «альбом» застосовано не випадково: 22 п'єси циклу демонструють яскраву звукову панораму картин із життя дитини: ігри, свята, походи, інші події, сповнені різноманітних вражень та настроїв: «Сміливий вершник», «Дід Мороз», «Перша втрата»... Але найбільше в цьому альбомі пісень: мисливська, військова, матроська, весняна, північна, пісня женців.

 Пригадайте твори Петра Чайковського, які найбільше запам'яталися. Які балети композитора присвячено казковій тематиці?

Багато захопливих хвилин спілкування з високою музикою подарував дітям Петро Ілліч Чайковський. Скільки допитливих очей вдивлялися в нотні рядки його «Дитячого альбому», скільки маленьких рук грали «Марш дерев'яних солдатиків» або сумували, відтворюючи «Хворобу ляльки». У циклі — 24 п'єси. Здійснити музичні подорожі в різні країни дітям допомагають мелодії різних народів — своєрідні *пісні без слів*: протяжна російська, безтурботна німецька, сумовита французька.

Роберт Шуман. «Альбом для юнацтва»; Петро Чайковський. «Дитячий альбом» (п'єси-пісні різних народів).

Хто з композиторів започаткував інструментальні пісні без слів? Порівняйте «пісні» для фортепіано Р. Шумана і П. Чайковського, охарактеризуйте мелодії, фактуру, визначте форму. Якби вам довелося оркеструвати цикл, які інструменти ви б обрали, щоб увиразнити прослухані музичні образи?

Українським композиторам належить першість у започаткуванні жанру дитячої опери. Так, Микола Лисенко створив три опери-казки на лібрето української письменниці Дніпрової Чайки, які розраховані на виконання дітьми різного віку: «Коза-Дерева», «Пан Коцький» та «Зима і весна». В оперних номерах — аріях, ансамблях і хорах — композитор використовує мелодії або інтонації українських народних пісень, танців, хороводів. Це надає життєвої правдивості зображенню фантастичних музичних персонажів.

Продовжуючи традиції свого вчителя, Кирило Стеценко звернувся до сюжетів українських казок і створив дві опери — «Івасик-Телесик» та «Лисичка, Котик і Півник». Цікаво, як композитор у творі для дітей застосовує прийоми оперної драматургії. Для характеристики маленького мандрівника Івасика використовується мелодія пісні «Пливе човен», супровід якої кожного разу змінюється. Такий прийом у музиці отримав назву *лейтмотів* — тема, що повторюється кілька разів у музичному творі.

Кирило Стеценко. Опера «Івасик-Телесик» (фрагменти з I дії).

Слухаючи музику, піднімайте руку, тільки-но почуєте звучання лейтмотиву.

ДІТЯЧА ОПЕРА – РОДИННЕ СВЯТО В ФІЛАРМОНІЇ

16 листопада вівторок - 14.30
23 листопада вівторок - 14.30
28 листопада неділя - 14.00
18 грудня субота - 14.00
19 грудня неділя - 14.00, 15.00

КОЗА ДЕРЕВА

М. Лисенко
Дитяча комічна опера на 1 дію

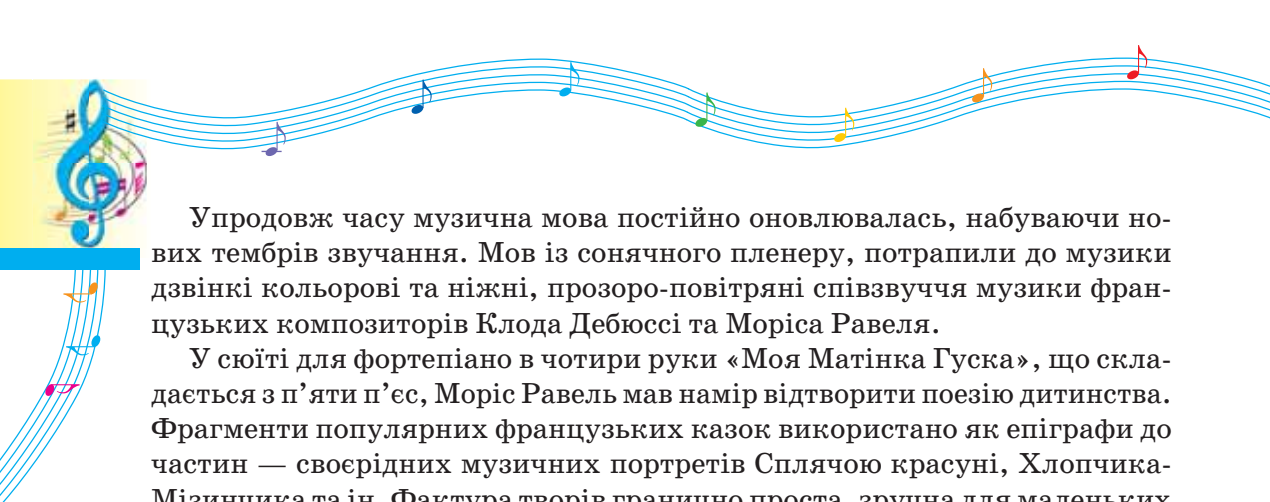
Лібрето: Дарина ДІДЕНКО, Тетяна ДІДЕНКО
Музика: Микола ЛИСЕНКО
Сценарій: ЄВГЕНІЯ ВІДЬКО-ТРАПІЦЬКА
Маски: ТЕТЬКА

Спонсор проекту: АстроПланет

Адреса: Рівний СТЕПАНІДЦІВ
Рівноч. - Будинок РЕВЕРЕНТ

Вул. Чайковського, 7 Тел.: (032) 272 10 42 www.philharmonia.lviv.ua

Афіша вистави «Коза-Дерева» у Львівській філармонії

Упродовж часу музична мова постійно оновлювалась, набуваючи нових тембрів звучання. Мов із сонячного пленеру, потрапили до музики дзвінки кольорові та ніжні, прозоро-повітряні співзвуччя музики французьких композиторів Клода Дебюссі та Моріса Равеля.

У сюїті для фортепіано в чотири руки «Моя Матінка Гуска», що складається з п'яти п'єс, Моріс Равель мав намір відтворити поезію дитинства. Фрагменти популярних французьких казок використано як епіграфи до частин — своєрідних музичних портретів Сплячою красуні, Хлопчика-Мізничка та ін. Фактура творів гранично проста, зручна для маленьких рук юних виконавців. Згодом композитор оркестрував ці п'єси, створюючи на їх основі музику до балету.

Моріс Равель. «Розмова Красуні і Чудовиська» із сюїти «Моя Матінка Гуска» (для фортепіано та в оркестровому виконанні).

Як композитор будує музичний діалог казкових героїв? Який танцювальний жанр є характерним для образу Красуні? Порівняйте два варіанти виконання. Якому інструменту композитор довірив тему Чудовиська в оркестровому варіанті твору?

Антон Рефрежє.
Юні музиканти

Упродовж ХХ ст. і донині тема дитинства є привабливою і реалізованою композиторами різних народів. Яскраві образи втілювали в музиці російські митці *Сергій Прокоф'єв, Дмитро Шостакович, Дмитро Кабалевський*. Масштабний цикл п'єс для фортепіано «Мікрокосмос» створив угорський композитор Бела Барток.

Збірки та альбоми п'єс для юних піаністів належать українським композиторам *Віктору Косенку, Роману Савицькому, Нестору Нижанківському, Валентину Сильвестрову, Жанні Колодуб, Геннадію Саську* та ін. Їм притаманна опора на народні мелодії, звичні для українського фольклору образи природи.

У популярному фортепіанному циклі Віктора Косенка є п'єси-пейзажі («Дощик», «Пасторальна»), музичні картинки («Не хочуть купити ведмедика», «Купили ведмедика», «Петрушка»). Сучасні джазові ритми проникли в музику для дітей Геннадія Саська.

Віктор Косенко. «24 п'єси для дітей». Геннадій Сасько. «Граємо джаз» (за вибором).

Пригадайте, які твори В. Косенка ви слухали в попередні роки навчання. Самостійно проаналізуйте тематику циклу Віктора Косенка, порівняйте із циклом Геннадія Саська. Яку музику грають юні музиканти на картині — пасторальну чи джазову? Поясніть свою думку.

МОЄ ДИТИНСТВО ЗОЛОТЕ

Музика і слова *Наталії Май*

Від от - чо - го по - ро - га у бі - лий світ до - ро - га Тер -

но - вим цвітом за - бри - нить. Та, щоб життя пі - зна - ти, не -

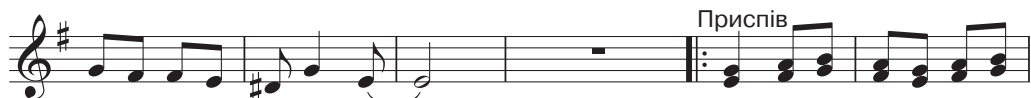
на - че пта - ше - ня - та, Ми від - лі - та - є - мо в бла - кить! І

пам' - я - та - єм свя - то ма - ту - си - ні по - ра - ди, Сло - ва і муд - рі, і про - с - ті:

У щас - ті і не - до - лі не за - бу - вай ні - ко - ли

Приспів
Ту зем - лю, де вро - див - ся ти! Мо - є ди - тин - ство зо -

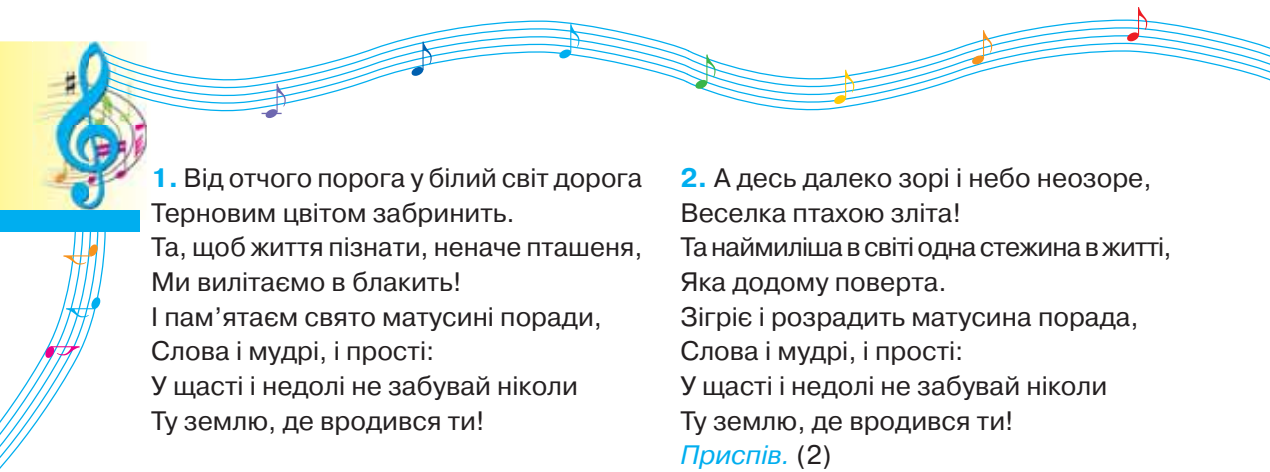
ло - те У снах жу - рав - ко - ю ку - рли -

че, Во - но ме - не до - до - му кли -

че, Де маль - ва за вік - ном цві - те!

1. Від отчого порога у білий світ дорога
Терновим цвітом забринить.
Та, щоб життя пізнати, неначе пташеня,
Ми вилітаємо в блакить!
І пам'ятаєм свято матусині поради,
Слова і мудрі, і прості:
У щасті і недоли не забувай ніколи
Ту землю, де вродився ти!

Приспів:

Моє дитинство золоте
У снах журавкою курличе,
Воно мене додому кличе,
Де мальва за вікном цвіте!

2. Адесь далеко зорі і небо неозоре,
Веселка птахою зліта!
Та наймиліша в світі одна стежина в житті,
Яка додому поверта.
Зігріє і розрадить матусина порада,
Слова і мудрі, і прості:
У щасті і недоли не забувай ніколи
Ту землю, де вродився ти!

Приспів. (2)

Моє дитинство золоте
Мене у спогадах колише,
І руки мами найніжніші,
Я Богу дякую за те!

ПІДСУМКОВЕ ЗАВДАННЯ

конкурс «Митці — дітям» (**робота в групах**).

Перший тур. «Ерудити».

Завдання 1. Об'єднайтесь у команди. Підготуйте розповідь про дитячі образи у творчості композиторів і художників у різні часи.

Завдання 2. Опишіть внутрішній світ дитини за будь-якою картиною (настрої, думки, мрії).

Завдання 3. Розкрийте тематику й образний зміст одного з чотирьох фортепіанних циклів для дітей П. Чайковського, Р. Шумана, К. Дебюссі, В. Косенка.

Другий тур. «Фантазери».

Завдання 1. Запропонуйте ідею (образ, логотип) дитячого пісенного конкурсу-фестивалю «Крок до зірок».

Завдання 2. Створіть композицію для оформлення обкладинки нот «Дитячого альбому» (варіанти: фотоколаж, паперопластика тощо).

Завдання 3.

Пригадайте, хто з композиторів писав музику за живописними образами — картинами, фресками тощо. Уявіть себе композитором, який пише музичний цикл для дітей за картинами художників. Пофантазуйте і створіть міні-презентацію уявного музичного циклу, відповідаючи на запитання:

За мотивами яких картин створено цикл? Як назва музичного циклу відображає сюжети, настрої живописних полотен? Скільки в циклі частин? Що їх об'єднує? Які музичні форми застосовано в окремих п'єсах (*куплетна, варіаційна, рондо* тощо)? Хто буде виконувати цю музику (*ансамбль, хор, оркестр*)? За допомогою яких музичних засобів буде втілено живописний образ (*ритм, динаміка, фактура, тембр*)?

Третій тур. «Артисти».

Завдання 1. Заспівайте в ансамблі одну з дитячих пісень (варіант: з інсценізацією).

Завдання 2. «Оживіть картину»: уявіть себе моделями, з яких художник малював картину, і передайте в пантомімі пози, жести, погляди персонажів. Доберіть музику.

Олександр Марк Россі. Запрошення на танець

Завдання 3. «Озвучте картину»: уявіть себе в ролі зображених художником персонажів, створіть короткий діалог від їхнього імені.

Віктор Нізовцев. Казкова історія

32. ПАНОРАМА МИСТЕЦТВ:

1

2

3

4

ХЕППЕНІНГ ІНСТАЛЯЦІЯ МОБІЛЬ ПЕРФОРМАНС

4 Поясніть значення слів. Які з них належать до театралізованих арт-практик?

3 Назвіть сфери діяльності дизайнера промислових виробів.

2 До якого виду дизайну належать наведені приклади? Який із них є логотипом?

1

Назвіть основні види дизайну.

ПЕРЕВІРЯЄМО СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ

2

3

4

Наведіть приклади й охарактеризуйте масові мистецьких заходи, що проводяться з метою популяризації сучасної музики в Україні.

4

У яких напрямках сучасного музичного мистецтва творили музиканти, представлені на портретах?

3

Розкажіть про особливості виконання джазу, рок та поп-музики.

2

За ілюстраціями назвіть новітні явища синтезу мистецтв.

1

Відомості про стан підручника

№	Прізвище та ім'я учня	Навчальний рік	Стан підручника		Оцінка
			на початку року	в кінці року	
1					
2					
3					
4					
5					

Навчальне видання

*МАСОЛ Людмила Михайлівна
ГАЙДАМАКА Олена Василівна
КУЗЬМЕНКО Галина Василівна
ЛЄМЕШЕВА Наталія Андріївна*

МИСТЕЦТВО (інтегрований курс)

Підручник для 7 класу загальноосвітніх навчальних закладів

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

Розробка і виготовлення методичних малюнків *Галини Кузьменко та Наталі Лемешевої*

Редактор *І. В. Красуцька*
Художній редактор *А. М. Віксенко*
Технічний редактор *Л. І. Аленіна*
Коректор *С. В. Войтенко*

Формат 70×100 ¹/₁₆. Ум. друк. арк. 20,736. Обл.-вид. арк. 19,00.
Наклад 11 130 пр. Зам. №

ТОВ «ВИДАВНИЦТВО «СВІТОЧ»

Свідоцтво «Про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції»
Серія ДК № 4339 від 13.06.2012 р.

Адреса видавництва: 03680, м. Київ, вул. О. Довженка, 3
www.svitochpublish.com.ua

Віддруковано ТОВ «ПЕТ»
Св. ДК № 4526 від 18.04.2013 р.
61024, м. Харків, вул. Ольмінського, 17